

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**NATO'NUN ÇOK BOYUTLU EVRENSEL ÖRGÜTE
DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE
RUSYA FEDERASYONU İLE OLAN İLİŞKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

Samir JAFAROV

BURSA 2007

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**NATO'NUN ÇOK BOYUTLU EVRENSEL ÖRGÜTE
DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE
RUSYA FEDERASYONU İLE OLAN İLİŞKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Mehmet GENÇ**

Samir JAFAROV

BURSA 2007

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**NATO’NUN ÇOK BOYUTLU EVRENSEL ÖRGÜTE
DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE
RUSYA FEDERASYONU İLE OLAN İLİŞKİLERİ**

Samir JAFAROV
(Doktora Tezi)

ÖZET:

“NATO’nun Çok Boyutlu Evrensel Örgüte Dönüşüm Sürecinde Rusya Federasyonu İle Olan İlişkileri” başlıklı bu tez çalışması, üç bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümünde, çalışmaya kuramsal bir çerçeve kazandırabilmek için baz alınan “neo-realist” ve “neo-liberal” teoriler, NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinde önemli bir rol oynadığını düşündüğümüz “mutlak ve görelî kazanç” yaklaşımları bağlamında analiz edilmiştir. Çalışmamızın bütünlüğü dikkate alınarak bu bölümde ayrıca, NATO- Sovyetler Birliği ilişkilerinin Soğuk Savaş dönemindeki tarihsel gelişimi de irdelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki gelişim süreci iki alt kısım dâhilinde incelenmiştir. Bu kısımların ilkinde, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO’nun geçirmiş olduğu dönüşüm tüm boyutlarıyla ele alınırken, ikinci kısımda da NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinin yapısı dönemin tarihsel gelişmeleri dikkate alınarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinin geleceğine yönelik kısa, orta ve uzun vadedeki olası gelişmeler mutlak ve görelî kazanç

kapsamında irdelenmiş ve uluslararası sistemin NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinin olası gelişim seyrine etkileri araştırılmaya çalışılmıştır.

Ana hatlarıyla yukarıda belirttiğimiz bu plan kapsamında çalışmamızda temel tez olarak ise birinci bölümünde değinilen “neo-realist” ve “neo-liberal” teoriler ile diğer bölümlerde aktarılan tarihsel süreçler ışığında NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinin kısa ve orta vadede mutlak kazanç bağlamında işbirliği kapsamında gelişebileceği, tarafların göreceli kazanç güden politikaları etkin bir biçimde uygulanmasının mümkün olmadığı savunulmuştur.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet GENÇ

Sayfa Sayısı: 211

Anahtar Kelimeler:

- 1. NATO**
- 2.Rusya Federasyonu**
- 3.Amerika Birleşik Devletleri**
- 4.Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği**
- 5.Varşova Paktı**

T.C.
ULUDAG ÜNİVERSİTESİ
İNSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS

**NATO’S RELATIONSHIP WITH THE RUSSIAN FEDERATION
DURING THE PROCESS OF TRANSFORMATION INTO
A MULTI-DIMENSIONAL UNIVERSAL ORGANIZATION**

Samir JAFAROV
(PhD Thesis)

ABSTRACT:

The thesis entitled as “NATO’s Relationship with the Russian Federation during the Process of Transformation into a Multi-Dimensional Universal Organization” consists of three chapters. In the first chapter of the thesis, “neo-realist”, and “neo-liberal” theories taken as basis in order to give the study a theoretical framework have been analyzed in the context of the approaches of “absolute and relative gain” which, we believe, play an important role in the NATO–Russian Federation relations. For the integrity of our study, the historical development of these NATO–Russian Federation relations in the Cold War period has been also tried to examine in this chapter.

In the second chapter of our study, the development process of NATO–Russian Federation relations in the Post–Cold War period has been analyzed in two parts. While the transformation of NATO in the Post–Cold War period has been discussed with all of its dimensions in the first part, the structure of the NATO–Russian Federation relations have been tried to convey by taking the historical developments of that period in the second part of the chapter.

In the third and the last chapter, the potential short-, middle-, and long-term developments regarding the future of the NATO–Russian Federation relations have been considered at length and the effects of the potential course of developments in the NATO–Russian Federation relations on the international system have been tried to explore.

Within the context of the plan mentioned above by its main features, that the NATO–Russian federation relations will develop within the framework of the absolute gain in the short-, and middle-term and that it is impossible for the parties' policies for the relative gain to be applied effectively are argued as the fundamental thesis in the light of the “neo–realist” and “neo–liberal” theories discussed in the first chapter and of the historical processes conveyed in the other chapters.

Consultant: Prof. Dr. Mehmet GENÇ

No. of Pages: 211

Key Words:

- 1. NATO**
- 2. Russian Federation**
- 3. The United States of America**
- 4. The Union of Soviet Socialist Republics**
- 5. Warsaw Pact**

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE ve TARİHSEL GERİ PLAN

NATO ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin günümüzdeki yapısını anlamak ve kısa / orta vadedeki olası gelişmeleri analiz edebilmek için bizce öncelikle çalışmamızın ana özneleri olan Rusya Federasyonu (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği -SSCB)¹ ile NATO arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişim sürecini, bir kuramsal çerçeve içinde genel hatlarıyla da olsa incelememiz gerekmektedir.

Bu bağlamda çalışmamızın birinci bölümünün ilk kısmında, uluslararası ilişkiler disiplininin teorik yapısına kısaca değinildikten sonra, NATO ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin Soğuk Savaş sonrasındaki gelişimini ve yakın gelecekteki yapısını doğru analiz etmemize yardımcı olacağını düşündüğümüz neo-liberalizmin kurumlar temelli işbirliği (*mutlak kazanç / absolute gain*) yaklaşımı, neo-realizmin devletler temelli işbirliği (görelî kazanç / *relative gain*) yaklaşımı karşılaştırmalı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Bu bölümün ikinci kısmında ise Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin Soğuk Savaş'ın son dönemine kadar olan boyutu, bir önceki kısımda analiz ettiğimiz kuramsal yaklaşım çerçevesinde, NATO'nun kurumsal yapısı ve stratejileri üzerinden, NATO - VP ilişkileri bağlamında genel hatlarıyla aktarılmaya çalışılmıştır.

¹ SSCB 24 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM)'e kurucu üye olarak katılmıştır. Dönemin RF Başkanı Boris YELTSİN'in, BM Genel Sekreteri'ne 24 Aralık 1991 tarihinde yolladığı mektup ile de BM Güvenlik Konseyi'nde ve diğer organlarda SSCB'nin yerine, RF'nun temsil edileceği bildirilmiştir. Aynı mektupta, belirtilen konuda, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun diğer 11 üyesinin desteğinin alındığı da vurgulanmıştır. Mehmet Genç, **Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı**, Cilt 1, Bursa: Ezgi Yay., Ocak 1999, s. 32, dipnot 2 ve s. 37 dipnot 3.

BİRİNCİ KISIM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Uluslararası ilişkiler gibi toplum bilimlerinin en karmaşık alanını oluşturan bir disiplinde, dünya politikasını tek bir teori, yaklaşım ya da modelle analiz etmek çok kolay değildir. Zira, uluslararası politikada çok sayıda yaklaşım / teori bulunmakta olup², bu teorilerinde ilk ileri sürüldüklerinde sahip oldukları açıklayıcılık kapasitesiteleri zamanla azalmaktadır³.

Bu bağlamda günümüzde de uluslararası ilişkiler sistemini açıklamaya çalışan birçok teorinin varlığı söz konusu olup, bu teorilerin uluslararası işbirliğini analizleri doğal olarak farklılık göstermektedir. Çünkü, Hasan Köni'nin de belirttiği üzere, uluslararası ilişkiler alanında her olgu ve olayı açıklayabilecek bir "büyük teoriye" (grand theory) henüz ulaşılabilmiş değildir⁴.

Bu sebeple çalışmamızda, gerek uluslararası ilişkiler disiplininde yaşanan teori soruna⁵ gerekse de uluslararası ilişkiler teorilerinin sınıflandırılmasına yönelik temel yaklaşımlara⁶ yer verilmeden, sadece uluslararası ilişkilerde işbirliğini açıklamaya yönelik neo-liberal ve neo-realist yaklaşımlar karşılaştırmalı olarak irdelenmeye çalışılmıştır.

² Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul : Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Mart 2002, s. 65.

³ Ibid., s. 68.

⁴ Hasan Köni, **Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri**, Ankara: ASAM Yayınları, 2001, s. 8.

⁵ Uluslararası ilişkiler disiplininde yaşanan teori sorunu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Arı, op. cit., ss. 60-83; Robert Jackson, Georg Sorensen, **Introduction to International Relations**, Oxford: OUP, 1999, passim.

⁶ Uluslararası ilişkiler disiplinindeki temel tartışmalar için bakınız : Steve Smith, "The Self-Images of a Discipline", Ken Booth, Steve Smith (Ed.), **International Relations Theory Today**, Cambridge: Polity Press, 1997, (içinde), ss. 1 –38; Fred Halliday, **Rethinking International Relations**, London : Macmillan Press Ltd., 1994, passim; Atilla Eralp (Der.), **Devlet, Sistem ve Kimlik : Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul : İletişim Yayınları, 1996, passim; Robert H. Jackson, "The Political Theory of International Society", Ken Booth, Steve Smith (Ed.), **International Relations Theory Today**, Cambridge: Polity Press, 1997, ss. 111-118.

Zira, bilindiği üzere, uluslararası ilişkiler disiplininde, devletler arası işbirliğine yönelik teorik tartışmalar da çeşitlilik arz etmekte olup, hemen hemen her teorilerinin uluslararası işbirliğinin olabirliğine ilişkin farklı yaklaşımları bulunmaktadır⁷. Bu bağlamda tezimizde, NATO-Rusya Federasyonu ilişkileri, günümüz uluslararası sisteminin yapısı ve işleyişi dikkate alınarak, iki güncel yaklaşım olan neo-liberal ve neo-realist yaklaşımların işbirliğine bakışı çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Çünkü, neo-realizm ile neo-liberal kurumsalcılık, uluslararası sistemin anarşik (kaotik) yapısının, normalde ortak çıkarları olan devletler (yani aktörler) arasındaki ortak hareketleri nasıl etkilediğini ve devletlerin bazen bu (olumlu ya da olumsuz) etkileri aşarak nasıl işbirliği içine girdiklerini izah etmede farklı görüşler savunmaktadırlar⁸.

1.1. Neo-realizmin Uluslararası Politikaya ve İşbirliğine Bakışı

Neo-realist görüşün uluslararası politikaya ve işbirliğine bakışına değinmeden önce, kısa da olsa klasik realist düşüncenin kaynaklarına, felsefi boyutuna ve ön plana çıkardığı *güç* ve *çıkâr* kavramlarına açıklık getirmenin çalışmanın akışı açısından faydalı olacağı düşünülmüştür.

Bu bağlamda birçok realist yazarın çalışmaları incelendiğinde devletlerin, varoluşlarından beri, güç peşinde olduklarının varsayıldığı görülmektedir. Gücün ise devletin sahip olduğu tüm nitel ve nicel kaynakların ve unsurların toplamından oluştuğu saptanmaktadır. Bir devletin gücünün de sadece askeri gücü değil azını zamanda ekonomik, insani, coğrafyası, hükümetin niteliği ve birçok faktörden oluştuğu varsayılmaktadır. Bu bağlamda klasik realistler, gücü politikanın temel amacı olarak görmekteler ve devletlerin dış politikalarıyla güçlerini artırmaya çalıştıklarını iddia etmektedirler. Devletlerin dış politikadaki temel çıkralarından birisi güçlerini

⁷ Devletler arası işbirliğine yönelik teorik tartışmalar hakkında ayrıntı bilgi için bkz; Arı, op. cit., ss. 285–545; K. J. Holsti, **International Politics: A Framework for Analysis**, 7th. ed., New Jersey: Prentice-Hall, 1995, ss. 360-386; Conway W. Henderson, **International Relations : Conflict and Cooperation at The Turn of The 21st Century**, Boston : McGraw-Hill, 1998, passim; Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika : İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, 4. Baskı, Ankara : Atilla Kitapevi, 1993, s.384.

⁸ Joseph Grieco, Robert Powell, Duncan Snidal, “The Relative-Gains Problem for International Cooperation”, **The American Political Science Review**, Cilt 87, No. 3, Eylül 1993, s. 729.

arttırmaktır. Aynı zamanda güç olarak tanımlanan bu çıkar kavramı zaman ve mekâna bağlı değildir⁹. Bu boyutuyla realist kuram, neo-realist kuramdan, güce ve çıkara olan yaklaşımıyla farklılık göstermektedir. Neo-realistler, gücü daha çok bir araç olarak görmekteler ve bu bağlamda devletlerin temel çıkarı olarak *güvenlik* kavramını görmektedirler.

Neo-realist görüşün temel varsayımına göre, uluslararası sistemde yer alan bir devletin, diğer devletlerin kendisinden nispeten daha büyük menfaat sağlayacağı korkusuna sahip olması, o devletin uluslararası işbirliğine bakışını sıkça frenlemektedir¹⁰. Diğer bir ifade ile belirtirsek neo-realizm, devletlerin mutlakten ziyade, büyük oranda görece kazançlarla ilgilendiklerini varsayarak, ihtilaf ihtimallerini vurgulamaktadır. Çünkü, bu görüşün önemli temsilcisi olan Waltz'ında belirttiği gibi, uluslararası siyasetin kaotik ortamında “görece kazanç, mutlak kazançtan daha önemlidir” ve devletin menfaati (en azından kısmen), güç gibi görece bir değerdir¹¹. devletlerin tercihleri konusundaki bu farklı varsayımlar ise uluslararası ihtilaf ve işbirliğinin geleceği konusunda farklı beklentilere yol açmaktadır. Bu sebeple, devletler görece kazançları ne kadar önemserse bir devletin kazancı, o kadar yüksek oranda bir diğer devletin kaybı olarak yorumlanır ve işbirliği o kadar zorlaşır¹².

Yukarıda genel hatlarıyla aktardığımız, neo-realist görüşün uluslararası sistemi bu şekilde değerlendirmesi ve işbirliğini yorumlamasının ardına ise realizmin temel varsayımları bulunmaktadır. Zira, uluslararası anarşi olarak da adlandırılan bu yaklaşıma göre devlet, uluslararası ilişkilerin temel aktörüdür ve bu anlamda da uluslararası ilişkiler devletler arasındaki mücadele süreci olarak değerlendirilir. Bu görüş ayrıca, uluslararası anarşi, güç politikası ve savaş olgusuna vurgu yaparak, olması

⁹ Hans Morgenthau, “Uluslararası Politika”, (çev.: Ünsal Oskay), Ankara 1970, passim.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Robert Powell, “Absolute and Relative Gains in International Relations Theory”, **The American Political Science Review**, Cilt 85, No. 4, Aralık 1991, s. 1304.

¹² Ibid.

gerekenle değil, olanla ilgilenir¹³ ve devleti üniter ve bütüncül bir yapı olarak görülür yani devlet içi dinamikleri gözardı eder.

Realizm, uluslararası hukuk veya uluslararası örgütler aracılığıyla barışın korunmasını da mümkün görmemektedir. Çünkü, realizme göre bir devletin diğer bir devlet üzerinde egemenlik kurmasını engelleyen tek şey güç dengesidir ve bir güç mücadelesinin yaşandığı uluslararası ortamda da çatışma kaçınılmazdır. Ancak çatışmanın nedenleri üzerinde, realizmin içinden çıkmış olan iki akımın, yani klasik realizm ile neo-realizmin bir fikir ayrılığı içinde olduğu görülmektedir. Klasikler çatışmanın nedenini insanın kötü, çıkarıcı ve bencil olan doğasında ararken, neo-realistler bunun sistemin anarşik yapısından kaynaklandığını ileri sürmektedirler¹⁴.

Bu kapsamda realizmin diğer bir önemli özelliği de sadece devletleri uluslararası politikanın temel aktörleri kabul etmesidir. Bu sebeple, çokuluslu şirketler, uluslararası çevre veya insan hakları örgütleri gibi uluslar aşırı örgütleri bir aktör olarak kabul etmedikleri gibi, NATO veya BM gibi örgütleri de kendilerine üye olan Devletlerden ayrı bir varlıkları ve egemenlikleri olmadığı gerekçesiyle aktör olarak görmezler¹⁵.

Genel hatlarıyla aktardığımız bu varsayımlara dayanarak klasik realistler, en temel amaçları güç olan, birbiriyle kıyasıya rekabet içindeki devletler arasında bir işbirliğinin olmadığını savunurlar. Neo-realistlere göre ise uluslararası anarşi devletlerin davranışlarını belirleyen önemli bir öge olduğundan, ortak çıkar söz konusu olsa bile net bir kazanç yoksa, anarşi durumu devletlerin işbirliği yapmasını engellemektedir. Diğer bir ifade ile belirtirsek, neo-realistlere göre anarşik olan uluslararası ortam bir güvensizlik ve belirsizliğe yol açmakta, bu durum ise devletleri “mahkûmun ikilemi” türünden bir ilişkiye yönlendirmekte ve olası işbirliği girişimlerine engel olmaktadır¹⁶.

¹³ Robert Jackson and Georg Sorensen, **Introduction to International Relations**, Oxford: OUP, 1999, s. 147.

¹⁴ Arı, op. cit., ss. 122-123.

¹⁵ Ibid., s. 125.

¹⁶ Ibid., ss. 127-128.

Bu bağlamda, neo-realistlere göre bir işbirliği meydana getirilirken bile, mevcut güç ilişkileri, işbirliği üzerinden devam edecek ve daha güçlü devletler, işbirliği yapmaktan dolayı edinilecek kazançtan zayıf devletlere göre daha büyük bir pay alacaktır. Bu nedenle, neo-realist teori, işbirliğini, devletlerin sahip oldukları güçler oranında kazanım elde etmeleri temeline dayanan bir görelî kazanç (relative gains) olarak görmektedir ve her iki tarafın da daha fazla kazanan taraf olmayı istemesinden dolayı bir işbirliğinin gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu savunmaktadır¹⁷.

Genel olarak yukarıda aktardığımız bu bilgilerin sonucu olarak da uluslararası işbirliğinin gerçekleşmesini uluslararası anarşi varsayımı çerçevesinde önemsiz gören neo-realizmin, var olan kurumsal işbirliği girişimlerinin etkisini önemsemediği görülmektedir.

1.2. Neo-liberalizmin Uluslararası Politikaya ve İşbirliğine Bakışı

Daha öncede vurguladığımız üzere, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, oluşan yeni uluslararası sistemin yapısını açıklamaya yönelik teorik görüşler (realist / neo-realist ve liberal / neo-liberal) arasındaki farklarda büyük bir önem kazanmıştır¹⁸. Bu bağlamda, uluslararası ilişkiler disiplindeki iki güncel yaklaşım olan neo-realizm ile neo-liberal kurumsalcılık da uluslararası sistemin kaotik yapısının, normalde ortak çıkarları olan devletler arasındaki ortak hareketleri nasıl engellediğini ve Devletlerin bazen bu engelleri aşarak işbirliğini nasıl gerçekleştirebileceklerini izah etme hususunda farklı görüşler savunmaktadırlar¹⁹.

Bu farkı daha geniş bir ifade ile belirtirsek, liberallere göre uluslararası kargaşa bağlamında çatışan çıkarlarla karşı karşıya kalan devletler, ihanet etmeye (politika değiştirmeye) meyilli olduklarından ve ihanete uğramaktan (politika değiştirmesinden) korktuklarından, çoğu zaman işbirliği yapmaya yanaşmazlar. Neo-liberaller de bu

¹⁷ Ibid., s. 158.

¹⁸ Andrew Linklater, "Neo-realism in Theory and Practice", Ken Booth, Steve Smith (Ed.), **International Relations Theory Today**, Cambridge: Polity Press, 1997, s. 242.

¹⁹ Grieco, Powell, Snidal, loc. cit.

savdan yola çıkarak, şartlı işbirliği dahilinde, misli ile mukabele stratejileri bazında, devletlerin birbiri ile işbirliği yapması için yardım edecek uluslararası kuruluşların devletler tarafından oluşturulması halinde, bu –ihamet- sorununun çözüleceğini ileri sürmektedirler²⁰.

Realistler ise hatırlanacağı gibi kargaşanın, yalnızca ihamet sorunlarına neden olduğu için değil, aynı zamanda devletlerin, ortaklarının işbirliğinden daha büyük kazanç elde edeceklerinden ve bu şekilde güç kazanıp o anda daha dominant dost yada ileride daha zorlu rakip olacaklarından endişe duymalarını sağladığı için, işbirliğini frenlediğini öne sürmektedirler. Bu bağlamda realistler, devletlerin işbirliği için, yürütme (kuralların uygulanmasını sağlama) sorunu ile görelî kazançlar sorunu olmak üzere iki engeli aşmak zorunda olduklarını iddia ederlerken²¹; neo-realistler işbirliğini, devletlerin sahip oldukları güçler oranında kazanım elde etmeleri temeline dayanan bir görelî kazanç (relative gains) olarak görmekte ve tüm tarafların da daha fazla kazanan taraf olmayı istemesinden dolayı bir işbirliğinin gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu savunmaktadır²². Neo-realistler ayrıca, görelî kazançlar sorununu görmez geldiği için, neo-liberalizmin işbirliği sorununu eksik analiz ettiğini iddia etmektedirler²³.

Ancak, neo-liberalizmin mutlak kazanç (absolute gains) işbirliği temelli görüşlerini ve neo-realistlerin bu görüşlere ilişkin eleştirilerini daha iyi analiz edebilmemiz için²⁴ öncelikle liberalizm ile neo-liberalizminin (ve kısmen de olsa realist görüşün) temel varsayımlarını irdelememiz gerekmektedir. Zira, Tayyar Arı'nın da

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Arı, op. cit., s. 158.

²³ Grieco, Powell, Snidal, loc. cit.

²⁴ Neo-liberalizm ile neo-realizmin, uluslararası aktörlerin işbirliğine ilişkin görüşleri çalışmamızın bir sonraki kısmında, “*Uluslararası İlişkiler Kuramında Mutlak ve Görelî Kazanç*” başlığı altında ayrıntılı olarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Bkz, infra.

belirttiği üzere neo-liberaller, geleneksel liberal görüşten farklı olarak özellikle devlete bakış açısı ve anarşi gibi konularda realist görüşe yakınlaşmaktadırlar²⁵.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek liberalizm, belli amaç ve idealleri olan bir siyasal düşünce geleneğini temsil ederek, eşitlik, rasyonalite, özgürlük ve mülkiyet kavramları üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla klasik liberal teoride birey, temel analiz birimi olup, bireyin haklarının ve özgürlüklerinin genişletilmesi ana olgudur. Bu anlayış çerçevesinde de liberal bir toplumda devletin rolü minimum düzeyde tutulmakta ve devlete, bireylerin haklarını en geniş şekilde kullanabilecekleri ortamı hazırlama ve bu ortamın sürdürülmesini sağlama görevi verilmektedir. Diğer bir deyişle, liberal düşünürler arasında farklılıklar bulunmakla birlikte hepsinin üzerinde durdukları temel unsur, bireyin siyasal yaşamdaki önemi ile yetkileri oldukça sınırlanmış olan devlete verilen, bireylerin canlarını ve mallarını korumak için güvenli bir ortamı onlara sağlama görevidir²⁶.

Liberalistlerin bu devlet anlayışı, I. Dünya Savaşı sonrasındaki dış politikayı ve uluslararası sistemi değerlendirmelerine yansımıştır. Zira, liberal devlet anlayışına göre devlet ile birey arasında benzerlikler bulunmaktadır. Nasıl ki eşit bireyler, haklarını güvence altına alması için devleti oluşturmuşlarsa, eşit ve birbirlerinden bağımsız olan devletlerde, haklarını ve ulusal çıkarlarını korumak için ortak rıza ile uluslararası hukuku oluşturmuşlardır. Diğer bir ifade ile liberal anlayışa göre tıpkı birey gibi uluslararası sistemdeki devletler de statüleri, hakları ve sorumlulukları bakımından eşittir. Bu bağlamda liberal devletteki birey gibi, uluslararası sistemde devletlerin bireyciliği vardır ve bu bireycilik devletin egemenliği olarak anlaşılmalıdır²⁷.

Ancak, liberalizme göre, bir devletin egemenliğinden ödün vererek işbirliğini tercih etmesi, çıkarlarından ödün verdiği anlamına gelmemektedir. Zira, uluslar aşırı konularda devletlerin işbirliği yapması çıkarlarına aykırı değildir. Ayrıca, liberalizmin

²⁵ Arı, op. cit., s. 321.

²⁶ Ibid. ss. 309-310 ve 317. Liberalizmin tarihsel ve düşünsel gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Arı, op. cit., ss. 310-315.

²⁷ Ibid., ss. 318, 315-316.

temelini oluşturan özgürlüklerin geliştirilmesi de uluslararası işbirliğini gerektirmektedir. Bu bağlamda liberalistlere göre, işbirliği uluslararası etkileşimin ve karşılıklı bağımlılığın doğuracağı olası zararları azaltmak ve kazançları arttırmak için gerekli olduğu kadar barış, refah ve adaletin sağlanması için zorunludur. Diğer bir ifade ile vurgularsak, uluslararası liberal teori olarak da adlandırılan 20. yüz yıl liberalizminin temel özelliği, klasik liberal teorinin insan unsuru ve birey yaklaşımını esas alarak, uluslararası ilişkilerde barış ve işbirliğini analiz etmesidir. Bu kapsamda klasik liberal teoride birey temel analiz birimi olarak alınırken, liberal uluslararası ilişkiler teorisinde hem temel analiz birimi birey değildir hem de analiz düzeyi olarak plüralist bir yaklaşım belirlenerek, uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış politikası, birey, ulusal baskı grupları, devlet, uluslararası örgütler ve uluslararası örgütlenmeler düzeyinde yani birim (aktör) düzeyinde analiz edilmektedir²⁸.

Yukarıda genel hatlarıyla aktardığımız liberalizmin bu temel görüşlerinden dolayı, neo-liberalizmde de uluslararası çatışmalar ve savaşlar realist veya neo-realist görüşte olduğu gibi devletlerin güç dağılımları bağlamında sistem düzeyinde değil, birim (aktör) düzeyindeki değişkenlerle ifade edilmektedir. Ayrıca, liberalizmin temel ilkelerinden biri olan demokrasi, neo-liberalizmde en temel ilkesi olmaya devam etmektedir. Ancak, neo-liberaller, geleneksel liberal görüşten farklılaşarak, özellikle devlete bakış açıları ve uluslararası yapıyı kaotik olarak analiz edişlerinde realistlere yakınlaşmaktadırlar²⁹.

Ancak bu konulardaki yaklaşım üst boyutta değildir. Zira, neo-liberallere göre rasyonel bireycilik maksimum fayda üzerinde durmayı gerektirmektedir ve bir devlet için söz konusu olan fayda diğer devletlerin ele edeceği fayda ile bağlantılı olarak değerlendirilmemelidir. Diğer bir deyişle, neo-liberal ve realist teorinin özellikle devlete bakış açıları ve uluslararası yapıyı kaotik olarak analiz edişleri arasında benzerlikler bulunmakla birlikte, sistemi yorumlama biçimleri farklılaşmaktadır. Çünkü neo-liberalde, realistler gibi uluslararası anarşinin nedenini bir ortak hükümetin yokluğuna

²⁸ Ibid, ss. 316-318.

²⁹ Ibid. s. 321.

dayandırmakla birlikte, esas olarak devletleri işbirliğine zorlayacak ya da yöneltecek bir ortak otorite üzerinde durmaktadırlar.

Bu bağlamda liberaller ve neo-liberaller, realistlerin uluslararası sistemin anarşik yapısının ve mahkûm ikileminin uluslararası işbirliğini zorlaştırdığı görüşüne karşı çıkmaktadırlar. Neo-liberaller bu kapsamda uluslararası sistemin anarşik yapısını, savaşı doğuracak bir tehlike olarak görmedikleri gibi uygun koşulların yaratılması halinde, (rakip) devletlerin nispi kazancından ziyade (kendi) devletlerinin mutlak kazancını doğuracak, işbirliğine uygun bir ortam olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, neo-liberallere göre bu sistem içerisinde mahkûmun ikilemi söz konusu olsa bile devletleri işbirliğine zorlayan etkenler, işbirliğini yapmalarını gerektiren göre daha ağır basacaktır ve mahkûmun ikilemi oyununun tekrarlanması durumu da devletleri işbirliğine daha yatkın hale getirecektir. Kaldı ki neo-liberallere göre uluslararası ilişkileri tek bir oyuna indirgemekte doğru değildir³⁰.

Genel olarak yukarıda aktardığımız bu bilgilerin sonucu olarak da realistler, neo-realistler ve klasik liberallerden farklı olarak neo-liberallerin, uluslararası sistemin anarşik yapısında devletleri, birbirleri ile işbirliği yapabilecek ortaklar olarak gördüğü saptanmaktadır. Zira, birim düzeyinde analiz yapan neo-liberal görüşe göre, devlet haricindeki aktörlerin (başta NATO ve BM gibi uluslararası örgütler olmak üzere, sivil toplum kuruluşları ve gerek ulusal gerekse uluslararası kamuoyunda etkin olabilecek kurumlar) uluslararası sistemin anarşik yapısında etkin rol oynamasına uygun koşulların yaratılması halinde, devletler özellikle uluslararası güvenlikleri sağlamak ve ulusal refahlarını (mutlak kazanç doğrultusunda) arttırmak için işbirliğine gideceklerdir.

1.3. Uluslararası İlişkiler Kuramında Mutlak ve Görelî Kazanç

En genel tanımlaması ile “mutlak ve görelî kazanç sorunu”, neo-liberal kurumsalcılıkla, neo-realizm arasındaki farkı belirlemektedir. Çünkü, neo-liberal

³⁰ Ibid., ss. 322-328. Mahkûmun ikilemi durumuna yönelik olarak neo-realist ve neo-liberal görüşün argümanları ayrıntılı olarak çalışmamızın bir sonraki kısmında, “*Uluslararası İlişkiler Kuramında Mutlak ve Görelî Kazanç*” başlığı altında analiz edilmeye çalışılacaktır. Bkz, infra, s.

kurumsalcılık, devletlerin başta mutlak kazançlarına odaklandığını varsayarak, işbirliği imkanlarını belirtirken, neo-realizm devletlerin büyük oranda görelî kazançlarla ilgilendiklerini varsayarak, ihtilaf ihtimallerini vurgulamaktadır³¹.

Robert Powell ise mutlak ve görelî kazançlar sorununun, uluslararası ilişkiler kuramının en etkili iki yaklaşımını böldüğünü savunmaktadır. Zira, Powell'e göre, neo-liberal kurumsalcılık devletlerin temel olarak kendi mutlak kazançlarına odaklandığını ve diğerlerin kazançlarını umursamadıklarını varsaymaktadır. Tercihler açısından mutlak kazançlara verilen bu ağırlık genellikle, devlet menfaatinin yalnızca mutlak kazancın bir işlevi olduğu anlamına gelmektedir. Buna karşılık neo-realizmde devletlerin, mutlakten ziyade büyük oranda görelî kazançlarıyla ilgilendikleri varsayılmaktadır. Çünkü, bu görüşün önde gelen temsilcilerinden olan Waltz'ın da belirttiği üzere, uluslararası sistemin anarşik yapısında, "görelî kazanç, mutlak kazançtan daha önemlidir" ve devletin menfaati en azından kısmen, güç gibi görelî bir değerî işlevidir. devletlerin tercihleri konusundaki bu farklı varsayımlar uluslararası ihtilaf ve işbirliğinin geleceği konusunda farklı beklentilere yol açmaktadır. Devletler görelî kazançları ne kadar önemserse, bir devletin kazancı o kadar fazla bir diğer devletin kaybı olarak yorumlanır ve işbirliğinin gerçekleşmesi de o kadar zorlaşmaktadır³².

David Baldwin'de teorisyenler arasında yapılan, uluslararası kurumların kargaşayı azaltma kapasitesi konusundaki tartışmaların, Soğuk Savaş sonrasında daha da önem kazandığını belirtirken, bu tartışma içinde en önemli unsurun, devletlerin işbirliği yolu ile görelî mi yoksa mutlak mı kazançlara sahip olacaklarının tespiti olduğunu vurgulamaktadır. Baldwin'e göre bu sorunun cevabı, neo-liberal ve neo-realist görüş arasındaki altı farklılıkta yatmaktadır. Bu farklılıklar şu şekilde özetlenebilir³³:

³¹ Powell, op. cit., s. 1303.

³² Ibid, ss. 1303-1304.

³³ J. Ann Tickner, "Re-visioning Security", Ken Booth, Steve Smith (Ed.), **International Relations Theory Today**, Cambridge: Polity Press, 1997, s. 178.

“Birinci nokta kargaşanın (anarşinin) özellikleri ve sonuçları ile ilgili olup neo-realistler, neo-liberallere göre fiziki güvenlik endişelerinin devletleri çok daha fazla harekete sevk ettiğini düşünmektedir. İkincisi, neo-realistler neo-liberallere göre, uluslararası işbirliğinin çok daha zor elde edildiğini düşünmektedir. Üçüncüsü, neo-liberaller mutlak kazançların önemini vurgularken neo-realistler, uluslararası işbirliğiyle ilgilenirken karar verenler için göreceli kazançların merkezi önemini vurgulamaktadır. Dördüncüsü, neo-liberaller daha çok siyasi ekonomiyi ele alırken neo-realistler daha çok ulusal güvenlik hususlarını ele almakta ve sonuç olarak her biri işbirliği için ileriye yönelik oldukça farklı imkanlar görmektedir. Beşincisi, neo-liberaller daha çok niyet ve algılamışlara bakarken, neo-realistler niyetlerden ziyade imkanlara odaklanmaktadır. Son olarak neo-liberaller kurumları uluslararası kargaşayı (anarşiyi) azaltabilecek unsur olarak görürken, neo-realistler buna şüphe ile yaklaşmaktadır.”

Baldwin, her iki kuramın yukarıda aktardığımız altı noktadaki tutumlarını belirttiikten sonra, uluslararası kurumların rolünün hem pratik hem de kuramsal açıdan hayati bir öneme sahip olduğunu ancak, fakat had safhadaki tehlike ve şiddetin bulunduğu Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde, devletlerin sadece bu kurumlar üzerinden göreceli / mutlak kazançlara sahip olamayacaklarını vurgulayarak, mahkûmun ikilemi oyununun iyi değerlendirilmesi gerektiğini savunur³⁴.

Bu bağlamda, neo-realistlerden farklı olarak uluslararası ilişkileri tek bir oyun modeline (örneğin: mahkûmun ikilemi oyununu) indirgeyerek incelemenin doğru olmayacağını savunan neo-liberal görüş tartışmaya açık hale gelmektedir. Zira, her ne kadar neo-liberaller, savaşların olan bir durum olmadığı liberal devletler arasında, olağan olanın işbirliğini vurguluyor olsalar da³⁵, güç kullanımı söz konusu olduğunda işbirliği iflas edecektir.

³⁴ Ibid., s. 180.

³⁵ Arı, op. cit., s. 327.

Powell'in ifadesi ile özetlemek gerekirse, "güç kullanımı söz konusu olduğunda işbirliği, neo-liberal yaklaşım / model içinde çöker". Fakat savaşmanın maliyeti (güç kullanımı artık söz konusu olmayacak kadar) yeterince yüksek ise işbirliği yeniden mümkün olur ve bu durumda neo-liberal kurumsalcılık çizgisindedir. Böylece burada geliştirilen basit model neo-realizm ve neo-liberal kurumsalcılığın büyük kısımlarını ortak bir analitik çerçevede bütünleştirir ve bu çerçeve içinde bu iki yaklaşımın birçok unsuru mevcut modelin özel halleri olarak bulunmaktadır³⁶.

Çünkü, Powell'a göre devletlerin tercihleri konusundaki teorik varsayımlar ampirik bir soru olmayıp kuramsal bir sorudur. Diğer bir ifade ile belirtirsek devletlerin rasyonel üniter etmenler olarak varlığı söz konusu olmayıp, sadece kuramsal bir kurgudur. Böylece devletlerin mutlak kazançlarını arttırıp arttırmadığı ya da görelî kazançlarla ilgilendiği sorusu, ampirik açıdan aslında anlamsızdır. Asıl sorulması gereken soruyu ise Powell şu şekilde formüle eder. "Devletlerin tercihleri konusunda hangi varsayım daha kullanışlıdır? Daha geniş bir kuram bağlamında hangisi daha iyi anlayış sağlar?"³⁷

Powell, her iki kurama yönelik getirdiği bu eleştirel soruya, neo-liberal kurumsalcılık ile neo-realizmin birçok unsurunu bir araya getiren bir model yaratarak cevap vermeye çalışır. Böylelikle, bu iki yaklaşımı tek bir analitik çerçeve içine alma yönünde önemli bir adım atmaktadır. Powell'in modeline göre, neo-realizmin beklentilerine uygun olarak devletler, muhtemel güç kullanımı söz konusu olduğunda görelî kazançlardan kaygı duyarlar. Ancak, eşit olmayan mutlak kazançları sunan işbirliği sonuçları, bu sistemde dengeyi teşkil edemektedir. Örneğin, eşit mutlak kazanç sağlayan ve dolayısıyla görelî kazanç sağlamayan bazı anlaşmalar dengede tutulamaz, çünkü devletlerden biri anlaşmayı ihlal ederek görelî kazanç sağlayabilir. Ancak işbirliğinin gelecekteki imkanları, savaşmanın maliyetine karşı daha hassastır. Zira, güç kullanımı artık söz konusu değilse devletin görelî zararı o devlet aleyhine kullanılamaz.

³⁶ Powell, op. cit., s. 1311.

³⁷ Loc. cit.

Görelî kazançlar bu durumda artık önemli değil ve işbirliği mümkün olur. Bu gelişme ise neo-liberalist görüşün savunularına uygundur³⁸.

Genel olarak yukarıda aktardığımız bu bilgileri değerlendirdiğimizde ise, “NATO’nun çok boyutlu evrensel örgüte dönüşüm sürecinde Rusya Federasyonu ile olan ilişkileri” başlıklı tezimize, neo-liberal yaklaşımın, neo-realist görüşe göre daha uygun olduğu görülmektedir. Zira, daha önce de vurguladığımız üzere, birim düzeyinde analiz yapan neo-liberal görüş, devlet haricindeki aktörlerinde (başta NATO ve BM gibi uluslararası kurumlar olmak üzere) uluslararası sistemin anarşik yapısında etkin rol oynamasına uygun koşulların yaratılması halinde, devletlerin özellikle uluslararası güvenliklerini sağlamak ve ulusal refahlarını mutlak kazanç doğrultusunda arttırmak için işbirliğine gideceklerini savunmaktadır.

İKİNCİ KISIM

TARİHSEL GERİ PLAN

— Soğuk Savaş Döneminde NATO-Sovyetler Birliği İlişkileri -

Çalışmamızın giriş kısmında da belirttiğimiz üzere, NATO ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin günümüzdeki ve kısa / orta vadedeki olası yapısını daha iyi analiz edebilmemiz için ilk olarak, bu ilişkilere zemin oluşturan tarihi ve siyasi ön koşulları araştırmak gerekmektedir.

Bu bağlamda çalışmamızın bu kısım başlığı içinde öncelikle, dönemin uluslararası konjonktürü dikkate alınarak, NATO ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin Soğuk Savaş’ın son dönemine kadar olan boyutu, bir önceki kısımda analiz ettiğimiz kuramsal yaklaşım çerçevesinde, NATO’nun kurumsal yapısı ve stratejileri üzerinden, NATO-VP ilişkileri doğrultusunda genel hatlarıyla irdelenmeye çalışılacaktır.

³⁸ Ibid., s. 1312.

2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Avrupa'daki Güvenlik Ortamı

Birçok çalışmada da belirtildiği üzere, Avrupa kıtasında güvenlik arayışına bağlı olarak ittifakların kurulması ve stratejiler geliştirilmesi, Antik Yunan'dan başlayan³⁹ ve düşünsel olarak Orta Çağ Avrupa'sında⁴⁰ gelişen ve I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve üyelerinin pek çoğu Avrupalı Devletler olan Milletler Cemiyeti (MC) ve çeşitli uluslararası uzmanlık örgütlenmeleri⁴¹ ile somutlaşan bir süreci ifade etmektedir⁴².

Fakat, I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası örgütler ile başta Fransa olmak üzere Almanya'nın tekrar güçlenmesinden çekinen diğer devletlerin çabaları, Avrupa'da barış ortamının devamlılığını uzun süre sağlayamamıştır. Zira, Avrupa, II. Dünya Savaşı ile hem uluslararası politikanın merkezi olma konumunu kaybetmiş hem de iki kutuplu sistem ile birlikte bölünmüştür⁴³.

³⁹ M.Ö. 478 yılında Perikles döneminde Atinalıların, Pers genişlemesine karşı kurdukları '*Attik - Delos Deniz Birliği*' bir çok eserde, Avrupa'da güvenlik arayışına bağlı olarak ittifakların kurulmasının ilk örneği olarak verilmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul: Derin Yayınları, 2003, ss. 16-17 ve 65-67; Beril Dedeoğlu, Mesut Hakkı Çaşın, "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO-BAB-AB-AGİT İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği", **Avrasya Dosyası-AB Özel-**, Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999, s. 157.

⁴⁰ Gerek 17. yüzyılda Orta Çağ Avrupa'sında, Otuz Yıl Savaşları sonrasında kurulan Avrupa güvenlik stratejilerinin, 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi, Amerikan Devrimi ve Fransız İhtilali ile birlikte yaşanan değişimler sonucunda bozulması ve bu bağlamda Westphalia Dengesi'nin kırılması, gerekse 19. yüzyılda Napolyon'un yenilmesi sonucunda ortaya çıkan, status quo'yu korumaya dayalı Avrupa Ahengi'nin Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüş olması, Avrupa'da istikrarı sağlamak ve güvenliği temin etmek için yapılan girişimlerdir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Barış Özdal, Mehmet Genç, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye - AB İlişkilerine Etkileri**, Bursa: Alfa Aktüel Yay., 2005, ss. 54-55.

⁴¹ Bu örgütlenmelerinin bazıları şunlardır: 1856 Paris Andlaşması ile kurulan Tuna Nehri Komisyonu ve Evrensel Telgraf Birliği, 1874 ve 1878 Bern Sözleşmesi ile kurulan Dünya Postalar Birliği, vb. Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.; Mehmet Genç, **Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 72, 1993, s. 6; Mehmet Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki Evreler", **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt X, Sayı 1-2, Nisan-Kasım 1989, s. 93.

⁴² Mehmet Genç'in bu çerçevede verdiği örnekler ve konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", op. cit., ss. 94-95.

⁴³ Mehmet Genç, "II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Sistemdeki Gelişmeler ve Güncel Belirsizlikler", **Dış Politika Dergisi**, Cilt IV, Sayı 2, Temmuz 1993, ss. 54-57; İbrahim S. Canbolat, **Avrupa Birliği-Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler - 3. Baskı**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Ekim 2002, ss. 80-89.

Yaşanan bu ikinci büyük savaşın Avrupa’da yarattığı tahribatı ve özellikle de ekonomik yapıdaki çöküntüyü kapatmak için de ilk olarak, 1945 yılında MC yerine kurulan Birleşmiş Milletler (BM) örgütü çerçevesinde sağlanan yardım programları başlatılmış, bu programları 1947 yılında uygulanmaya konan Marshall Planı kapsamında verilen yardımlar izlemiştir⁴⁴.

Savaş sonrasındaki Avrupa güvenlik yapısının oluşumuna bakıldığında ise özellikle, iki kutuplu sistemin Avrupa’yı doğu–batı düzleminde ikiye ayırması ile birlikte, tehdit algılamalarında öncelikle bu düzlem esas alınarak, “öteki”ne yani Sovyetler Birliği’ne ve Almanya’ya göre tanımlanmıştır. Bu durumun sonucunda da savaşın galibi devletler hem Sovyet tehdidinde hem de Almanya’nın yeniden yükselişine engel olmak için bir yandan aralarında oluşturacakları bir ittifakla diğer yandan da ABD ile transatlantik bağlar kurarak güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır⁴⁵.

Bu güvenlik algılayışı çerçevesinde, Avrupa’nın bütünleştirilmesine yönelik çabalar ve örgütlenme arayışları ise savaş sonrası Avrupa’sının kazandığı yapısal özellikler nedeniyle batı Avrupa ve doğu Avrupa süreci olarak ikili bir boyut kazanmıştır. Batı Avrupa sürecinin ilk aşamasında, ABD’ni de içine alan ve işbirliği (*siyasi, ekonomik, askeri vb.*) amacını taşıyan örgütlenmeler olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC / OECD) ve Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı (NATO) kurulmuştur. İkinci aşamadaki örgütlenme ise Avrupa bazında her ne kadar ekonomik boyutları da olsa siyasi işbirliği karakteri ağır basan ve devlet iradelerinin etkin olduğu sınırlı yetkilerle donatılmış bir örgüt olan, Avrupa Konseyi örneğiyle oluşmuştur⁴⁶.

⁴⁴ Mehmet Gönübol, vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi, 1996, s. 439.

⁴⁵ Özdal, Genç, op. cit. s. 60. Paralel mahiyetteki görüşler için bkz., Nejat Doğan, “NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 60, Sayı 3, Temmuz-Eylül 2005, s. 70.

⁴⁶ Genç, “Avrupa Topluluklarının Kurumsal...”, op. cit., s. 7; Genç, “Avrupa Örgütlenmesindeki...”, op. cit., s. 95. Bu konuda ayrıca bkz.; İbrahim Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: Alfa Aktüel Yay. 4. Baskı, 2006, 4-39; İbrahim Canbolat, “Avrupa Birliği’nin Kuruluş Felsefesi ve Yeni Avrupa Yapılanması”, Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol (der.), **Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa’nın Genişlemesi Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Ankara: OrionYay., 2007, (içinde), ss. 11-25.

Kurulan bu örgütlerden de anlaşıldığı üzere, Sovyetler Birliğine karşı koymak amacıyla oluşturulan Amerikan ve Avrupa (Kuzey Atlantik) güvenlik sistemleri siyasi, ekonomik ve askeri alanları kapsarken, savaştan sağlamlaşmış askeri ve idari sistemle çıkan ve diğer devletlere komünist rejimleri empoze etmeye çalışan Sovyetler Birliği top yekûn bir tehdit kaynağı ilan edilmiştir⁴⁷.

Ancak, her ne kadar ortak bir hedef olarak Sovyet totaliter rejimine karşı koymak için demokrasi, hukuk üstünlüğü ve insan haklarını, Batılı devletlerin ana ilkeleri olduğunu kabul eden tarafların, bazı açılardan zıt çıkarılara sahip olması, NATO'nun kuruluş süreci zora sokmuş ve ittifakın siyaset ve ideolojisinin oluşturulması birkaç yıl sürmüştür.

2.2. NATO'nun Kuruluşu

Yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz üzere, II. Dünya Savaşı'ndan ekonomik, siyasi, işgücü vb. alanlarda büyük kayıplarla çıkan Batı Avrupalı devletler, kendi aralarında örgütlü işbirliği yöntemini tercih etmişlerdir. Zira, bu devletler zayıf oldukları alanlarda, öz kaynaklarını etkin bir şekilde kullanma, çıkarlarını maksimum düzeye çıkarma ve güvenliklerini koruma gayesiyle kendi aralarında örgütlenmeyi benimsemişlerdir⁴⁸.

Güvenlik bağlamındaki örgütlenme çabalarının ardında yatan en önemli sebep ise II. Dünya Savaşı'nın ardından ABD ve Sovyetler Birliği'nin "süper güç" olarak algılanması ve savaş sırasında ortaya çıkan politik ve ideolojik çatışmaların belirginleşerek bu devletlerin önderliğini yaptığı bir yanda Batılı ve diğer yanda sosyalist devletlerden oluşan iki kutuplu bir sistemin ortaya çıkmasıdır⁴⁹.

⁴⁷ Bkz. Rıza Arslan, "Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş Mü?", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, No. 1, 2005, ss. 230-231.

⁴⁸ Kamuran Reçber, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Sisteminde NATO Dışlanıyor mu?", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:5, Yıl: 3, Temmuz 2005, s. 92.

⁴⁹ Doğan, op. cit., s. 72.

Bu kapsamda bizce vurgulanması gereken bir diğerk önemli unsurda, savaş sonrasında Avrupa devletlerin uğradıkları ağır savaş yaralarını sarabilmek için ordularını terhis ederek ekonomik durumlarını düzeltmeye çalışırken, Sovyetler Birliğı'nin ordularını sefer kadrosu düzeyinde⁵⁰ tutarak, işgal altında bulundurduğı ülkelerde bu askeri gücünü, politik baskı unsuru olarak kullanıp, Avrupa'nın tümünde Sovyet nüfuzunu yaygınlaştırma çabası içine girmiş olmasıdır⁵¹.

Nitekim, Şubat 1948'de Çekoslovakya Komünist Partisi'nin Sovyetler Birliğı'nin desteğini de alarak askeri bir darbe (Prag Darbesi) ile ülke yönetimini ele geçirmesi, Avrupa'daki demokratik devletlerin örgütlenmesinde ve NATO'nun kuruluş sürecinin hızlanmasında önemli bir etki doğurmuştur⁵². Zira, Prag Darbesi sonrasında Brüksel'de bir araya gelen yedi Batı Avrupa devleti⁵³, 4 Mart 1947 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkerque Andlaşması'ndan yaklaşık bir yıl sonra, 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Andlaşması'nı (*Ortak Savunma, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliğı Andlaşması*) imzalamışlardır⁵⁴.

⁵⁰ Yaklaşık 300 tümenlik büyük bir silahlı güç. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Kotlyarov İ.İ., **Uluslararası Hukuk ve Silahlı Çatışmalar**, Moskova: 2003, s. 30.

⁵¹ Ibid., ss. 37-39.

⁵² Doğan, loc. cit. Bu dönemde NATO'nun kuruluş sürecine etki eden önemli siyasi gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Aydın Alacakaptan, **Atlantik İttifakı**, Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneğı Yayınları Sayı 2, 1971, ss. 7- 14.

⁵³ Bu Devletler, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Lüksemburg'dur.

⁵⁴ Kamuran Reçber, "Batı Avrupa Birliğı'nin Evrensel ve Bölgesel Barışı Korumada Üstlendiğı Rol", **Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Dergisi**, 2001, s. 1.

Daha sonra *Batı Avrupa Birliği (BAB)*⁵⁵ adını alan bu pakt ile başlayan süreçte, Prag Darbesi'nin ardından aynı yıl içinde Berlin'in de Sovyetler Birliği tarafından ablukaya alınması ise ABD'nin Avrupa'nın güvenliğine ilişkin politikasının değişmesine yol açmıştır. Zira, bu iki önemli gelişmede ABD'nin ittifaklardan kaçınma olarak tanımlanabilecek olan geleneksel dış politikasını terk etmesi yönünde baskı oluşturmuş ve bu çerçevede ilk olarak, 11 Haziran 1948 tarihinde ABD Senatosu tarafından kabul edilen Vanderberg Kararı ile dönemin ABD hükümetine barış zamanında da Amerika kıtası dışındaki devletler ile askeri ittifak anlaşmaları imzalama yetkisi vermiştir.

Bu yetkinin verilmesini takiben, 2 Kasım 1948 tarihinde de Brüksel Andlaşması'na taraf olan devletler ile ABD ve Kanada arasında, Almanya'nın Avrupa'da yarattığı tehlikenin dışında, yayılmacı politikalar izleyen Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturulacak bir askeri örgütün kurulması hususunda görüşmeler başlamıştır. Yapılan müzakereler sonucunda ise 24 Nisan 1949 tarihinde NATO (North Atlantic Treaty Organization)'yu kuran Washington Andlaşması (Kuzey Atlantik Andlaşması) imzalanmıştır⁵⁶.

Ancak, birçok araştırmacının da belirttiği üzere, bu anlaşmanın uluslararası bir örgüte dönüşmesi ve savunma konusunda bir ittifak stratejisinin belirlenmesi Kore

⁵⁵ “*BAB*, 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Andlaşması'nın, yedi Batı Avrupa Devleti (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Lüksemburg) tarafından 23 Ekim 1954 tarihinde değiştirilmesiyle kurulmuştur. Brüksel Andlaşması da, Değiştirilen Brüksel Andlaşması (DBA) adıyla BAB Kurucu Andlaşması haline dönüşmüştür. DBA ile BAB'ne kollektif savunma, kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda işbirliğini amaçlayan yetki ve görevler verilmiştir. Ayrıca, DBA, BAB'nin evrensel ve bölgesel krizlere/çatışmalara müdahale etmesine ve barış gücü olarak katılmasına ilişkin düzenlemeleri de içermiştir.” BAB hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Kamuran Reçber, “Batı Avrupa Birliği'nin Uluslararası Hukuk Kişiliği”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 57/1, Ocak-Mart-2002, ss. 89-110, Kamuran Reçber, “Türkiye-Batı Avrupa Birliği İlişkilerine Hukuksal Bir Bakış”, **Prof.Dr. Nurhan AKÇAYLI'ya Armağan**, Bursa, 2000; Kamuran Reçber, “Batı Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması Örneğinde Uluslararası Andlaşmaların Sona Ermesi/Erdirilmesi Sorunu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 5, 2001, ss. 184-194; Kamuran Reçber, “Batı Avrupa Birliği'nde Karar Alma Süreci”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 3, 1999, internet erişim adresi: <http://iktisat.uludag.edu.tr>, 1999; Kamuran Reçber, **Le Rôle de l'Union de l'Europe Occidentale dans le Système de Sécurité et de Défense européennes**, Presses Universitaires du Septentrion, Villeneuve d'Ascq (Fransa), 1998, passim.

⁵⁶ **NATO El Kitabı- 50. Yıl Dönümü Sayısı**, Brüksel: NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, s. 26.

Savaşı nedeniyle olmuştur.⁵⁷ Çünkü, 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması ile başlayan savaş⁵⁸, Dünya ve Avrupa güvenliğine karşı Sovyetlerin sadece politik değil aynı zamanda askeri bir tehdit oluşturduğu fikrini de Batı Bloğu içerisinde güçlendirmiştir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'yı doğrudan işgal edebileceği veya Kuzey Kore birliklerini Güney Kore'ye karşı kışkırttığı gibi, Doğu Alman "polis gücü"nü de Batı Almanya'ya saldırması için destekleyebileceği ve böylelikle Avrupa'da istikrarı dolaylı yollardan da olsa bozabileceği tartışılmaya başlanmıştır⁵⁹.

Genel hatlarıyla aktardığımız bu konjonktür içinde New York'ta toplanan NATO Konseyi ise Avrupa'da askeri bir güç oluşturulması kararını alarak, Avrupa Müttefik Komutanlığı'nı kurmuş ve General Dwight D. Eisenhower'ı ilk Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı olarak atamıştır. 2 Nisan 1951 tarihinde ise Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanlığı Fransa'da açılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Kuzey Atlantik Andlaşması, askeri-politik bir örgüt haline gelirken, ilk kez NATO ile bir ittifak andlaşmasında, kendi ordusu, karargâhı ve personeli ile uluslararası bir örgüte dönüştürülmüştür.⁶⁰

⁵⁷ Paralel mahiyetteki görüşler için bkz, Doğan, op. cit., s. 71; Kotlyarov İ.İ., loc. cit.; Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 8. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 2000; ss. 164-165; Hamza Eroğlu, "Kuzey Atlantik Paktı", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 21, Sayı 1-4, s. 22.

⁵⁸ Kuzey ve Güney Kore arasında yaşanan savaştan öncede Sovyetler Birliği, çeşitli eylemlerde bulunmuştur. Fakat bu eylemlerin hiç biri uluslararası konjonktüründe etkisi ile o dönem itibarıyla Batılı Devletler üzerinde fazla tesirli olmamıştır. Sovyetler Birliği'nin giriştiği söz konusu bu eylemleri şu şekilde sıralayabiliriz: 1945 yılında Mançurya ve Kuzey Kore'nin büyük bir bölümünü işgal ederek Uzak-Doğu'daki nüfuz bölgesini genişletmiş; Güneydoğu Asya'da Çinhindi, Malaya, Burma ve Filipinler'de giriştiği yoğun propaganda sonucu çıkan isyanlarda komünist isyancıları desteklemiş; Birleşmiş Milletler protestosuna rağmen Kuzey İran'ı işgale kalkışmış; 1944:1946 yıllarında Yunanistan'da çıkan iç savaşlar sırasında yine komünist isyancıları desteklemiş; Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı kapsayan arazi taleplerinde bulunmuş, ayrıca Boğazlar'da kendisine üsler verilmesini istemiş; 1948 yılında Batı Berlin'i abluka altına alarak, burasını kontrol altında bulunduran Amerikan, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Batı'daki kendi ana kuvvetleriyle olan kara yolu bağlantısını ve ikmal maddeleri akımını kesmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; L.G. İvaşov, "NATO'nun Washington Stratejisi", **İstoriçeskiy Jurnal**, 2000. No. 1, s. 4, Arslan, op. cit., s. 231.

⁵⁹ **NATO Handbook**, Brussels: NATO Office of Information and Pres, 2001, ss. 29-30.

⁶⁰ Hasret Çomak, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları Ve Türkiye**, İstanbul: TASAM Yay., 2005, s. 19.

Avrupa’da bir NATO birliği oluşturulması ve bu birliğin Avrupalı devletler tarafından ekonomik ve özellikle askeri yardımlarla desteklenmesine yönelik karar ise beraberinde NATO’nun Batı Almanya’yı da içine alacak şekilde genişlemesi tartişmalarını gündeme getirmiştir. Bu tartişmalarda özellikle gündemde olan konu, NATO Konseyi’nin 1950 Eylül’nde New York’ta yaptığı toplantıda, Avrupa’nın Kore’dekine benzer bir saldırıya uğraması durumunda, olası düşmanın mümkün olduğu kadar Avrupa’nın doğusunda karşılanması ve durudurulmasına karar verilmesi olmuřtur⁶¹. Ancak, Konsey’in, ittifaka ye devletlerin ellerinde bulunan askeri birliklerin yetersizliğini de dikkate alarak “Almanya’nın batı Avrupa’nın savunmasına katkıda bulunmasına olanak tanınması gerektiği” yönündeki açıklamasına rağmen, başta Fransa olmak üzere NATO’nun bazı Avrupalı yeleri, Almanya’nın yeniden silahlandırılmasına dolayısıyla NATO yeliğine karşı çıkmışlardır. Avrupalı bazı ye devletlerin bu tutumları ise doğal olarak mtfeviklerin, Sovyet gücünün Orta Avrupa’da dengelenmesi amacı ve ortak çıkarı ile çelişmiştir. Avrupalı mtfevik devletler ayrıca, kendi ekonomik kalkınması için iş gücünün önemini dikkate alarak, Avrupa Mtfevik Komutanlığı’na çok sayıda asker verilmesi fikrine de karşı çıkmışlardır. Sovyet tehdidinin caydırılması ve ulusal kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını hedefleyen ve mtfevikler arası bir işbölümünün oluşturulmasını savunan ABD ise Avrupa’lı ye devletlerin kararlılığı karşında “dengeli ortak gler” fikrini geliřtirmiřtir⁶².

Bu fikir bağlamında Avrupa’lı mtfevikler NATO için gerekli askeri gücün önemli bir kısmını sağlarken, ABD “stratejik bombalama ve denizlerin korunması” sorumluluğunu üstlenecekti. Bu amaca yönelik olarak ABD sadece Almanya’nın silahlandırılmasını değil, Türkiye ile Yunanistan’ında NATO yeliğini desteklemiřtir⁶³.

⁶¹ Arslan, op. cit., s. 232; Doğan, op. cit., s. 73.

⁶² Paul Gallis, Kristin Archick, “NATO and European Union”, **CRS Report for Congress**, 2005, ss. I-II.

⁶³ Türkiye’nin kuruluş aşamasında NATO’ya alınmaması birkaç nedene dayandırılmaktadır. Bu nedenlerin birincisi, Doğu Akdeniz savunmasının, NATO’dan ayrı bir pakt içinde düzenlenmesi tasarısıdır. İkinci neden ise, Türkiye ve Yunanistan’ın ye olarak alınmasının, ittifakın savunma alanını olanaksız bir genişliğe ulaştırmasından duyulan endişedir. Son neden de NATO’ya ye devletlerin, yeni üyelerin kabulü halinde kendilerine yapılan yardımın azalacağını düşünmeleridir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Alacakaptan, op. cit., ss. 15-23; Rıza Arslan, “Türkiye-Avrupa Birliği: Sancılı

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu konjonktür içinde Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üyeliği 18 Şubat 1952 tarihinde gerçekleşmesine rağmen Almanya'nın üyeliğine yönelik tartışmalar 1955 yılına kadar devam etmiştir. Başta Fransa olmak üzere bazı müttefik üyesi devletlerin, Almanya'nın silahlandırılması ve NATO'ya üyeliğine yönelik muhalefeti ise ancak, bir "Avrupa Savunma Topluluğu" kurulmasına yönelik girişimin başarısız olmasının ardından gerçekleşebilmiştir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek; İngiltere, "Avrupa Savunma Topluluğu" kurulması girişiminin Fransa tarafından bloke edilmesinin ardından, yeni bir Avrupa örgütlenmesi kurulması kapsamında Almanya'nın silahlandırılması ve NATO'ya üyeliği fikrini ortaya atmıştır. Bu fikri tartışmak için 28 Eylül – 3 Ekim 1954 tarihleri arasında Londra'da toplanan Dokuzlar Konferansı'nda ise Avrupalı devletler görüş birliğine varmışlardır⁶⁴.

Bu oйдаşmanın ardından Batı (Federal) Almanya ilk olarak taraflar arasında imzalanan Paris Andlaşmaları ile değiştirilen Brüksel Andlaşması [Batı Avrupa Birliği Savunma Örgütü / Batı Avrupa Birliği]'na dâhil edilmiş⁶⁵, 6 Mayıs 1955 tarihinde de NATO'ya tam üye olmuştur⁶⁶.

Batı Almanya'nın NATO'ya üye olmasının hemen ardından da 14 Mayıs 1955 tarihinde Sovyetler Birliği, Doğu Almanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya,

Gelişen İlişki", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 55, No.3, Temmuz-Eylül 2000; Deniz Barlas, "Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", Faruk Sönmezoglu (der.), **Türk Dış Politikası'nın Analizi**, İstanbul: Der Yay., 1994, ss. 429-430; George McGhee, **ABD-Türkiye-NATO- Ortadoğu**, (Çev.: Belkıs Çorakçı), İstanbul: Bilgi Yay., 1992, ss. 134-163.

⁶⁴ Ali L. Karaosmanoğlu, "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", **Journal of International Affairs**, Vol. 54, No. 1, (Fall, 2000), ss. 200-202.

⁶⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Avrupa güvenlik ve...", op. cit., s. 94.

⁶⁶ Batı Almanya'nın ardından, 1982 yılında İspanya NATO'ya üye olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Varşova Paktı'nın dağılmasını takiben gündeme gelen NATO'nun yeniden yapılanması süreci içerisinde ise Temmuz 1997 tarihinde yapılan Madrid Zirvesi'nde eskiden Doğu Bloğu içinde yer alan Devletlerin artık düşman olarak görülmedikleri vurgulanmış ve NATO'nun yeni stratejisi / konsepti çerçevesinde Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya 1999 yılında NATO'ya katılmıştır. 21-22 Kasım 2002 tarihlerinde yapılan NATO'nun Prag Zirvesi'nin ardından ise Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovakya ve Slovenya, Nisan 2004'de NATO'ya üye olmuş ve böylece bu İttifaka üye Devletlerin sayısı günümüz itibarıyla 26'ya ulaşmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **NATO in the 21st Century**, Brussels: Office of Information and Press, 2002, ss. 3-4; **NATO Transformed**, Brussels: Office of Information and Press, 2004, ss.13-14.

Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk arasında imzalanan bir andlaşma ile “Varşova Paktı (VP)”⁶⁷ kurulmuştur. Böylelikle de Avrupa, Doğu ve Batı Bloğu olarak tanımlanan iki zıt ittifak grubuna bölünmüş ve iki kutuplu bir Soğuk Savaş cephesi meydana gelmiştir.

2.3. NATO’nun Kuruluş Amaç ve İlkeleri

Çalışmamızda daha öncede vurguladığımız üzere, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası konjonktür içinde Dünya ve Avrupa güvenliğine karşı Sovyetlerin sadece politik değil aynı zamanda askeri bir tehdit oluşturduğu fikrinin Batı Bloğunda güçlenmesi neticesinde, 24 Nisan 1949 tarihinde NATO’yu kuran Kuzey Atlantik Andlaşması (Washington Andlaşması) imzalanmıştır⁶⁸.

NATO’nun esas kuruluş amacı ise genel ve soyut olarak belirtirsek, Andlaşmanın giriş kısmında ve 1. Md.’sinde vurgulandığı üzere, BM Kurucu Andlaşması’nda belirtilen ilkelere uygun olarak, askeri ve siyasi araçlar kullanarak bütün üye devletlerin özgürlük ve güvenliğini korumaktır.

Ancak, Kuzey Atlantik Andlaşması bir bütün olarak değerlendirildiğinde üye devletlerin amacının, Sovyetler Birliği’nin politikaları ve gelişen askeri kapasitesinden kaynaklanan potansiyel tehdiye karşı askeri ve politik işbirliği içinde ortak hareket etmek olduğu görülmektedir. Zira, Kuzey Atlantik Andlaşması, üye devletlerin saldırıya uğramalarını önlemek veya bir saldırıya maruz kaldıklarında bunu karşılama yeteneklerini geliştirmekle kalmayıp, üye devletler arasında siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda müşterek çalışma ve dayanışmayı öngörmektedir.

⁶⁷ Ağustos 1968 tarihinde VP ülkelerinin Çekoslovakya’ya girmesi üzerine Arnavutluk bu olayı protesto ederek Pakt’tan ayrılmıştır. Çalışmamızın ilgili kısmında daha ayrıntılı olarak analiz edeceğimiz VP ise 1 Temmuz 1991 tarihinde resmen dağılmıştır.

⁶⁸ **Extending Security in the Euro-Atlantic Area: The Role of NATO and Its Partner Countries**, Brussels: NATO Office of Information and Press, 2000, s. 3.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, Kuzey Atlantik Andlaşması imzalandığı dönemin uluslararası konjonktürden etkilenecek iki ana amacı içinde barındırmıştır. Bu amaçlar genel ve soyut olarak şu şekilde belirtilebilir:

- Üye devletler arasında ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak;
- Üye devletlerin güvenliğinin tesisi ve korunmasında “ortak bir savunma ilkesi” oluşturulması amacıyla güç birliği yapmak.

Ancak her ne kadar Kuzey Atlantik Andlaşması yukarıda belirttiğimiz bu iki ana amaç üzerine NATO’nun kurulduğunu vurgulasa da ittifakın günümüze dek ön plana çıkan ana amacı “ortak bir savunma ilkesi”nin oluşturulması olmuştur. Bu ilke ise andlaşmanın 5. Md.’sinde şöyle düzenlenmiştir⁶⁹:

“Taraflar içlerinden birine ya da birkaçına karşı Avrupa’da ya da Kuzey Amerika’da ortaya çıkacak silahlı bir saldırının bütün taraflara yöneltilmiş bir saldırı sayılması ve dolayısıyla taraflardan her birinin böyle bir saldırı durumunda, BM Kurucu Andlaşması’nın 51. Md.’si ile tanınan tek tek ya da ortak meşru savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere, gerekli göreceği harekete, tek tek ve öteki taraflarla anlaşma halinde, hemen başvurmak yoluyla saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardım etmesi konusunda anlaşmışlardır.

Bu nitelikte olan her silahlı saldırı ve bunun sonucunda alınan her önlem hemen Güvenlik Konseyi’nin bilgisine sunulacaktır. Bu önlemler, BM Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için gereken önlemleri alması ile son bulacaktır.”

⁶⁹ Kuzey Atlantik Andlaşması hakkında ayrıntı bilgi için bkz.; Eroğlu, op. cit., s. 21-47; Kotlyarov İ. İ., op. cit., ss. 25-53.

Bu madde analiz edildiğinde ise üye devletlerin, ittifakın ana amacı olan “ortak bir savunma ilkesi”nin oluşturulması kapsamında, BM Kurucu Andlaşması’nın amir hükümlerine bağlı kalarak, üye devletlerin egemen bütünlüğünü sağlamak için karşılıklı işbirliğini kurmayı taahhüt ettikleri görülmektedir. Ancak, hemen belirtmek gerekmektedir ki bu düzenleme, taraf devletlere “otomatik yardım garantisi”ni sağlamamakta olup, İttifaka üye devletlerin birbirine “yardım etme yükümlülüğü”nün her üye devletin kendi iç hukuklarında belirtildiği şekilde işletilebileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda İttifak üyesi devletler bizce, BM Kurucu Andlaşması’na aykırı olması halinde, güç kullanımına katılmaktan kaçınma haklarını saklı tutmuşlardır⁷⁰.

İttifak üyesi devletler “ortak bir savunma ilkesi”nin oluşturulmasının yanı sıra, Kuzey Atlantik Andlaşması’nın 2. Md.⁷¹ itibarıyla da kendi bağımsız kurumlarını sağlamlaştırmak, esas aldıkları ilişkilerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve istikrar ile refah için şartları oluşturmak suretiyle uluslararası ilişkilerin barış ve dostluk içinde gelişmesine katkıda bulunmayı amaçladıklarını vurgulamışlardır. Görüldüğü üzere, bu hükümle İttifaka üye devletler, uluslararası ekonomi politikalarındaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmaya çalışma ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi konusunda da işbirliği odaklı bir yükümlülük altına girmişlerdir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde analiz edeceğimiz üzere bu düzenleme bizce özellikle, Soğuk Savaş sonrası dönemde, NATO’nun çok yönlü uluslararası bir kuruluşa dönüştürülmesi ve bu bağlamda NATO’nun önleyici diplomasi stratejisinin gerçekleştirilmesi aşamasında önem kazanmıştır.

⁷⁰ Bizce bu kaidenin, NATO’nun eski Yugoslavya’ya müdahalesi örneğinde de görüldüğü üzere İttifakın fiili hareketleriyle kıyaslanması gerekmektedir. Çünkü bu örnek, BM Güvenlik Konseyi’nin izni olmadan NATO tarafından silahlı kuvvet kullanımı uluslararası sistemin ilerleyen dönemdeki yapılması hakkında genel bir fikir vermiştir. NATO’nun eski Yugoslavya’ya müdahalesi, çalışmamızın 2. Bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

⁷¹ 2. Md.’nin tam metni şöyledir: “Taraflar, kendi özgün kuruluşlarını sağlamlaştırmak, bu kuruluşların dayandığı ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve istikrar ile refahı sağlamağa yönelik koşulları geliştirmek yoluyla, uluslararası iyi niyetli ve dostça ilişkilerin gelişmesine yardım edeceklerdir. Taraflar uluslararası ekonomik politikalarındaki tüm farklılıkları ortadan kaldırmağa çalışacaklar ve içlerinden her biri ya da tümü arasında ekonomik işbirliğini teşvik edeceklerdir.”

2.4. NATO'nun Kurumsal Yapısı

Hükümetlerarası bir örgüt olan NATO'da üye devletler tam egemenlik ve bağımsızlıklarını muhafaza etmektedirler. Bu sebeple de NATO kurumsal yapısının oluşturulmasında, üye devletlerin güvenliklerini ilgilendiren siyasi ve askeri konularda bir istişare ve karar alma forumu teşkil edilmiştir. Siyasi, askeri, ekonomik, bilimsel ve diğer alanlarda istişare, işbirliği ve koordinasyonu kolaylaştıran yapılar ise şu organlar üzerinden oluşturulmuştur⁷².

Kuzey Atlantik Konseyi (North Atlantic Council):

Kuzey Atlantik Konseyi⁷³, İttifak içinde yetkisini Kuzey Atlantik Andlaşması'ndan alan tek ana organ olup, Andlaşmanın 9. Md.'si düzenlemeleri itibarıyla kurulmuştur. NATO'nun en yüksek yetkili organı olan Konsey'in, temel görevi üye Devletlere andlaşmanın uygulanmasında, özellikle uluslararası barış ve güvenliğin devam ettirilmesinde yardımcı olmaktadır.

Konsey, değişik düzeylerde sürekli temsilciler, Savunma Bakanları, Dışişleri Bakanları ve çok önemli sorunlar ele alınacağı zaman da devlet veya Hükümet başkanları düzeyinde toplanabilmektedir. Konsey, genelde Dışişleri Bakanlığı düzeyinde yılda iki defa toplanmaktadır. Üye devletlerin Savunma Bakanları'nın katılımı ile toplandığı zaman yapılan çalışmalar, "Savunma Planlama Komitesi (DPC)" adını almaktadır. İttifaka üye devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları'nın iştiraki ile toplandığı zaman ise NATO Zirvesi (NATO Summit) olarak tanımlanmaktadır.

NATO'nun hükümetlerarası nitelikli uluslararası bir örgüt olmasından dolayı Kuzey Atlantik Konseyi'nde kararlar oybirliğiyle alınmakta olup, alınan kararlar

⁷² NATO'nun organları hakkındaki bilgiler NATO El Kitabı ve İttifak'ın resmi sitesinden alınmıştır. www.nato.int/docu

⁷³ Eylül 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi'nin üye Devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşması ve yılda bir kez toplanması kararlaştırılmıştır. Bu tarihte ayrıca, bir savunma komitesi de kurulup, bu komitenin de yılda bir kez toplanması uygun görülmüştür. Kasım 1949 tarihinde ise NATO bünyesinde bir Mali ve Ekonomik Komite kurulmuştur. Fakat bu üç kurumun varlığı günlük alanda karışıklığa sebep olduğu için 1952 yılında bu organlar birleştirilerek bugünkü Konsey yapılandırılmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.; NATO El Kitabı, op. cit., s. 35-38.

bağlayıcıdır ve sadece aynı organ tarafından değiştirilebilmektedir. Kuzey Atlantik Konseyi'nin başkanlığı ise İngiliz alfabesindeki sıraya göre her yıl bir üye devletin Dışişleri Bakanı tarafından üstlenilmektedir.

Savunma Planlama Komitesi (Defence Planning Committee - DPC):

Savunma Planlama Komitesi, Fransa'nın 1966 yılında NATO'nun askeri kanadından çekilmesi üzerine, askeri konuları ele almak üzere oluşturulmuş bir organdır. Savunma Planlama Komitesi günümüzde, askeri yapıya dâhil olmayan Fransa ve İzlanda dışındaki⁷⁴ NATO üyesi devletlerin Savunma Bakanları'nın katılımıyla çalışmalarını yürütmekte olup, Komite'de esas itibariyle örgütün askeri yapısı ile kolektif savunma planlaması ve ilgili savunma sorunları konuları ele alınmaktadır.

Nükleer Planlama Grubu (NPG):

Nükleer planlama alanında müttefikler arasında gerekli danışmaların yapılması amacıyla 1966 yılında kurulan Nükleer Planlama Grubu, ittifakın nükleer planlama çalışmalarına katılan, Fransa hariç tüm üye devletlerin⁷⁵ iştirakiyle, yılda iki kez Savunma Bakanları düzeyinde toplanmaktadır. Ancak, bu grup, gerektiğinde büyükelçilik düzeyinde de toplanabilmektedir.

Askeri Komite (Military Committee – MC)

Alt komitelerden Askeri Komite, Kuzey Atlantik Konseyi'ne Savunma Planlama Komitesi'ne ve Nükleer Planlama Grubu'na karşı ittifakın askeri faaliyetlerinin yönetiminden sorum olup, İttifakı ilgilendiren askeri konularda üye devletler arasında danışma ve işbirliğini sağlamaktadır. Bu bağlamda Askeri Komite'nin raporları, Genel

⁷⁴ Fransa, ittifakın askeri kanadından çıktığı, İzlanda da silahlı kuvvetleri olmadığı için Savunma Planlama Komitesi'nde temsil edilmemektedir.

⁷⁵ İzlanda Nükleer Planlama Grubu'nun çalışmalarına gözlemci üye olarak katılmaktadır.

Sekreter'e, Kuzey Atlantik Konseyi'ne, Savunma Planlama Komitesi'ne ve Nükleer Planlama Grubu'na sunulan askeri tavsiyelerin esas kaynağını oluşturmaktadır.

Örgüt içindeki diğer siyasi karar alma organlarında olduğu gibi, Askeri Komite'de, NATO'nun savunma yapısında yer alan Fransa ve İzlanda dışındaki üye devletlerin Genelkurmay Başkanları düzeyinde periyodik toplantılar düzenlemektedir. Bu üs düzey toplantıların başkanlığını, Genelkurmay Başkanları tarafından üç yıllık bir dönem için seçilen Askeri Komite Başkanı yapmaktadır. Başkan, Komite'nin sözcüsü ve temsilcisi olup günlük faaliyetleri yönetir; Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Planlama Komitesi ve Nükleer Planlama Grubu'nun toplantılarında Askeri Komite'yi temsil eder ve askeri konularda tavsiyelerde bulunur. Askeri Komite Başkan Vekili (DCMC) ve Uluslar Arası Askeri Karargah Direktörü (DIMS), Askeri Komite Başkanı'nın yardımcılarıdır.

Askeri Komite Başkanı, görevinin özel niteliği nedeniyle NATO içinde önemli bir role sahiptir. Zira, ittifakın basın ve medya ile ilişkilerinde kıdemli askeri sözcülük görevini yerine getirir ve Askeri Komite adına hem NATO üyesi devletlerde hem de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) ve Barış İçin Ortaklık (BİO) çerçevesinde kurulmuş bulunan diyalog, ortaklık ve işbirliği temelinde NATO'nun yakın ilişkiler geliştirdiği devletlerde resmi ziyaretler yapar ve temsil görevlerini icra eder.

Askeri Komite'nin bir diğer önemli özelliği ise kendisine bağlı 3 büyük NATO Komutanlığı [Avrupa Müttefik Yüksek Komutanlığı⁷⁶ (SACEUR), Atlantik Müttefik Yüksek Komutanlığı⁷⁷ (SACLANT), Kanal Müttefik Komutanlığı⁷⁸ (CINCHAN)] ve bir planlama grubu

⁷⁶ Avrupa Müttefik Yüksek Komutanlığı (SACEUR)'nin karargâhı Mons/Belçika'dadır. SHAPE (Supreme Headquarters Allied Power in Europe) olarak da bilinen bu Komutanlık; Fransa ve İzlanda hariç, Avrupa'daki tüm NATO üyesi Devletlerin topraklarını savunmakla yükümlüdür. İngiltere'nin hava savunması için genel sorumluluk da bu komutanlıktadır. SHAPE'e bağlı üç büyük ast komutanlık (Majör Subordinate Commands-MSC) bulunmaktadır. Bunlar; AFNORTH, AFCENT ve AFSOUTH'dur. Bu ast komutanlıklar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: NATO El Kitabı,- Ortaklık ve İşbirliği-, Brüksel: NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1995, ss. 131-174; NATO El Kitabı, op. cit., s. 253-291; www.nato.int/docu

⁷⁷ Atlantik Müttefik Yüksek Komutanlığı'nın karargâhı Norfolk Virjinya'dadır. Komutanlık, Kuzey Kutbu'ndan yengeç dönencesine kadar olan Kuzey Amerika, Avrupa ve Afrika sahilleri arasında kalan bölgedeki deniz ulaştırma hatlarını korumaktan sorumludur.

(ABD.-Kanada Bölgesel Planlama Grubu)'nun olmasıdır. Askeri Komiteye bağlı olarak çalışmalarını yürüten bu bölge komutanları, kendi alanlarının savunmasından ve planlamasından, NATO'nun kara, deniz ve hava tatbikatlarının yapılmasından sorumludurlar.

2.5. Soğuk Savaş Dönemindeki NATO – Varşova Paktı İlişkileri

24 Nisan 1949 tarihinde imzalanan Washington Andlaşması ile NATO oluşturulduktan sonra üye devletler arasında yapılan görüşmelerde, uluslararası konjonktürün yapısı dikkate alınarak, ittifakın faaliyetleri ile gelişiminin ana yaklaşımlarının tanımlanmasına çalışılmıştır. Ekim 1949-Nisan 1950 döneminde yapılan görüşmeler sonucunda hazırlanan “Kuzey Atlantik Bölgesinin Müdafaası İçin Stratejik Konsept” ise NATO'nun ilk pro-stratejisini oluşturmuştur. Bu Konseptte, bölgesel savunma için “geniş ölçekli operasyon stratejisi” esas alınmasına rağmen, üye devletler arasında ki görüş ayrılıkları tam anlamıyla giderilememiştir⁷⁹.

Üye devletler arasındaki görüş ayrılıklarına son veren ve izlenecek stratejinin belirlenmesinde etken faktör olan gelişme ise (ittifakın kurumsal yapısının belirlenmesine olduğu gibi) Kore Savaşı olmuştur. Zira, ittifakın Avrupalı müttefikleri, Kore Savaşı esnasında konvansiyonel silah kullanımı savunmalarına rağmen⁸⁰, savaş sonrasında

⁷⁸ Kanal Müttefik Komutanlığı'nın karargâhı Londra yakınlarında Northwood'dadır. Komutanlığın görevi; Manş Kanalı ile Kuzey Denizinin güneyini kontrol etmek ve kanalın hava savunmasını sağlamak için SACEUR ile işbirliği yapmaktır.

⁷⁹ Lord Ismay, **NATO İlk Beş Sene 1949-1954**, (Çev.: Suat Bilge), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956, s. 4.

⁸⁰ Bu yıllarda ittifakın stratejisi, konvansiyonel kuvvetlere dayanan bir stratejidir. Truman Doktrini olarak isimlendirilen bu stratejinin esası, “eski Sovyet yayılmacılığını bulunduğu sınırlarda durdurma”ya dayanmaktadır. Zira, Tayyar ARI'nın da belirttiği üzere, dönemin ABD başkanı Truman 12 Mart 1947'de Kongre'de yaptığı konuşmada “ Özgür insanların yardım etmekte isteksiz davranıldığı takdirde totaliter rejimlerin kendilerini zorla empoze edeceklerini bildirmekte ve ABD'nin politikasının özgür insanların iç ve dış baskılara karşı desteklenmesi doğrultusunda olması gerektiğini vurgulayarak bu tür baskılarla karşı karşıya olan ülkelere ekonomik ve mali yardım yapılmasının zorunlu olduğu” na işaret etmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Tayyar Arı, **Basra Körfezi ve Orta Doğu'da Güç Dengesi**, İstanbul: Alfa Yayınevi, 1998, ss. 68-69; McGhee, op. cit., ss. 52-77.

bölgesel sorunların çözümüne odaklanmışlar ve askeri yığıntaktan ziyade ekonomik kalkınmaya öncelik vermişlerdir. Bu gelişmeler ise bir yandan ABD’ni ittifak harcamalarının büyük bir bölümünü karşımaya yöneltirken aynı zamanda üye devletler arasında, ABD’nin nükleer silah kullanımına cevaz veren “yeni bakış politikası”nın tartışılmasına sebep olmuştur⁸¹.

Daha ayrıntılı bir biçimde belirtirsek, 1953 yılında dönemin ABD yönetimi “yeni bakış politikası” kapsamında nükleer silah üstünlüğüne dayalı “toplu mukabele” stratejisini kabul etmiştir. Bu stratejide ABD, silahlı çatışmanın ortaya çıkması halinde, düşmanın nükleer silah kullanıp kullanmamasına bağlı olmaksızın, gerekli gördüğü yer ve zamanda sınırsız bir şekilde nükleer silah kullanma hakkını muhafaza ettiğini belirtmiştir⁸². ABD’nin bu yeni stratejisi ise Avrupalı müttefiklerin ekonomik ve stratejik ön koşullarıyla uyuşmuştur. Zira, hem nükleer silahların üretim maliyetleri konvansiyonel silahlara göre daha ucuz olduğundan Avrupalı devletler kalkınmalarına daha fazla kaynak aktarabilecekler hem de bu yeni silahlar daha etkin olduğundan Sovyet tehdidine karşı daha fazla caydırıcılık gücüne sahip olacaklardır⁸³.

Bu gelişmelerin sonucunda ABD’nin “yeni bakış politikası”, NATO’nun Lizbon hedeflerinin değiştirilmesine ve ittifak içinde nükleer silahlara önem verilmesine yol açmıştır. Nitekim, yerel savunmanın, kitlesel misilleme gücünün caydırıcılığı ile desteklenmesine dayalı yeni stratejin Eisenhower yönetimi tarafından da kabul edilmesinin ardından, bu strateji 1954 yılında NATO Konseyi tarafından “kitlesel karşılık” stratejisi adını altında ittifakın resmi stratejisi haline getirilmiştir.

“Kılıç ve kalkan” stratejisi olarak da isimlendirilen bu strateji ile ittifakın Avrupa’da konuşlanmış stratejik ve nükleer kuvvetleri “kılıç”, Avrupa-Atlantik bölgesindeki müttefik devletlerin normal silahlı kuvvetlerinin ise “kalkan” rolünü üstlenmeleri öngörülmüştür. Bu strateji, Sovyetler Avrupa’yı konvansiyonel silahlarla

⁸¹ Manfred Wörner, “Yeni Dönemde Atlantik İttifakı”, **NATO Dergisi**, No:1, 1991, s. 5

⁸² İvaşov, op. cit., s. 4.

⁸³ Alacakaptan, op. cit., ss. 42-43; Doğan, op. cit., s. 75.

işgal etmeye kalkışsa dahi, ittifaka nükleer güç kullanma yetkisi verdiği için, Sovyetler Birliği tarafından NATO'nun askeri stratejisini güçlendirmesi yolunda bir adımın daha atıldığına göstergesi olarak da yorumlanmıştır.

Bu bağlamda, NATO'nun nükleer silahların ittifak tarafından kullanılabilirliğine karar vermesi ve bu yönde konvansiyonel silah stoklama yerine “kitlesel karşılık” stratejisini kabul etmesinin ardından, Batı Almanya'nın askeri statüsünü değiştirmeye yönelik yaptığı girişimler de Sovyetler Birliği'nin tepkisini çekmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda ise, Batı Almanya'nın NATO ve BAB üyesi yapılarak askeri hareketlerinin denetlenmesi kaydıyla yeniden silahlandırılmasının hemen ardından, 14 Mayıs 1955 tarihinde Sovyetler Birliği, Doğu Almanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk arasında imzalanan “*Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Andlaşması*” ile VP kurulmuştur.

BM Kurucu Andlaşması'na uygun olarak akdedilen bir bölgesel savunma ittifakı olduğu ilan edilen VP'nin amacının ise Avrupa'daki tüm devletleri kapsayacak bir ortak güvenlik sisteminin oluşturulması olduğu, “*Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Andlaşması*”nın 11. Md.'si⁸⁴ itibarıyla vurgulanmıştır.

Ancak, yukarıda belirttiğimiz hükümde varlığı her ne kadar, tüm Avrupa'yı kapsayacak bir Ortak Toplu Güvenlik Andlaşmasının kurulması ile son bulacağı açıklanmış olsa da VP'nin kurulması ile Avrupa'da yapısal bir askeri zıtlama sistemi ortaya çıkmıştır⁸⁵. Bu bağlamda da Avrupa, Doğu ve Batı Bloğu olarak tanımlanan iki zıt ittifak grubuna bölünmüş ve Dünya'da iki kutuplu bir Soğuk Savaş cephesi meydana gelmiştir.

⁸⁴ Md. 11. “Müzakere taraflarının amacı olan, Avrupa'da ortak güvenlik sisteminin oluşturulması ve bu amaçla Avrupa Ortak Toplu Güvenlik Andlaşmasının imzalanması halinde işbu Anlaşma, Avrupa Ortak Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yürürlükten çıkacaktır”. *Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Andlaşması*'nin tam metni için bkz.: **Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Andlaşması, Varşova Paktı: Tarih ve Günümüz**, Moskova: Voenizdat, 1990, passim.

⁸⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Bkz.: S. A. Vladimirov, **Varşova Paktı ile NATO: İki İstikamet, İki Politika**, Mejdunarodniye: Otnoşeniya, 1979, s. 296.

Zira, VP ana amacı doğrultusunda, üye devletlerinin güvenliğinin sağlanması ve Avrupa'da barışın sürdürülmesi kapsamında, uluslararası ilişkilerde güç kullanma ya da güç kullanmakla tehdit etmekten sakınmayı ve tüm görüş ayrılıklarını, uluslararası barış ve güvenliği tehdit altına almadan, barışçıl araçları kullanarak çözmeyi taahhüt etmiş olsa da ⁸⁶ Sovyetler Birliği'nin askeri ve teknik başarıları⁸⁷, 1950'li yılların sonundan itibaren Avrupa'da ve Dünya'da gerilimin tırmanmasına sebep olmuştur.

Özellikle, Sovyetler Birliği'nin nükleer silah geliştirme programında başarılı olmasının ardından, 1962 yılında Küba ya nükleer silah yerleştirdiğinin ortaya çıkması ise ABD'nin ve dolayısıyla NATO'nun savunma mekanizmasına kalıplaşmış olan stratejisini değiştirmiştir. Zira, iki süper güç arasında yaşanan Küba Krizi, Sovyetler Birliği'nin sadece Avrupa'ya değil Amerika Kıtası'na da nükleer silahlarla saldırma kapasitesine sahip olduğunu göstererek, uluslararası güç dengesinin değişmesine neden olmuştur.

Genel bir biçimde belirttiğimiz bu gelişmeler sonucunda ilk olarak dönemin ABD yönetimi (Kennedy yönetimi), NATO'nun kitlesel karşılık stratejisinin yerine geçecek, nükleer silahların rolünün nispeten daha az olduğu yeni bir savunma stratejisinin geliştirilmesini tartışmaya açmıştır. NATO'nun Avrupalı üyeleri ise başlangıçta kitlesel karşılık stratejisinin değiştirilmesine karşı çıkmışlardır. Özellikle dönemin Batı Almanya yönetimi (Ludwig Erhard Hükümeti), Almanya'nın VP ile sınırı bulunması ve Sovyetlerin konvansiyonel füzelerin direkt menzili içinde olmasından dolayı, nükleer silahların mümkün olduğunca erken kullanılmasına dayalı "ön cephe

⁸⁶ Bkz., Md. 12. Ayrıca, "Andlaşma taraflarının bu yönde işbirliğine girmek isteyecek diğer Devletlerle anlaşma doğrultusunda silahların genel olarak azaltılması ve nükleer, hidrojen ve diğer toplu imha silahlarının yasaklanmasına yönelik etkili önlemlerin alınması yönünde çaba gösterme niyetinde" olduğu da 13. Md. itibarıyla belirtilmiştir.

⁸⁷ Sovyetler Birliği'nin askeri ve teknik başarılarının başlıcaları şöyledir. atom bombasının başarıyla denemesi, termonükleer denemeler yapılması ve 1957 yılında Sputnik'in dünya yörüngesine oturtulması. Özellikle Sputnik'in dünya yörüngesine yerleştirilmesi, Sovyetler Birliği'nin kıtalar arası füze geliştirerek ABD topraklarını da tehdit edebileceğini göstermiştir.

savunması”⁸⁸ yaklaşımının koalisyonun askeri stratejisine dâhil edilmesini talep etmiştir. ABD ise ilk başta bu görüşe karşı çıkmış, fakat 1963 yılında “ön cephe savunması” yaklaşımının NATO tarafından kabul edilmesine izin vermiştir. Ancak bunun karşılığında ABD, Avrupalı müttefiklerinden, NATO ve NATO’nun alt yapısı ve çok yönlülüğünün gelişmesine yönelik, askeri bütçelerini ciddi oranda arttırmasını talep etmiştir.

Belirlenmeye çalışılan yeni NATO stratejisi kapsamında, stratejik nükleer kuvvetleri geliştirme görevinin ABD ve kısmen İngiltere’ye verilmesi, ittifakın diğer Avrupalı üyelerinin ise hava ve deniz kuvvetlerini geliştirmekten sorumlu olması ise de Gaulle yönetimindeki Fransa’nın tepkisiyle karşılanmıştır. Zira, bu yaklaşım, de Gaulle’ün ulusal bir nükleer program geliştirme planları ve Fransa’nın önderliğindeki Avrupa vizyonu ile çelişmiştir. Bu nedenle Fransa, NATO Konseyi’nde kitlesel karşılık stratejisinin değiştirilmesine yönündeki bütün tekliflere karşı çıkmıştır. Sonuç olarak 11 Mart 1966 tarihinde Fransa, kendi nükleer programından vazgeçmeyeceğini açıklayarak, ittifaka katılımını yalnızca siyasi organlardaki aktif faaliyetlerle sınırlayarak, NATO’nun askeri kanadından ayrılmıştır⁸⁹.

Fransa’nın bu hamlesi, ittifaka üye Avrupalı –küçük- devletlerin NATO’nun askeri kurumlardaki etkisinin artmasına yol açmıştır. Bu sebeple, nükleer güç olan devletler, diğer müttefiklerinde NATO’da nükleer politikanın geliştirilmesi ve nükleer planlama hususlarında karar alma sürecine katılmalarına izin vermiştir. Bu bağlamda, ittifaka üye Avrupalı –küçük- devletler, “esnek mukabele stratejisi” kapsamında, Sovyetler Birliği ile VP üyelerine yönelik gerilimi azaltma politikasıyla ilgili önerileri içeren Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel’in raporuna destek vermişlerdir.

Sonuç olarak, Küba Krizi sonrasında değişen güvenlik ortamında, NATO’nun Avrupalı üyeleri ile ABD arasında yapılan uzun süreli pazarlıklar sonucunda dönemin

⁸⁸ Bu yaklaşımın en önemli şartını, NATO üyesi Devletlerin toprakların ciddi kısmının kaybına izin verilmeksizin, askeri çatışmanın en erken safhalarında nükleer silahların kullanılması oluşturmaktadır. Çomak, op. cit., s. 19.

⁸⁹ Ibid.

Belçika Savunma Bakanı Harmel'in hazırladığı rapor "Harmel Raporu" 13-14 Aralık 1967 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi'nde kabul edilmiştir. Bu raporla, ittifak değişen şartlara uyum konusunda ileriye dönük çalışmalara başlamış, aynı tarihlerde benimsenen, MC 14/3 isimli strateji dokümanı ile de direkt savunma, kontrollü tırmanma, genel nükleer mukabele safhalarını kapsayan "*esnek mukabele stratejisi*" kabul edilmiştir. Bu stratejiye ile düşmanın önce tecavüze kalkışmaktan caydırılması, bunda başarılı olunamaması haline ise konvansiyonel silahlardan genel nükleer mukaveleye giden bir süreç içinde gerekli askeri yöntemlerin uygulanması kararlaştırılmıştır⁹⁰.

Kabul edilen esnek mukabele stratejisi ve bu stratejinin politik uzantısı olarak nitelendirebileceğimiz yumuşama politikası sonucunda ise NATO, 1980'lerin ortalarına kadar bir değişim geçirmeden uluslararası sistemdeki örgütsel statükosunu korumuştur. Çünkü, NATO bir yandan ABD'de 1970'li yıllarında başında kabul edilen "gerçekçi korkutma"⁹¹ stratejisinin etkisi altında askeri stratejisi ve politikasının gelişimini sağlamış, diğer yandan da aynı yıllarda başlayan Avrupa'da bir güvenlik rejimini oluşturulması çabalarını çok iyi değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda özellikle, iki Almanya'nın sınırlarının belirlenmesine yönelik yapılan anlaşmaların imzalanmasını takiben, 1 Ağustos 1975 tarihinde Helsinki Nihai Senedi'nin NATO ve VP üyesi otuz beş devlet tarafından imzalanması, Avrupa'da güvenlik ve savunmayla ilgili yeni bir rejimin oluşturulmasına yol açmıştır. Zira, müzakereler sırasında Sovyetler Birliği savaş sonrası "sınırların değişmezliği" ilkesi üzerinde durmasına rağmen, Nihai Senet'te müttefiklerin görüşüne uygun olarak "sınırların dokunulmazlığı" ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre müttefikler, mevcut sınırları tanımakla ve bu sınırları silah kullanılarak değiştirmeme sözü vermekle

⁹⁰ Söz konusu bu strateji 1991 yılı Kasım ayına kadar yürürlükte kalmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Alacakaptan, op. cit., ss. 44-46; NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar, op.cit. s. 14.

⁹¹ Bu stratejinin ana hükümleri, nükleer kuvvetler bakımından Sovyetler Birliği ile ABD arasında oluşan eşitlik baz alınarak tasarlanmış ve silahlı kuvvetlerin yalnızca askeri harekatta değil, barış zamanında da muhtemel düşmana siyasi baskının uygulanması için aktif kullanımını öngörmüştür.

birlikte, sınır değişikliklerinin barışçı yollarla gerçekleşebileceğini Doğu bloğuna kabul ettirmişlerdir⁹².

Helsinki Nihai Senedi'nin genel ve soyut olarak belirttiğimiz bu ilkeler kapsamında kabul edilmesi neticesinde, NATO'nun gelişimi ve geleceği için çok yönlü stratejilerin hazırlanmasına / tartışılmasına başlanmıştır. Bu kapsamda, NATO Konseyi, 1 Mayıs 1978 tarihindeki oturumunda “Uzun Vadeli Savunma Programı”nı kabul etmiştir. 15 yıl için planlanan bu Program, ittifakın müteakip önlemlerinin hukuki temelini sağlanmasına yönelik planlı ve amacına uygun çalışmalar için ön koşul oluşturmasının yanı sıra ittifakın savunma planlarını da daha uzun vadeli bir temele oturttuğu için bir dönüm noktası niteliğindedir⁹³. Zira, işbu programda, NATO'nun genel savaş hazırlığının artırılması, takviye nakliyesi, yedek güçlerin seferberliği, deniz kuvvetleri, uçaksavarlar, iletişim araçları, komuta kontrol, radyo-elektronik savaş araçları ve cephe gerisi lojistiğinin güçlendirilmesi, askeri hareket bölgesi nükleer güçlerinin rasyonelleştirilmesi ve sağlamlaştırılması ile askeri alanlar dışındaki gelişim öngörülmüştür.

Yukarıda ana hatlarıyla belirttiğimiz üzere bu program esas olarak, ittifakın müteakip dönüşümü ile evrenselliğinin gelişimi için temel planı oluştururken, Askeri Planlama Komitesi'nin NATO'nun dönüşümündeki rolü arttırmıştır.

Bu bağlamda, Askeri Planlama Komitesi'nin 22 Mayıs 1985 tarihli Brüksel oturumunda, ittifakın 20 yıllık askeri hazırlıklarının programını içeren “Askeri Doktrin Çerçevesi” adlı yeni bir temel belge / evrak görüşülmüştür. Bu belgeye ilişkin yapılan bilgilendirme açıklamasında, “*NATO'nun askeri yönetiminin kısa, orta ve uzun vadeli planlama için gerekli yönerge evraklarına sahip olmasına rağmen, daha da ileriye bakacak bir takviye evrakına ihtiyacı olduğu*” belirtilmiştir. ‘Askeri Doktrin Çerçevesi’ kapsamındaki dönüşüm süreçlerinin genişletilmesi içinde, “*hem*

⁹² Çalışmamızın 2. bölümünde ayrıntılı bir biçimde analiz edeceğimiz üzere, bu ilkenin kabul edilmesi sonucunda 1990'larda iki Almanya'nın birleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin VP üyesi Devletlerde demokratik kurumların kurulmasına izin vermesi sağlanmıştır.

⁹³NATO Review, Ağustos 1978. No. 4, s. 30.

genel olarak ittifak adına hem de belirli üye devletler için, başta en yeni askeri donanımın sağlanması ve araştırma, geliştirme, deney ve tasarım çalışmaları olmak üzere, NATO'ya ait askeri hazırlıkların boyutunun tüm alanlarda genişletilmesi” öngörülmüştür⁹⁴. Böylelikle sadece askeri değil, askeri olmayan alanlarda da ittifakın gelişimi planlanmıştır.

VP ise NATO'nun aksine bu tür strateji evraklarını kabul etmemiş, faaliyet yönelimlerini bu kadar uzun vadeli olarak belirlememiş ve üye devletlerin iradesini bir araya getirerek gelecekteki gelişim olanaklarına odaklama fırsatını kullanmamıştır.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminde NATO, hem kısa hem de uzun vadeli programlar kullanarak önemli bir örgütsel değişim geçirmiştir. Özellikle, kuruluş aşamasındaki iki temel amaç kapsamında ilk önemli örgütsel değişim ittifakın araçlarında yapılmış ve uluslararası konjonktürdeki gelişmelere uygun olarak NATO uluslararası bir örgüt haline getirilirken, kitlesel karşılık stratejisi kabul edilmiştir. İki önemli değişiklik ise 1963-1969 döneminde kitlesel karşılık stratejisinin yerine esnek karşılık stratejisinin kabul edilerek, ittifakın amaçlarının arasına bloklar arasındaki ilişkilerde “yumuşamanın” dahil edilmesi olmuştur. 1970-1984 döneminde ise Avrupa güvelik rejiminin hem VP ile olan ilişkilerde hem de ittifak üyesi devletler arasında belirli bir istikrar sağlamasıyla, örgütün statükosu korunmuştur. 1985 yılından itibaren ise uluslararası sistemde yaşanan önemli değişikliklerinde etkisiyle NATO'nun amaç ve araçlarında, “Askeri Doktrin Çerçevesi”nde ilk örneklerini gördüğümüz köklü değişikliklere gidilmiştir⁹⁵.

NATO'nun geçirdiği bu değişikliklerin temel sebeplerine bakıldığında ise üçlü bir dinamiğin olduğu ve bu dinamikler arasındaki ilişkilerin hem değişimleri başlattığı hem de bu değişimlerin niteliğini belirlediği görülmektedir. Bu dinamikler; ABD'nin ulusal politikası ve çıkarları, Sovyetler Birliği-ABD ilişkilerin belirlediği uluslararası konjonktürdeki gelişmeler ve ittifakın Avrupalı üyelerinin izlediği politikalarıdır. Bu

⁹⁴ **Silahlanma Yarışı: Sebepler, Trendler, Azaltma Yolları**, Moskova: 1986. s. 117.

⁹⁵ Paralel mahiyetteki görüşler için bkz.; Doğan, op. cit., s. 102-103.

dinamiklerden ABD'nin izlediği politikalar ile uluslararası konjontürdeki gelişmeler arasındaki etkileşim ittifaktaki değişimleri başlatan faktör olurken, bu değişimlerin niteliğini de hem ABD-Avrupalı müttefikler arasındaki ilişkiler hem de Avrupa'nın uluslararası güvenlik ortamına karşı geliştirdiği politikalar belirlemiştir⁹⁶.

Çalışmamızın ikinci bölümde ise, yukarıda genel olarak belirttiğimiz bu dinamiklerin, NATO'nun amaç ve araçlarında 1985 yılından sonra yaşanan köklü değişim üzerindeki etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE

NATO-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİ

Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde, Doğu ve Batı Bloğu arasındaki görüş ayrılıklarını nispeten azaltan ve yakınlaşmayı doğuran konu, NATO ile VP'nin elinde bulunan kısa ve orta menzilli füzelerin azaltılması olurken, 7-10 Aralık 1987 tarihlerinde ABD ile SSCB arasında "*Kısa ve Orta Menzilli Füzelerin Kaldırılması Anlaşması*"nın (INF Treaty)⁹⁷ imzalanması ile taraflar arasında yıllardır süre gelen güvensizlik bunalımının son bulmasına yönelik adımlarda atılmaya başlanmıştır.

Çünkü bir yandan, bu anlaşmadan kısa bir süre önce (Haziran 1987) yapılan NATO Konseyi oturumunda "Yeni Harmel Planı" adı altında kabul edilen güvenlik ve silah kontrolü yaklaşımı ile NATO'nun, Doğu Avrupa devletlerindeki reform sürecini memnuniyetle karşıladığı ve Sovyet yönetiminin barışçıl niyetlerinden şüphe duymadığı belirtilirken, aynı zamanda, NATO'nun savunma sistemleri seviyesinin, düşmanın

⁹⁶ Doğan, loc. cit.

⁹⁷ Bu anlaşma ile uzun vadeli NATO askeri programının özel bölümü olan "Askeri Harekât Alanı Nükleer Kuvvetleri Modernizasyonu" fiilen ortadan kaldırılmıştır.

gerçek askeri potansiyeline eşdeğer olması gerektiği de ifade edilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak eski SSCB ve Doğu Avrupa devletlerinde gerçekleştirilen reformlarda, Doğu Bloğu'ndan kaynaklanan tehdide, Batı'daki bakışı değiştirmeye başlamıştır⁹⁸.

BM Genel Kurulu'nun Aralık 1988'de yapılan 43. oturumunda, SSCB tarafından açıklanan, silahlı kuvvetler ile konvansiyonel silahların tek taraflı olarak azaltılması kararı ise NATO-VP ilişkilerinin seyrinde büyük bir öneme sahip olmuştur⁹⁹. Çünkü, SSCB bu karar alındıktan sonra, üstünlüğe sahip olduğu silahlı kuvvetler ve konvansiyonel silahları tek taraflı olarak azaltmaya başlamış¹⁰⁰ ve bu süreç ayrıntılı bir biçimde analiz etmeye çalışacağımız NATO'da yaşanan dönüşümde önemli bir etken olmuştur.

Diğer bir deyişle, VP askeri doktrininin alınan bu kararlar ile savunma pozisyonuna geçirilmesi, NATO tarafından, VP dolayısıyla SSCB'nin, Kuzey Atlantik Andlaşması'na taraf devletlerinin güvenlik algılamalarına saygı duyduğu şeklinde algılanmış ve iki örgüt arasında kimi alanlarda (*insani yardım, arama-kurtarma vb.*) işbirliği için yeni imkânların doğduğu yorumu yapılmaya başlamıştır¹⁰¹.

Ancak, VP'nin 1991 yılında dağılması¹⁰² sonrasında Avrupa'da ki siyasi ortamın değişmesi¹⁰³ neticesinde çeşitli platformlarda, NATO'nun askeri yapısını korumasının gerekli olup olmadığı sorusu, gerek birinci bölümde ele aldığımız teoriler

⁹⁸ Aleksandr Yanov, "Rus Liberaller ve NATO", MN, 26 Ocak – 2 Şubat 1997, s. 5.

⁹⁹ **The Three Per Cent Solution and Future of NATO**, Foreign Policy Research Institute. Philadelphia, 1981, s. 97.

¹⁰⁰ Yabloko Podmoskovya, N9(57), 4 Mart 1997, <http://www.yabloko.ru>

¹⁰¹ **New York Times**, 8 Dec 1990.

¹⁰² VP'nin dağılması hakkında ayrı bilgi için bkz.; supra, 1. Bölüm, 2.5. "Soğuk Savaş Dönemindeki NATO – Varşova Paktı İlişkileri" başlığı.

¹⁰³ Sosyalist modelin çökmesi ve alternatif arayışlarında ortaya çıkan yeni sorunlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; İbrahim Canbolat, **Gelişmekte Olan Ülkeler, Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konuları**, Alfa Yayınevi İstanbul 2004, ss. 227-251.

kapsamında gerekse aşağıda belirteceğimiz unsurlar itibarıyla tartışılmaya¹⁰⁴ başlanmıştır.

BİRİNCİ KISIM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO

Çalışmamızın birinci bölümünde de vurguladığımız üzere 1980 yılından sonra Orta ve Doğu Avrupa’da meydana gelen önemli değişiklikler NATO’nun varlık sebebi olan Avrupa güvenlik sistemini ve tehdit algılamalarını büyük ölçüde değiştirmiştir. Böylelikle Soğuk Savaş dönemindeki askeri çatışmaların kaynağını oluşturan, Avrupa’nın politik bölünmüşlüğü sona ererken, NATO hem kuramsal hem de pratik anlamda “ötekisiz” yani “düşmansız” kaldığı için bir kimlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır¹⁰⁵. Bu süreç içerisinde NATO bir yandan kendi meşruluk sorunsalı ile stratejiler geliştirirken, diğer yandan da uluslararası sistemde Doğu Bloku’nun çözülmeye başlamasıyla oluşan konjonktürde, eski Doğu Bloku devletleriyle savunma ve güvenlik alanlarında işbirliği oluşturmaya çalışmıştır¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Bu tartışmaların temelinde S. Walt tarafından 1980’li yıllarda ortaya atılan “gerçekçi ittifaklar kuramı” yatmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısındaki tarihi döneme dayanan bu kuram, askeri ittifaklara gerçekçi bakış mantığı kapsamında, hiçbir savunma ittifakının pratikte düşmanı yenilgiye uğrattıktan sonra ayakta kalamayacağını öngörmektedir. Bu kuram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; S. Walt, **The Jrigins of Alliances**, Ithaca University Press, 1984, passim.

¹⁰⁵ “The Alliance’s New Strategic Concept”, **NATO Review**, Vol. 39, No. 6, 1991, s. 32; Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; İbrahim Canbolat, “Yeni Dünyada Dış Politika ve Araçları”, **Bilgi Toplum**, Sayı: 3, 2001, ss. 207- 218;

¹⁰⁶ Reçber’in de vurguladığı gibi bu işbirliği şekillerini üç grupta toplamak olasıdır: 1- Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi; 2- Barış İçin Ortaklık Programı 3- Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi. Kamuran Reçber, “Avrupa Savunma ve Güvenlik Perspektifinde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri”, **Balkanlar’daki Türk Kültürü’nün Dünü-Bugünü-Yarını Uluslararası Sempozyum Kitabı, 26-28 Ekim 2001**, Bursa, 2002, s. 240. Bu işbirliği çabaları çalışmamızın “1.4. NATO’nun Coğrafi Genişlemesi” başlığı altında ele alınacaktır. Bkz. Supra.

1.1. NATO'nun Kimlik Sorunu

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu Bloğu'ndan kaynaklanan tehdidin fiilen ortadan kalkmasıyla, NATO'nun oluşturulmasındaki ana amacın yerini tam anlamıyla alacak ikna edici bir tehdit kalmamıştır. Zira, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle bölgesel çatışmaların NATO'nun sınırlarına yaklaşmış olmasına rağmen bu çatışmaların hiçbiri İttifaka üye devletlerden herhangi birinin ulusal güvenliği için fiilen ciddi tehdit teşkil etmemiştir.

Dolayısıyla hem NATO'nun varlığını sürdürme hem de İttifak kuvvetlerinin coğrafi “sorumluluk bölgeleri” dışında yürütülen operasyonlara katılımını resmi gerekçelere dayandırma ve uluslararası hukuka uyumlu kılma ihtiyacı doğmuştur. Bu sorunların çözümü ise ittifakın dönüşümünü ve en önemlisi, bu değişiklikler için ideolojik açıdan gerekçe gösterilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda NATO'nun hedef ve meşruluk sorunu ön plana çıkmıştır. NATO'nun uluslararası sistemdeki konumu ve oynadığı role yeni bir bakış gerekmiş, bu unsur ise NATO'nun çok yönlülük ve evrensellik iddialarının tartışılmasında önemli bir rol oynamıştır¹⁰⁷.

NATO'nun klasik bir savunma ittifakından, üyelerinin toplu güvenliğini sağlamayı hedefleyen yapıya dönüşmesinin ilk adımı, Kasım 1991 Roma Zirvesi'nde onaylanan “*yeni stratejik yaklaşım*” olmuştur. Geniş çaplı saldırıyı püskürtme hazırlığının, yani Doğu'dan gelen tehdidin ittifakın artık ana konusu olmaktan çıktığı görüşü, bu yaklaşımın temelini oluştururken, “*risk*” kavramının tanımı da değiştirilmiştir. Toplu imha silahları ve bu silahları sevk araçlarının yayılması; hayati önem taşıyan mali kaynak akımının engellenmesi; terör ve sabotaj; kıtada istikrarsızlık; Avrupa dışındaki çatışmalar, vb. bu kavrama dâhil edilmiştir¹⁰⁸. Ayrıca, bu yaklaşımın kabul edilmesi sonucunda, NATO üyesi devletlerinin askeri güvenliklerini doğrudan ilgilendirmeyen bölgesel çatışmalarda öncelik kazanmıştır.

¹⁰⁷ “The Alliance's New...”, loc. cit.

¹⁰⁸ Doğan, op. cit., s. 90.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu öncelikler ise öncelikle ağırlıklı olarak askeri alanda, ikincil olarak da altyapısal içeriği ile ilgili olan diğer alanlarda NATO'nun dönüşümünün ana eksenini belirlemiştir.

Ancak, askeri olmayan güvenlik tehditleri oranının değişmesi, NATO'nun askeri bir kuruluş olarak varlığını sürdürme imkânını şüpheli kılmıştır. Bu şüpheleri ortadan kaldırmak içinse, önleme, çözümlenme ve krizlerin geniş çaplı silahlı çatışmalara dönüşmelerini engelleme dâhil olmak üzere askeri ve siyasi krizleri kontrol etme amaçlı çeşitli önleme faaliyetleri geliştirilmeye başlanmıştır.

Bu bağlamda dönüşüm süreçlerini geliştirmek amacıyla, önleyici diplomasiyi erken gelişim aşamasındaki kriz durumlarının çözümlenmesi için ana yöntemlerden biri olarak gören “*kriz yönetimi*” yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu yaklaşım kapsamında yürütülen siyasi, ekonomik, askeri ve hukuki faaliyetlerin temel hedefi, gerilimin azaltılması, görüş ayrılıklarının çözüme kavuşturulması, gerektiğinde ise anlaşmazlık taraflarına baskı uygulanması için uygun uluslararası şartların oluşturulması olmuştur. Diğer bir ifade ile belirtirsek, yalnızca krizin veya krizlerin barışçıl yollardan çözümlenmemesi halinde, NATO silahlı kuvvetlerinin kullanılması öngörülmüştür. Böylelikle de İttifakın ana görevleri kriz durumlarının çözümlenmesi ve ittifak üyesi olmayan devletlerle diyalogun geliştirilmesi olmuştur¹⁰⁹.

Bu yeni yaklaşımın belirgin özellikleri, “krizlerin erken aşamada başarılı bir şekilde çözümlenmesi” ve bu alanda işbirliğini geliştirme potansiyeli konusundaki iyimserlik ile “Avrupa'daki krizlerin çözümlenmesinde AGİK'in lider rolünün kabulü” olmasına rağmen, yaklaşıma Avrupa güvenliğine yönelik yeni tehditleri öngörmemesinden dolayı eleştiri de getirilmiştir. Bu eleştirilerin temelinde ise NATO'nun siyasi araçlara önemli bir öncelik tanınmasına rağmen, İttifakın askeri potansiyelini yüksek düzeyde tutmak ve geliştirmek için, silahlı kuvvetlerin modernizasyonu üzerinde çalışması yatmaktadır.

¹⁰⁹ “The Alliance's New...”, op. cit., s. 33.

Daha ayrıntılı bir şekilde belirtirsek, NATO'nun değişimine yol açan nedenler, askeri bileşenin yeniden düzenlenmesi, ortak silahlı kuvvetler ile nükleer silahların toplam sayısının azaltılması ve komuta kontrol sisteminin geliştirilmesini gerektirmiştir. Bu kapsamda askeri komuta yapısının modernizasyonu yapılmış ve sonuçta komuta-kontrol merkezlerinin sayısı 60'tan 25'e düşürülmüştür. Ayrıca, aktif planlama ve bu planlamanın yeni görevlere uyarlanmasına paralel olarak İttifakın askeri olmayan yönlerinin geliştirilmesine yönelik yeni planlarda oluşturulmuş. Zira, NATO'nun krizle mücadele stratejisinin oluşturulması ve askeri yapılarının dönüşüm süreci içinde, NATO'nun barışı koruma ve güç kullanımıyla, barışın tesis edilmesi operasyonlarına katılımı da kabul edilmiştir¹¹⁰.

1.2. Eski Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde NATO

Yukarıda belirttiğimiz dönüşüm süreci içinde, eski Yugoslavya'da yaşanan gelişmeler kapsamında sorumluluk bölgesi dışına çıkış için ilk defa hukuki bir gerekçe elde etmiş olan NATO, uygulanan ambargonun kontrolü konusunda BM'in, eski Yugoslavya'daki barış harekâtına fiilen katılmıştır. Bu bağlamda, Aralık 1992 tarihinde yapılan Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında, bölgesel çatışmaların Avrupa güvenliğine yönelik en önemli tehdit, bunların çözümlenmesinin ise NATO'nun en önemli görevlerinden biri olduğu kabul edilmiştir¹¹¹.

Ayrıca, söz konusu dönemde Bosna ve Hırvatistan'da bulunan BM barış gücünün, Güvenlik Konseyi tarafından kendilerine verilen görevi yerine getirmesinin imkânsız olduğu kesinleşince, NATO'nun bu devletlerin topraklarının korunması amacıyla BM güçlerini desteklemek üzere göreve alması için bir uluslararası kamuoyu

¹¹⁰ 1992 yılında Kuzey Atlantik Konseyi'nin Oslo'da yapılan toplantısında, BM'in barış gücü potansiyelinin sağlaştırılmasına verilen desteğin yanı sıra AGİK önderliğindeki barış operasyonlarının da gerçekleştirilmesi amacıyla, NATO'nun kaynak ve uzmanlık imkânlarıyla katkıda bulunmaya hazır olduğu belirtilmiştir. Helsinki'deki AGİK zirvesi kararında bu tür operasyonlara NATO'nun silahlı kuvvetlerinin katılması ihtimaline yer verilmiştir. Bu, NATO'nun nüfuzunu genişletmesi ve yeni faaliyet yönüne ait temellerin geliştirilmesi için bir fırsat daha teşkil etmiştir.

¹¹¹ "The Alliance's New...", loc. cit.

yaratılmıştır. Böylece NATO, hem kuvvetlerini deneme hem de büyüyen gücünü ve nüfuz etkisini test etme imkânını elde etmiştir¹¹².

Bu kapsamda, NATO kuvvetleri 1993 yılının ortalarından itibaren Adriyatik Denizi'nde silah ambargosuna başlamış ve çatışma taraflarına ait uçakların seyri için kapalı olan bölgede uçuş yapılmaması için kontrol gerçekleştirmiştir. İttifak kuvvetleri ayrıca, kriz planlaması, BM birliklerinin korunması, tarafların hareketleri ve ağır silahların teslimini izleme ve güvenlik bölgelerinin oluşturulmasında da görev almıştır. Nisan 1994 tarihinde ise NATO tarihindeki ilk taarruz operasyonu çerçevesinde, İttifak kuvvetleri Bosnalı Sırp'lara ait mevzilere füze ve bomba saldırısı gerçekleştirmiştir. 1995 yazındaysa Bosna'daki çatışma bölgesinde NATO tam bir üstünlük elde etmiş ve aynı yılın Haziran ayında Bosna'ya, BM'in "mavi bereli güçleri"ni korumak amacıyla "ani müdahale kuvvetleri"ni yerleştirmiştir. Ancak bu kuvvetlerde, çatışma tarafları arasındaki güç dengesinin giderilmesi için yeterli olmamış, bu sebeple NATO hava kuvvetleri Ağustos 1995'te Bosnalı Sırp'lara ait mevzilere füze ve bomba saldırılarını gerçekleştirmiştir¹¹³.

1995 yılının sonunda çatışan devletler arasında Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasının ardından ise NATO, Bosna'da "tarafsız ve hem süre hem de kapsam açısından sınırlı" olacak bir rol üsteleneceğini açıklamıştır. Bu süreçte ayrıca, BM barışı koruma gücünden görevi teslim alacak, bir NATO gücünün bölgeye gönderilmesi kararı da alınmıştır¹¹⁴.

Genel ve soyut olarak belirttiğimiz bu süreçte, NATO'nun eski Yugoslavya'daki çatışmaların çözümlenmesinde fiilen yer alması, uluslararası hukuka uygun bir biçimde gerçekleştirilirken, İttifakın dönüşüm süreçlerinin gelişiminde önemli bir diğer adım olan, "barış doktrini" de tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu

¹¹² "The Alliance's New...", op. cit., s. 3.

¹¹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Dobbie Charles, "Wider Peacekeeping", **Army Field Manual**, Vol. 41, N. 2, 1995, s. 21-24.

¹¹⁴ "NATO Peace Role", **NATO Review**, 1996, s. 9.

bağlamda NATO Askeri Komitesi tarafından Ağustos 1993'te kabul edilen raporda, “barışın korunması” ile “güç kullanarak barışın sağlanması” arasında temel bir fark bulunmadığına dair Amerikan tezine yer verilmiştir. Bu tez, barışı koruyan kuvvetlerin, “askeri amaçlara ulaşmak için bir faaliyet türünden diğerine seri bir şekilde geçiş yapma” kabiliyetine dayandırılmıştır¹¹⁵. Nitekim, Amerikan yönetiminin istemleri doğrultusunda, “barışın sürdürülmesi” doktrininin taslak metinlerinde, NATO barış birliklerinin müdahalesi için çatışma taraflarının rızası şart olmaktan çıkarılmış ve böylece uluslararası barış gücünün tarafsızlık ölçütü tartışılmaya başlanmıştır¹¹⁶.

Her ne kadar, “barışın sürdürülmesi doktrini”ne ilişkin taslaklardan hiçbiri Kuzey Atlantik Konsey’in onayından geçmemiş, dolayısıyla da NATO’nun resmi doktrini haline gelmemiş olsada bu doktrin, ilerleyen dönemde İttifakın çeşitli dönüşüm süreçlerine büyük ölçüde dâhil edilmiştir. Bu tarz bir yöntemin izlenme nedeni ise 1990’lı yılların ortalarında, başta ABD ile Fransa olmak üzere, İttifakın Avrupalı ve Atlantikçi üyeleri arasında yaşanan “barış faaliyetleri” ile ilgili anlaşmazlıklar olmuştur. Zira, önderliğini Fransa’nın yaptığı İttifakın bazı Avrupalı üyeleri, “barışın sürdürülmesi doktrini” ile “güç kullanarak barışın sağlanması stratejisi”nin birbirine zıt olduğu görüşünü savunmuşlar¹¹⁷ ve dolayısıyla, barışın sürdürülmesi ve barışa zorlama operasyonlarının ayrımı için ana ölçüt olarak barış güçlerinin hareketlerinde tarafsızlığı talep etmişlerdir¹¹⁸.

¹¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; “NATO Military Planning for Peace Support Operations, MC 327”, *NATO Review*, 5 Aug. 1993, s. 1, 6 ve 14.

¹¹⁶ **NATO Doctrine for Peace Support Operations**. Mons, Belgium: Draft 1. Peacekeeping Section (SHOPP), Supreme Headquarters Allied Powers in Europe (SHAPE), 1994. s. 4.

¹¹⁷ Özellikle, Dayton Anlaşması imzalandıktan sonra Fransa’nın, Bosna’da barış anlaşmanın uygulanması için oluşturulacak kuvvetlerden uzak kalmama isteği, bu Devleti NATO ile işbirliğini sağlamlaştırma yönünde somut bir şekilde teşvik etmiştir. Zira, barış anlaşmaları, NATO kara kuvvetlerine ait 70 bin askerlik bir birliğin Bosna’da konuşlanması için resmi bir temel sağlamıştır. Anlaşma ekinde tüm operasyonlarla ilgili komutanın BM koruma gücünden, NATO askeri yapısı çerçevesinde ve “NATO Konseyi’nin yönetimi ve siyasi kontrolü altında” oluşturulmuştur. Bu bağlamda, Aralık 1995’te Fransa tutumunu değiştirmiş, Savunma Planlaması Komitesindeki üyeliğini yeniden sürdürmeye hazır olduğu ve NATO Askeri Komitesi’ne bir temsilcini göndereceğini açıklamıştır.

¹¹⁸ Dobbie Charles, “A Concept for Post-Cold War Peacekeeping”, *Survival–Autumn*. Vol. 36. N 3, 1994, s. 145.

İttifakın Avrupalı ve Atlantikçi üyeleri arasında yaşanan bu tartışmalar sürerken 21 Ocak 1994 tarihinde yapılan Kuzey Atlantik Kurul'u toplantısında NATO çerçevesinde “Birleşik Müşterek Görev Kuvvetleri” (Combined Joint Task Forces [CJTF])¹¹⁹ oluşturulma kararı alınmış ve NATO'nun askeri dönüşümüne ait gelişim çerçevesinde alınan bu karar, yeni dönüşüm politikasının göstergelerinden biri olmuştur¹²⁰. Bu karar doğrultusunda ayrıca, NATO ile BAB arasındaki ilişkilerin niteliğini tanımlayan yeni bir mantıksal yaklaşımda geliştirilmiştir¹²¹.

Söz konusu bu mantıksal yaklaşımın amacı, NATO üyesi olmayan devletlerin katılımı dâhil olmak üzere, güvenlik alanında ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara yanıt vermeye yönelik işlevsel araçların oluşturulması ve krizle mücadele faaliyetlerinin verimliliğini arttırmaya yönelik NATO dönüşümünün derinleştirilmesi olmuştur. Yaklaşımda ayrıca, olası bir operasyonun ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulacak çok uluslu genel askeri kuvvetleri kısa süre içinde yerleştirme ve eski VP üyesi Devletlerle işbirliğini genişletmeye yönelik programları geliştirme de öngörülmüştür.

Tüm bu unsurlar ise bizce, NATO'nun daha da derinleşmesinin, çağdaştırılmasının ve dönüşümünün temelini teşkil etmiştir. Zira, çok uluslu görev kuvvetleri yaklaşımı, NATO'nun operasyon komuta ve karargah reformu dışına çıkmış ve uluslararası ilişkilerin yeni ihtiyaçlarına cevaben NATO'da değişimi / dönüşümünü savunan transatlantik güçlerin ağırlığı değiştirmiştir. Bu bağlamda, ABD tarafından savunulan bu yaklaşımın hedefi, NATO üyesi devletlerinin toprakları dışında yürütülen (*salt savunma operasyonları kapsamında olmayan*) görevlerde, İttifakın silahlı

¹¹⁹ Rusya ile NATO arasında 27 Mayıs 1997 tarihinde imzalanan Temel Anlaşmada birleşik müşterek görev kuvvetleri (combined joint task forces – CJTF), çok uluslu görev kuvvetleri (multinational task forces – MTF) olarak adlandırılmıştır.

¹²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; NATO Press Communique M-1(94)3; **Declaration of Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council held at NATO**, 10-11 Jan. 1994; **NATO Review**, 1994. Febr. Vol. 42. N 1, ss. 30-33.

¹²¹ Doğan, op. cit., s. 91-92

kuvvetlerinin kullanımını, 1949 tarihli Kuzey Atlantik Anlaşmasını değiştirmeden sağlamak olmuştur¹²².

Ayrıca bu dönemde, NATO'nun dönüşüm süreci üzerine yapılan tartışmalarda ön plana çıkan bir diğer konuda, eski VP üyesi devletler ile olan ilişkiler ve İttifakın bu bağımsızlığını yeni kazanmış Orta ve Doğu Avrupa devletlerini içerecek şekilde genişlemesi olmuştur.

1.3. NATO'nun Genişlemesi Tartışmaları

Roma Zirvesi'nin ardından İttifakın, Orta ve Doğu Avrupa Devletleri ile daha uyumlu çalışabilmesi amacıyla kurulan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) bağlamında gündeme gelen NATO'nun genişlemesi konusu, resmi düzeyde ancak 1993 yılının sonundan itibaren tartışılmaya başlanmıştır. Genişleme konusunun resmi düzeyde gündeme gelmesinin gecikmesindeki en büyük etken ise bu konuda İttifak içinde farklı görüşlerin olmasıdır. Zira, Almanya'nın öncülüğündeki bir grup üye Devlet, NATO'nun doğuya doğru hızla genişlemesini isterken, özellikle ABD konuya daha ihtiyatlı yaklaşmıştır¹²³. Rusya Federasyonu ise NATO'nun doğuya doğru genişlemesini, iki Almanya'nın birleşmesini sağlayan "Almanya ile ilgili Nihai Düzenleme Anlaşması"nın "ruhu"na aykırı bir durum olarak değerlendirmiştir¹²⁴.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek Almanya, KAİK'nin kuruluşundan itibaren, kendisi ile Rusya Federasyonu arasında bir tampon bölge oluşturabilmek amacıyla, Visegrad dördlüsü olarak bilinen Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve

¹²² E. Stepanova, "Soğuk Savaş" Sonrası Rusya ve Nato'nun Krizle Mücadele Stratejisi", **Rusya ve Avrupa'da Temel Güvenlik Kurumları: 21. Yüzyıla Girerken**, Moskova: 2000. (içinde), ss. 132-171.

¹²³ Doğan, op. cit., s. 96.

¹²⁴ Philip Zelikow, Condoleezza Rice, **Germany Unified and Europe Transformed: A Study in Statecraft**: Harvard University Press, 1995, s. 176.

Slovakya'nın bir an önce NATO'ya tam üye yapılması önermiştir¹²⁵. ABD ise hem Rus gücünün kontrol altında tutulması hem de Rusya'yı Avrupa ile yakınlaştırma amacını güttüğü için¹²⁶, Almanya'nın bu önerisine soğuk yaklaşmıştır. Rusya'daki siyasi ve diğer çeşitli güçlerin Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin NATO'ya girişi konusunda tutumu ise en başından beri son derece olumsuz olmuştur¹²⁷. Ancak, Rusya Federasyonu, NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin, 12 Eylül 1990 tarihli "Almanya ile ilgili Nihai Düzenleme Anlaşması"na aykırı olduğunu ileri sürmesine rağmen, NATO ile birlikte Orta ve Doğu Avrupa devletlerine resmi güvenlik teminatı vermeye hazır olduğunda bildirmiştir¹²⁸.

NATO üyesi devletler arasında bu tartışmalar olurken, Rusya tarafından kendi kaderlerine bırakıldıklarını gören eski VP üyesi devletler, İttifaka alınmalarının uygun olacağı konusunda Batılı devletleri özellikle de ABD'yi yoğun bir şekilde ikna etmeye çalışmışlardır¹²⁹. Nitekim, Mart 1991'de Brüksel ziyareti sırasında Vaclav Gavel, Orta ve Doğu Avrupa'nın Avrupalı demokrasiler ailesine entegre edilmesinin, Batı'nın çıkarına

¹²⁵ Mayıs 1993'de Almanya'nın Savunma Bakanı V. Rühe, Kuzey Atlantik Konseyi oturumunda, BİO programı çerçevesindeki işbirliği kapsamının genişletmesini istemekle kalmayıp, yukarıda belirttiğimiz dört Orta ve Doğu Avrupa Devletinin NATO'ya alınmasını önermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Stephen Szabo, **The Diplomacy of German Unification**, New York: St. Martin's Press, 1992, ss. 57-58; Jonathan Osmond, **German Reunification: A Reference Guide and Commentary**, Longman, 1992, ss. 289-290.

¹²⁶ ABD yönetimi genişleme hususunda ancak 1995'in ortasına doğru bir politik görüş birliği geliştirebilmiş ve NATO'nun genişlemesini savunmaya başlamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; James A. Baker, **The Politics of Diplomacy: Revolution, War and Peace 1989-1992**, London: G.P. Putnam's, 1995, ss. 250-251. NATO'ya yeni üyelerin alınması ise ABD'de, Doğu Avrupa etnik lobisi ve savunma sanayisinin menfaatlerini temsil eden, en radikal yayılcı kanadının zaferi anlamına gelmektedir. Çünkü, bu genişleme kararı, ABD'nin Avrupa'dan uzaklaşmasını savunan neo-isolationistlerin ve Amerikan silahlı kuvvetlerinin ABD'nin ulusal çıkarları dışındaki bölgelerde "uluslararası" ihtiyaçların karşılanması için" kullanımı karşıtlarının pozisyonunu zayıflatmıştır.

¹²⁷ "NATO'nun Genişlemesi Doğrulanmış mı?", **NG**, 26 Kasım 1993, ss. 1, 3.

¹²⁸ E.M. Primakov, **Büyük Siyasetteki Yıllarım**, Moskova: 1999. s. 233.

¹²⁹ Önemle belirtmek gerekir ki NATO'nun coğrafik dönüşümüne ait çeşitli unsurların zamanlaması sorunu ABD'nin elit kesimi tarafından şiddetle tartışılmıştır. Örneğin, S. Talbot, 24 Ocak 1994 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İşler Komitesi'ndeki konuşmasında, radikal NATO yandaşlarının izlemekte olduğu, NATO üye sayısını hızlı bir şekilde arttırmanın kabul edilmemesi gerektiğini savunurken, bu konunun, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası misyonu ile ilgili karar alındıktan sonra somut olarak çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Strobe Talbott, **U.S. Policy toward the New Independent States, Hearing before the House Committee on Foreign Affairs, 103 Cong. 2 Sess**, Government Printing Office: 1994, ss. 19-20.

olduğunu, çünkü aksi takdirde Batı Avrupa'yı tehdit edebilecek istikrarsızlık ve kaos riskinin ortaya çıkabileceğini belirtmiştir¹³⁰.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu ortam içinde bir yandan bağımsızlığını yeni kazanmış Orta ve Doğu Avrupa devletlerini yeni üye olarak almaya yönelik planlar yapılırken, NATO tarafından yapılan program açıklamalarında, yeni üyelere açık olmasının esas amacının, İttifakın askeri nüfuzunun ya da potansiyelinin genişletilmesi bağlamında genel savunma yapısının değişmesi değil, Avrupa'daki istikrarın sağlanması olduğunu sıklıkla vurgulanmıştır¹³¹. Bu açıklamalarda ayrıca, NATO'nun toplu savunma teminatlarına ve çok uluslu yapılara dayanmasının, risklere birlikte karşı koyma, müşterek sorumluluk ve harcamaların orantılı olarak dağıtılması temelindeki amaca ulaşmanın en optimum¹³² yolu olduğuna da dikkat çekilmiştir¹³³.

1.4. NATO'nun Coğrafi Genişlemesi

Yukarıda genel ve soyut olarak belirttiğimiz üzere, NATO'nun gelişimini belirleyen siyasi ve askeri dönüşüm süreçlerinin temelleri 1990'ların başında atılmaya başlamıştır. Söz konusu bu dönüşüm süreçleri bağlamında tartışılan bir diğer husus ise İttifakın coğrafi genişlemesi olmuş ve birçok bilim adamı, diplomat, analist ve

¹³⁰ Vaclav Gavel'in Varşova'daki konuşması için bkz.: **New York Review of Books**. 29 March. 1990.

¹³¹ Bazı araştırmacılara göre ise genişlemenin birinci aşamasının amacı, NATO'nun ABD ile Avrupa arasında askeri ve siyasi işbirliği ve ABD'nin Avrupa güvenliğine nüfuz etme aracı olarak korunması, Orta ve Doğu Avrupa'da ABD nüfuzunun sağlanması ve çift kutupluluk sonrası (post bipolar) dünyada olası görünen Doğu tehdidine karşı Batı'nın askeri potansiyelinin sağlanması olmuştur. Bu görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; E. Stepanova, (ed.) **Rusya ve Avrupa'nın Temel Güvenlik Kurumları: 21. Yüzyıla Girerken**, Moskova, 2000.

¹³² A.S. Panarin ise bu optimum fayda yaklaşımına karşı çıkmaktadır. Panarin'e göre "NATO'nun Doğu yönünde genişlemesi yalnızca askeri ve stratejik bir olay değildir. Bu olay, çok anlamlı bir medenileşme belirtisini teşkil etmektedir: Batı'nın top yekun entegrasyonu... zafere değil, Avrupa düşüncesinin dünyada iflasına yol açmaktadır... bu da, çoklu seçeneklik ve alternatifliği yitiren Batı zihniyetinin dogmalaşması ve militaristleşmesi olarak kendini göstermektedir. Uzun vadede bu, Batı'nın dünyadaki konumunu güçlendirmemekte, aksine, Batı'ya ait stratejilerin esnekliğini azalttığı için, zayıflatmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; A.S. Panarin, **Tarihin Rövanş: 21. Yüzyılda Rusya'nın Stratejik Alternatifi**, Moskova: 1998. ss. 349-370.

¹³³ Stepanova, op. cit., ss. 70-72.

araştırmacı, bu konuda farklı görüş ve tanımlamalarda bulunmuştur¹³⁴. NATO'nun coğrafi dönüşümünün algılanması ve yorumlanmasına yönelik görüşleri ise uluslararası sistemde yaşanan gelişmeleri de dikkate alarak aşağıdaki biçimde analiz etmek mümkündür.

1.4.1. NATO'nun Coğrafi Genişlemesi Tartışmaları

NATO'nun coğrafi gelişimini belirleyen siyasi ve askeri dönüşüm süreçleri kapsamındaki tartışmaların analizinde vurgulanması gereken ilk isim Richard Lugar'dır. Çünkü, NATO'nun gelişimine taraftar biri olan Richard Lugar daha 1993 yılında, NATO'nun "çifte genişlemesi" gerektiğini belirterek, coğrafi ve alansal genişlemeyi ilk sıraya, NATO'nun yeni bir misyon geliştirmesini ise ikinci sıraya oturtmuştur¹³⁵.

Fransa eski Dışişleri Bakanı Roland Dumas ise, coğrafi dönüşüme katı ve kesin olumsuz bir şekilde bakmış ve NATO'nun genişlemesini bir hata ve kışkırtma olarak nitelendirmiştir. Zira, Dumas'a göre, "...NATO'nun genişleme politikası, Rusya'nın kendisine yönelik bir kuşatmaya karşı olan şüpheciliğinin yeniden doğmasına yol açabilecektir, bu ise gerek Avrupa gerekse tüm Dünya için çok tehlikelidir"¹³⁶.

NATO'nun çok taraflı gelişiminin en önemli taraftarlarından biri olan Almanya eski Savunma Bakanı Volker Ruehe ise Mayıs 1993'te şunları vurgulamıştır: "Bugün karşı karşıya kaldığımız risk ve tehditler son derece öngörülmez niteliktedir. Bunlar çeşitli sebeplerden kaynaklanmakla birlikte, kesin olarak tanımlanamamaktadır. Bu durumda NATO güvenlik politikasının planlanması yalnızca savunma düşüncesine dayanamaz... İttifak kuvvetlerinin yapısı, önleyici diplomasinin desteklenmesine

¹³⁴ O.V. Kokuşkina "NATO'nun Uluslararası İlişkilerdeki Rolünün Evrimi: Ekonomik ve Jeopolitik Unsurlar", O.V. Kokuşkina, O.V. Mihaylovskiy, **Orta ve Doğu Avrupa Bölgesinde Güvenlik: Rusya ve NATO'nun Rolü**, SPb., 2001, (içinde), ss. 53-59.

¹³⁵ Richard Lugar, "Central Eurasia – Daily Report", **Foreign Broadcast Information Service**, 3 Dec. 1993, s. 6.

¹³⁶ Roland Dumas, "NATO'nun Rusya'nın Sınırlarına Yaklaşması Hata ve Provokasyondur", **Trud**, No 141, C.4. (24578) s. 4.

yönelik olmalıdır”¹³⁷. Almanya eski Savunma Bakanı tarafından dile getirilen, İttifak kuvvetlerinin yapısının, önleyici diplomasinin desteklenmesine yönelik olması hususu ilerleyen dönem içinde birçok NATO yöneticisi tarafından dile getirilmiştir. Ruehe Volker’in görüşlerine paralel en son açıklama ise NATO İstanbul Zirvesi’nde, NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer tarafından yapılmıştır. Scheffer açıklamasında, “Kökten reformdan geçmediği takdirde NATO gereksiz bir kuruluş haline geleceğini...” savunmuştur¹³⁸. Bu bağlamda Scheffer’in inisiyatifinden yola çıkılarak NATO İstanbul Zirvesi’nde özel bir NATO reform programı hazırlanmış ve kabul edilmiştir¹³⁹.

Rusya Dışişleri Bakanlığı Özel Görevler Büyükelçisi A. P. Alekseyev’e ise NATO’nun gelişimi ve genişlemesiyle ilgili olarak iki trend öngörmektedir. Alekseyev’e göre, bu trendlerden birincisinde, AB ile bir nevi “rekabet” esnasında üye devletlerinin sayıca artması istenirken, diğer trend, NATO’nun geleneksel sorumluluk bölgesi dışına çıkmasıyla kendini gösteren, jeopolitik genişleme niteliğindedir¹⁴⁰. Bu iki trend genel hatlarıyla değerlendirildiğinde ise, NATO’nun dönüşümünün uluslararası güvenlik ve istikrar açısından büyük bir öneme sahip olduğu savına dayandırılarak, İttifakın genişlemesinin süreç olarak doğruya doğru yapılandırıldığı görülmektedir. Ayrıca, Soğuk Savaş dönemine ait klasik toprakların savunulması mantığından, başta terör ve kitle imha silahları olmak üzere yeni tehditlerle mücadele için NATO yapı ve imkânlarının uyarlanmasına geçilmiştir.

Büyükelçi A. P. Alekseyev ayrıca, NATO’nun günümüz güvenlik ihtiyaçlarını tam olarak karşılamaktan daha oldukça uzak olduğunu, dolayısıyla İttifakın

¹³⁷ Volker Ruehe , “Shaping Euro-Atlantic Policies: A Grand Stratedu for a New Era”, **Survival**, Vol. 35, No 2, Summer 1993, s. 136.

¹³⁸ “NATO Doğu’ya İlerliyor. Hırvatistan ve Transkafkasya Cumhuriyetleri Sırada”, **RossiyskiyeVesti**, 2 Haziran 2004.

¹³⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **İstanbul Zirvesi Sonuçları: Rusya - NATO İşbirliğinin Geleceği**, İstanbul: 2005. s. 27. Ayrıca bkz.: *Infra*, 3. Bölüm

¹⁴⁰ A. P. Alekseyev, “NATO Dönüşüm Yolunda”, <http://www.inion.ru/product/eurosec/st1vp9.htm> (e.t. 17.08.2005).

genişlemesinin bu yeni görevleri yerine getiremeyeceğini belirtmektedir¹⁴¹. Zira, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı'nın kimi temsilcilerinin de vurguladığı üzere, “Rusya, NATO üyesi değildir ve belli sebepler yüzünden NATO içi tartışmalara girme niyeti yoktur. Bununla birlikte, ne kadar güçlü olursa olsun, hiçbir kuruluşun gerçekten tam kapsamlı bir güvenlik sistemini tesis etmesi, sorunu çözemeyecektir. Ayrıca, Rusya Federasyonu, AB, AGİT, Avrupa Konseyi, BDT ve Toplu Güvenlik Anlaşması Örgütü¹⁴² dâhil olmak üzere, NATO'nun etkinlik bölgesinde faaliyet gösteren tüm ana etmenlerin bu gelişime izin vermesi gerekmektedir ki, bununda yeni karşılıklı etkileşim araçları (örneğin: Rusya-NATO Konseyi) oluşturmadan yapılması mümkün değildir”¹⁴³.

M. A. Troitskiy'e göre de “Orta ve Doğu Avrupa Devletleri olmak üzere yeni üyelerin kabul edilmesinin yanı sıra NATO için ABD'ye ait önemli bir diğer gündem maddesi de NATO'nun görev yelpazesinin, İttifakın kapasitesinin ve kaynaklarının ABD'nin çıkarları doğrultusunda kullanma imkanının muhafaza edilmesine yönelik genişletilmesi olmuştur. Ancak bu görevlerin, çift kutuplu sistemin sona ermesinden sonra değişen uluslararası güvenlik tehditlerine de uygun olması gerekmektedir. Bu bağlamda NATO'nun önüne, başta kriz yanıtı ve barış faaliyetleri olmak üzere yeni görevler konulmuş, coğrafi sorumluluk bölgesi ise resmi olarak büyümüştür”¹⁴⁴.

N. Arbatova ise günümüzde Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerde büyük zorlukların yaşamasına yol açan temel bir benzerlik unsuru bulunduğunu savunmaktadır. Arbatova göre bu benzerlik, hem Rusya Federasyonu hem de NATO'nun derin bir sistem dönüşümü içinde bulunmalarıdır. Rusya Federasyonu

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu ve Tacikistan arasında kurulan bir ortak savunma örgütüdür.

¹⁴³ RIA Novosti – “AMİ Novosti-Ukraina” 2002-2005 http://www.newsukraina.ru/print_version.html?news_id=354692 (e.t. 11.02.2006)

¹⁴⁴ M.A. Troitskiy, **Atlantik Aşırı İttifak (NATO). Çift Kutupluluğun Ortadan Kalkmasından Sonra ABD-Avrupa Ortaklık Sisteminin Çağdaştırılması 1991-2004**, Moskova: Uluslararası İlişkiler Bilim ve Eğitim Forumu, 2004, s. 165 ve 252.

komünizmi terk etmiş ancak başarılı bir demokrasi kuramamıştır. Dahası şu anda, hem Rus demokratların hem de Batı'daki yandaşlarının endişesine sebep olan süreçler gelişmektedir. NATO ise, “soğuk savaş” zamanlarına kadar uzanan köklerinden kopmaya çalışmakta ancak askeri ittifak niteliğini korumakta ve yeni gerçeklere adapte olmaya çalışmaktadır. Bu ikilem hassas olan ikililik ilişkilerinde sorunlara neden olmaktadır. Burada önümüze çok eski olan yumurta-tavuk problemi çıkmaktadır. Yumurta mı, tavuk mu önce vardı? Sonuç olarak ortaya, NATO'nun neden hala varlığını sürdürdüğü sorusu çıkmaktadır. Buna cevaben, mantık doğrultusunda, siyasi iradenin yetersiz olduğu söylenebilir.¹⁴⁵

Bu sorudan yola çıkarak daha önce de belirtildiği gibi, NATO'nun sorumluluk bölgesini genişletmesine izin veren yorum, 1999 yılında İttifakın Yeni Stratejik Yaklaşım'ında tanımlanmıştır. Özellikle vurgulamak gerekir ki bu yorumda, NATO'nun “Avrupa Atlantik bölgesi sınırları içinde ve dışında belirsizlik ve istikrarsızlık tehditleri” ve “NATO'nun sınır bölgelerinde bölgesel kriz ihtimali”ne karşı mücadele etmesi beklendiği belirtilmiştir¹⁴⁶.

Birkaç ay sonra ise İttifakın Yeni Stratejik Yaklaşım'ı, eski Yugoslavya'daki barış harekâtının yapılmasında temel olarak kullanılmıştır. Ağustos 2003'te ise dönüşüm yaklaşımının gelişimi dâhilinde NATO hareketleri, Avrupa Atlantik Bölgesi'nin dışına taşmıştır. Zira, NATO, 2001'in sonu 2002'nin başlangıcında Taliban terörünün yok edilmesi ve Afganistan'daki durumun istikrarlaştırılması için planlanan harekâtının yönetimini üstlenmiştir. Bu bağlamda harekâtın ilk aşamasında NATO kuvvetlerinin görevi Kabil ve çevresinde istikrarın sağlanmasıyken, 2004 yılının başından itibaren NATO birliklerinden, Afganistan'ın en önemli illerinin merkezlerindeki durumu kontrol altına alması da istenmiştir. Bu sebeple, Afganistan operasyonu NATO için, NATO üyesi olmayan devletlerin, İttifakın Avrupa Atlantik

¹⁴⁵ Arbatova, op. cit., ss. 24-25.

¹⁴⁶ Troitskiy, op. cit., s. 169.

Bölgesi dışındaki operasyonlarına dâhil edilmesi için büyük bir öneme sahip olmuştur¹⁴⁷.

2004 yılının başından itibaren NATO müttefikleri arasında, İttifak kuvvetlerinin Afganistan'da yerine getirdiği görevlere benzer görevlerin ifası için, Irak'a yerleştirilmesi ihtimali konusundaki müzakereler hız kazanmıştır. Bu müzakereler, Irak'ta ABD toplumunun kabul edemeyeceği asker kaybını önlemek amacıyla asker sayısını kademeli olarak azaltmaya ve Irak'taki operasyonlara uluslararası meşruiyet kazandırmaya yönelik ABD yönetiminin çabalarının bir kısmını olmuştur. Ancak, kimi Avrupalı NATO müttefikleriyle ortaya çıkan görüş ayrılıkları dolayısıyla Washington, bu operasyonu tüm NATO üyesi devletlere kabul ettirmeyi başaramamıştır. Fakat yine de NATO'ya üye Atlantikçi devletlerin (başta İngiltere ve İspanya olmak üzere) büyük bir kısmı Irak'taki askeri harekâta yer almıştır.

Genel ve soyut olarak belirttiğimiz Afganistan ve Irak operasyonları sürecinde ise NATO yönetimi dönüşüm kavramını: NATO faaliyetlerinin niteliklerinin değiştirilmesi, NATO'nun, temelde görüşme, diplomasi, ülkelere görüşme sürecinde yardım sağlama, hukuki, danışmanlık ve bilgi yardımının sağlanması, konferansların düzenlenmesi, eğitim, eğitim merkezlerinin açılması, askeri niteliği olmayan çeşitli programların düzenlenmesine yardım etme, barışçıl amaçlar doğrultusunda yeni teknolojileri birlikte geliştirme, kaza geçiren denizaltıları kurtarma programı, denizde kurtarma çalışmalarının organize edilmesi, insani faaliyetler, kriz durumlarının önlenmesi, teröre karşı mücadelede güç birliği, siyasi, enformasyon, organizasyon ve diğer önlemler yoluyla sorunları çözecek ve yalnızca son çare olarak askeri güç

¹⁴⁷ Nisan 2004'e kadar NATO komutası altında Afganistan'da bulunan 6.500 asker arasında, NATO üyesi Devletlerin askerlerin yanı sıra, İttifaka tam üye olmayan sekiz Devletin birlikleri de (bunlar arasında Azerbaycan, Arnavutluk, Makedonya ve Hırvatistan ve Yeni Zelanda askerleri) bulunmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; "NATO in Afghanistan. Factsheet", <http://www.nato.int/issues/afghanistan/factsheet> (e.t. 22.02.2005).

kullanacak olan, daha çok siyasi niteliği olan bir kuruluşa dönüştürülmesi şeklinde algıladığını birçok kez açıklamıştır¹⁴⁸.

Ancak uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler sonucunda, NATO'ya siyasi önlemler kapsamında önemli bir rol biçilmek istese dahi, bu önlemlerin, örneğin terör ve diğer şiddetli kriz olaylarıyla mücadele sürecinde olduğu gibi, çoğu zaman yetersiz kaldığını görülmektedir. Çünkü, NATO'nun gerçek dönüşümünden, İttifakın faaliyetlerinin günümüzün yeni ihtiyaçlarına uyarlanması hedef alınarak, ideolojinin geliştirilmesi, askeri kuvvetlerin modernizasyonu, NATO faaliyetlerinin kilit öneme sahip askeri ve askeri olmayan alanlarda yeniden yapılanması anlaşılmalıdır. Ayrıca, yukarıda belirttiğimiz açıklamada görüldüğü üzere, vurguların askeri alandan siyasi alana kaydırılmasından daha geniş bir misyon amaçlanmalıdır.

Bizce bu geniş misyonun kapsamının belirlenmesi sürecinde, İttifakın iç yapılanmasının yenilenmesi, altyapısının genişletilmesi, diğer örgütlerle ve NATO'ya üye olan devletlerin yanı sıra ABD'nin ortaklık ilişkilerini kurduğu ya da kurmaya başladığı devletlerle ilişkileri dikkate alınmalıdır. Bu görüşümüze paralel biçimde, Arbatova ve Troitskiy başta olmak üzere kimi Rus araştırmacılar, NATO'nun dönüşüm unsurlarından biri olarak, son yıllarda hızla güçlenme trendine girmiş olan Rusya Federasyonu – AB ilişkilerine vurgu yapmaktadırlar.

Daha geniş bir ifade ile Arbatova ve Troitskiy'in görüşlerinden yararlanarak belirtirsek, Rusya Federasyonu – AB ilişkilerinin güçlenmesinin ilk sebebi, Rusya'nın artık potansiyel düşman olmadığına Avrupa'da anlaşılmasıdır. İkinci sebep ise Avrupa'nın, topraklarında iki savaş yaşamış olmasıdır ki ABD'de böyle bir şey gerçekleşmemiştir. Üçüncü sebebi ise, ABD'nin liderliğinin yani Avrupa güvenliği çerçevesindeki hâkimiyet ve hegemonyasının başta Fransa olmak üzere kimi Avrupalı devletler tarafından artık gerekli görülmemesidir. Dördüncü sebep, 11 Eylül 2001 tarihinden sonra ABD'nin hedef olarak, Rusya'yı değil, diğer çeşitli devletlerden kaynaklanan uluslararası terörü seçmiş olmasıdır. ABD'nin bu şekilde hedef

¹⁴⁸ Ibid.

değiştirmesi ise NATO'nun Avrupacı olarak adlandırdığımız üyelerinin, ABD'nin menfaatlerini koruma faaliyetlerine aktif katılımı, motive edici olmamıştır¹⁴⁹. Bu durum ise bizce, NATO içindeki ilişkileri istikrarsızlaştırmıştır.

NATO içindeki ilişkilerin istikrarsızlaşmasına neden olan en önemli unsur ise bizce, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ABD ve NATO'nun genel olarak Avrupa'nın güvenliğini sağlama misyonlarının sona erdiği ve Avrupa'nın kendi kıtasındaki güvenliği tek başına sağlayabileceği düşüncesinde olan Fransa'nın tutumudur. Fransa'nın bu tutumunu şu ya da bu şekilde destekleyen Avrupa devletleri de İttifak üyesi devletler arasındaki ilişkilere belirli bir uyumsuzluk katmaktadır¹⁵⁰.

Bu bağlamda; başta askeri, sivil, siyasi alanlar olmak üzere dönüşümün tüm alanlarında İttifak içinde fiilen şekillenmiş olan ilişkilerden hareketle, NATO dönüşümünün çeşitli biçimlerini incelemek, çalışmamızın metodolojisi açısından bizce uygun olacaktır. Bu inceleme ise, yalnızca NATO'nun güçlenmesi, genişlemesi, çok yönlülüğü ve entegrasyonu bakımından değil, muhtemel yeniden yapılanma ve dağılma ile ilgili trendler açısından da yapılmaya çalışılacaktır.

1.4.2. NATO'daki Dönüşüm Türleri

Yukarıda da genel bir biçimde belirttiğimiz üzere, NATO'da yaşanan dönüşümün nitelik, yön ve alanlarını değerlendirmek için İttifak bünyesinde yapılan değişiklikleri incelemek, değerlendirmek ve sınırlandırmak gerekmektedir. Zira, NATO, ilk önce bilinçli olarak, ikincisi zorunlu bir şekilde uluslararası konjonktürün etkisi ile üçüncüsü ise başta Rusya Federasyonu ve Fransa gibi bazı devletlerin endişelerini yatıştırmak amacıyla, ittifakın çok çeşitli diğer yönlerde de geliştiğini

¹⁴⁹ Arbatova ve Troitskiy'in görüşlerini hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Arbatova, loc. cit. , Troitskiy, op. cit., ss. 170-172. Bu unsurların yanı sıra ABD'nin, Rusya Federasyonu topraklarını, hızla artan nüfusunu yerleştirebileceği potansiyel bölge olarak görme arzusu da, Atlas Okyanusundan Ural Dağlarına kadar yayılmış tek ve bütün bir Avrupa vizyonu olan ve Rusya'nın toprak ve doğal kaynaklar potansiyelinden faydalanma niyetinde olan Fransa ve onu bu konuda destekleyen Devletlerin görüşüyle gelişmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Arbatova, op. cit., s. 26.

¹⁵⁰ N.G. Zaslavskaya, **Güvenlik ve Savunma Alanında Avrupa Politikası: AB ile NATO Arasındaki İlişkiler**, SPb., 2001. ss. 65-69.

açıklayarak, geniş bir propaganda ve strateji belirleme çalışması yürütmektedir. Hiç şüphesiz bu çalışmaların bir kısmı, NATO'nun askeri yapısının güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak askeri yapısının güçlenmesi aynı zamanda, daha büyük öneme sahip olan siyasi, sivil ve diğer askeri olmayan bileşenler için ön koşul oluşturmaktadır. Dolayısıyla NATO tarafından geliştirilen bir takım stratejiler hem askeri, hem de siyasi, ideolojik ve sivil amaçlar doğrultusunda kullanılabilir.

Bu bağlamda bizce NATO'nun tüm dönüşüm alanlarını; NATO üyesi devletlerin topraklarını içine alan maddi çeşit; Askeri, askeri-sivil, sivil, siyasi ve ideolojik olmak üzere NATO faaliyetlerinin ana yönlerini kapsayan, lineer çeşit ve dönüşümün ana bileşenlerinin içeren ve bunlara hareket sağlayan, organizasyon, yönetim, bilişim ve diğer çeşitleri içine alan, işlevsel çeşit olarak ayırmak uygun olacaktır.

Söz konusu bu çeşitler itibarıyla, NATO'da yaşanan dönüşümü de sınıflara ayrılabilir. Örneğin, konu üzerine çalışma yapan birçok araştırmacı bu sınıflandırmada ilk sıraya, coğrafi dönüşümü koymaktadırlar. Araştırmacılara göre NATO'nun coğrafi gelişiminin nitelik ve ölçüleri ile tüm diğer gelişim unsurlarının bağlı olduğu şahıs ve çevrelere ait, siyasi ve ideolojik nitelik taşıyan ihtiyaç ve çıkarlarından kaynaklanan iradi kararları, NATO yönetimi iradesinin belirleyici unsurdur. Ayrıca, NATO'nun gelişim yönleri (organizasyon, yönetim, bilişim ve diğer işlevsel yönler) arasında sıkıca örülmüş olup, bu bağ yapılacak olan analizlerde dikkate alınmalıdır¹⁵¹.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, NATO'nun coğrafi dönüşüm temeli ve bu dönüşüme ait potansiyel Kuzey Atlantik Paketi ile belirlenmiştir. Bu anlaşma ile coğrafi dönüşümün ilk ve ana yönü olan, müttefik devletlerin topraklarının savunmaları bütünleştirilirken, yeni üyelerin alınması suretiyle ittifakın genişlemesi ihtimaline de yer verilmiştir. Bu bağlamda, NATO'nun kuruluşunda İttifaka 12 üye katılırken, üye devlet sayısı günümüzde 26'ya ulaşmıştır¹⁵². Kısa vadede Arnavutluk, Makedonya ve

¹⁵¹ Ortaklık Yoluyla Güvenlik. NATO, 2005, s. 7

¹⁵² Bu devletler şunlardır: Belçika, Bulgaristan, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç,

Hırvatistan, uzun vadede ise Bosna Herkes, Sırbistan, Karadağ, Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna'ya NATO'ya giriş için aday gözüyle bakılmaktadır¹⁵³. Bu devletlerden bazıları hali hazırda “Barış için Ortaklık” programına katılırlarken¹⁵⁴, diğer devletler “Barış için Ortaklık” programının yanı sıra, ortak hareket etme ve işbirliğinin diğer konularındaki tutumlarını NATO'nun stratejilerine uyumlaştırmaya çalışmaktadır. Görüldüğü üzere, NATO bünyesinde önümüzdeki yıllarda devam edecek olan sayı bakımından sürekli büyüme ortadadır ve bu şekilde şu anki coğrafi dönüşüm, İttifaka yeni üyelerin alınması suretiyle gerçekleşmektedir.

Ayrıca, NATO'da yaşanan genişleme ile değişen coğrafi durum hesaba katılarak, askeri kuvvetlerinde sürekli konum değiştirmekte olduğu görülmektedir. Örneğin, ABD'li askeri yetkililerin ve siyasilere açıklamalarına göre, Doğu Avrupa'da 2005 yılında askeri kuvvetlerin yer değiştirmesinde ağırlık verilecek “üs ülke”ler, Polonya ve Romanya olacaktır. Almanya'da konuşlanmış bulunan 76 bin kişilik ordunun neredeyse yarısı ise bu iki devlet ülkesinde edinilecek üslere konuşlandırılacaktır¹⁵⁵.

NATO stratejistlerinin hesaplarına göre, üslerin daha “ucuz” devletlere taşınması, maliyet masraflarından yaklaşık üçte biri kadar tasarruf sağlayacaktır. Bu husus ise, dâhili coğrafi dönüşümün unsurlarından yalnızca biridir. Bu bağlamda yeni stratejik görevler arasında büyük askeri üslerden küçük, daha az maliyeti olan ve saldırılara daha az açık askeri üslere geçiş planlanmıştır. Ayrıca, askerlerin aileleriyle birlikte kaldığı lojmanlar, ağır silahlar ve zırhlı araçların bulunduğu geleneksel askeri alanlar gelecekteki savaşlar açısından etkili görünmemektedir. Çünkü, çalışmamızın teorik kısmında da vurguladığımız üzere, gelecekteki savaşlarda, tehditlere hızlı bir

Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, Türkiye, Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri.

¹⁵³ Ibid., s. 8.

¹⁵⁴ Örneğin Ukrayna, topraklarına NATO kuvvetlerinin yerleştirilmesi için gerekli yasal iç düzenlemeleri oluşturmuştur.

¹⁵⁵ A. D. Tsiganok, “NATO Dönüşümü ve ABD Kuvvetlerinin Yer Değiştirmesi”,

<http://www.ipma.ru/publikazii/geopolitika/641.html> (e.t. 11.02.2005)

şekilde yanıt verebilecek hafif ve hareketli birliklere ihtiyaç olacağı öngörülmektedir¹⁵⁶.

Genel bir değerlendirme yapıldığında ise coğrafi dönüşümün tüm unsurlarının birbirine bitişik olduğu görülmektedir. Çünkü, İttifak dahilinde, çeşitli devletlerin topraklarının ortak savunulması gerekmektedir. Ancak bu toprakların kullanımıyla ilgili yöntem ve yaklaşımlar da birbirinden kısmen de olsa farklıdır. Bu farklılıkların sınıflandırılması bağlamında da NATO aşağıda analiz etmeye çalıştığımız stratejileri ve programları izlemiştir.

1.4.3. Barış İçin Ortaklık Programına Katılan Devletler İtibarıyla Coğrafi Dönüşüm

Daha öncede belirttiğimiz üzere, “Barış İçin Ortaklık” programına katılan devletlerin topraklarını kullanma imkânı, NATO’nun coğrafi dönüşümünün ikinci boyutudur. Çünkü, üslerin yerleştirilmesi, askeri tatbikatlar, barış operasyonları çerçevesindeki tatbikatlar ve diğer faaliyetlerin yürütülmesi için toprakları ve sularını kullanıma açan 20 devlet, NATO ile işbirliği yapmaktadır¹⁵⁷.

1.4.4. Orta Asya Devletleriyle İşbirliği Çerçevesinde Coğrafi Dönüşüm

Coğrafi dönüşümün, İttifak kapsamında yapılandırılan üçüncü yönü, ortaklıktan ikili askeri temaslara doğru, Orta Asya devletleriyle işbirliğinin geliştirilmesidir. Dönüşümün bu yönü özel bir hassasiyetle geliştirilmektedir. Çünkü, NATO bu bölge üzerinden yalnızca Rusya Federasyonu’na hassas bölgelere yaklaşmakla kalmayıp, aynı zamanda direkt olarak Hindistan ve Çin sınırlarına da yaklaşmaktadır¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ “Barış için Ortaklık” programı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Infra, 2. Bölüm, 2. Kısım, “Barış için Ortaklık Programı Çevresinde Rusya Federasyonu – NATO İlişkileri” başlığı.

¹⁵⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; V. I. Kiselev, “Günümüz Aşamasında (90’ların Sonu), Yakın ve Orta Doğu’da Bölgesel Uluslararası İlişkilerde Bir Takım Yeni Trendler”, **Yakın ve Orta Doğu’da Uluslararası İlişkiler ve 21. Yüzyıl Sınırında Rusya’nın Politikası**, Moskova: 2000. ss. 5-36; R. G.

1.4.5. Akdeniz Diyalogu Çerçevesinde Coğrafi Dönüşüm

NATO'nun coğrafi dönüşümün dördüncü yönü olan, Akdeniz düşüncesi 1994 yılında, NATO'nun Doğu'ya doğru ilerlemesini dengeleme çabası içinde, İttifakın Batı Avrupalı üyeleri tarafından geliştirilmiş ve Akdeniz ülkelerinin ABD'de ki etnik lobileri tarafından desteklenmiştir¹⁵⁹. NATO'nun Batı Avrupalı üyelerinin önerisi, bölgesel istikrarın güçlendirilmesine katkı için, NATO ile NATO üyesi olmayan Akdeniz ülkeleri arasında ilişkilerin derinleştirilmesini kapsayan bir diyalog oluşturulmasına dayandırılırken¹⁶⁰, bu bağlamda Şubat 1995'te Mısır, İsrail, Moritanya, Fas ve Tunus Akdeniz Diyaloguna katılmak üzere davet edilmiştir. İlerleyen dönemde ise Ürdün de bu diyaloga davet edilmiştir¹⁶¹. Şubat 2000'de NATO ile işbirliği ve diyaloga giren yedinci Akdeniz ülkesi ise Cezayir olmuştur¹⁶².

Kuzey Afrika'daki Arap devletlerinin yanı sıra İsrail'in de bu programa katılmış olması ise bizce önemlidir. Zira, İsrail'in Akdeniz Diyalogunun dışında bırakılmamasının nedeni, İsrail'in katılımı olmaksızın Orta Doğu barış sürecinin sonuçlandırılması son derece zor olacağına gerek bölge gerekse NATO üyesi devletler tarafından kabul edilmesidir¹⁶³. Ayrıca, unutulmamalıdır ki, Orta Doğu barış sürecinin desteklenmesi Akdeniz Diyalogunun temel hedeflerinden birisidir.

Şamgunov, "Rusya'nın Orta Asya Ülkeleriyle İlişkilerinde NATO (1992-2001)"; **Yakın ve Orta Doğu'da Uluslararası İlişkiler ve 21. Yüzyıl Sınırlarında Rusya'nın Politikası**, Moskova: 2000, ss. 51-76.

¹⁵⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; A. V. Malgin, "Avrupa ve Akdeniz: Tek Alan, Güvenlik ve Bölgeler Arası İşbirliği Sorunu", A.V. Malgin, **Doğu / Batı: Bölgesel Alt Sistemler ve Bölgesel Uluslararası İlişkiler Sorunları**, Moskova: 2002, ss. 213-218; R. G. Şamgunov, "Rusya ile NATO'nun Stratejik Ortaklığı: Sırası Ne Zaman Gelecek?" **SPb.**, 2002, ss. 44-57.

¹⁶⁰ A. Baklanov, "NATO'nun Akdeniz Diyalogları", **Mejdunarodnaya Jizn**, N2, 2000, ss. 60-61)

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² V. Katin, "Akdeniz Bölgesi NATO'nun Menfaat Bölgesidir", http://www.ng.ru/world/2000-03-29/6_mediterr.html, (e.t. 11.04.2005)

¹⁶³ Nordam J., "Dispelling misconceptions and building confidence", <http://www.nato.int/docu/review/1997/9704-6.htm>, (e.t. 11.04.2005)

Ancak bu temel hedefe rağmen, Akdeniz Diyalogu başlangıçta eğitim ve propaganda faaliyetleriyle sınırlı tutulmuştur. Kuzey Atlantik Konseyi'nin 1997 yılında Sintra'da yapılan oturumunda ise, diyalogun askeri işbirliği programıyla takviye edilmesi kararı alınmıştır. Diğer bir ifade ile belirtirsek, NATO'nun güney kanadının askeri açıdan geliştirmesi ancak, diyalogun başlangıcından üç yıl sonra, İtalya savunma Bakanlığı'nın talimatı üzerine hazırlanan RAND Corporation raporunda önerilmiştir. Söz konusu bu raporda, Akdeniz bölgesi ülkelerinin NATO üyeleri için, "geniş anlamda" (örneğin kontrolsüz göç yada petrol aktarımı kesintileri gibi) her şeyden önce sosyo-ekonomik niteliğe sahip potansiyel bir "güvenlik" tehdidi kaynağı oluşturduğu belirtilmiştir. Ayrıca, NATO'ya ait askeri gücün, zengin Kuzey ile fakir Güney arasındaki eşitsizliğin neden olduğu / olabileceği çatışmaların çözümlenmesi için kullanılabilmesi / kullanılması gerektiği de aynı raporda vurgulanmıştır. Bu bağlamda, NATO'nun o dönem itibarıyla Dünyada şekillenen sosyo-ekonomik ilişkilerin desteklenmesine katılarak, bu yeni görevi "yetkilerinin genişletilmesi" sürecinin doğal bir uzantısı olarak kabul ettiği de ilk defa resmi düzeyde açıklanmıştır¹⁶⁴.

Bu yeni görev itibarıyla, NATO'nun 1997 tarihli Madrid Zirvesi'nde diyalog kurumsal olarak tanzim edilmiştir. Görüş alışverişi için ilk sürekli forum görevini üstlenen Akdeniz İşbirliği Grubu oluşturulmuş, kurum üyesi devletlerin siyaset danışmanları gruba katılmış ve ayrıca Akdeniz ülkelerinde NATO irtibat merkezlerinin açılması kararı alınmıştır. Görüldüğü üzere Akdeniz Diyalogunun oluşturulması ve Visegrad Grubu'nun NATO'ya giriş mekanizması büyük oranda birbirine benzetilmiştir. Zira, Doğu Avrupa'da olduğu gibi, ortaklık ilişkilerinin tesis edilmesi yolunda ilk adım olarak öncelikle temas gruplarının oluşturulması söz konusudur. Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti bu mekanizmanın uygulanması sonucunda NATO'ya tam entegre olmuştur. Dolayısıyla, Kuzey Afrika'da da benzer bir senaryo ihtimal dışı değildir.

¹⁶⁴ Katin, loc. cit.

Ancak, dönemin NATO Genel Sekreteri J. Solana, “NATO ile Akdeniz Ülkeleri” yazısında, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde tatbik edilmiş kurumsal entegrasyon mekanizmalarının bilinçsizce kopyalanmasına karşı uyarıda bulunmuştur. Solana, Avrupa’daki NATO kurumlarının özellikle, Akdeniz bölgesinde etkili olabilecek güven sağlama önlemlerini geliştirmesi gerektiği belirtmiş ama prensipte, “Barış İçin Ortaklık” benzeri bir programın ortaya çıkmasını ihtimal dışı bırakmamıştır¹⁶⁵.

Diyalogun müteakip gelişimi, NATO’nun 23-25 Nisan 1999 tarihli Washington Zirvesi’nde şekillendirilmiştir. Bu bağlamda Washington’da yapılan NATO Konseyi’nin olağan toplantısında “Akdeniz Diyalogu çerçevesinde siyasi ve uygulamalı işbirliği”nin derinleştirilmesi kararı alınmış Zirve Sonuç bildirgesinde ise diyalogun gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetlere başlanacağı açıklanmıştır¹⁶⁶.

Bu Zirvede ayrıca, 1997 tarihli Roma toplantısı ve 1999 tarihli Valencia toplantısı gibi, NATO’ya üye Devler ile Akdeniz Diyalogu’na katılan devletler arasında düzenlenen ortak organizasyonlar da olumlu karşılanmıştır. Bu toplantılarda, Güney’de büyüyen istikrarsızlık ve Akdeniz güvenliği ile Avrupa güvenliği arasındaki bölünmez bütünlük, dolayısıyla NATO’nun bölgede daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiği teyit edilmiştir¹⁶⁷. Ayrıca, NATO yönetiminin Akdeniz ülkeleriyle “askeri alanlarda ve Diyalog ülkelerinin ilgi gösterdiği diğer alanlarda” işbirliğini geliştirmek niyetinde olduğu vurgulanmıştır¹⁶⁸.

Yukarıda aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere, NATO’nun yeni stratejik yaklaşımında değişiklik yapılması ile 1999 yılında Akdeniz Diyalogu yeni bir önem kazanmıştır. Bu bağlamda, NATO Washington Zirvesi’nde yapılan, “İttifakın

¹⁶⁵ J. Solana, “NATO and the Mediterranean”, <http://www.nato.int/docu/articles/1997/a970301b.htm>, (e.t. 11.04.2005)

¹⁶⁶ NATO Washington Zirvesi, Sonuç bildirisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; <http://www.nato.int/docu/review/1999.htm>, (e.t. 11.04.2005)

¹⁶⁷ “The future of NATO’s Mediterranean initiative”, <http://www.nato.int/docu/review/1998/9801-10.htm>, (e.t. 11.04.2005).

¹⁶⁸ NATO Washington Zirvesi, Sonuç bildirisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; <http://www.nato.int/docu/review/1999.htm>, (e.t. 11.04.2005)

geleneksel olan “sorumluluk bölgesi” dışında bulunan bölgelerdeki olaylarla da aktif bir şekilde ilgilendiği”¹⁶⁹ açıklamasını baz alarak, önümüzdeki dönemlerde NATO’nun Akdeniz Diyalogu’na katılan devletleri ile işbirliğini arttıracacağı ve bu devletlerin uzun vadede NATO’ya tam üye olabileceklerini iddia edebiliriz¹⁷⁰.

1.4.6. NATO-Ukrayna İlişkileri Çerçevesinde Coğrafi Dönüşüm

Coğrafi dönüşümün beşinci yönü NATO’nun Ukrayna ile özel ilişkileri geliştirmesidir. Ukrayna-NATO arasında “özel nitelikte” ilişkileri geliştirme düşüncesi ilk olarak, Clinton ile Talbot’un Rusya ile geliştirdiği stratejik ortaklığı dengelemek amacıyla, başta Brzezinski ve hemfikirleri tarafından öne sürülmüştür. Bu inisiyatifin diplomatik amacı, resmi olarak NATO’ya giriş niyeti olmayan ancak aynı zamanda NATO’nun genişlemesine karşı çıkmayan, coğrafi, tarihi ve etnik yapısı itibarıyla Rusya’ya en yakın ülke olan Ukrayna’nın, NATO’nun Avrupa’daki genişleme sürecine dâhil edilmesi olmuştur¹⁷¹.

Bu kapsamda Ukrayna, Başkan L. Kuçma’nın “özel ortaklık sözleşmesi”nin imzalanması yönünde yaptığı açıklama ile zaten Haziran 1995’te NATO’nun önerisini kabul etmiştir. Müzakereler ise Mayıs 1997’de “Ortaklık Misakı”nın imzalanması, Ukrayna’da NATO ile ilişkilerden sorumlu “Özel Devlet Komisyonu”nun oluşturulması ve Kiev’de NATO bilgi ve belgeleme merkezinin açılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu merkez, NATO üyesi olmayan bir devlette bu nitelikte açılan ilk merkez olup, alanında Avrupa’daki en büyüğü tesis olan Yavoriv Askeri Tatbikat Poligonu’nda (40 bin km²). ilk ortak tatbikat Eylül-Ekim 1996’da İngiltere ile yapılmıştır. “Ortaklık” çerçevesinde ilk resmi NATO tatbikatı ise bu poligonda 1997

¹⁶⁹ . Baklanov, “NATO’nun Akdeniz Diyalogları”, *Mejdunarodnaya Jizn*, N. 2, 2000, s. 59.

¹⁷⁰ Bu görüşümüzü destekler mahiyetteki bir diğer bilgide, günümüz şartlarında NATO’nun Akdeniz bölgesindeki güvenlik sağlama katkısının, ağırlıklı olarak toplu savunma ilkesinin gerçekleşmesi, krizlerin çözülmesi, barış faaliyetleri ve nükleer silahların yayılmaması rejimini destekleme şeklinde devam ettirilmesidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Solana J., “NATO and the Mediterranean”, <http://www.nato.int/docu/articles/1997/a970301b.htm>, (e.t. 11.04.2005).

¹⁷¹ Malgin, op. cit., s. 216.

ve 1999 yıllarında düzenlenmiştir¹⁷². Günümüzde ise, V. Yuşenko'nun Ukrayna'da iktidara gelmesinden sonra, bu devletin NATO'ya üyeliği hakkında önemli gelişmeler yaşanmaktadır.

1.4.7. Karadeniz ve Hazar Denizi Bölgesi İtibarıyla Coğrafi Dönüşüm

Coğrafi dönüşümün altıncı boyutu, NATO'nun, Karadeniz ve Hazar Denizi bölgelerindeki coğrafi durumun değiştirilmesi yönündeki girişimlerdir. Bu bağlamda ilk olarak, Romanya ile Köstence'de karargâh ve hava ile deniz üslerinin konuşlanması konusunda anlaşma sağlandığı için, bir zamanlar "Sovyet gölü" olan Karadeniz'in durumu da değişmiştir.

Bu kapsamda, NATO stratejisinde gündeme gelen bir diğer yenilik de askeri birliklerin sadece konuşlandıkları yerlerde değil, ortaya çıkan tehditlere bağlı olarak çeşitli yönlerde savaşmaya hazır olmalıdır¹⁷³. Ancak, NATO'nun dönüşümü ve ABD kuvvetlerinin etkisi altında Avrasya sınırlarında şekillenen durum incelendiğinde, büyük oranda ABD diplomasisinin çabalarıyla oluşturulan "Karadeniz grubu"nu dengelemek için bu bölgede yer alan devletler tarafından oluşabilecek en az iki veya üç kombinasyonun oluşturulabileceği görülmektedir. Bu inisiyatiflerden ilki Rusya Federasyonu ile ilgili olup, Hazar Denizi'ne kıyısı olan Hazar Bölgesi Devletleri arasındaki ilişkilerin yeniden şekillendirilmesi söz konusudur. Bu inisiyatifin önemi ise, belli başlı doğalgaz yataklarının bu bölgede bulunuyor olmasıdır¹⁷⁴.

Yeni bir koalisyonun oluşum ihtimali Türkiye'nin inisiyatifi ve bu inisiyatife Rusya, Çin ve İran'ın ABD'yi dengelemek üzere dahil edilmesiyle ilgilidir. Daha

¹⁷² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Şamgunov, op. cit., s. 60.

¹⁷³ Bkz.: "Vonaya Politika", **Yeni Politika İnternet Dergisi**, <http://www.novopol.ru/material1699.html>, (e.t. 15.02.2005).

¹⁷⁴ Rusya dâhil olmak üzere BDT'na üye devletlerin karasularında ve kıta sahanlığında bulunan kaynaklar, çeşitli verilere göre yaklaşık 80 milyar varil petrol ve 160 trilyon metreküp gaz miktarındadır. 2015 yılında bu devletlerin yılda 700 milyon varilden fazla petrol çıkarmaya başlayacakları tahmin edilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Vladimir Sviridov, "Diplomasinin Temel Unsuru: Enerji", **Krasnaya Zvezda**. 17.07.2004. s. 5.

ayrıntılı bir biçimde belirtirsek, SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya'da Hazar Denizi kıyısında bulunan devletler, "Çin istikameti" de dahil olmak üzere, dış politikalarının çok yönlülüğü ve uluslararası hedeflerinin çeşitliliğini vurgulamaya başlamıştır. Örneğin Kazakistan, enerji kaynakları tedariki şartları konusunda ABD ve diğer Batılı devletler ile daha önce imzalanan anlaşmalara şüpheli bakmaya başlamıştır. Günümüzde ise ABD'nin "Ukrayna, Gürcistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan" şeridine güçlü bir şekilde nüfuz etme niyeti, bunu uluslar çıkarlarına tehdit olarak gören Rusya ile Kazakistan'ın itirazlarına neden olmaktadır. Böylece NATO'nun genişlemesi ve ABD kuvvetlerinin yer değiştirmesi Avrasya sınırlarında yeni devletler arası ilişkilerin gelişmesini ve yapılanmayı tetiklemektedir¹⁷⁵. Bu sebeple, NATO'nun genişlemesinin yan etkisi olarak, askeri ve stratejik bölgelerin paylaşılmasının devamı, dolayısıyla da ekonomik çıkar ve önceliklerin değişmesi / değişebilmesi söz konusudur.

1.4.8. Afrika Kıtası İtibarıyla Coğrafi Dönüşüm

Coğrafi dönüşümün yedinci boyutu, Afrika kıtasında NATO faaliyetlerinin genişletilmesi ile ilgilidir. Ancak Afrika kıtasına yönelik bu genişleme boyutu, ABD'li ordu mensuplarının şiddetli direnciyle karşılaşmaktadır. Bu durum ise, her geçen gün daha fazla sayıda devletin dış politikasını ve güvenliğini etkileyen bu sürecin sistematik niteliğini göstermektedir. Zira, bu dönüşüm türü, NATO genişlemesi istikametinin coğrafi olarak eski SSCB'nin nüfuz alanları yada yoğun dış politika faaliyet alanlarına denk gelmekle birlikte esas olarak, SSCB'nin dağılması ve Rusya'nın hak halefi olarak SSCB'nin jeopolitik mirasından herhangi bir derecede sorumluluk almayı kabul etmemesi sonucunda oluşan "vakum"un jeopolitik boşluklarının kademeli olarak doldurulmasını içermektedir. NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesinin teşkil ettiği tehdit konusunda resmi Rus evraklarında bulunan aksiyom da bu açıdan farklı bir görüşe sahiptir. Geniş kapsamda analiz edildiğinde, Rusya'nın güvenliğini ilgilendiren bölgesel düzeydeki bu sorunun uzun vadede en

¹⁷⁵ Ibid.

azından üç kıtada bulunan, belki de Dünya topluluğunun büyük kısmını temsil eden çeşitli devletlerin menfaatlerini etkileyeceği görülmektedir¹⁷⁶.

1.4.9. Avrupa'daki Tarafsız Devletlerinin İşbirliğine Dâhil Edilmesi Açısından Coğrafi Dönüşüm

NATO'nun coğrafi dönüşümüne ait sekizinci yön, Avrupa'daki tarafsız devletlerinin askeri faaliyetlere dâhil edilmesidir. Çünkü, ABD ve eski Sovyet bloğunun tetiklediği Avrupa Atlantik kurumlarının genişlemesi, NATO yönünde adım atan, geleneksel olarak tarafsız olan Avrupa devletlerini de bu sürece dâhil etmiştir. 1994 yılında İsveç ile Finlandiya, 1995'te Avusturya, 1996'da İsviçre ve 1999'da İrlanda, "Ortaklığa" katılmıştır. Bu devletlerden her birinde tarafsızlık geleneksel olarak ulusal kimliğin önemli bir unsuru olduğundan, askeri yapıdaki "Barış İçin Ortaklık" operasyonlarına katılım bu devletlerde şiddetli tartışmalara yol açmıştır. Ayrıca, bu devletlerin NATO'ya tam üyeliği şu an itibariyle bu devletlerin kamuoyu ve siyasi elit kesimi tarafından kabul edilmemektedir¹⁷⁷. Ancak, geleneksel olarak tarafsızlık politikası izleyen İsveç¹⁷⁸, Finlandiya ve Avusturya gibi devletlerin NATO'ya tam üye olmalarının, resmi düzeyde hiç kimse tarafından ihtimal dışı tutulmadığını da belirtmek gerekmektedir.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, bu devletlerin tam üyeliğinin önündeki mevcut tek engel, bu devletlerin iç dinamikleridir. Ancak bu dinamiklerinde kademeli olarak değiştiği /değiştirildiği görünmektedir. Örneğin, NATO'nun geniş çaplı "Strong Resolve" adlı tatbikatında Finlandiya'nın 270 askeri ve beş adet F-18 Hornet uçağı yer almıştır. ABD'nin de manevralar sırasında "Hornisse" tipi uçakları kullanmış olması, Fin askeri teçhizatının NATO silahları standartlarına kademeli bir şekilde yaklaştığının göstergesidir. Bu durum ise teknik donanımının yeniden yapılanması doğrultusunda

¹⁷⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Şamgunov, op. cit., ss. 65-71.

¹⁷⁷ P.V. Şerbinin, "Avrupa Güvenlik Sisteminde Rusya ve Avrupa'nın Tarafsız Devletleri", (içinde) P.V. Şerbinin, **Dünya Düzeni Evrimi ve Rusya'nın Dış Politika Stratejisi**, Moskova: 2003. ss. 266-274.

¹⁷⁸ K.V. Vahruşeva, **İsveç'in Tarafsızlık ve Avrupa Birliği Üyeliği Politikası**, Moskova: 2003, ss. 141-149.

uzun vadeli hedefe işaret etmektedir. Ayrıca, bildiği üzere, Finlandiya hükümeti de NATO ile “Barış İçin Ortaklık” anlaşmasının genişletilmesi hususunda müzakereler yürütmektedir. Olası bir anlaşmanın, gelecekte bu devlete askeri kuvvetler ve savunma mallarının yerleştirilmesini ve altyapısının kullanım ve genişletilmesini sağlaması beklenmektedir¹⁷⁹. Sonuç olarak, tarafsızlık halen Finlandiya güvenlik politikasının dogması niteliğini korusa da yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz gelişmeler, bu devletin NATO’ya giriş ihtimaline yer verildiğini göstermektedir.

1.4.10. Coğrafi Dönüşümün Ek Özellikleri

Coğrafi dönüşümün dokuzuncu türü, NATO’nun üçüncü Devletler (NATO üyesi olmayan devletler) ile yaptığı özel anlaşmalar çerçevesinde askeri üsler edinmesi ve bu üslere İttifakın askeri kuvvetlerini konuşlandırmasıdır. Bu bağlamda gündeme gelen bir diğer coğrafi dönüşüm türünü ise Kosova ve Afganistan örneklerinde olduğu gibi, çeşitli bölgelerde çeşitli zaman süreleriyle NATO’nun nispeten kısa ya da uzun süreli üstlendiği görevler oluşturmaktadır.

Zira, farklı statü ve programlar çerçevesinde üçüncü devletlerin topraklarında varlığını sürdüren NATO, söz konusu bölgelerde NATO’nun varlık derecesini arttıran “çapraz polenleme” olarak adlandırılabilir bir yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntem kapsamında İttifak, varlık gerekçesinin sona ermesi halinde, başka gerekçelerle o topraklarda varlığını sürdürme imkânına sahip olmaktadır¹⁸⁰.

Sonuç olarak, NATO’nun coğrafi dönüşüm biçimleri İttifakın niteliğini değiştirmiş ve kurumsal yapı unsurlarını etkilemiştir. Bu bağlamda, yukarıda da genel olarak belirttiğimiz üzere, çoğu araştırmacı dönüşümü, coğrafi dönüşüm ve ittifaka ait misyonun dönüşümü olmak üzere iki çeşit olarak tanımlamakta ya da “askeri ve siyasi” kuruluşun, “siyasi ve askeri” kuruluşu dönüşümü olarak değerlendirmektedir.

¹⁷⁹ “NATO-Finlandiya İlişkileri”, <http://www.inosmi.ru/text/translation/140668.html>, (e.t. 15.05.2005)]

¹⁸⁰ Şamgunov, op. cit., ss. 73-72.

Bu yaklaşım ise, gelişen ve dönüşüm geçiren NATO'nun ortaya çıkan tüm ilerleme yönlerinin tam olarak saptanmasını engellemekte, dolayısıyla da meydana gelen değişikliklerin niteliğini ve bunların Rusya-NATO ilişkilerine etkisini çalışmamızın ana amaca uygun olarak değerlendirmemize imkân vermemektedir. Bu eksikliğin giderilmesi ve tam bir analize ulaşmamız içinse, aşağıda ele alacağımız biçimde NATO'nun ana kuruluş amacını yansıtan askeri dönüşümü irdelememiz gerekmektedir.

1.5. NATO'nun Askeri Dönüşüm Politikası

Soğuk Savaş sonrası dönem incelendiğinde NATO'nun askeri dönüşümüne büyük önem verildiği görülmektedir. Çünkü askeri dönüşüm, silahlı kuvvetlerin gelişim dinamiğini, modernizasyon politikasını ve güvenliğin sağlanmasını yansıtmakta, dolayısıyla da NATO'nun savunma kapasitesinin artırılmasına neden olmaktadır. İstatistiklere bakıldığında da İttifakın 1990'lı yıllarda sahip olduğu özel operasyon amaçlı kuvvetlerin asker sayısının 92 ülkede 38 bin askerden, 2006 verileri itibarıyla 143 ülkede 47 bin askere çıktığı görülmektedir. Ancak bu nitel büyümenin yanı sıra nicelik itibarıyla söz konusu kuvvetler incelendiğinde farklı bir değişim gözlenmektedir. Diğer bir ifade ile belirtirsek, bu değişimin ana nedeni, ABD hükümetinin Kongre'nin baskısıyla, iç politika gerekçelerinden yola çıkarak (dengeli bütçe) yurt dışındaki konsolosluk, diplomatik misyon ve büyükelçilik sayısını azaltmış olmasıdır. ABD ayrıca, uzun yıllardır yüksek oranlarda gerçekleşen dış yardımlarını da azaltmış ve bu devletin yaptığı dış yardım, şu anda askeri bütçesinin yirmide birinden daha aşağı seviyelere inmiştir. Dış yardımların azalması sonucunda ise NATO üyesi devletlerinin ordularında silahlı kuvvetlerin azaltılması ve diğer niteliksel değişiklikler gündeme gelmiş yapılmaktadır¹⁸¹. Örneğin Federal Almanya'nın ordusu, 450 bin askerden, birleşmeden günümüze kadar olan süre zarfında küçülmüş ve 250 bin asker düşmüştür. Asker sayındaki göreceli olarak yaşanan bu düşüş başta İngiltere, İspanya ve

¹⁸¹ A **Transformed NATO**, NATO Review,, NATO 2004, s. 55.

İtalya olmak üzere NATO üyesi devletlerin hemen hemen tamamında yaşanmış, yukarıda belirttiğimiz İttifakın bünyesindeki askeri gücün sayısındaki total artış ise yeni üye devletlerin katılımı sonucunda gerçekleşmiştir¹⁸².

Ancak, aşağıda daha ayrıntılı bir biçimde analiz edeceğimiz üzere, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan terör saldırılarının sonucu olarak NATO'nun askeri yapısının değişmesinden dolayı başta ABD olmak üzere NATO'nun savunma masrafları aniden yükselmiştir.

1.5.1. Askeri Dönüşümün Gelişimi

Çalışmamızın birinci bölümünde incelediğimiz NATO'nun kuruluş döneminde belirttiğimiz üzere İttifak, Haziran 1950'de tek bir komuta kurumu üzerine oluşturulmuştur. Kuzey Atlantik Konsey ve ona bağlı olarak çalışan Savunma Planlama Komitesinin emri altında ise siyasetin belirli unsurlarının görüşüldüğü ve nihai kararların alınması için önerilerin geliştirildiği çok sayıda komite kurulmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan NATO'nun kimlik sorunu tartışmalarının ardınca ise özellikle eski Yugoslavya'da yaşanan krizle birlikte İttifakın askeri dönüşümü gündeme gelmiştir. Bu süreç içinde ilk olarak 1994 yılında, silah donanımı konusunda Batı Avrupa devletler grubuyla uygulamalı işbirliği doğrultusunda bir takım önlemler kabul edilmiş ve akabinde NATO'nun Avrupalı ve Kuzey Amerikalı müttefikleri arasında Atlantik aşırı silahlanma hususlarındaki diyalog genişletilmiştir¹⁸³.

1990'lı yıllarda şekillenen uluslararası konjontür ise ABD'ye neredeyse hiç misilleme riski olmaksızın zorlama amaçlı olarak silahlarını kullanma fırsatını vermiştir. Üstün olan, yeryüzündeki hedefleri uzaktan vurma teknolojisi kullanan ABD, kendi silahlı kuvvetlerine misilleme saldırısı riskini en aza indirmiştir. Bütün eleştirilere rağmen sürdürülen füze kalkanı sistemi projesi ise tamamlanması halinde,

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid., s. 41.

ABD’yi potansiyel düşmanların nükleer silahları için neredeyse ulaşılmaz kılacak şekilde geliştirilmeye devam edilmiştir¹⁸⁴.

ABD’nin askeri yapılanmasında yaşanan bu değişimler¹⁸⁵ ise NATO’nun askeri doktrininin gelişimi etkilemiş ve de bu gelişmelere uygun bir dönüşüm geçirmiştir. Zira, İttifakın geçirdiği coğrafi dönüşümü analiz ederek verdiğimiz bilgilerden de anlaşıldığı üzere, ABD ile NATO uzun vadeli de dâhil olmak üzere bir çok plan hazırlamıştır. Bu planlarda, NATO’nun ana hedefi, dünya hegemonyasının kurulması olarak net bir şekilde saptanırken, bu ana hedeften türeyen tüm tali hedef ve görevler de bu hedefe bağlı kılınmıştır. Bu bağlamda da NATO’nun silahlı kuvvetler komutasında yer alan organların sürekli gelişen yapıya sahip olması ve askeri dönüşümün hızlandırılması amaçlanmıştır. Bu alandaki koordinasyon için özellikle oluşturulan Askeri Komite’de, NATO sorumluluk bölgesine ait toplu savunmanın sağlanması için gerekli önlemlerle ilgili olarak NATO’nun yönetimini gerçekleştiren siyasi kurumlara önerilerin sunulması ile görevlendirilmiştir¹⁸⁶.

1.5.2. Askeri Dönüşümün Temel Unsurları ve Mevcut Kuvvet Yapısı

2002 yılında yapılan Prag Zirvesi’nde NATO tarafından, müttefik kuvvetlerinin yönetim kurumlarının yeni yapısı onaylanmıştır. Bu yeni yapı ile müttefik kuvvetler optimize edilerek, etkinlik ve güvenilirlikleri artırılmış, kuvvetlerin hızlı bir şekilde konuşlanması için altyapı unsurları geliştirilmiştir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek

¹⁸⁴ Doğan, op. cit., ss. 98-99.

¹⁸⁵ ABD’nin askeri yapılanmasında yaşanan bu değişimler bağlamında, George Bush yönetiminde Savunma Bakanı olan W. Perry, “bölgesel liderlerle diyalog ve daha sert bir savunma programı yoluyla güvenliğin sağlanması”ni öngören “önleyici savunma” yaklaşımını önermiştir. Başkan Bill Clinton ise 1998 yılında Ulusal Savunma Üniversitesi’nde (National Defense University) yaptığı konuşmada “diplomasi ile kuvvet, tek bir madalyonun iki tarafı” olarak tanımlamıştır. ABD Dışişleri Bakanı M. Albright’da ABD’li ordu mensuplarına hitaben yaptığı bir konuşmada “...bu muazzam orduyu kullanamıyorsak ona sahip olmanın sebebi nedir?” diye sorarak, ABD’nin askeri yapılanmasının yeniden yapılanması ve yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Utkin, op. cit., s. 160-164.

¹⁸⁶ Komite ayrıca NATO’nun stratejik komuta merkezleri için askeri hususlarda yönerge yayınlamak ve askeri siyaset ile strateji hususlarında yönetim talimatları ve strateji taslakları geliştirmekle görevlendirilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; “A Transformed NATO”, op. cit., s. 41.

yeni yapı ile İttifak, “operasyon komuta merkezi” ve “işlevsel komuta merkezi” adı altında oluşturulan, iki stratejik komuta merkezine sahip olmuştur. Haziran 2003’te tüm detayları tamamlanarak faaliyete geçen bu ikili komuta merkezi ile de NATO müttefik kuvvetlerinin komuta merkez sayısı 20’den 11’e düşürülmüş ve hızı bir şekilde yayılabilen ve İttifakın yeni ihtiyaçlarının yerine getirilmesi için daha iyi adapte olmuş daha ufak çaplı ve daha esnek kuvvetlere kavuşulmuştur¹⁸⁷.

Bu yeni yapılanma içinde, Stratejik Komuta Merkezleri’nin komutanları, Askeri Komite karşısında, sorumlu oldukları bölgelerde NATO’nun askeri işlerinin genel yön ve gidişatını ile görevlendirilirken, Komutanlar arasında sorumluluk paylaşımı coğrafi temele göre yapılmıştır. Diğer bir deyişle, NATO’nun Avrupa’daki müttefik kuvvetleri yüksek komutanı NATO’nun Avrupa’daki operasyonlarından sorumluyken, NATO’nun Atlas Okyanusundaki müttefik kuvvetleri yüksek komutanı ise NATO’nun Atlas Okyanusu bölgesindeki operasyonlarından sorumlu kılınmıştır.

Genel hatlarıyla aktardığımız, Prag Zirvesi’nde alınan kararlar itibarıyla oluşturulan NATO müttefik kuvvetleri komuta kurumlarının optimize edilmiş yapısı analiz edildiğinde ise, söz konusu bu yapının NATO’nun, kendi sorumluluk bölgesinin içindeki ve dışında krizlerin çözümlenmesi, barışın sürdürülmesi ve insani faaliyetleri görevlerinin yerine getirilmesi için gerekli kuvvetlerin harekâta hazır tutulması ve askeri potansiyelinin arttırılmasına yönelik kararlı stratejiyi yansıttığı görülmektedir. Bu strateji bağlamında ayrıca, klasik bir savunma örgütü kimliğinden hızla uzaklaşan NATO’nun askeri potansiyel değişim hususlarının (Prag yükümlülükleri) tüm üye devletlerce üstlenilmesi kararları da alınmıştır¹⁸⁸.

Bu karar bağlamında da, Savunma Planlama Komitesi’nin çalışmalarına katılan NATO üyesi devletlerinin Savunma Bakanları, nükleer silahların, iletişim sistemlerinin ve bilgilerin güvenliğinin sağlanması, korunması ve dayanıklılığının, nükleer kuvvetlerin konuşlanmasının ve kontrolünün gerçekleşmesi için, Nükleer Planlama

¹⁸⁷ Ibid., s. 10.

¹⁸⁸ Utkin, op. cit., s. 160-164.

Grubu kapsamında, periyodik oturumlar gerçekleştirmeye başlamışlardır. Üst Düzey Nükleer Planlama Grubu¹⁸⁹ ise, nükleer silah alanında politika ve planlama hususlarında Nükleer Planlama Grubu'nun baş danışmanlık kurumu olarak oluşturulmuştur. Uluslararası Askeri Karargah ise, Askeri Komiteye yardım etmek üzere, ulusal askeri teşkilatların ordu mensubu çalışanları ve kısmen sivil personelden oluşturulmuştur. Paralel mahiyette, NATO Operasyonlar Merkezi¹⁹⁰ de, barış zamanında, tatbikat ve krizler sırasında görüşmelerin yapılmasıyla ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesi için Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Planlama Komitesi ve Askeri Komiteye yardımcı olmak üzere kurulmuştur.

Yukarıda aktardığımız teknik askeri bilgilerden de anlaşıldığı üzere, başta ABD olmak üzere üye devletlerin iç dönüşüm süreçlerini yansıtan NATO, iç uyarılma faaliyetleri sırasında, çeşitli askeri komuta düzeyleri arasındaki etkili koordinasyonun sağlanmasına yönelik, komuta ilişkileriyle ilgili yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar ise operasyonların yapılması ve yerine getirilen görevin niteliklerinin gerektirdiği ihtiyaçların tatmin edilmesine yönelik daha esnek bir yapının kurulmasına neden olmuştur. Bu kapsamda Müttefik kuvvetler yapısına, NATO üye devletler tarafından belirli şartlarda NATO için tahsis edilen kuvvetler dâhil olurken, günümüz itibarıyla bu kuvvetler, yavaş ve hızlı yanıt gücü, ana savunma gücü ve takviye kuvvetleri olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmaktadır.

Daha ayrıntılı bir biçimde belirtirsek, yanıt gücü; olası bir harekâta hazır tutulan, krize askeri anlamda en hızlı şekilde yanıt vermek üzere kullanılacak çok amaçlı ve hareket kapasitesi yüksek kara, hava ve deniz kuvvetlerini içermektedir. Yanıt gücü, NATO'nun Atlas Okyanusu ve Akdeniz'deki müttefik deniz kuvvetleri ile NATO'nun

¹⁸⁹ ABD başkanlığında çalışan Üst Düzey Nükleer Planlama Grubu, ulusal politikayı belirleyen kişiler ve NATO üyesi devletlerin uzman temsilcilerinden oluşturulmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; "A Transformed NATO", op. cit., s. 42.

¹⁹⁰ NATO Operasyonlar Merkezi, NATO bünyesindeki, siyasi, askeri ve ekonomik istihbarat veri ve bilgilerinin alınması, alışverişi ve yayılması için faaliyet göstermektedir. Merkez, NATO ve NATO üyesi devletler için ilgi konusu olan siyasi, askeri ve ekonomik hususları günde yirmi dört saat takip etmekte, NATO'ya ait iletişim araçlarını yönetmekte ve kontrol etmekte, gerginlik ve kriz dönemlerinde görüşmelerin hızla genişlemesi ve karargâh çalışmaları için teknik imkânları sunmakta, bilgileri toplamakta, muhafaza etmekte ve güncellemektedir. Ibid, ss. 43-44

Avrupa'daki müttefik silahlı kuvvetleri stratejik komuta merkezi hareketli kara kuvvetleri karargâh gücünden ibarettir. Hızlı yanıt gücü ise, NATO'nun Avrupa'daki müttefik silahlı kuvvetleri komuta merkezindeki hızlı yanıt gücü karargâhındaki kuvvetleri ve çok uluslu “Merkez” tümeni karargâhı kuvvetleri gibi diğer kara, hava ve deniz kuvvetlerini içermektedir¹⁹¹.

Ana savunma gücü ise, askeri baskıyı sınırlayabilecek ve geri püskürtebilecek kadrolu ve yedek askerlerden oluşan kara, hava ve deniz kuvvetlerinden ibarettir. Harekâta çeşitli düzeylerde hazır tutulan çok uluslu ve ulusal birlikler, bu gücün birer parçasıdır. Bunlar arasında, biri Danimarka-Almanya, diğeri Hollanda-Almanya ve ikisi Almanya-ABD ortaklı olmak üzere dört ana savunma gücü kolordusu bulunmaktadır. Bu kuvvetlerin bazıları “Kuzey Atlantik Paktının 5. maddesi dışındaki” operasyonların desteklenmesi içinde kullanılabilinmektedir¹⁹².

Takviye kuvvetleri, harekâta farklı derecelerde hazır bulunan ve yayılmak için faklı sürelerle ihtiyaç duyan diğer kuvvetlerden ibarettir. Bu kuvvetler, karşı koyma, krizlerin çözümlenmesi ya da savunma amaçlı olarak NATO'nun herhangi bir bölgesi ya da karasularında güçlerin takviye edilmesi amacıyla kullanılabilir. Ayrıca, ihtiyaç durumunda mevcut prosedürler ya da belirli zaman sürelerine bağlı olarak NATO müttefik kuvvetleri stratejik komuta merkezi komutanlarından birinin operasyon komutasına ya da operasyon yönetimi altına giren kuvvetler ve ihtiyaç durumunda üye devletlerin kararı üzerine NATO müttefik kuvvetleri başkomutanlarından birinin operasyon komutası altına verilecek kuvvetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar¹⁹³.

¹⁹¹ Ibid, s. 45.

¹⁹² Bu kuvvetlere takviye olarak, hem ana savunma gücü hem de yanıt gücü olarak kullanılmak üzere olası bir kriz durumunda, Belçika, Almanya, İspanya, Lüksemburg ve Fransa birliklerinin dâhil olduğu Avrupa Kolordusu'nun NATO'ya tahsis edileceğine dair bir anlaşma da söz konusudur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Ibid; Utkin, loc. cit.

¹⁹³ “A Transformed NATO”, op. cit., ss. 44.

Bu kuvvetlerden ilki, NATO Müttefik Kuvvetleri Avrupa Yüksek Komutanlığı olup, barış, güvenlik ve NATO üyesi Devletlerinin toprak bütünlüğünün korunmasından sorumludur. Kuzey Avrupa’da NATO silahlı kuvvetleri bölge komutanlığı Hollanda’nın Brunssum kentinde bulunmakta olup, bu bölge Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Almanya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya ve Büyük Britanya topraklarını kapsamaktadır ve söz konusu bu devletlere ait karasuları da sorumluluk sahası içindedir. NATO hava saldırısı erken uyarı ve kontrol kuvvetleri ise, Savunma Planlama Komitesinin, NATO müttefik kuvvetlerine ait tüm komuta merkezlerinin ilgisi doğrultusunda havadan izleme, komuta ve ordu yönetiminin sağlanması için hava savunmasına yönelik erken uyarı sistemlerinin NATO için satın alınması kararı üzerine kurulmuştur. NATO Müttefik Kuvvetleri Avrupa Stratejik Komuta Merkezi ise hızlı yanıt kolordusu hızlı yanıt kuvvetlerinin kara kuvvetleri bileşenidir. Kolordunun görevi, gerektiğinde yerli asker birliklerinin takviyesi için NATO müttefik kuvvetleri Avrupa komuta stratejik komuta merkezinin sorumluluk bölgesinde sürekli olarak harekâta hazır bulunmaktır. NATO Müttefik Kuvvetleri Avrupa Stratejik Komuta Merkezi’nin hareketli gücü, NATO müttefik kuvvetleri Avrupa stratejik komuta merkezi müttefik komutası altındaki bölgenin tehlike altında kalan herhangi bir kısmına derhal gönderilebilecek olan çok uluslu küçük bir birlik olarak oluşturulmuştur. Gücün görevi, ittifakın dayanışmasını teşhir etmek ve NATO’nun herhangi bir üyesine karşı yapılan saldırıya karşı koymaktır¹⁹⁴.

İkinci kuvvet ise Bölgesel Kanada-ABD Planlama Grubu olup, Kanada ve ABD’nden oluşmaktadır. Görev sahası içinde NATO müttefik kuvvetleri için tek bir komuta merkezi bulunmadığından grup, bu devletlerin bulunduğu bölgelerde NATO askeri faaliyetlerinin koordinasyonunu yürütmektedir. Komuta anlaşmaları bu sebeple Kanada ve ABD’nin mevcut silahlı kuvvetler yapıları ile Kuzey Amerika kıtası ABD-Kanada hava ve uzay savunması ortak komutasına dayanmaktadır¹⁹⁵.

¹⁹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Ibid, s. 45.

¹⁹⁵ Ibid., s. 46.

Yukarıda aktardığımız teknik bilgilerden de anlaşıldığı üzere, askeri bir kuruluş olan NATO'ya üye tüm devletler, İttifakın askeri dönüşüm stratejilerine aktif olarak katılmakta ve belirlenen kuvvetleri tahsis etmektedir. Ayrıca, belirlenen ana stratejik ilkeler doğrultusunda da müttefiklerin ortak askeri yapısı sürekli olarak en üst düzeyde siyasi kontrol ve yönetim altında bulunmaktadır.

İttifaka üye Devletlerin ortak askeri yapısını ana stratejik ilkeler doğrultusunda kontrol eden, Askeri siyaset ve silahlı kuvvetlerin kuruluşunu planlama idaresi ise, Askeri Siyaset Bölümü ile Silahlı Kuvvetlerin Kuruluş Planlanması Bölümünden oluşmaktadır. Bu idarenin yetkisi altında: askeri siyaset hususları ve NATO Konseyi yada Siyaset Koordinasyon Grubu tarafından görüşülen askeri-siyasi hususların çoğunluğu, ayrıca da, savunma alanında ulusal programların incelenmesi dahil olmak üzere, savunma hususlarının incelenmesi süreciyle alakalı tüm evrak ve işlerin hazırlanması, Yürütme Çalışma Grubu kanalı ile Savunma Hususlarını İnceleme Komitesi kanalından NATO'nun askeri planlama ve politikasına ait hususi ve genel unsurlar doğrultusunda araştırmaların hazırlanması, Barış için Ortaklık programının yürütülmesine katkı ve Barış için Ortaklık planlama ve inceleme sürecinin organizasyon ve yönetimi; çok uluslu müttefik operasyon ve taktik grupları yaklaşımının geliştirilmesi, NATO müttefik kuvvetlerine ait bilgisayar destekli veritabanının tutulması, NATO faaliyet programının savunma alanında değerlendirilmesi amacıyla istatistiksel araştırmaların organize edilmesi ve bunların yönetimi bulunmaktadır¹⁹⁶. İttifakın askeri yapısının yenilenmesi sırasında oluşturulan diğer daireler ve görev alanları ise kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir¹⁹⁷:

— *Kriz Çözümü ve Operasyon İdaresi*, Kriz Çözümü Bölümü¹⁹⁸, NATO Konseyi Operasyonlar Bölümü¹⁹⁹ ve Barış Faaliyetleri Grubu'ndan²⁰⁰ ibarettir. Kriz Çözümü ve

¹⁹⁶ Utkin, op. cit., ss. 164-166.

¹⁹⁷ Bu daireler ve görevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Ibid., ss. 167-175; "A Transformed NATO", op. cit., ss. 45-51.

¹⁹⁸ *Kriz Çözümü Bölümü*, NATO Genel Sekreteri, Kuzey Atlantik Konseyi ve Savunma Planlama Komitesi'nin yanı sıra emirleri altındaki ilgili grupların, krizlerin askeri ve siyasi bakımdan çözümlenmesi konusunda çalışmalarına destek vermektedir. Bölüm, NATO Konseyinin krizlerin

Operasyon İdaresi başkanı ayrıca, genel sekreterin talebi üzerine, NATO Merkezinin durum değerlendirme bakımından gelişimi ve onun yönetiminden sorumludur.

— Diğer adı “SITCENTER” olan *Durum Değerlendirme Merkezi* ise somut olarak üç görevi yerine getirmektedir: a- görüşmelerin yürütülmesi alanında görevlerinin ifasında Kuzey Atlantik Konsey, Savunma Planlama Komitesi ve Askeri Komiteye yardım, b- siyasi, askeri ve ekonomik nitelikte istihbaratın alınması, yayılması ve alışverişi amacıyla NATO çerçevesinde özel kurum olarak hareket etme, c- NATO üyesi ve stratejik komuta merkezlerinde bulunan benzer merkezlerle iletişim içinde bulunma. Merkezin durum değerlendirme çalışmaları İletişim Merkezi ya da diğer adıyla “COMCENTER” yürütmektedir.

— *Askeri Ortaklık ve İşbirliği İdaresi*, Barış İçin Ortaklık programı çerçevesinde, ortak bir askeri siyasetin geliştirilmesi ve uygulanması işlerini yürütmektedir.

— Nükleer *Politika İdaresi*, NATO Genel Sekreteri, Nükleer Planlama Grubu ve ana organı olan Üst Düzey Grubu, ayrıca da Kitle İmha Silahlarının Yayılması Konusunda Yetkin Ana Askeri Grubun çalışmalarına katkı sağlamaktadır.

çözümüyle ilgili kararlarının uygulanması, NATO operasyonlarının hazırlanması ve yürütülmesi, ayrıca da bunların yerine getirilmesi ve raporlanmasından sorumludur. Bölüm ayrıca, NATO Devletleri, NATO üyesi olmayan Devletler ve BM, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Birliği, Batı Avrupa Birliği, Yüksek Temsilci Bürosu ve BM Mülteciler Yüksek Komiseri Dairesi gibi ilgili uluslararası kuruluşlarla iletişim ve işbirliği işlevlerini yerine getirmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Utkin, op. cit., ss. 166-167.

¹⁹⁹ *NATO Konseyi Operasyonlar Bölümü*, NATO Konseyi ile Savunma Planlama Komitesinin ihtiyaçları doğrultusunda prosedür ve organizasyon sistemi ve yapılarının oluşturulması ve geliştirilmesi yoluyla krizlerin çözümlenmesine yönelik NATO'nun çalışmalarına katkı sağlamakta ve gerginlik yada kriz dönemlerinde görüşmelerin daha kolay yapılmasını sağlamaktadır. Bu görevler, iki NATO yönetimine ait krizlerin çözümlenmesine ilişkin metinlerin aralarında görüşülmesi ve güncellenmesi, yıllık kriz çözümü tatbikatlarının hazırlanması, krizlerin çözümü için iletişim araçlarına ihtiyaç analizi, kriz çözümü amaçlı otomatik veri işleme programlarının geliştirilmesine verilen destek ve Barış için Ortaklık programı ortaklarının krizleri çözmeye imkânlarını genişletmek ve bu alandaki işbirliğini iyileştirmek amacıyla bu ortaklarla yürütülen faaliyetleri kapsamaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Utkin, op. cit., s. 167.

²⁰⁰ *Barış Faaliyetleri Grubu*, barışın korunmasına yönelik operasyonlara ait kavramsal ve teknik unsurları konusunda öneri sunmak suretiyle krizleri çözmeye sürecine katkıda bulunmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; “A Transformed NATO”, loc. cit.

— Askeri ve teknik ikmal işlerinden sorumlu genel sekreter yardımcısına bağlı olan *Askeri ve Teknik İkmal Bölümü*, silahların geliştirilmesi, üretimi ve satın alınması, ayrıca da genişletilmiş hava savunması konularında NATO genel sekreteri, Kuzey Atlantik Konseyi, Askeri Planlama Komitesi ve NATO'nun diğer kurumlarına danışmanlık hizmeti vermektedir.

— *Silahlanma Alanında Planlama, Program ve Politika İdaresi*, NATO çerçevesinde askeri teçhizatların satın alınması ve silah konusundaki işbirliğine ilişkin siyasetin belirlenmesi ve programların geliştirilmesi sorunlarının çözümünde genel sekreter yardımcısının çalışmalarına destek vermektedir²⁰¹. İdare, Ulusal Silahlanma Kurumları Başkanları Konferansı faaliyetlerinin, NATO'nun ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirilmesinin sağlanmasına yönelik, silahlanma alanında siyasi inisiyatiflerin geliştirilmesinden sorumludur. Bu İdare ayrıca, ortaklığın planlanma ve analiz süreci dâhil olmak üzere, genişletilmiş “Barış İçin Ortaklık” programının yürütülmesinden sorumlu olup bu alanda diğer işlevleri de yerine getirmektedir.

— *Araştırma ve Teknoloji Kurumu Bölümü*, NATO'nun Merkezi Paris'te bulunan Araştırmalar ve Teknoloji Kurumu NATO Konseyinin araştırma ve teknoloji alanındaki faaliyetlerine destek vermektedir.

— *Hava Savunma ve Hava Trafik Yönetim Organizasyonu İdaresi* (eski Hava Savunma Sistemleri İdaresi), hava savunma sistemleri ile hava koridoru organizasyonu ve hava trafiğini yönetim organizasyonu alanında çalışana askeri ve sivil kuruluşlar arasında önemli ilişkilerin sürdürülmesinden sorumludur. İdare, hava savunma programını geliştirmenin tüm unsurları konusunda NATO Konseyi ve Savunma Planlama Komitesi'ne danışmanlık etmekten sorumlu olan NATO Hava Savunma Komitesi'nin çalışmalarına destek sağlamaktadır. Bu çalışmalar, NATO'nun üst askeri organlarıyla sıkı bir işbirliği içinde yürütülmektedir. İdareye ait faaliyetlerin bir diğer önemli yönü de, NATO Hava Trafik Yönetim Komitesine destek sağlamaktadır. Bu

²⁰¹ İdarenin başkanı, NATO Genel Sekreteri'nin askeri ve teknik ikmal işlerinden sorumlu yardımcısı vekilidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Ibid.

bağlamda Komitenin görevi, NATO kanalından hava koridorlarını kullanan kuruluşların ihtiyaç koordinasyonunun sağlar ve hava savunma ile ilgili sistemlerin²⁰² kullanıma alınmasından sorumlu kurumlarla iletişim kurar.

— *Planlama ve Politika İdaresi*, Askeri Komite'nin sorumlu olduğu, NATO'nun askeri siyaseti ve stratejik planlamasının geliştirilmesi ve görüşülmesi ile ilgilenmektedir.

— *Operasyonlar İdaresi*, cari operasyon planlarının geliştirilmesi ve NATO askeri birliklerinin içerik, yapı ve askeri yönetim organizasyonu sorunlarının çözülmesi konusunda NATO'nun uluslararası krizlerdeki görevleri ile ilgili olarak Askeri Komite'nin faaliyetlerine destek vermektedir. İdare, Barış İçin Ortaklık programına taraf olan Devletlerinin katılımıyla yapılanlar dahil olmak üzere, çok uluslu kuvvetlerin hazırlık ve tatbikatlarına destek vermekte, bu faaliyetleri, radyo elektronik savaşının kazanılması için NATO operasyon kuvvetleri ve kaynaklarının etkinliğini arttırmaya yönelik çabaları ve bununla ilgili hazırlık ve tatbikatların hazırlanmasını koordine etmektedir.

— *İstihbarat İdaresi*, NATO Genel Sekreteri, Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Planlama Komitesi, Askeri Komite ve Uluslararası Askeri Karargâhın yapısal bölümleri, Siyasi Komite ve Kitle İmha Silahlarının Yayılması İşlerinde Yetkili Merkez gibi NATO'nun diğer organlarının faaliyetlerine günlük istihbarat sağlayarak destek vermektedir.

— *Durum Değerlendirme Merkezi*, görüşmelerin yürütülmesinde Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Planlama Komitesi ve Askeri Komiteye, ilgili görevlerini yerine getirerek destek sağlamaktadır.

²⁰² NATO hava saldırısı erken uyarı programı, NATO müttefik hava kuvvetleri ve hava savunma sistemleri yönetim sistemlerini birleştirme programı, Hawk uçaksavar füze sistemini geliştirme programı ve kuvvetler bazında uçak ve füze savunması sistemi.

1.5.3. Barış İçin Ortaklık Programı Kapsamında Askeri Dönüşüm

NATO'nun askeri dönüşümün bir diğer önemli yönü, İttifaka tam üye olmayan devletler ile barışın sürdürülmesi, arama-kurtarma ve insani operasyonların yapılmasına yönelik potansiyel imkânların genişletilmesi doğrultusunda tatbikatların planlanması, hazırlanması ve yürütülmesi amacıyla Barış İçin Ortaklık programı çerçevesinde oluşturulan işbirliği ilişkilerinin genişletilmesi ve geliştirilmesidir. Bu ana görevin yanı sıra, Barış İçin Ortaklık programına katılan devletler ile NATO üyesi devletlerin kuvvetlerinin ortak operasyonlar yürütmesi de hedeflenmiş olup, her iki görevdeki operasyonlarda uyumluluğunun sağlanması ana amaç olarak kabul edilmiştir²⁰³.

Bu amaç doğrultusunda İttifak, NATO üyesi devletler ile Barış İçin Ortaklık programına katılan devletlerin operasyon uyumluluğu düzeyinin artırılması için planlama ve kontrol sürecinin genişletilmesi ve derinleştirilmesi yoluyla ortaklık programını geliştirmektedir. Bu bağlamda ilk olarak, NATO Savunma Planlama Komitesi ile Nükleer Planlama Grubu'nun 1996 yılında Brüksel'de yaptığı ortak toplantıda, NATO'nun Barış İçin Ortaklık programının dönüşümünün ana yönleri belirtilmiş ve ortak dış politika stratejisinin temel ilkesi “terörle ortak mücadele” olarak açıklanmıştır. Bu temel strateji ilkesi çerçevesinde ittifakın askeri dönüşümü, “Terörle Mücadele Ortak Hareket Planı”nda somutlaştırılarak, Barış İçin Ortaklık programına katılan devletler ile ilişkilerin derinleştirilmesi sağlanmıştır²⁰⁴.

Genel ve soyut olarak aktardığımız bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere, kuruluşundan itibaren NATO'nun askeri görev alanının yönetiminde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Diğer bir deyişle, İttifakın yönetim sistemi niteliksel değişimlerden geçerek, günümüz ihtiyaçlarına uyarlanmıştır. Ancak terör saldırıları şeklindeki yeni tehdit ve güvenlik riskleri, NATO'yu askeri alan yönetiminin yeniden yapılması süreciyle daha çok ilgilenmeye, teröristlerin faaliyetlerine karşı koyma

²⁰³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Utkin, op. cit., s. 168.

²⁰⁴ “A Transformed NATO”, loc. cit.

amacına daha da uygun olması için dönüşümünü derinleştirmeye ve aynı zamanda salt askeri alanda değil, diğer tüm altyapısal unsurlarda da değişiklikler yapmaya itmiştir.

Sonuç olarak, NATO'nun askeri dönüşümü ve bu dönüşümde Barış İçin Ortaklık programına katılan devletlerin yeri şu iki strateji üzerinden geliştirilmiştir²⁰⁵:

- NATO'nun silahlı kuvvetlerinin hızlı modernizasyonu ve günümüz tehditlerine cevap verecek biçimde İttifak kuvvetlerinin askeri alt yapısının dönüştürülmesi;
- Silahlı kuvvetlerin modernizasyonunun yanı sıra, NATO'nun ana hedefi olan, üye devletlerin savunma kabiliyetlerinin artırılması ve gerek üye devletlerin gerekse Barış İçin Ortaklık programına katılan Devletlerin askeri ve sivil yapılarının geliştirilmesi süreçlerinin hızlandırılması.

1.6. NATO'nun Siyasi ve İdeolojik Dönüşümü

NATO'nun askeri olmayan (siyasi ve ideolojik) unsurları her ne kadar İttifakın çağdaşlaşma ve dönüşüm süreçlerinde büyük bir önem kazanmaya başlamış olsa da, ilgili literatürde en az araştırılmış alanlardan biridir. Hâlbuki NATO organları yukarıda belirttiğimiz üzere, askeri işbirliğinin yanı sıra “hassas” güvenlik sorunlarına gittikçe daha fazla yer vermektedir ve bizce bu durum bir tesadüf değildir. Zira, NATO kuruluşundan itibaren görev ve faaliyet alanları çerçevesinde; siyasi, sivil, ekonomik, çevre, sosyal, hukuki, kültürel ve bilgisel alanlarda işbirliği oluşturma görevini üstlenen bir kurumlar ağı oluşturulmuştur²⁰⁶.

Belirttiğimiz bu işbirliğinin hedeflerinden bazıları NATO kuruluşu sırasında tespit edilirken, bir kısmı ise uluslararası konjontür içinde İttifakın gelişim sürecinde ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, Soğuk Savaş döneminde bu işbirliği alanları NATO'nun askeri yapısının doğal bileşeni olarak görülmüştür. Dolayısıyla, askeri

²⁰⁵ Utkin, loc. cit.

²⁰⁶ T. G. Kaçalova, **NATO Faaliyetlerinin Askeri Olmayan Unsurları**, Moskova: Rusya Dışişleri Bakanlığı Diploması Akademisi, Güncel Uluslararası Sorunlar Enstitüsü Yay., 2003, s. 102.

bileşenden ayrı olarak, askeri olmayan bu siyasi ve ideolojik alanlar, İttifakın yönetim organlarında ele alınmamıştır. Bu sebeple askeri olmayan unsurlar ancak 1970’li yılların başında İttifakın ana organlarında görüşülmeye başlanmış ve bu unsurların geliştirilmesine yönelik yönetim organları bu sürecin sonunda tesis edilmiştir²⁰⁷.

Soğuk Savaşın son yıllarından itibaren ise NATO’nun askeri olmayan yönleri hızla gelişmeye başlamış ve 11 Eylül saldırıları sonrasında oluşan uluslararası konjontür içinde daha fazla dikkate alınmıştır. Ancak bu durum elbette, NATO’nun askeri bir savunma ittifakı statüsünden feragat etme niyetinde olduğu anlamına gelmemektedir. Zira, NATO tarafından yapılan açıklamalarda, yalnızca altyapının çok yönlü olarak genişletilmesi ve ana amaca varmak için hem askeri hem de askeri olmayan yöntemlerin kullanılması yoluyla en etkili sonuçlara varılacağı sık sık vurgulanmaktadır. Belirttiğimiz bu sebeple de NATO, tüm altyapısal yönlerini azami olarak genişletmeye, ana hedefine ulaşmasına katkıda bulunan tüm kuruluşlarla işbirliğine gitmeye, İttifakın genel potansiyelini kuvvetlendiren askeri olmayan ünitelerini oluşturmaya ve bu şekilde, küresel çaptaki sorunların çözümü için gerekli evrenselleşme derecesine varmaya çalışmaktadır²⁰⁸.

Dolayısıyla, NATO’nun kısa ve orta vadedeki yeni stratejilerinde askeri bileşenin, siyasi, ekonomik, çevresel, bilimsel, bilgisel ve hukuki bileşenlerle birlikte (daha dengeli bir biçimde) dikkate alınması muhtemeldir. Ancak, askeri olmayan alanlar potansiyel olarak, İttifakın faaliyetlerinde önemli bir yere gelme şansına sahip olsa da günümüzde NATO halen, askeri ve siyasi bileşenlerle daha çok ilgilenmektedir.

²⁰⁷ Örneğin, Başkan R. Nixon, NATO’nun 1969 tarihli yıldönümü oturumunda İttifakın askeri, siyasi ve sosyal olmak üzere üç boyutu” olduğunu açıklamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Ibid., s. 130.

²⁰⁸ Kaçalova, “NATO Faaliyetlerinin Askeri...”, op. cit., s. 105.

1.6.1. NATO'nun Siyasi Dönüşümü

Hem askeri hem de askeri olmayan hedefleri aynı zamanda ifade eden fakat kullanılan araçlar dolayısıyla tek başına askeri olmayan şeklinde nitelendirilebilecek bir araç olan bir diğer dönüşüm yönü, NATO'nun gelişim yolları konusundaki en önemli siyasi kararların alınmasını kapsayan, siyasi dönüşümdür. Bu dönüşüm yönüne paralel olarak da NATO'nun siyasi öngörülerini sürekli olarak geliştirilmekte, İttifakın hedeflere ulaşmasına yönelik yeni inisiyatifler öne sürülmektedir²⁰⁹.

NATO'nun siyasi iradesinin en belirgin ifadesinden biri ise tek taraflı olarak ABD'nin askeri komuta bölgesinin genişletilmesi, yani "sorumluluk bölgesi"nin genişletilmesi kararı olmuştur. Bu karar fiilen, NATO'nun niteliksel dönüşümü kararıdır, çünkü daha önce belirttiğimiz görüşlerde, sorumluluk bölgesinin genişletilmesi, NATO'nun dönüşümünün yönlerinden biri olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım ise NATO'nun etki düzeyini evrensel boyuta taşımaktadır. Daha somut bir örnekle açıklarsak, Pentagon 25 Şubat 1998 tarihinde resmi olarak, GUAM devletlerinin (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova) yanı sıra Beyaz Rusya ile Ermenistan dahil olmak üzere, "eskiden Sovyetler Birliği bünyesinde bulunan, Batı Slav ve Kafkasyalı devletler" grubunun, ABD Silahlı Kuvvetleri Avrupa Komuta Merkezinin sorumluluğundaki bölgeye dahil edildiğini açıklamıştır. Ayrıca, aynı kararlar beş Orta Asya devleti de, Merkez Komutasının sorumluluk bölgesine dâhil edilmiştir²¹⁰.

Washington tarafından alınan bu tek taraflı kararın en önemli özelliği ise aynı zamanda NATO'nun sorumluluk bölgesini genişletmektedir. Zira, ABD'nin Avrupa'daki Kuvvetler Başkomutanı, aynı zamanda NATO'nun Avrupa'daki Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanıdır. Rusya Federasyonu ise bu karar ile ABD Silahlı Kuvvetleri'nin "sorumluluk bölgesi"nde olmamasına rağmen, resmi olarak "çıkar

²⁰⁹ A. Sobolev, *Avrupa Devletlerinde Askeri ve Siyasi Dönüşüm Süreçleri ve Bunların, Askeri Güvenlik ve Dış Politikaya Etkisi*, Moskova: 2002, s. 255-270)

²¹⁰ Belirttiğimiz bu açıklama neticesinde, ABD'nin Avrupa Komuta Merkezi sorumluluğundaki bölge, 89 devleti kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

bölgesi” şeklinde tanımlanan alan içinde kalan tek eski SSCB Cumhuriyeti olmuştur²¹¹.

Yukarıda belirttiğimiz devletlere ait toprakların “sorumluluk bölgesi”ne dâhil edilmesi ise bizce birden fazla anlama sahiptir. Çünkü, ilk olarak, kontrol altına alınan bu devlet ülkeleri itibarıyla hem resmi hem de fiili olarak NATO’nun sorumluluk bölgesi ve nüfuz etkisi genişletilmektedir. İkinci anlam olarak da NATO, çeşitli gerekçelerle (bahanelerle), bu bölgelerde bulunan devletleri şu yada bu derecede üye yada ortaklar arasına dahil etmeye, bu topraklara NATO kuvvetlerinin yerleştirilmesi için imkan yaratmaya yada bu toprakları kendi bölgesine başka şekilde “bağlamaya” çalışmaktadır. Ayrıca, bu devletlerde silahlı kuvvet bulundurma, bölgedeki nüfusu kontrol etmeye izin verir, bu da doğal kaynaklar bakımından hem günümüz hem de daha büyük ölçüde gelecek açısından son derece büyük önem arz etmektedir²¹².

Siyasi dönüşüm çerçevesinde belirtilmesi gereken bir diğer unsurda, sürekli olarak geliştirilen ve NATO’nun belirlediği hedefler doğrultusunda hızlı gelişim çabasını yansıtan *görüşme organizasyonu* mekanizmasıdır. Bu bağlamda, ideolojik çalışmaların son derece önemli olan rolünün farkına varan NATO tarafından, İttifakın tamamındaki siyasi görüşmelerin ekonomik, operasyon bakımından uyumlu ve korumalı mekanizmasını sağlayan “NATO Görüşmeler, Komuta ve Yönetim Teşkilatı”²¹³ kurulmuştur. Bu Teşkilat, Kuzey Atlantik Konseyi ile NATO Savunma Planlama Komitesi alanında hareket eden tek çok uluslu organ olup aynı zamanda bu iki organa tüm siyasi hususlarda danışmanlık etmektedir.

Siyasi hususlardaki üst düzey görüşmeler NATO Konseyi’nde, diğer düzeylerde ki görüşmeler ise Siyasi Komite, Siyaset Koordinasyon Grubu, Bölgesel

²¹¹ Ibid.

²¹² Paralel mahiyetteki görüşleri için bkz. A. Sobolev, **Yeni Jeopolitik Gerçekler içinde Rusya ve Orta Avrupa**, Moskova: 2002, ss. 17-18.

²¹³ NATO Görüşmeler, Komuta ve Yönetim Teşkilatı”, Müdürler kurulu vasfıyla NATO Görüşmeler Komuta ve Yönetim Konseyi; Ulusal Temsilciler Grubu; NATO İletişim ve Enformasyon Sistemlerinin Kullanım ve Temini Kurumu’ndan oluşmaktadır. Bu kurumların görevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ibid., ss. 19-23.

Uzmanlar Grupları, Özel Siyasi Çalışma Grupları, Atlantik Politika Danışmanları Grubu ve diğer uzmanlaşmış komiteler olmak üzere, yetkilerini NATO Konseyinden alan diğer kurumlarda görüşülmektedir²¹⁴.

1.6.2. NATO'nun İdeolojik Dönüşümü

İdeolojik dönüşüm, NATO'nun çok yönlülüğünün gelişiminde en önemli “görünmez” yöndür, çünkü ideoloji NATO gelişiminin mahiyeti ve ana yönlerini belirlemektedir. Zira, siyasetten farklı olarak ideoloji, kavramsal ve sistemleştirilmiş halde mevcut gerçekler ile toplumsal ve uluslararası ilişkileri yansıtan ve değerlendiren ve siyasi ilişkilere renk veren düşünce, kuram ve bakışların tümü olarak anlaşılmaktadır²¹⁵.

NATO faaliyetlerinin ideolojik oryantasyonu ise NATO'nun arkasındaki büyük uluslararası şirketlerin çıkarlarını yansıtarak, kademeli bir şekilde değişmekte ve bunların siyasi görüşlerine özel bir öncelik kazandırmaktadır. NATO'nun ideolojik inisiyatifleri olarak da, hegemonya düşünceleri, “sorumluluk bölgesi” kavramının ideolojik içeriği, Avrupa güvenliği garantörlüğü kavramı ve örneğin, NATO'nun Nisan 1999 tarihli yıldönümü zirvesinde kabul edilen ve dönüşümün ideolojik yönünü belirleyen NATO'nun Stratejik Yaklaşımı'nda bulunan diğer kavramsal inisiyatifler gösterilebilir. Ancak, bu soyut kavramsal yaklaşımlar sürekli olarak geliştirilmekte ve değişmekte olduğundan, NATO ideolojisinin kesintisiz bir dönüşüm yaşadığını savunmak mümkündür²¹⁶.

Zira, İttifakın ana hedefi askeri güç ve önleyici siyasetin artırılması olduğundan, NATO'nun askeri gelişimi ve ittifakın bu yöndeki dönüşümü belirleyici ve kilit öneme sahip bir rol oynamaktadır. İdeoloji ise manevi oryantasyon sağlayarak, bir nevi altyapı unsuru olarak kamuoyuna açıklanan siyasi bilgilere gerekli desteği

²¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **Information NATO**, Brussels – Belgium: Office of Information and Press NATO 2001, s. 110;

²¹⁵ Tanım için bkz., M. S. Oşerov, L.İ. Spiridonov, **Kamuoyu ve Hukuk**, Bakı: 1985, s. 36.

²¹⁶ Sobolev, “Avrupa Devletlerinde Askeri...”, op. cit., s. 184.

oluşturmaktadır²¹⁷. Ancak hiç şüphesiz, siyasi ve diğer kurumların faaliyetleri kapsamında ideolojik çalışma önemli oranda mevcuttur ve bu ilişki niteliği bakımından işlevsel olan dönüşümün bir diğer biçimidir.

Sonuç olarak bir kısa değerlendirme yapıldığında, ideolojik dönüşümün, askeri, siyasi, sivil ve diğer bilgilendirme alanlarını kapsadığı, dolayısıyla da NATO dönüşümünün bağımsız alanı olarak sınıflandırılabileceği ileri sürülebilir. Bu görüşümüzü destekleyen unsur ise, ideolojik dönüşümün yapısal olarak NATO Bilgi ve Basın Bölümü'nün²¹⁸ kurulması ile sağlanmasıdır.

İKİNCİ KISIM

NATO - RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİ

Çalışmamızın bir önceki kısmında analiz etmeye çalıştığımız NATO'nun coğrafi, askeri ve siyasi dönüşümü, İttifakın Rusya Federasyonu ile olan ilişkileriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Zira, VP'nin yıkılmasının ardından, bir çok eski SSCB üyesi devletin NATO'ya üyeliği gündeme gelirken, Rusya Federasyonu'nun da İttifaka katılımı tartışılmaya başlanmıştır.

NATO'nun yeni bir kimlik edinimi süreci içindeki bu tartışmalarda gerek Batılı gerekse Rus birçok yazar, Rusya Federasyonu ile NATO'nun entegrasyonundan yana fikir beyan ederek, Rusya Federasyonu'nun NATO'ya alınmasını savunmuşlardır²¹⁹.

²¹⁷ Information NATO, op. cit., s. 108.

²¹⁸ Bölümün rolü: katkı gerektiğinde her Devlette kamuoyunun bilgilendirilme faaliyetlerine katkı, NATO'nun basın ve diğer medya kuruluşlarıyla pratik ilişkilerinin organizasyonu ve NATO üyesi olmayan Devletlerde NATO'ya duyulan ilgi doğrultusunda bilgilerin sunulmasıdır. Bilgi ve Basın Bölümü, NATO Ülkeleriyle İlişkilerden Sorumlu Kısmı da içermektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Konrad Freytag, "SHAPE Public Information Office", **NATO's Nations and Partners for Peace.- Issue**, 1/2001, ss. 116-117.

²¹⁹ Bu kişilere örnek olarak B. Zanegin ve J. Baker verilebilir. Bu kişilerin görüşleri için bkz., B. Zanegin, "NATO'ya Girmemiz Gerekmiyor Mu?", **Pravda**, 18 Ocak 1992; J. Baker, "NATO'nun Görevi Aynen

Ancak, bu görüşün yalnızca bazı sivil kişilerin hususi fikri olmadığını vurgulamak gerekmektedir. Çünkü ilk olarak, Eduard Şevardnadze'nin NATO karargâhına 1989'da yapmış olduğu ziyarette, SSCB ile birlikte Doğu Avrupa devletlerinin NATO üyeliği fikrini beyan etmesi ile birlikte, bu düşüncenin birçok siyasi tarafından kabul edildiği görülmüştür²²⁰.

Tüm bu tartışmalar ise bizce, Sovyet yönetimin NATO'yu ciddiye aldığı ve VP'nin dağılmasından sonra dahi bu kuruluşun varlığını sürdürmesine ihtiyacı olduğunu onaylar niteliktedir. Ayrıca, Sovyet yöneticilerinin bir kısmının, ABD ve müttefiklerine karşı düşmanlıkta kırk yıl liderlik konumunda olmasının ardından, Rusya Federasyonu'nun bu sefer eski düşmanlarıyla entegrasyon sürecinde Doğu Avrupa'ya önderlik etme rolünün kendilerine ait olduğunu düşünmüş olması da büyük bir olasılıktır.

2.1. Rusya Federasyonu'nun NATO Üyeliği Tartışmaları

Batılı birçok analistin hak ettiği önemi vermediği ya da hiç dikkate almadığı, Rusya Federasyonu'nun NATO üyesi olmasına yönelik tartışmalar, aslından NATO ile ilgili bir Rus dış politikasının gelişimine hareket veren güç olmuştur. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, ilk bakışta güvenlik açısından neredeyse anlamsız ve imkânsız gibi görünen bu düşünce, Rus kamuoyu ve spesifik baskı gruplarının her zamankinden daha organize ve etkili olduğu 1990–91 yıllarına doğru daha da belirginleşerek, Rusya Federasyonu'nun açık ve üstü örtülü çıkarlarına hizmet etmiştir. Çünkü, her ne kadar çelişkili gibi görünse de o dönemde Rusya Federasyonu'nun Batı güvenlik sistemine entegrasyonu, Sovyet ekonomisinin en gelişmiş sektörü ve aynı zamanda Rusya Federasyonu'nun demokrat yanlısı entelektüel kesimin çoğunluğunun ekonomik dayanağı olan savunma sanayi sektörünün çıkarlarına uygun düşmüştür.

Bu çıkarlar, S. Glazyev ile D. Lvov'un 1 Ekim 1991 tarihinde "Nezavisimaya Gazeta"da yayımlanan program makalelerinde resmen açıklanırken, makalede Rus savunma

Devam Ediyor: Batı'nın Çıkarlarını Doğu'da Korumak. Bu Amaçla NATO'ya Rusya Alınmalıdır", *Washington Times*, 6 Aralık 1993.

²²⁰ Şevardnadze'nin bu konuşması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Baker, loc. cit.

sanayisi ürünlerinin satışı için NATO pazarının açılması amacıyla, NATO üyeliğinin hayati bir ihtiyaç olduğu savunulmuştur²²¹. Yazarlar ayrıca, serbest piyasaya geçiş sırasında devlet siparişlerinin kaybı dolayısıyla savunma sektörünün büyük sarsıntıları yaşamaması için Rusya Federasyonu'nun tek şansının NATO üyeliği olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda yazarlar, Rusya Federasyonu'nun Batı teknoloji piyasalarına çıkışı için sınırlamaların (Soğuk Savaş'ın tesis ettiği engellerin) kaldırılmasının, Rus dış politikasının temel hedeflerinden biri olması gerektiğini savunmuşlardır.²²².

Ancak, Rusya'daki birçok bürokrat ve yöneticinin, NATO üyeliğine bakışı SSCB'nin dağılmasından sonraki ilk aylarda ütopya niteliğinde olmuştur. Hatta, uluslararası alanda daha tanınma süreci sona ermemiş olan Rusya Federasyonu Devlet Başkanı'nın 20 Aralık 1991 tarihinde NATO'ya gönderdiği yazıda: “Bugün Rusya Federasyonu'nun NATO'ya girişini gündeme getiriyor ve buna uzun vadeli siyasi bir amaç olarak bakıyoruz” denmesine rağmen, birkaç gün sonra muhtemelen Batı'nın bu öneriye tepkisini hissederek Rus diplomatlar acil bir açıklama yaparak, metnin tercümesi sırasında bir hata yapılarak olumsuzluk ifade eden “не” (İngilizce: “not”) ekinin atlanıldığını ve asıl metnin “Bugün Rusya'nın NATO'ya girişini gündeme getirmiyoruz...” şeklinde okunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Ancak, her ne kadar bu “baskı hatası” açıklaması kısmen inandırıcı olsa da aynı dönemde bazı Rus yönetici ve diplomatların verdikleri beyanatlardan, Rusya Federasyonu'nun NATO'ya tam kapsamlı entegrasyonu ihtimaline inandıkları anlaşılmaktadır²²³. James Baker bile 1991 yılında Rusya Federasyonu Başkanı'nın kendisiyle

²²¹ Glazyev, D. Lvov, “Rusya NATO'ya Girebilir mi? Ekonomi, Savunma ve Siyaset Bakış Açısı”, *Nezavisimaya Gazeta*, 1 Ekim 1991. s. 4.

²²² Hiç şüphesiz, Rusya Federasyonu'nun NATO'ya üye olması, bu ülkedeki şirketlere “Batılı devletlerin askeri ihalelerine katılma” ve NATO kuvvetlerine silah tedarikinde Rusya için yüksek kotalar” elde etme imkânını tanımaktaydı. Ancak, ordu içindeki yüksek rütbeli Generaller kadrosunun en etkili kısmı için, Rus silahlı kuvvetlerinin NATO komutası altına geçmesi ihtimali baştan beri kabul edilemez olarak görülmekteydi. Yukarıda ana hatlarını aktardığımız makalenin yayımlanmasından bir ay sonra yazar S. Glazyev'in dış ekonomik ilişkiler bakan yardımcısı olarak atanması ise bu makalede ifade edilen görüşlerin Rus elit kesiminin ulusal-demokrat yanlısı kısmı için gayet doğal olduğunun kanıtı kabul edilmiştir.

²²³ Bkz. örneğin: Vladimir Kozin “Vancouver-Vladivostok Arası Bir NATO Mu?”, *Moskovskiye Novosti*, 22 Ekim 1993.

BDT askeri yapılarının, NATO askeri yapılarıyla birleşmesini inançla görüştüğünü belirtmiştir²²⁴.

Bu bağlamda Batı devletlerinin Rusya'yı siyasi ve askeri ittifaklarına alması konusuna inançla bakan çoğu Rus siyasetçi ve uzmanın samimiyetinden şüphelenmeye gerekçe bulunmamaktadır. Ancak bu konu tarihte ilk kez yaşanmış değildir. Zira bilindiği üzere VP kurulmadan önce, 1954 yılının Mart ayında Moskova, Avrupa Genel Güvenlik Anlaşması önerileri reddedildikten sonra ABD, İngiltere ve Fransa hükümetlerine NATO'ya giriş başvurusunu içeren bir nota göndermiştir. Moskova'nın başvurusu bir yanıt notasıyla reddedilmiştir ve reddin gerekçesi olarak şu argüman gösterilmiştir: NATO'ya üye olması halinde "Sovyetler Birliği herhangi bir kararı veto etme hakkına kavuşacaktır"²²⁵. Hiç şüphesiz, SSCB ile demokratik ve reformcu Rusya Federasyonu arasındaki temel farklar tartışmaya açıktır ancak, 1990'lı yıllarda Moskova'ya NATO üyeliğine istinaden alınacak kararlarda veto hakkını verme düşüncesi, geleneksel NATO elit çevrelerinin mutlak çoğunluğu için hala kabul edilemez görülmektedir²²⁶.

Ancak, Doğu Avrupa Devletlerinin NATO'ya giriş olasılığı somutlaştıktan ve dolayısıyla Rusya Federasyonu-NATO ve ABD ile ilişkilerinin gerginleşmeye başladığı dönemden sonra bile Rusya Federasyonu'nun NATO üyeliği fikrine yönelik tartışmalar son bulmamıştır. Diğer bir deyişle, Batı kamuoyunda, Rus elit çevrelerinin Rusya Federasyonu'nun Batı komşularının NATO'ya girme ihtimaline olumsuz bakışının tüm bu tartışmalara son vereceği beklenmiştir. Ancak, tam tersine, Rus elit kesiminin bu husustaki stratejisine ait esasların ve tutarsızlık sebeplerinin anlaşılması rağmen, Rusya Federasyonu'nun NATO üyeliğinin optimum senaryo olarak hala tüm tartışıldığı görülmektedir. Hatta, bu dönem içinde bir takım Rus yayın organı, Rusya Federasyonu'nun

²²⁴ James A. Baker, **The Politics of Diplomacy**, New York: Putnam Yay., 1995, s. 572.

²²⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; "Foreign Relations of the United States, 1952-1954", **Western European Security**, Vol. V, Part I, 1983; s. 487-509.

²²⁶ Özellikle H. Kissinger, NATO Genel Sekreteri M. Wörner ve Federal Almanya Cumhuriyeti Savunma Bakanı V. Rühle, Rusya'nın hem yakın hem de uzak gelecekte NATO üyeliği aleyhine fikir beyan etmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Zanejin, "NATO'ya Girmeli Miyiz?", **Pravda**, 18 Ocak 1992.

NATO üyeliğinin yalnızca ihtimal olmakla kalmayıp, Batı'daki tartışmaların ana gündem maddesini teşkil ettiğini gösteren ABD'li yazarların (Ira Straus, James Baker, vs.) yazılarını yayınlamaya devam etmiştir²²⁷. Bu arada muhalif basın organları da NATO'nun genişlemesini Rusya Federasyonu'nun Avrupa'nın dışına itilmesinin bir yolu olarak savunan Brzezinski, Krauthammer ve Polonya-ABD Kongresi yöneticilerinin gerçek niyetlerini yeterince ifşa eden konuşmalarına yer vermek suretiyle, farklı bir strateji izlemiştir²²⁸.

Bu bağlamda bazı uluslararası ilişkiler uzmanları da Rusya Federasyonu'nun, ilk sırada yada en azından Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'la birlikte NATO'ya girmesi gerektiğini savunmuşlardır. Örneğin Karaganov'a göre, Rusya Federasyonu'nun kabulünün mümkün olmadığını anlaşılması halinde NATO, Rusya'ya nazaran Doğu Avrupa devletlerine öncelik tanınması için meşru gerekçelere sahip olmayacağından, Rusya Federasyonu İttifakın genişlemesini engelleyebilecektir²²⁹. A. Migranyan ise Rusya Federasyonu'nun NATO üyeliği düşüncesini optimum senaryo olarak görerek, "Rusya Federasyonu'nun hemen eşit haklarla NATO üyesi olması gerektiğini, İttifakın Avrupa'da güvenliği sağlayan evrensel bir yapıya dönüşmesinin ancak bu şartla desteklenebileceğini" vurgulamıştır²³⁰.

Yukarıda aktardığımız görüşlerden de anlaşıldığı üzere, NATO üyesi devletler arasındaki görüş ayrılıkları derinleştikçe, Rusya Federasyonu'nun NATO üyeliği konusu daha hassas ve önemli bir konu haline gelmeye başlamıştır. Resmi Rus diplomasinin görüşü ise Temmuz 1995 tarihli Dış ve Savunma Politikası Konseyi'nin (25 Şubat 1992 tarihinde Moskova'da ünlü ve etkili bir siyasetçi grubunun oluşturmuş olduğu sivil toplum örgütü) yıllık memorandumunda açıklanmıştır. Bu memorandumda, Rusya Federasyonu'nun NATO'ya eşit haklara

²²⁷ Bkz. Ira Straus'un, **NV**, No 9.11.1995'teki yazı dizisi.

²²⁸ Örneğin, Rusya'nın eski Washington büyükelçisi Y. Vorontsov'un hatıralarında, ABD Dışişleri bakanı yardımcısı Richard Holbrooke'a sorduğu "Rusya için NATO'ya giriş davetine ne dersiniz?" sorusuna Bakanın, "Rusya dışında kim girerse girsin!" cevabını verdiğini belirtmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Straus, loc. cit.

²²⁹ Karaganov, "NATO Kapılarında İlk Biz Durmalıyız", **Izvestia**, 24 Şubat 1994.

²³⁰ A. Migranyan, "Girmemek Daha İyiye Neden Girelim?", **NG**, 15 Mart 1994, ss. 1-3.

sahip üye olarak girmesi halinde, “Rusya ile NATO arasında tam kapsamlı gerçek bir işbirliği imkânının açılacağı” memnuniyetle belirtilmiştir. Ancak memorandum yazarlarının üzüntüyle kabul ettiği gibi bu olasılığın gerçekleşme ihtimali, üç sebepten dolayısıyla düşüktür: İlk olarak, Rusya Federasyonu NATO için fazla istikrarsız ve öngörülmez niteliğe sahiptir. İkinci olarak, Doğu Avrupalı NATO adayları buna karşı olacaktır ve üçüncüsü, başta ordu yönetimi olmak üzere “Rus toplumunun çoğu kesimi buna hazır değildir”. Görüldüğü üzere memorandumda, Rusya Federasyonu’nun NATO üyeliği için temelde hiçbir sakınca tespit edilmemiş ve “NATO’nun, Doğu-Batı hattındaki ilişkilerde istikrar garantörü niteliğindeki varlığı” ile “İttifakın güçlenmesi”nin “Rusya Federasyonu’nun çıkarına” olduğu iddia edilmiştir²³¹.

Bu memorandumun ardından kısa bir süre sonra açıklanan, NATO’nun üye adayları listesinde Rusya Federasyonu’nun olmaması ise S. Konovalov, S. Kortunov ve S. Oznobişev gibi uzmanlarca “aceleci bir tavır” olarak tanımlanmış ve üzüntüyle karşılanmıştır²³². Yazarlar ayrıca, NATO’nun savunma ittifakından siyasi ve ağırlıklı olarak barış faaliyetlerini yürüten bir örgüte dönüşme niyetine olumlu karşılarlarken, yakın bir zamanda Rusya Federasyonu’nun, İttifaka “giriş olasılığını ciddi bir şekilde ele almak zorunda kalacağı”nın emin olduklarını belirtmişlerdir²³³. S. Kortunov ayrıca, Rusya Federasyonu’nun eski müttefiklerine üyelikte öncelik tanıyan NATO’nun ancak Rusya’yı tam üye yaparak, neden olduğu haksızlığı telafi edebileceğini iddia etmiştir²³⁴.

Genel olarak bakıldığında da Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan’ın NATO’ya tam üyeliğinin kesinleştiği bu süreç içinde Rus elitlerinin belirli bir kesiminin

²³¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; A.İ. Utkin, “Zıtlasma Sonrası”, **NG**, 21 Haziran 1995; İ. Kobrinskaya, “Rusya’nın NATO’nun Genişleme Sürecini Kırma Şansı Vardır”, **Obşaya Gazeta**, Temmuz 1996. s. 6.

²³² “NATO Rusya’nın Sınırında – Güvenlik mi Tehdit Mi? (Güvenin Yeniden Tesis Edilme Süreci Uzun Olabilir”, **NG**, 13 Mart 1997, s. 5.

²³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; S. Konovalov, S. Kortunov, S. Oznobişev, “Rusya ile NATO. Tartışma Dönemi Bitmiştir. Uygulamalı Siyasete Geçmenin Zamanı Geldi”, **NG**, 27 Eylül 1996.

²³⁴ S. Kortunov, “Anlaşma, Genişlemenin Bedeli Olamaz -Moskova’nın Kendisini Kandırılmış Hissetmek için Tüm Sebepleri Vardır-”, **NG**, 13 Şubat 1997, s. 5.

duymuş olduğu NATO'ya entegrasyon arzusu, hummalı bir nitelik kazanmıştır. Ayrıca, Duma'daki çoğu milletvekilinin top yekun bir ulusal NATO karşıtı hareketi geliştirmeye çalıştığı 1997 yılının başında, ekonomik çıkarları Avrupa dahil olmak üzere yurt dışına hammadde ihracatıyla ilgili olan bir kısım oligarşi mensubu da yeniden NATO ile entegrasyondan yana fikir beyan etmiştir. Örneğin, V. Çernomırdin, I. Rıbkin ile B. Berezovski bu hususu birkaç kez ABD'li ve Alman temsilcilerle ayrı ayrı görüşmüşlerdir²³⁵.

Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun NATO üyeliğinin bazı Rus stratejistler tarafından desteklenmesinin sebeplerinden bir diğeri ise Çin ve İslam karşıtı görüşler olmuştur. Zira, stratejistler Rusya Federasyonu'nun güney sınırları saldırıya oldukça açık olan bir bölge olarak değerlendirilirken, Batı'nın, radikal İslam ile mücadelesinde, Rusya'ya medeniyet sahibi bir müttefik gözüyle bakması gerektiğini ima ederek, İslam tehdidine sıkça atıfta bulunmuşlardır. Örneğin A. Puşkov, "Tacikistan-Afganistan sınırındaki Rus kuvvetlerin, ABD çıkarlarını da kolladığı"ni Batı'ya hatırlatmıştır²³⁶. Eski Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev ise bu düşüncüyü daha diplomatik bir dille, "...AGİK değerlerine ait "ortak savunma" çizgilerinin "Doğu'ya doğru ilerletilmesi" söz konusuysa Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni teşkil eden devletlerin Asya sınırlarını unutmaması gerekmektedir. Burada ise asıl yük Rusya Federasyonu'nun omuzlarına binmektedir..." diye görüşünü belirtmiştir²³⁷.

Diğer bir deyişle, Batı'dan kısmen memnuniyetsizliği olan NATO yanlıları bile "Avrupa değerleri"nin "Doğu yönünde ilerletilmesi" yani askeri ve siyasi ittifak kullanımıyla Avrupa'nın Asya'ya baskı yapmasının gündeme alınması hususunda, temelde sakınca görmemiştir. Görüşü ayrılıkları ise yukarıda belirttiğimiz üzere, Rusya Federasyonu'nun ortak mı yoksa genişleme hedeflerinden biri mi olduğuna hususunda ortaya çıkmıştır. Örneğin 1992'nin başında A. Arbatov, Rusya'daki NATO yandaşlarına, "Rusya Federasyonu'nun NATO'daki görevleri ne olacaktır?" diye sorarak Rusya

²³⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; V. Tretyakov, "NATO ile Ne Yapılmalı?", **NG**, 13 Şubat 1996.

²³⁶ A. Puşkov, "Yeni NATO'nun Rusya'nın Hesabına Teşekkürü", **MN**, 24 Eylül 1993.

²³⁷ V. Tretyakov, "NATO ile Ne Yapılmalı?", **NG**, 13 Şubat 1996.

Federasyonu ile önde gelen NATO üyesi devletler arasındaki görüş ayrılıklarını dile getirmiştir²³⁸. Arbatov'un da dile getirdiği üzere, kırk yıl boyunca ABD'nin verdiği güvenlik garantileriyle yetinen Batı Avrupa'nın Rusya Federasyonu'nun ek garantilerine ihtiyacı bulunmamaktadır. Aynı şekilde Batılı Devletlerden hiçbiri de Rusya'ya komşularına karşı güvenlik garantisi verme niyetinde değildir. Esasen soğuk savaş bittikten sonra NATO'nun varlığını sürdürmesinin tek anlamı, SSCB'nin dağılmasının meydana getirmiş olduğu belirsizlik olmuştur. Sonuç olarak Rusya Federasyonu'nun NATO üyeliği, yukarıda belirttiğimiz sebepler yüzünden istenmeyen, dolayısıyla da gerçekleşmeyen bir senaryo olmuştur.

Ancak her ne kadar, Rusya Federasyonu'nun NATO'ya tam üyeliği gerçekleşmemiş olsa dahi, bu devletin NATO faaliyetlerinde yer alması ve bu katkının derecesi konusunda günümüze değin tartışmalar yapılmış, görüşler belirtilmiştir. Örneğin, Rusya Federasyonu Savunma Bakanı S. Ivanov, "Rusya NATO'ya girmek istiyor mu?" sorusunu 1 Eylül 2001 tarihinde Brüksel'de yoruma açık bir şekilde cevaplarırken şunları söylemiştir: "Ben hiçbir zaman hiçbir şeyi ihtimal dışında tutmam. Dünyanın 10-15 yıl öncesine göre çok daha hızlı bir şekilde değiştiğini hepimiz anlamalıyız."²³⁹

Baltık devletlerinin NATO'ya üye olması ve bu bağlamda Rusya Federasyonu ile ilişkilerin geliştirilmesi konusunda değerlendirme yapan Rusya Federasyonu Güvenlik Kurulu Sekreteri ise şu değerlendirmede bulunmuştur. "Rusya ile Baltık devletleri arasındaki tartışmalar karşılıklı güvenlik tehditleri değil, insan hakları konusundadır. NATO'ya yeni üye alınmasını olumsuz karşılamamızın sebebi, bunun Rusya için güvenlik tehdidini teşkil etmiş olması değil, bunun barışın sağlanmasını için yanlış bir yol olduğunu düşünmemizdir. Bugün başka ihtiyaçlar söz konusudur ve NATO güvenlik konusundaki yeni sorunları çözebilirse revaçta olur. Mekanik genişleme yoluyla NATO dünyadaki güvenlik sorunlarını

²³⁸ Arbatov, loc. cit.

²³⁹ S. Babayeva "Dikenli tel arkasında İngilizce", *Izvestiya*, 28.09.2001)

daha iyi çözemeyiz. Bakınız, Şu anda terör mü azalmış? Çocuk ve kadınların satılması vakaları mı azalmış?”²⁴⁰.

Sonuç olarak SSCB ve onun ardılı olan Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkileri ele aldığımız dönemin özellikleri Şu Şekilde özetlemek mümkündür:

- NATO'nun kurulduğu andan 1990'ların başına kadar bu ilişkilerde gerginlik ve zıtlama gözlemlenmiŐtir. Bu gerginlik ve zıtlama kademeli olarak azalmış, VP'nin dağılmasıyla sonuçlanan ve NATO'nun varlığını sürdürmesinin uygun olup olmayacağı sorusunu gündeme getiren görelî bir barıŐma dönemine dönüşmüştür. Almanya ve diğer Devletlerin yanı sıra, ABD'ndeki çeşitli güçlerin aktif mücadelesi sonucunda, İttifakın sürdürülmesi görüşü üstünlük kazanmıştır.
- VP'nin dağılması sonrasında, NATO'nun varlığının gerekçelendirilmesi, NATO'nun çok yönlü bir dönüşüm geçirmesi ve büyük ölçüde BM ile AGİT'e eşdeğer, büyük oranda siyasi olan bir kuruluşa dönüştürülmesi sürecine yol açmıştır.

Bu dönem, Şiddetli bir zıtlamadan, tarafların tutumlarının ciddi oranda değişmesi ve belirgin zıtlamanın ortadan kalkmasına geçiş olarak nitelendirilebilir.

Sonuç olarak, Rusya Federasyonu - NATO ilişkilerinde hangi unsurların daha ağır bastığı, yürütölen uygulamalı faaliyetlerinin incelenmesi ile anlaşılabilir. Dolayısıyla, çalışmamızın bir sonraki alt başlığında itibaren teorik kısımda yaptığımız kuramsal değerlendirmeler çerçevesinde Rusya Federasyonu – NATO ilişkileri analiz edilmeye çalışılacaktır.

²⁴⁰ Bu beyanatın tamamı için bkz.; <http://www.materik.ru/print.php?section=news>, (e.t 30.06.2005)

2.2. “Barış İçin Ortaklık” Programı Kapsamında Rusya Federasyonu–NATO İlişkileri

1990’lı yıllarda Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkiler iki taraf içinde siyaset ve ideoloji geliştirme olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda hem Rusya Federasyonu hem de NATO, yeni uluslararası konjonktürü dikkate alarak, dış politikalarında ciddi değişiklikler yapmışlardır. Bu değişiklikler ise taraflar arasındaki ilişkilerin niteliğini yönlendirmiştir²⁴¹.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek NATO, uluslararası sistemdeki siyasi, iktisadi ve askeri güçlerin konumlarını ciddi bir şekilde etkilemiştir. Zira, çalışmamızın daha önceki kısımlarında belirttiğimiz üzere NATO’nun dönüşümünün niteliği ve içeriği, uluslararası sistemin yeniden yapılandırışında etkili olmuştur. Bu bağlamda, Rusya Federasyonu ile NATO’nun siyasi rotalarının analizi ve aralarındaki ilişkilerin uluslararası konjonktüre yansımaları, bütün uluslararası sistemin gelişimi açısından son derece önemli olmuştur.

2.2.1. “Barış İçin Ortaklık” Programı’nın Gelişimi

“Barış için Ortaklık” programının oluşturulması, NATO’nun çok yönlü dönüşümü fikrinin gerçekleştirilmesi açısından orijinal bir çözüm olmuştur. Çünkü, çalışmamızın bir önceki kısmında da belirttiğimiz üzere bu programın oluşturulmasının sebebi, ilk Clinton kabinesinin Doğu Avrupa devletleri ve Rusya Federasyonu ile iyi ilişkiler kurma politikası olmuştur. Bu gerekçe bağlamında Programın oluşum amacı, resmi üye olarak kabul edilmeden tüm eski SSCB üyesi devletlerin, NATO ile askeri işbirliğinin geliştirilmesi olmuştur.

Hükümet yanlısı Rus basını bu gelişmeleri, Rus hükümetinin önceki politikalarının kazanımı ve Doğu Avrupa ile NATO arasındaki yakınlaşmada Rusya Federasyonu’nun liderlik rolüne yönelik Kozirev (*dönemin Rusya Dışişleri Bakanı*)

²⁴¹ Ibid.

çizgisinin mükemmel zaferi olarak yorumlamıştır. Dönemin Rusya Federasyonu Başkanı ise basın toplantısında bu Programın oluşturulmasıyla ilgili olarak “Rus-Amerikan ortak yapımı”ndan bahsetmiştir²⁴².

“Barış İçin Ortaklık” programının geliştirilmesinin temelleri, düzenlenme amaçları Soğuk Savaş sonrası NATO dönüşümü olan Londra (Mayıs 1990) ve Roma (Kasım 1990) Zirveleri ile atılırken, 6 Aralık 1991 tarihinde NATO ile Merkez ve Doğu Avrupa devletleri ve eski Sovyetler Birliği topraklarında kurulan yeni bağımsız devletler arasında diyalogun sürdürülmesini temin ve işbirliğini organize eden özel yapı olan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi’nin (*North Atlantic Cooperation Council–NACC*) kurulması ile Program oluşturulmuştur. Görüldüğü üzere “Barış İçin Ortaklık” programı, NATO üyesi devletler ile NATO üyesi olmayan devletler arasında çok taraflı diyalogun derinleşmesini görünürde amaçlarken, aslında İttifak ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin dönüşüm ideolojisinin bileşeni de olmuştur. Diğer bir deyişle, eski SSCB üyesi devletlerin liderlerinin, “Batı temelli dünya medeniyetinin” ilerici çekirdeği olarak algıladıkları uluslararası yapı ve kurumlara girme ve entegre olma arzusu Rusya Federasyonu tarafından da desteklenmiş ve Rusya Federasyonu NATO’nun alan olarak genişlemesine karşı çıkmak şöyle dursun, tam tersine bu devletlerin NATO’ya entegre olmasını aktif bir şekilde arzulamıştır²⁴³.

Ancak, daha öncede belirttiğimiz birçok sebepten dolayı Rusya Federasyonu’nun NATO’ya tam üyeliği engellenmesine rağmen bu devletin NATO’ya entegrasyon çabaları devam etmiştir. Tam üyeliğin mümkün olmamasına rağmen ilerleyen dönemde, Rusya Federasyonu’nun NATO ile işbirliği arzusunun ihmal edilmemesi içinde muhtemel işbirliği mekanizmaları arayışı başlatılmıştır. Her iki tarafı da memnun eden çözüm “Barış İçin Ortaklık” programı ile sağlanırken, 1994 yılında kabul edilen Nihai Belge ile Program yönetimi, aktif olarak Temmuz 1997’de oluşturulan

²⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Warren Christopher, **In the Stream of History: Shaping Foreign Policy for a New Era**, Stanford: Stanford University Press, 1998, ss. 93-94; Aleksey Puşkov, “Rusya ve NATO’nun Geleceği”. MN, 16-23 Ocak 1994, s. 13.

²⁴³ Christopher, op. cit., s. 94.

Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne (Euro-Atlantic Partnership Council–EAPC) verilmiştir²⁴⁴. Program dâhilindeki ortak devletlere, NATO Karargahı'ndaki siyasi ve askeri organların çalışmalarına erişim olanağı tanınırken, “Ortağın, toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliği açısından direkt tehdit altında kaldığı kanaatine varması durumunda” ortaklık mekanizmasının, bu kanaati olan herhangi bir katılımcısıyla direkt görüşmeler yapması taahhüt edilmiştir²⁴⁵.

Programın 1994 yılında kabul edilen Nihai Belge'de listelenen ana amaçları arasında savunmaya ödenek tahsisatında “esneklik”, savunma bakanlıklarının demokratik bir şekilde kontrol edilmesi, temel insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve desteklenmesi, demokratik toplumların korunması ve ortak planlama yer almaktadır. Ayrıca, barışın korunması ve arama-kurtarma amaçlı olarak 1994 yılından başlayarak askeri manevra ve tatbikatların yapılması da ana amaçlar içinde sayılmıştır. Bu ana amaçlardan da anlaşıldığı üzere, siyasi bileşenler, askeri unsurlara göre daha ağırlıkta olup, “Barış İçin Ortaklık” programı çerçevesindeki işbirliğinin, “ortaklığın siyasi amaçlarına ulaşmak için önlemler”in bulunacağı takdim evraklarını NATO yönetimine sunacak olan ortak devletlerle olan mutabakata göre gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır²⁴⁶.

²⁴⁴ **NATO Partnership For Peace**, Brussels: NATO Office of information and Press, 1994, s. 1.

²⁴⁵ **NATO Bülteni Özel Sayısı**, 1997, s. 14. Belirtmek gerekir ki bu tanımlama ortak Devletler tarafından olumlu olarak algılanmış olmasına rağmen kesin olarak, NATO tarafından hiçbir askeri teminat öngörmemektedir.

²⁴⁶ “Barış İçin Ortaklık” programı kapsamındaki ilk barış harekâtı operasyonları 1994 sonbaharında yapılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **NATO ve Barış için Ortaklık: Ortak Güvenlik**, Brussels: NATO Office of Information and Press, s. 4. NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa devletleriyle işbirliğinin başlaması, “Barış için Ortaklık” programının yanı sıra NATO ile üçüncü Devletler arasında entegrasyon süreçlerinin geliştirilmesi amacını taşıyan NATO'nun Akdeniz inisiyatifinin ortaya çıkışını belirlemiştir. Bu programın temelinde, genel olarak Avrupa güvenliğinin Akdeniz bölgesinin güvenlik ve istikrarıyla yakından bağlantılı olduğu, Akdeniz boyutunun ise Avrupa güvenlik mimarisinin bir parçası olduğuna dair NATO yetkililerinin görüşü bulunmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; E.B. Pavlova, “NATO'nun Akdeniz Politikası”, E. B. Pavlova, **Orta ve Doğu Avrupa Bölgelerinde Güvenlik: Rusya ve NATO'nun Rolü**, СІІБ., 2001, (içinde) ss. 70-73; J. Nordam, “Dispelling Misconceptions and Building Confidence”, <http://www.nato.int/docu/review/1997/>, (e.t. 19.07.2006).

2.2.2. “Barış İçin Ortaklık” Programı’nın Amaç ve Görevleri

“Barış İçin Ortaklık” programının Nihai Belgesinde, hem programa katılan devletler, hem de NATO üyesi devletler arasında işbirliğinin amaçları ile NATO dönüşümü yönlerini belirleyen aşağıdaki noktalar beyan edilmiştir²⁴⁷:

- milli savunma planlaması ve savunma ödeneklerinin tahsilâtında şeffaflığı,
- savunma güçlerinin demokratik bir şekilde kontrol edilmesi,
- ulusal anayasa durumları dikkate alınarak BM önderliğinde yapılan yada AGİK bünyesindeki operasyonlara katkıda bulunma kabiliyet ve hazırlığı,
- “Barış İçin Ortaklık” programına taraf olan Devletlerin, arama-kurtarma, insani yardım ve diğer operasyonları yürütme imkânlarının genişletilmesi amaçlı ortak planlama, askeri hazırlık ve tatbikatın organizasyonu için NATO ile daha sonra mutabakata bağlanabilecek olan işbirliğine dayalı ilişkilerin askeri alanda geliştirilmesi,
- NATO silahlı kuvvetleriyle geniş işbirliği imkânları olan kuvvetlerin, uzun vadede oluşturulması.

Belirttiğimiz bu amaçlardan da anlaşıldığı üzere, “Barış İçin Ortaklık” programı ile dönüşüm potansiyeli arttırırken, NATO, program çerçevesinde üye devletler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi konusunda bir takım önlemleri ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) çerçevesindeki görüşmelerin ve işbirliğinin, NATO’nun üye devletlerinin deneyim ve bilgi alışverişinde bulunabileceği siyasi ve güvenlikle ilgili hususlarda olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, siyaset ve güvenlikle ilgili hususlardaki görüşmelerin yanı sıra katılımcı devletler, strateji ilkeleri ve planlama hususları ile askeri hususları görüşmüşlerdir.

²⁴⁷ Nordam, loc. cit.

NATO çerçevesindeki bu görüşmelerin en belirgin özelliği çok aşamalı olmasıdır ve ilk aşamada sıradan bir görüş ve bilgi alışverişi yer almaktadır. Bir sonraki aşamada görüşmeler, tarafların hükümetleri tarafından alınmış yada alınacak ve müttefiklerinin çıkarlarını direkt yada dolaylı olarak ilgilendiren bildirimler şeklini almaktadır²⁴⁸. Görüşmelerin ayrıca, ileride izlenecek siyasi yolların ve bunu destekleyen faaliyetlerin görüş birliği içinde yapılması amacını gütmesi de kararlaştırılmıştır. En üst görüşme şeklinin ise toplu kararlar yada genel olarak İttifakın hareketleri hususunda üye devletlere karşılıklı olarak kabul edebilecekleri anlaşmalara varma imkanının verilmesi amaçlı görüşmeler olması hedeflenmiştir²⁴⁹.

Görüşmelerin bu yapısından da anlaşıldığı üzere hem AAOK, hem de “Barış İçin Ortaklık” programı çerçevesinde ki mekanizma oldukça geniş bir yapı öngörmekte olup, mekanizmanın daha da derinleşmesi ve ortak sorunların görüşmesi için taraflara daha da esnek yaklaşım fırsatları tanınmıştır. Zira, NATO yöneticileri, bu programın ilkelerini geliştirmeye ve Kuzey Atlantik güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunmaya hazır olan diğer Avrupa devletlerinin İttifaka dâhil edilmesiyle benzer bir genişlemenin öngörüldüğü, Washington Anlaşmasının 10. maddesine atıfta bulunarak vurgulamışlardır²⁵⁰.

2.2.3. Rusya Federasyonu’nun “Barış İçin Ortaklık” Programına Katılması

“Barış İçin Ortaklık” programının gündeme geldiği ilk yıllarda Rusya Federasyonu bu programı, NATO’nun çok yönlü dönüşüm, gelişme ve güçlenmesinin bir aracı daha olarak değil, Birliğin genişlemekten vazgeçmesi olarak algıladığı için

²⁴⁸ NATO Review, Cilt 7, 1995, s. 9.

²⁴⁹ NATO Review, Cilt 3, 1994, s. 6.

²⁵⁰ Ibid.

pozitif karşılamıştır. Ancak, kısa bir süre sonra bu programın, NATO dönüşümünün ideolojik ve siyasi yapısı itibariyle farklı bir amacı hedeflediği algılanmıştır²⁵¹.

Genel olarak irdelendiğinde, Rus entelijansiyasının ve politikacılarının “Barış İçin Ortaklık” programına iç siyaset mücadelesi prizmasından bakmakta olup, Rusya Federasyonu’nun programa katılmasının Batılı devletler tarafından arzulandığını savundukları görülmektedir. Örneğin bazı uzmanlar, etkili kriz yönetimi mekanizmalarının oluşturulması ve eski Yugoslav tipindeki çatışmaların önlenmesi için Rusya Federasyonu’nun bu programa dâhil olmasının, NATO’nun ihtiyacı olduğunu savunmuşlardır²⁵². Bu bağlamda, Rusya Federasyonu’nun dış ekonomik çıkarlarını, NATO ile işbirliğiyle bağdaştırma politikası da bazı çerçevelerde yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmış²⁵³ ve özellikle bu tartışmaların etkisiyle “Barış İçin Ortaklık” programına katılım yarım sene kadar ertelenmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz iç ve dış konjonktürün etkisi altında Rusya Federasyonu’nun “Barış İçin Ortaklık” programına katılımını düzenleyen çerçeve belgesi, 22 Haziran 1994 tarihinde Brüksel’de imzalanmıştır. Ancak, “Barış İçin Ortaklık” programına katılımı ilgili bireysel program, Rusya Federasyonu tarafından diğer katılımcılara göre çok daha geç sunulduğu için ancak 31 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir²⁵⁴.

²⁵¹ Bu konuda Rus medyasında yer alan görüşler için örneğin bkz., S. Kortunov, “Ortaklık Kurtarılmalı”, **Nezavisimaya Gazeta**, 26 Ocak 1996; BDT Askeri İşbirliği Koordinasyonu Karargâhı Başkan Yardımcısı Korgeneral B. Pyankov’un demeçleri **NG**, 4 Haziran 1994; A. Migranyan, “Girmemek Daha İyiyse Neden Girelim?”, **NG**, 15 Mart 1994, ss. 1-3; V. Nikonov, “Barış İçin Ortaklık”, **NG**, 7 Nisan 1994.

²⁵² V. Krivohija, V. Satıçev, “Barış İçin Ortaklık: Gerçekler ve Rusya’nın Çıkarları”, **RV**, 31 Mayıs 1994, s. 3.

²⁵³ Bu tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; S. Parhomenko, “Rusya, NATO Programına Katılımını Pahalya Satacak”, (içinde) Segodnya, op. cit., ss. 51-63; S. Rogov, “Sonuç Hazin Ancak Hala Çözüm Mümkün -Rus Dış Siyasetinde Deneme-Yanıлма İle Geçen Üç Yıl-”, **NG**, 31 Aralık 1994.)

²⁵⁴ Rusya Federasyonu’nun programa katılımı ilk yıllarda büyük oranda sembolik olmuştur. Resmi bilgilere göre örneğin: Haziran 1996’da Yavorivsk (Ukrayna) atış poligonundaki barış gücü tatbikatında Rusya Federasyonu tek bir motorize birlikle (20 kişi) temsil edilmiş; Eylül 1997’de Rusya’nın “Barış İçin Ortaklık” programı çerçevesindeki Orta Asya Tabur Tatbikatına katılımı için 60 kişi gönderilmiştir. 1996 ve

Bu gecikmenin nedeninin en somut göstergesi ise bireysel ortaklık programının imzalanması için Brüksel'e gelen dönemin Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'in NATO bildirisini okuduktan sonra töreni iptal etmesi olmuştur. Kozirev yaptığı resmi açıklamada, Rusya Federasyonu'nun adı geçen programları derhal onaylamayı kabul edemeyeceğini, çünkü NATO'nun gelecekteki genişlemesi konusundaki notlar dahil, aynı gün daha erken saatte gerçekleştirilen Konsey oturumunun sonunda kabul edilen Kuzey Atlantik Konsey bildirisinde bulunan beyanların muhtemel sonuçlarının araştırılması için Rus hükümetin zamana ihtiyaç duyacağını Kuzey Atlantik Konseyine bildirmiştir²⁵⁵.

Birkaç gün sonra Budapeşte'deki yapılan AGİK Zirvesi'nde ise Rusya Federasyonu Başkanı, "soğuk barış" döneminin başladığını bildirerek, dışişleri bakanını destekler mahiyette, ilişkiler yine gerginleşme trendine girdiğini açıklamıştır. Zira, Budapeşte'de Rusya Federasyonun, ayırıcı çizgileri olmayan bir Avrupa'yı oluşturma niyetinin, dolayısıyla da AGİK'in Avrupa güvenliğinin merkezi yapısı haline getirme stratejisinin, Batı devletler tarafından desteklenmediği anlaşılmıştır²⁵⁶.

Yukarıda genel ve soyut olarak belirttiğimiz hem Aralık'taki yapılan bildirinin NATO'nun radikal bir değişimi olarak algılanması, hem de NATO genişlemesinin artık gerçekten kaçınılmaz olduğu sonucunun Rusya Federasyonu tarafından anlaşılması ise bu devlet ile İttifak ilişkilerinin gelişiminde önemli bir faktör olmuştur.

"Barış İçin Ortaklık" programı çerçevesinde imzalanan Rusya Federasyonu-NATO ortaklık bireysel programı bağlamında vurgulanması gereken bir diğer konu ise iki taraf arasında askeri ve siyasi işbirliği alan ve yöntemlerinin kesin olarak tespit edilmesidir. Ayrıca, "Rusya Federasyonu ile NATO arasında geniş, derinleştirilmiş diyalog ve işbirliği alanları"

1997 yıllarında Baltık Denizi'ndeki tatbikatlar için Savunma Bakanlığı birer gemi vermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; V. Peresada, "Brüksel Nüansları -NATO Zirve Oturumu Sonrası-", **Pravda**, 19 Ocak 1994.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Bilindiği üzere ele alınan dönemde NATO ile AGİK'in resmi görüşü, tüm Avrupa güvenlik yapılarının (NATO, AB ve AGİK) eşit ortaklığını tercih eden ve bunlardan hiçbirine üstün rol vermeyen "birbirini tamamlayan kurumlar" kavramı çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Jolyon Howorth, **European Integration and Defence: The Ultimate Challenge**, Paris: WEU Institute for Security Studies (Chaillot Paper No.43), 2000, ss. 32-48.

başlıklı evrak ile de Avrupa güvenlik sistemi içinde NATO ile işbirliğindeki Rusya Federasyonunun özel rolü kabul edilmiştir. Ancak eski Yugoslavya krizinin tetiklediği bazı olayların Avrupa’da yaşanması, Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin, bu evrakta tespit edilen alanlarda yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda, Eylül 1995’te NATO uzmanları tarafından hazırlanan raporda, “NATO genişlemesinin, aşağıdaki yollarla Avrupa Atlantik bölgesindeki istikrar ve güvenliğin güçlenmesini sağlayacağı” vurgulanmıştır.

Bu yollar şunlardır²⁵⁷:

“- silahlı kuvvetlerin siviller tarafından demokratik bir şekilde kontrol edilmesi dâhil, demokratik reformları teşvik etmek ve desteklemek;

- birliğin yeni üyesi olan devletlerde işbirliği, görüşmelerin yapılması ve görüş birliğine varma şekil ve uygulamalarının gelişmesini sağlamak;

- ortak savunmayı güçlendirmek ve avantajlarını yaymak, ayrıca savunma planlaması ve askeri bütçenin şeffaflığını arttırmak ve böylece, savunma siyasetine yalnızca devletlerin bireysel menfaati açısından yaklaşmanın yol açabileceği istikrarsızlık ihtimalini düşürmek.”

Raporda belirtilen unsurlardan da anlaşılacağı üzere NATO’nun, nüfuz alanının genişletilmesine yönelik projeleri gerçekleştirirken ve organizasyon gücünü arttırırken, uluslararası güvenliğin salt askeri unsurlarına büyük önem atfedilmiştir. Rusya Federasyonu’nun ise NATO’nun askeri bileşeninin gelişimindeki en önemli faktör olarak algılandığı raporun hazırlanma amacı doğrultusunda saptanmıştır.

2.3. Rusya Federasyonu-NATO Temel Andlaşması

Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki diyalog ve işbirliği alanlarını düzenleyen²⁵⁸ yukarıda ele aldığımız belgenin, uluslararası konjonktürde yaşanan

²⁵⁷ Ibid. s.52.

gelişmeler neticesinde önemini büyük ölçüde yitirmesinden dolayı, ikili ilişkilerde yaşanan sorunların müzakerelere edilmesi ve yeni bir belgenin geliştirilmesi sürecine girilmiştir. Bu süreç içinde yapılan çalışmalarda, yeni jeopolitik koşullarda Rusya Federasyonu'nun kendi güvenliğine dair kesin bir teminat alma ihtiyacı, Batı'daki ortaklarla eşit ilişkilerin kurulması, NATO genişleme planları ve diğer önemli hususlar öncelikli olarak ele alınmıştır²⁵⁹.

Rusya Federasyonu'nun belirttiğimiz bu öncelik ve kaygılarının kısmen de olsa giderilmesi sonucunda ise 27 Mayıs 1997 tarihinde Paris'te "*Kuzey Atlantik Paktı ile Rusya Federasyonu Arasında Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenlik Hakkında Temel Andlaşma*" imzalanmıştır.

Yapılan bu andlaşmayı tarihi bir belge olarak nitelendiren Boris Yeltsin, varılan mutabakatın "ülkesi ile NATO arasında karşılıklı ilişkilerin yeni niteliğini belirlediğini, Avrupa ve Dünyayı yeni zıtlasmadan koruduğunu, herkesin birlikte ve ayrı ayrı olarak güvenliğini dikkate alınarak eşit haklı ve istikrarlı bir ortaklık temelini attığı"nı bildirmiştir²⁶⁰. Rusya Federasyonu Başkanı ayrıca andlaşmanın imzalanmasının, "...ülkesinin NATO'nun genişlemesini kabul ettiği anlamına gelmediğini, bu

²⁵⁸ Helsinki Zirvesi sırasında Rusya Federasyonu ve ABD Başkanlarının, NATO'nun genişlemesi konusundaki fikirleri hala farklı olduğundan, NATO ile Rusya arasındaki ilişkileri, yeni Avrupa güvenlik sisteminin önemli bir parçası olarak tanımlayan ve tarafların diğer devletlerle birlikte çalışmayı kabul ettiklerine dair bilgileri içeren ortak bir bildiri yayınlanmıştır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; "Joint Statement on European Security Released at the US-Russian Summit Meeting in Helsinki", **Arms Control Today**, Vol. 27, No. 1, 1997, ss. 20-21).

²⁵⁹ Özellikle, Rusya Federasyonu Başkanı'nın Mart 1997 tarihli Federal Meclise mesajında, "NATO'nun Doğu'ya genişlemesi", Avrupa yönünde en önemli sorun olarak tanımlanmış ve NATO ile başlamış olan diyalogda Rusya'nın öncelikleri, nükleer alan dâhil olmak üzere kesin karşılıklı güvenlik teminatları; güvenli bir görüşme ve karar alma mekanizmasının oluşturulması; ilerideki anlaşmaların hukuki şekli ve Avrupa'daki Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Anlaşması'nın yeni siyasi gerçeklere uyarlanması şeklinde belirtilmiştir. Duma'nın 12 Mart 1997 tarihli "Rusya Federasyonu ile NATO Arasındaki Görüşmelerle İlgili" açıklamasında ise, "Rusya Federasyonu ile NATO arasında tüm anlaşmaların bağlayıcı nitelikte olması, ülke güvenliğinin fiili teminatlarını içermesi ve Avrupa'da istikrarın korunması ile ilgili esas hususlarda kararların alınmasında Rusya'nın tüm haklara sahip olarak yer almasını sağlaması gerektiğine dair Rusya Federasyonu Başkanı ve Hükümetinin görüşünü desteklediği" belirtilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Aleksey Puşkov "Rusya ve NATO'nun Geleceği", **MN**, 16-23 Ocak 1994, s. 13)

²⁶⁰ **Rusya Federasyonu Dış Politikası**, Moskova: Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Yay., 2000, s. 192.

andlaşmanın Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki güç oranı ve menfaat dengesini tespit eden bir uzlaşma olduğunu ve tarafların temel görüşlerini ve birbirine bakışlarını esas olarak değiştirmedini...” vurgulamıştır²⁶¹.

“*Kuzey Atlantik Paktı ile Rusya Federasyonu Arasında Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenlik Hakkında Temel Andlaşma*’nın hukuki özelliklerine bakıldığında, Rusya Federasyonu ile NATO arasında karşılıklı ilişkilerin esas yönlerini belirleyen bu metnin, taraflara hiçbir hukuksal yükümlülük getirmediği görülmektedir. Ancak, andlaşma bağlayıcı bir niteliği olmadığı için²⁶², basit bir bildirge olarak da değerlendirilmemelidir. Zira, gerek önsözde belirtilen amaçlar gerekse andlaşmada belirtilen yedi ilkeye bağlılık temelindeki ortak çabalarla Avrupa-Atlantik bölgesinde ortak değer, yükümlülük ve davranış normlarına dayalı uzun süreli ve genel bir barışın kurulması hedefi, taraflara üstü örtülüde olsa bir yükümlülük getirmektedir. Bu bağlamda Andlaşmada yer alan, Rusya Federasyonu ile NATO’nun birbirine artık düşman olarak bakmadıkları, tek bir bütün olan özgür, istikrarlı, barışçı ve bölünmemiş bir Avrupa’yı oluşturma konusunda kararlı oldukları hükmü de özel önem taşımaktadır²⁶³.

2.3.1. Temel Andlaşma’nın Rusya Federasyonu’nun Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi

Rusya Federasyonu’nun güvenliği konusu taraflar arasında yapılan Temel Andlaşma’da ayrıntı bir biçimde düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin en önemlisi ise şüphesiz, “NATO üyesi devletlerin, yeni üyelerin topraklarında nükleer silahların kurulması konusunda niyet ya da planlarının bulunmadığı...”nın vurgulanmasıdır. Aynı düzenleme ile ayrıca, İttifakın sahip olduğu nükleer kuvvetlerinin dizilişinde veya

²⁶¹ Ibid, s. 191.

²⁶² İş bu Andlaşma hukuki geçerlilik düzeyi itibarıyla, 1975 Helsinki Nihai Anlaşmasıyla aynı seviyededir. Zira, tarafların yükümlülüklerini yerine getirmesi, siyasi iradelerini kapsamaktadır.

²⁶³ Bu Andlaşma’nın tam metni için bkz.; NATO Office of Information and Press, Brüksel: 1997, s. 3.

nükleer politikasında gelecekte bir değişiklik yapmayacağı da vurgulanmıştır²⁶⁴. Ancak her ne kadar bu hüküm değerlendirildiğinde, NATO'nun yeni üye devletlerin topraklarına nükleer silahlar yerleştirilmesi ihtimalini minimuma indirmiş olduğu görülse dahi, işbu Andlaşmanın uluslararası hukuk itibarıyla hukuksal bir yükümlülük getirmemesinden dolayı bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Zira, siyasi irade beyanı olan bu andlaşma bağlamında, uluslararası konjonktürün değişmesi halinde NATO, yeni üye olan devletlerin topraklarına nükleer silahlar yerleştirebilecek ya da sebeplerin ortaya çıkması halinde İttifaka ait kuvvetlerin yapısını değiştirebilecektir. Dolayısıyla Temel Andlaşma, gelecekte Rusya Federasyonu'nun güvenliğini tehdit edebilecek nükleer kuvvetlerin konuşlandırılması kapsamında tam bir hukuksal teminat getirmemektedir.

İttifaka yeni üye olan devletleri topraklarında NATO'nun konvansiyonel silahları ve silahlı kuvvetlerinin yerleştirilmemesi konusu ise Temel Andlaşma'da genel ve soyut olarak belirtilmiştir. Zira Andlaşmada, NATO ile Rusya Federasyonu arasında bu husustaki ortak çalışmaların sadece bazı ilkeleri tespit edilmiş ve AGİT çerçevesinde Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Anlaşmasının (*Treaty on Conventional Armed Forces in Europe - CFE*) uyarlanması sürecinde ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Bu konuda ki düzenleme şu şekildedir: "NATO ile Rusya Federasyonu, CFE Anlaşmasının uyarlanmasının, siyasi yada askeri birliğe üyeliklerine bağlı olmaksızın tüm katılımcı devletlerin eşit bir şekilde güvenliğini temin etmek, istikrarı korumak ve güçlendirmek, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde ve genel olarak Avrupa'da dengeyi bozan güç artırımlarını önlemek amaçlarına katkıda bulunması gerektiğini tespit ederler"²⁶⁵. Temel Andlaşma'nın en yapıcı kısmı ise taraflar arasında AGİT kapsamında bir işbirliği şartının oluşturulmasıdır. Oluşturulan bu işbirliğinin, AGİT'in güçlendirilmesi, önleyici diplomasinin temel aracı olarak çatışmaları önleme ve kriz çözümüleme konularındaki rolünün kuvvetlendirilmesi dâhil olmak üzere Avrupa Atlantik

²⁶⁴ Ibid., s. 8.

²⁶⁵ Ibid., ss. 8-9.

topluluğundaki tüm devletlerin güvenliğinin ayrılmazlığı ve Avrupa’da barış ve istikrarın korunması konusunda, AGİT’nin tüm Avrupa’yı kapsayan tek kuruluş statüsünün kesinleşmesi ilkesi itibarıyla yürütülmesi kararlaştırılmıştır. AGİT’nin barış ve güvenliğin korunmasıyla ilgili rolünün artırılması ise Rusya Federasyonu’nun ısrarcı çabaları sonucunda gerçekleştirilmiştir.

2.3.2. Temel Andlaşma’nın Diğer Özellikleri

Temel Andlaşma’da özellikle karar alıcı organların yetki ve sorumlulukları ile karar alma süreçlerine büyük bir önem verilirken, işbu Andlaşmanın II. Bölüm hükümleri itibarıyla, görüşme ve işbirliğinin ana organı olarak Daimi Ortak Konseyi (DOK) oluşturulmuştur. DOK’nin işlevleri arasında; görüşmelerin yapılması ve bu görüşmeler temelinde hem Rusya Federasyonu hem de NATO’nun resmi açıklamalarda ya da ortak faaliyetlerde bulunmak için istinat edeceği inisiyatiflerin geliştirilmesi; görüşmeler sırasında görüş birliğine varılması halinde, BM Güvenlik Konseyi yönetimi ya da AGİT sorumluluğu altındaki operasyonların planlamasına hak eşitliği bazında katılım dahil olmak üzere, her ayrı durumda ortak faaliyetlerin gerçekleştirilmesini öngören ortak kararların alınması hususları bulunmaktadır²⁶⁶.

DOK’nin yetki alanını belirleyen bu düzenlemede de görüldüğü üzere, Rusya Federasyonu’nun NATO’yu hala potansiyel düşman olarak görmeye devam ettiği ve bu sebeple olası saldırılara karşı belirli teminatlara ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Zira, hatırlanacağı üzere Andlaşma sonrasında yapılan resmi açıklamalarda, işbu Andlaşmanın imzalanmasının Rusya Federasyonu’nun NATO’nun genişlemesinin meşruiyetinin tanınması ya da genişlemenin kabul edildiği anlamına gelmediği vurgulanmıştır. Bu duruma çizdiğimiz teorik çerçeve kapsamında bakarsak Rusya Federasyonu’nun bu şekilde işbirliğine giderek kendi “mutlak kazancını“ düşünmektedir.

²⁶⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Ibid., ss. 10-11.

Genel olarak bakıldığında ise oldukça tutarsız olmasına rağmen Temel Andlaşma'nın, Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki karşılıklı ilişkilerin temelini oluşturduğu ve genel olarak siyasi açıdan tarafların her ikisine menfaat getirdiği görülmektedir. Ancak, aynı zamanda uluslararası konjonktürün değişmesi ya da taraflar arasındaki ilişkilerin bozulması halinde, bu andlaşmanın fiilen yalnızca bir bildirme halini alması tehlikesi de bulunmaktadır. Çalışmamızın son bölümünde incelediğimiz Kosova Krizi'nden sonra taraflar arasında yaşanan ilişkiler ise bizce bu durumu doğrular niteliktedir.

Temel Andlaşma'nın ana dezavantajı ise DOK'nin, kriz durumlarında görüşme ve danışma organına dönüşmemiş olmasıdır. Sonuç olarak Temel Andlaşma, tüm umutlara rağmen, Avrupa'da güvenlik alanındaki durumun gelişmesine asgari etki göstererek, hukuki açıdan zayıflığının mahkûmu olmuştur. Ancak Andlaşmada yer alan, iki tarafın mümkün olan azami işbirliği düzeyine yönelme niyetini belirten hüküm, Rusya Federasyonu'nun NATO ile "özel ortaklık" kurmaya sürecinde etkili bir mesnet olmuştur. İş bu hüküm aynı zamanda, NATO'nun manevra kabiliyetinin genişletilmesi ve çoğu birliğin dönüşüm geliştirme planına giren, Anlaşmada anılan birçok alanda yürütülen faaliyetlere Rusya Federasyonu'nun dâhil edilmesi içinde bir fırsat yaratmıştır.

Ancak belirttiğimiz bu kısmi olumlu özelliklerine rağmen Temel Andlaşmada öngörülen hedeflere ulaşılamamasının ana sebepleri olarak; NATO'nun genişlemesi, 1998 ve 1999'un ilk yarısında seyreden Kosova Krizi ile Balkanlar'daki durumun ciddileşmesi ve yeni NATO Stratejisi'nin kabul edilmesi (Nisan 1999) gösterilebilir²⁶⁷.

²⁶⁷ Paralel mahiyetteki görüşler için bkz.; "Rusya Federasyonu Dış ...", op. cit., s. 201; A. Bondar, **Merkez ve Doğu Avrupa Bölgesinde Güvenlik: Rusya ve NATO'nun Rolü**, S. Petersburg: 2001, s. 94-97; A.G. Ivanov, **Çok Yönlü Avrupa: Gelişim Yolları**, Moskova: 2002, ss. 207-216.

2.4. Bazı Uluslararası Sorunların Rusya Federasyonu-NATO İlişkilerine Etkileri

2.4.1. NATO'nun Eski Yugoslavya'ya Müdahalesi

NATO'nun eski Yugoslavya'ya müdahalesi yani uluslararası hukuka aykırı bir biçimde güç kullanması Rusya Federasyonu tarafından direkt olarak egemen bir Devlete karşı saldırı hareketi olarak nitelendirilmiştir²⁶⁸. Çünkü, BM Genel Konseyi tarafından 1974 yılında kabul edilen 3314 numaralı Karara göre, bir Devletin başka bir Devletin egemenlik, toprak dokunulmazlığı ya da siyasi bağımsızlığına karşı silahlı güç kullanması, saldırı olarak nitelendirilmiştir.

Bu karar bağlamında ayrıca, bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin topraklarını bombardımanı saldırı fiilleri kapsamında değerlendirilirken, NATO üyesi Devletler, eski Yugoslavya topraklarına bombardıman düzenleyen ilk taraf olmuşlardır. Rus uzmanların ve yetkililerin görüşlerine göre NATO hareketlerini saldırı olarak nitelendirmek için bu durum bile tek başına yeterlidir. Ayrıca, siyasi, iktisadi, askeri ya da başka nitelikte hiçbir gerekçenin saldırıyı doğrulayamayacağını belirtildiği, işbu kararın 5. Md.'si de önemlidir. Zira, NATO hareketlerinin saldırı olarak tanımlanması bağlamında askeri güç kullanımıyla insan haklarının ihlalinin durdurma isteğine atıfta bulunulması, uluslararası hukuka aykırı bir biçimde gerçekleştirilen bu hareketlerin niteliğini değiştirmemektedir²⁶⁹.

Aynı zamanda, BM Kurucu Andlaşması uyarınca saldırı fiilinin gerçekleştiğine dair hukuki açıdan bağlayıcı olan kararın yalnızca BM Güvenlik Konseyi tarafından

²⁶⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; “NATO'nun Yugoslavya ile Savaşı Hakkında Dış Savunma Politikası Kurulunun Açıklaması”, *Nezavisimaya Gazeta*, 16 Nisan 1999, s. 1 ve 8; **NATO'nun Yugoslavya'daki Hareketleri: Uluslararası Hukuku Bakımından Bağımsız Değerlendirme**, Moskova: Uluslararası Hukuk Yıllık Yayınları, 2001, ss. 372-379.

²⁶⁹ Ibid.

alınabilmesine rağmen, Güvenlik Konseyi'nin bu hareketleri saldırı olarak nitelendirmemiş olması da dikkat çekicidir²⁷⁰.

Genel ve soyut olarak belirttiğimiz tüm bu unsurlar ise, Temel Andlaşma'nın imzalamasından itibaren NATO ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerde ilk ciddi krize yol açmış ve siyasi ilişkiler tekrar bozulmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, operasyonun askeri aşaması sırasında NATO'nun, Rusya Federasyonu'nun bölgedeki çıkarlarını dikkate alma isteksizliği ve İttifakın, Temel Andlaşma'da öngörülen uzlaşma mekanizmasını bypass ederek hareket etme çabaları taraflar arasındaki ilişkilerde gerilime neden olmuştur.

Roket saldırısı ve bombardımanı meşrulaştırmaya çalışırken dönemin NATO Genel Sekreteri, “bu operasyonun amacının İttifakın, tüm üyeleri tarafından paylaşılan değerleri savunmak” olduğunu ve “işte bu yüzden NATO müttefiklerinin, Kosova'daki krizin başlangıcında diplomatik yoldan çözüme yönelik çabaları desteklediklerini” belirtmiştir. Genel Sekretere göre ancak, “Rambouille'deki görüşmeler kesildikten sonra NATO, Yugoslav güvenlik güçleri ve Belgrad hükümetine karşı askeri güç kullanma kararını almıştır”²⁷¹.

Ancak, her ne olursa olsun, bombardıman fiili tek başına bir takım temel uluslararası hukuk ilkelerini ihlal etmiştir. Ayrıca, o dönemde Temel Andlaşma üzerinden oluşturulan NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinin de hukuki bağlayıcılığı olmadığı ve taraflar arasındaki ilişkileri ciddi oranda geliştirmede de görülmüştür. Zira, Temel Andlaşmada, görüşmeler yapıldıktan sonra karar alma hakkının NATO'ya verildiği ve genel olarak bu düzenlemenin uluslararası bir andlaşma

²⁷⁰ Rusya'nın tutumuna rağmen bu kararın alınması ihtimali eski Yugoslavya bombardımanında müttefik olarak yer alan BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri (ABD, Britanya ve Fransa) tarafından veto edilmiştir.

²⁷¹ E. A. Fedosova, “NATO'nun Yugoslavya'ya karşı “Müttefik Gücü” Harekâtı”, V.K. Babiç, V.A. Çabanov (ed.), **Rusya-NATO Askeri İlişkileri**; Moskova: Havacılık Sistemleri Bilim ve Araştırma Enstitüsü, 2000,ss. 64-65.

statüsünde olmadığını belirten dönemin ABD Hükümeti, Rusya Federasyonu'nun krizin çözümüne yönelik inisiyatiflerini dikkate almamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde ise NATO'nun eski Yugoslavya'ya müdahalesi, Rusya Federasyonu ile İttifak arasındaki ilişkiler için bir sağlamlık kontrolü olmuş olsa da kriz büyük oranda, bu müdahaleden önce cereyan eden bazı olaylar tarafından hazırlanmıştır. Zira, ilk olarak 1998 yılında Brüksel'de Dışişleri Bakanları düzeyinde yapılan DOK toplantısında Rus heyeti NATO temsilcileriyle, Balkanlar'daki durumu ele alan geniş bir tartışmaya girmişlerdir²⁷². Ayrıca Rusya Federasyonu, 1 Aralık 1998 tarihli BM Genel Konseyi'nin, "*Bosna Hersek'teki Durum Hakkındaki*" kararını ileri sürerek, NATO üyesi Devletler dışında bir uluslararası kamuoyu yaratmaya çalışmış ve çatışmalarının tüm aşamalarında, çözüm için siyasi yöntemleri açıkça savunmuştur²⁷³.

Bu bağlamda, NATO'nun eski Yugoslavya'ya saldırısının başlamasının ardından Kosova Sorunu'nun barışçıl bir şekilde çözümünden yana tavır koyan Rusya Federasyonu, askeri harekâta direkt olarak karışmayan tek Avrupa Devleti olmuş ve bu tutumu savaştan taraflar arasında aracılık için Rusya'yı öne çıkarmıştır. Ayrıca, Rusya Federasyonu, Belgrad'ın kabul etmesi halinde uluslararası hukukun öngördüğü biçimde, bölgeye barış güçlerini göndermeye hazır olduğunu birden fazla kez açıklamıştır. Ancak NATO ile kopan ilişkiler nedeniyle, NATO harekâtına Kosova'daki uluslararası güvenlik güçleri (KFOR) dâhilinde Rus barış gücü birliklerinin katılması hem Rus toplumu hem de uzmanlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır²⁷⁴.

Daha geniş bir biçimde belirtirsek, Rusya Federasyonu'nun KFOR'a katılımı, 18 Haziran 1999 tarihinde Helsinki'de ABD Savunma Bakanı W. Cohen ile Rus meslektaşısı I. Sergeyev arasında yapılan anlaşma ile sağlanırken, işbu anlaşmaya

²⁷² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; "Rusya-NATO Daimi Ortak Konseyinin 9 Aralık 1998 Tarihli Dışişleri Bakanları Düzeyindeki Oturumu Sonuç Bildirisi", *Diplomaticeskiy Vestnik*, 1998, No, 1, s. 15-16.

²⁷³ *Ibid.*, s. 53.

²⁷⁴ Fedosova, *op. cit.*, s. 64.

uyarınca Rusya Federasyonu, Bosna'daki operasyona kıyasla NATO'nun Kosova'daki operasyonu çerçevesinde daha yüksek bir statü ve kuvvetleri üzerinde tam operasyon kontrolü (askeri ve siyasi kontrol) sağlamıştır. Ancak, taktik kontrol Rusya Federasyonu tarafından KFOR'a bırakılmıştır²⁷⁵. Ancak, Rusya Federasyonu, yapılan anlaşma uyarınca birden fazla KFOR bölgesinde temsil edilen tek devlet olmasına rağmen, sadece kendi kontrol sorumluluğunda olan tek bir bölge bile edinememiş, Sırp ve Arnavut olmayan nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı bölgelere birliklerini yerleştirme hakkını dahi alamamıştır.

NATO operasyonlarının en önemli etkisi ise hem Rusya Federasyonu hem de başta Yugoslavya'nın kendisi olmak üzere, diğer devletlerde askeri ve siyasi düşüncenin gelişmesini teşvik etmiş olmasıdır. Zira, Rusya Federasyonu'nun gerek yeni ulusal güvenlik yaklaşımı ve gerekse askeri doktrini, NATO'nun (Rusya için) nasıl bir tehdit teşkil ettiği sorusuna cevap vermese de iki evrakta da, NATO'nun genişlemesi ve sorumluluk bölgesi dışında büyüyen faaliyetlerinin uluslararası güvenlik için neden tehlike arz ettiği tarif edilmiştir²⁷⁶.

Diğer bir deyişle, “Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Yaklaşımı”nda; “çatışma durumları dâhil, uluslararası ilişkilerle ilgili büyük sorunların çözümünde Rusya Federasyonu'nun çıkarlarını yok sayma çabaları uluslararası güvenlik ve istikrarı sekteye uğratabilir ve uluslararası ilişkilerde meydana gelen olumlu değişimleri frenleyebilir” ifadesine yer verilmiştir²⁷⁷. Ulusal Güvenlik Yaklaşımında, Rusya Federasyonu ulusal güvenliği için belirlenen yedi tehdidin altısı (ve askeri doktrinde belirtilen istikrarı bozan beş etkenin üçü) NATO ile direkt ya da dolaylı olarak tanımlanırken, “NATO'nun, sorumluluk bölgesi dışında ve BM Güvenlik Konseyi

²⁷⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; V. Zavarzin, “Kosova'nın Geleceğine İnaniyorum”, **Trud**, C. 11, 1999, s. 14.

²⁷⁶ V. Duretić, **Yugoslavya'nın Parçalanması: Ana Akımlar 1918-2003 Yılları: Yugoslavya'daki İç Savaşın Ana Nedenleri 1991-1995.**, Moskova: Cobex Engineering: Cobex International, 2003, s. 650.

²⁷⁷ Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Yaklaşımı, Rusya Federasyonu Başkanı'nın 17 Aralık 1997 tarihli 1300 sayılı Kararıyla onaylanmıştır. Rusya Federasyonu Başkanı'nın 10 Ocak 2000 tarihli 24 sayılı Kararının düzeltilmesi ile revize edilmiş haliyle yürürlüğe girmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **Rossiyskaya Gazeta**, 18 Ocak 2000.

yetki vermeksizin güç kullanma (askeri hareket) faaliyetlerine geçişi tüm dünyadaki stratejik durumun istikrarını bozabileceği” vurgulanmıştır²⁷⁸

Genel bir değerlendirme yaptığımızda ise gerek eski Yugoslavya gerekse Kosova Krizi, bariz iktisadi ve görelî askeri-siyasi zayıflığına rağmen Rusya Federasyonu, Dünya ve özellikle Avrupa güvenlik ve istikrarı açısından, NATO’nun her zaman uygun olmayan ve hatta açıkça saldırgan olan Avrupa’daki hareketlerine karşı, önemli bir etken rolüne devam ettiğini göstermiştir.

2.4.2. NATO Genel Sekreteri’nin Ziyareti ve İlişkilerin İyileşmesi

Yukarıda genel ve soyut olarak belirttiğimiz üzere NATO’nun eski Yugoslavya’ya müdahalesi sürecinde bozulan Rusya Federasyonu ile ilişkiler, NATO Genel Sekreteri G. Robertson’un Şubat 2000’de Moskova ziyareti ile düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu ziyaret sırasında, “Rusya Federasyonu’nun dünya siyasetinde önemli bir rolü olduğu”nun ve “bunu ihmal etmenin mümkün olmadığı”nın altını çizen G. Robertson, aynı zamanda “Rusya ile NATO arasındaki ilişkileri bir saatte normale döndürmenin mümkün olmadığı”nı, “NATO ile Rusya Federasyonu’nun Avrupa güvenliği sorunlarını birlikte çözmesi gerektiği” ve “güvenin kademeli olarak, aşama-aşama yeniden kurulmasını amaçladıklarını” belirtmiştir²⁷⁹.

Dönemin NATO Genel Sekreteri G. Robertson’un aktardığımız açıklamalarında görüldüğü üzere, ziyaret sırasında NATO-Rusya Federasyonu arasında yeni bir yakınlaşma stratejisi belirlenmiş ve temaslar, işbirliği ve güvenlik başta olmak üzere ilişkilerin ilkeleri tespit edilmiştir.

Ziyaret sırasında taraflarca kabul edilen ortak bildiri metninde ise “Rusya Federasyonu ile NATO”nun, “... BM Kurucu Andlaşması ile Helsinki Nihai Bildirgesi ve AGİT Avrupa Güvenliği Misakı’nda bulunan hüküm ve ilkeler dahil olmak üzere

²⁷⁸ Rusya Federasyonu Askeri Doktrini, Rusya Federasyonu Başkanı’nın 21 Nisan 2000 tarihli Kararıyla onaylanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **Nezavisimaya Gazeta**, 22 Nisan 2000.

²⁷⁹ Bu ziyaret hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; V. Solovyev, “Rusya-NATO ilişkilerinde Soğuk Savaş Buzu Erimeye Başladı”, **Nezavisimoye Voyennoye Obozreniye**, Vol. 3, No. 6, 2000, ss. 2-11; G. Sisoyev, “NATO Yerine Döndü”, **Kommersant**, 17 Şubat 2000, s. 1.

uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getireceği” ifade edilmiştir²⁸⁰. Ortak bildiride ayrıca, Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin Temel Andlaşma kapsamında sürdürülmeye devam edeceği de vurgulanmıştır.

2.4.3. NATO’nun Yeni Stratejik Yaklaşımı

Çalışmamızın ikinci bölüm birinci kısımda incelediğimiz tarihsel süreç içinde belirttiğimiz üzere Soğuk Savaş sonrasında NATO güvenlik yaklaşımının ana ilkeleri “Stratejik Yaklaşım”da toplandıktan, Roma Zirvesi öncesinde ve sonrasında üye devletler arasında varılan çok sayıda uzlaşımın yerine getirilme zorunluluğu, bu Zirve de kabul edilen bildirgenin ana hükümlerinin belirsiz ve çift anlamlı olarak ifade edilmesine neden olmuştur²⁸¹.

Bu durum bir taraftan NATO’ya siyasi manevralar için gerekli alanı sağlarken diğer taraftan çok genel anlama sahip hükümler, İttifak üyesi devletler arasında görüş ayrılıkları ve zıtlıkların ortaya çıkması için uygun ortamı oluşturmuştur. Ancak, bu yeni stratejik yaklaşım, NATO’nun en önemli görevlerinden biri olarak krizlerin önlenmesi ve çözülmesini belirlemiştir. Daha somut bir biçimde belirtirsek, bu strateji ile:²⁸²

- NATO’nun, ortaya çıktıkları bölge ne olursa olsun krizlere karşı koymaya yönelik yeni politikaları somutlandırılmış, ancak İttifak bazında operasyonları düzenleme ihtimali devre dışı bırakılmamıştır;
- “Atlantik” ve “Avrupa merkezli” yönelime sahip Devletler arasında krizlerin çözülmesi sürecinde ABD ile Batı Avrupa müttefikleri

²⁸⁰ Ortak Bildiri’nin tam metni için bkz., **NATO Bülteni**, İlkbahar-Yaz 2000, s. 20.

²⁸¹ **The Alliance’s Strategic Concept. Agreed By The Heads Of State And Government Participating in the Meeting of NATO in Rome on 7-8 November 1991**, <http://www.nato.int/docu/comm> (e.t. 21.7.2006)

²⁸² V. A. Romanov, “NATO: Değişen Dünyada Pakt ve Kuruluş”, **MJMP**, Vol. 48, No 3, 1993, s. 104-123.

arasında dengeli bir “sorumluluk paylaşımı”nın sağlanmasını öngören uzlaşmaya varılmıştır.

Bu unsurların dışında yeni Stratejik Yaklaşım’da, transatlantik bağlantı halkası ve Avrupa’da genel stratejik dengenin korunması dâhil olmak üzere, NATO’nun temel işlevleri tekrar onaylanmış ve esas olarak dönüşüm yönlerini teşkil eden istikametler, yani güvenlik temelinde siyasi, iktisadi, toplumsal ve çevre bileşenlerinin ve ayrıca savunma etkeninin bulunduğu belirtilmiştir. Bu süreçte, Washington Andlaşması (Kuzey Atlantik Andlaşması)’nın 2 ve 4. Md.’leri uyarınca üstlenilen yükümlülükler doğrultusunda NATO’nun başlangıçtaki hedeflerine, siyasi yollarla ulaşması için değişen uluslararası konjontürü dikkate alınmıştır. Bu bağlamda Stratejik Yaklaşım’da NATO güvenlik politikasını, diyalog, işbirliği ve toplu savunma görüş birliğinin sağlanması olmak üzere üç unsur bazında inşa etme niyeti açıklanmıştır²⁸³.

Böylece Stratejik Yaklaşım ve NATO’nun onu esas alan müteakip politikaları, İttifakın dönüşümünün yeni kavramsal unsurlarını belirleyerek, bu dönüşümün gelişim ve ideolojisine ciddi katkıda bulunmuştur. Stratejik Yaklaşımında belirlenen bu unsurlar ise NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerin gelişim seyrini etkilemiştir. Zira, NATO’nun “sorumluluk bölgesinin” coğrafik olarak genişletilmesinin yanı sıra bir takım Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin üyeliğe alınması ile tarafların çıkarları ve geleceğe ilişkin stratejileri çatışmıştır²⁸⁴.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek 1990’lı yılların ilk yarısında NATO tarafından icra edilen başta barışa zorlama operasyonlarında kullanılan mekanizmalar olmak üzere, barış operasyonlarının hazırlanması ve yürütülmesiyle ilgili uluslararası hukuka aykırı eylemler Rusya Federasyonu tarafından bir güvenlik sorunu olarak algılanmıştır²⁸⁵.

²⁸³ Robert E. Hunter, “NATO in the 21st Century: A Strategic Vision”, **Parameters**, US Army War College, Summer 1998. <http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters/98summer/hunter.htm> (e.t. 21.7.2006)

²⁸⁴ Ibid.

²⁸⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **A Future Security Agenda for Europe**, Report of the Independent Working Group Established by the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Stockholm:

Uluslararası uyuşmazlıkların ve çatışmalarının çözümlenmesi hususlarında tarafların farklı görüş açılarına sahip oldukları ise Balkan olaylarında somutlanırken, ilişkilerde bir kriz yaşanmıştır. Bu bağlamda uluslararası uyuşmazlıkların ve çatışmaların çözümlenmesi sorunu Rusya Federasyonu-NATO arasındaki ilişkilerde 1990'lı yılların ortalarından itibaren bir görüş ayrılığına yol açarken, NATO, AGİK himayesi altında barış operasyonlarının yapılması için kendi kaynak ve uzmanlık imkânlarını sunmaya hazır olduğunu bildirdiği 1992 yazından beri BM'in eski Yugoslavya'daki barış çabalarına askeri destek vermeye başlamıştır. Her ne kadar, NATO'nun Bosna Hersek topraklarında BM güvenlik güçlerinin desteklenmesi amaçlı güç ve kaynak kullanımıyla ilgili tüm faaliyetleri, BM Güvenlik Konseyi'nin vermiş olduğu yetki ile yapılmış olsa da, 1990 yılların başında Rusya Federasyonu ile NATO arasında güç kullanmanın meşruiyeti hususunda fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır²⁸⁶.

Rusya Federasyonu özellikle, askeri güç kullanımıyla ilgili karar verme mekanizmasına ilişkin hükümlerin (kan dökülmesi yada silahlı çatışmaların önlenmesi (durdurulması) için tüm gerekli ve etkili önlemleri almak, vb.) tamamen hukuka uygun bir biçimde kullanılmadığını ileri sürerken, bu tür tanımlamaların, gelecekte farklı şekillerde anlaşılabilir ve yorumlanabilir olduğunu savunmuştur²⁸⁷. Ancak, günümüzde değin tarafların bu kuralların yorumlanmasında ki yaklaşımlarında ciddi bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Bizce durum halen yeni gerginliklerin çıkması bağlamında gizli bir tehlike ve ihtimal arz etmektedir.

Daha somut bir biçimde belirtirsek, Rusya Federasyonu “izin verilmeyen her şey yasaktır” ilkesini, NATO ise “yasaklanmayan her şeye izin verilmiştir” görüşünü savunmuştur²⁸⁸. Güç kullanmaya ilişkin bu görüş farklılığı ise ilk olarak, BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmadan NATO'nun Bosnalı Sırp yerleşimlerine ve

2001, passim; D. Yevstafyev, **Sınırlı Silahlı Çatışmalar ve Rusya Güvenlik Sorunları**, Moskova., MCD, 1996, s. 5-13.)

²⁸⁶ Hunter, loc. cit.

²⁸⁷ Werner Weidenfeld, “Europe-Just a Zone of Stability”, **International Politic-Transatlantic Edition**, Vol. 1, No.4, Winter 2000.

²⁸⁸ Hunter, loc. cit.

mevzilerine Ağustos-Eylül 1995 tarihlerinde yaptığı roket ve bomba saldırıları ile somutlanmıştır. Ancak her ne kadar Dayton Anlaşması ile Bosna Hersek'te barış sağlanmış olsa da barış operasyonlarını düzenleyen uluslararası hukuk kurallarının farklı şekillerde yorumlanmasından kaynaklanan, yeni fikir ayrılıklarının ortaya çıkma potansiyeli ortadan kalmamıştır. Zira, Rusya Federasyonu, bu uluslararası hukuka aykırı müdahalelerin bir emsal teşkil etmesini kabul etmeyeceğini belirterek, konuya bir güvenlik sorunu olarak yaklaşmıştır.

Rusya Federasyonu'nun güvenliğine yönelik bir tehdit algılaması olarak kabul ettiği bir diğer konu ise NATO'nun "sorumluluk bölgesini genişletme" kararı olmuştur. İttifakın dönüşüm sürecinde nitelik bakımından yeni yönelimleri işaret eden bu terimin içeriği konusundaki tartışmalar ise ilk olarak 1990'ların başından yaşanmıştır. Zira, NATO kuvvetlerinin, Kuzey Atlantik Andlaşması'nın 5. Md.'sinde belirtilen toplu savunma alanının dışına çıkması, 1992 yılında Adriyatik Deniz kıyılarındaki barış operasyonu ile başlamış ve NATO'nun Balkanlar'da "askeri himaye devletleri"²⁸⁹ zincirini oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır.

Eski Yugoslavya krizi sonrasında dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın NATO'nun sorumluluk bölgesini yalnızca Balkanlar'ı değil, Kuzey Afrika ile Yakınoğu'yu dahi içerecek bir biçimde tanımlaması, Rusya Federasyonu tarafından "diyalog, işbirliği ve toplu savunma" temelinde işlemesi gereken, AGİT, NATO ve AB çerçevesinde Avrupa güvenlik mimarisinin oluşturulmasına doğru yönelimden, NATO'nun, AGİT'i yok sayarak Kuzey Atlantik bölgedeki güvenlik ve istikrarın sağlanması konusunda, bağımsız bir rol oynayacağını işareti olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, NATO'nun bu dönüşümü Rusya Federasyonu'nu bir takım yeni sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Çünkü, bu sorunların esas özelliği artık yeni bölücü çizgilerin ortaya çıkması değil, Rusya Federasyonu'nun Avrupa ve Dünyadaki bağımsız rolünün sınırlanması

²⁸⁹ Bu tanım Rus stratejistler tarafından geliştirilmiş olup, Bosna, Makedonya, Arnavutluk ve Kosova'da bulunan NATO kuvvetlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; E. Stepanova, "Soğuk Savaş Sonrası Rusya ve NATO'nun Kriz Karşısı Stratejisi", **21. Yüzyıla Giderken. Rusya ve Avrupa'nın Temel Güvenlik Kurumları**, Moskova: S&P, 2000, (içinde) ss. 132-171.

tehlikesi ile kendi ulusal çıkarlarını direkt olarak ilgilendiren hususlarda karar alma mekanizmalarına etki etme araçlarından uzaklaştırılması olmuştur²⁹⁰.

NATO'nun "sorumluluk bölgesini genişletme" kararının, Rusya Federasyonu tarafından kabul edilmediği, Rusya Federasyonu Başkanı B.N. Yeltsin tarafından 13 Haziran 1996 tarihli Federal Konseye Milli Güvenlik Mesajı'nda resmi olarak açıklanmıştır. Mesaj şöyledir: "NATO ile Batı Avrupa İttifakıyla işbirliğine yönelirken Rusya Federasyonu, kıtanın güvenlik sağlama hususları konusunda ağırlık merkezinin, Rusya Federasyonu'nun gerçek anlamda temsil edilmediği kuruluşlara taşımaya yönelik çabaları kabul edemez. Rusya, Avrupa'nın en büyük devleti olan Rusya Federasyonu'nu da dâhil edecek olan, tüm devletlerin katılımının sağlanacağı, Avrupa Ortak Güvenlik Mekanizmasının oluşturulmasından yanadır. Yalnızca bu temelde kıtada yeni bir parçalanmadan kaçınılabilir ve Avrupa ortak sürecinin verimliliği artırılabilir"²⁹¹.

Dönemin Rus hükümetinin yukarıda belirttiğimiz açıklaması sonrasında Rusya Federasyonu, ciddi endişe duyduğunu açıkladığı konularda gerek NATO gerekse uluslararası kamuoyundan beklediği tepkileri alamamasını müteakiben, aşağıda analiz edeceğimiz üzere yeni bir dış politika doktrini oluşturma kararı almıştır

2.4.4. Rusya Federasyonu Askeri Doktrini

Yukarıda genel ve soyut olarak belirttiğimiz NATO'nun faaliyetlerine karşı Rusya Federasyonu'nun resmi tutumu 1997 yılının ilk aylarında Rusya Devlet Duması tarafından oluşturulmuştur²⁹².

Genel olarak analiz edildiğinde, NATO faaliyetlerinin Rusya Federasyonu'nun geleceğini tehlikeye sokmasından kaynaklanan endişenin Askeri Doktrini'ne yansıdığı görülmüştür. Aslında, bu Doktrin, demokratik devletçilik ve çok düzenli iktisadın

²⁹⁰ Ibid., s. 154.

²⁹¹ **Rossiyskaya Gazeta**, 14 Haziran 1996.

²⁹² Rusya Federasyonu Askeri Doktrini'nin tam metni için bkz.; **Rusya Federasyonu Dış Politikası**, Moskova: Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Yay., 1998, ss. 18-29.

yerleştiği, Rusya silahlı kuvvetlerinin yeniden organize edildiği ve uluslararası ilişkiler sisteminin değiştiği dđneme ait bir Rusya Federasyonu evraktı niteliğindedir. Askeri Doktrin'in bütününe de bu değişim yansımış, NATO'nun gelecekteki çok yönlü dönüşümüyle ilgili olarak Rusya Federasyonu'nun referans noktaları ve karşı önlem olarak belirlediği önlemler tespit edilmiştir. Doktrin hükümlerinde bu endişeler en belirgin haliyle ifade edildiğinden, Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin yeni gerçeklerine yanıt verme dinamiğini yansıtan bu yeni doktrinin ana bölümlerini daha detaylı bir şekilde analiz etmek gerekmektedir.

Doktrinin, askeri-siyasi temellerle ilgili bölümü Rusya Federasyonu'nun askeri-siyasi duruma genel bir bakışla başlamaktadır. Bu bölümde, Dünyada birbirine zıt iki trendin bulunduğu belirtilerek, bir yandan tek bir süper gücün üstün olduğu tek kutuplu Dünyaya doğru bir trend mevcut iken diğer taraftan, Devletlerin ulusal çıkarları ve uluslararası hukukun üstünlüğünün dikkate alındığı çok kutupluluğa doğru bir trend söz konusu olduğu, askeri gücün ise her iki trendde bir çözüm anahtarı olduğu vurgulanmıştır. Yeni askeri-siyasi durumun ana hatları arasında ise aşağıdaki unsurlar sayılmıřtır²⁹³:

- Dünya savaşı dahil olmak üzere savaş tehdidinin azalması,
- küresel ve bölgesel barış ve güvenliğin desteklenmesine yönelik mekanizmaların gelişmesi,
- bölgesel güç merkezlerinin oluşması ve sağlamlaşması,
- etnik köken, milliyet ve din temelli radikalliğin güçlenmesi,
- bölücülük,
- yeni bölgesel savaşlar ve silahlı çatışmaların tırmanması,
- bölgesel silahlanma yarışı,
- toplu imha silahları ve bu silahların ulaştırma araçlarının yayılması,

²⁹³ Ibid., s. 19.

- bilgi ve haberleşme mücadelesinin şiddetlenmesi,
- uluslararası organize suç örgütleri, terörizm, yasadışı silah ve uyuşturucu ticaretinin artması.

Doktrinde belirtilen yeni askeri-siyasi durumun unsurların, Rusya Federasyonu ve müttefiklerinin sürekli olarak artan bir biçimde askeri güvenliklerine yönelik tehditlerle karşı karşıya kalmasından kaynaklandığı belirtilirken, maruz kalınan dış tehditler arasında şunlar sayılmıştır²⁹⁴:

- Rusya Federasyonu'na yönelik toprak talepleri,
- Rusya Federasyonu'nun iç işlerine karışılması,
- Uluslararası güvenlik sorunları çözülürken Rusya Federasyonu'nun çıkarlarını yok sayma çabaları ve Rusya Federasyonu'nun, çok kutuplu Dünyanın etki sahibi merkezi olmasının önlenmesi,
- Başta Rusya Federasyonu ve müttefiklerinin sınırlarına yakın olmak üzere, silahlı çatışma merkezleri,
- Rusya Federasyonu ve müttefiklerinin sınırlarına yakın, oturmuş güç dengesini bozan yeni gruplaşmaların oluşturulması,
- Rusya Federasyonu'nun askeri güvenliğini zayıflatacak şekilde askeri blok ve ittifakların genişletilmesi,
- Rusya Federasyonu ve müttefiklerinin topraklarına yerleştirilmek üzere başka Devletlerin topraklarında silahlı örgütlerin oluşturulması ve desteklenmesi,
- Yurt dışında bulunan Rus askeri üstlerine yönelik saldırılar,
- Rus yönetim sistemleri, nükleer ve uzay güçlerinin etkisini azaltmaya yönelik çabalar dâhil, bölgesel ve küresel istikrarı zayıflatma çabaları,
- Rusya Federasyonu ve müttefiklerinin aleyhine yürütülen bilgi ve haberleşme mücadelesi,

²⁹⁴ Ibid., ss. 20-21.

- Rusya Federasyonu vatandaşlarının yurt dışında ayrımcılığa tabi tutulması,
- Uluslararası terörizm.

Bu tehditler dışında Askeri Doktrinde ayrıca Rusya Federasyonu'nun, günümüz uluslararası konjonktüründeki endişeler dile getirilmiştir. Zira, askeri denge aşağıda belirtilen hususlarda aleyhine değişmiştir:²⁹⁵

- Rusya Federasyonu'nun itirazlarına rağmen NATO doğuya doğru genişlemiştir ve bu genişleme büyük olasılıkla devam edecektir;
- batılı Devletler, son gelişmelerin neticesinde Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Anlaşması'nın Rusya Federasyonu'nun aleyhine döndüğü gerçeğini kabul etmek istememektedir,
- ABD, füze Anti Balistik Füze Anlaşması'ndan uzaklaşmaya başlamıştır,
- Rusya Federasyonu bilgi ve haberleşme saldırılarına maruz kalmaktadır,
- uluslararası sorunların çözümünde Rusya Federasyonu'nun çıkarları ihmal edilmektedir. ABD ise yalnızca kendi lehine olduğunda BM ve AGİT mekanizmaları aracılığıyla hareket etmektedir,
- başta Kuzey Kafkasya olmak üzere Rusya Federasyonu'nun güvenliğine yönelik iç tehditlerin sayısı artmıştır.

2.4.5. NATO'nun Krizle Mücadele Stratejisi

1990'lı yıllarda meydana gelen çatışma ve krizlerin çözülmesine on yıllık katılım tecrübesine dayanan kavramsal eylem ve operasyonlar ile taktiğe ilişkin

²⁹⁵ Ibid., ss. 25-26.

yenilikler kombinasyonu NATO'nun günümüz krizle mücadele stratejisinin temelini oluşturmuştur. Daha önce de belirttiğimiz üzere bu stratejinin yapısı, NATO'nun Nisan 1999 tarihli yıldönümü oturumunda kabul edilen yeni stratejik yaklaşımda ifade edilmiştir. Yeni stratejik yaklaşım, İttifak'ın çok yönlü dönüşümü bağlamında irdelendiğinde ise NATO'nun, "demokrasi değerleri, insan hakları ve yasallığı esas olarak Avrupa'da adil ve kararlı barış düzenini sağlamaya çalıştığı"nın vurgulandığı görülmektedir²⁹⁶.

Genel olarak analiz edildiğinde, NATO'nun bundan önceki stratejilerinin, İttifak felsefesinin çekirdeğini oluşturan, ABD ile SSCB arasındaki stratejik güç dengesinin kabulüne dayandığı, günümüzde ise böyle bir denge söz konusu olmadığı ve Batılı Devletler ile NATO'nun tüm açılardan büyük üstünlüğü olduğu görülmektedir. Ayrıca, başta üye devletlerin savunması olmak üzere blok stratejisinin öncelikleri de değişmiş ve güç bakımından eşdeğer bir düşmanı olmadığından somut ve meşru görevleri güncelliğini yitirmiştir. Dolayısıyla Washington Zirvesi'nde kabul edilen strateji, NATO'nun, dönüşümdeki yeni yönü belirleyerek İttifakın stratejisini kökten değiştirmiştir.

1999 yılının başında ise ABD, dönüşüm trendinin gelişmesine yeni bir katkıda bulunarak, NATO'nun Avrupa'da ve dünyadaki rolünün genişletilmiş bir şekilde yorumlanması fikrini resmen öne sürmüştür. Müttefiklerini "ortak kuram"ın savunulması ilkesini "ortak çıkarlar"ın savunulması ilkesiyle değiştirmeye ikna ederken ABD, "krizle mücadele"yi NATO'nun en önemli fonksiyonlarından biri olarak kabul etmeyi önermiştir. Yeni stratejik yaklaşımda ayrıca İttifakın, "değişken ve çoğu zaman önceden tahmin edilemeyen koşullarda ortak güvenlik çıkarlarının

²⁹⁶ NATO'nun Stratejik Yaklaşımı, Washington'da 23-24 Nisan 1999 tarihlerinde yapılan Kuzey Atlantik Konseyi oturumunda Devlet ve hükümet Başkanları tarafından kabul edilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **NATO'nun Stratejik Yaklaşımı, Washington'daki NATO Zirvesi Materyalleri Kılavuzu**. Brussels, Belgium: NATO Office of Information and Pres, 1999, ss. 46-47.

korunmasını sağlamak zorunda” olduğu vurgulanmıştır²⁹⁷. Genel olarak değerlendirildiğinde ise şüphesiz NATO’nun küresel stratejisinin amaçlarından birinin, ABD ve İttifaka üye diğer Devletlerinin toplu çıkarlarının korunması olduğu görülmektedir. Ancak “çıkar” kavramı tek başına oldukça belirsizdir ve farklı yorumlara sebep olabilmektedir. Zira, bu durumda İttifakın çıkarlarının mı yoksa üye devletlerin çıkarlarının toplamının mı kastedildiği açık değildir. Kavram kümesinin bu belirsizliği ise bizce, NATO’nun sorumluluk bölgesinin genişlemesi ve ayrıca kritik durumlarda İttifak faaliyetlerinin serbestliğini korumasını sağlamaktadır.

Ayrıca, “Atlantik bölge”, “Atlantik Dünya” kavramlarının “Avrupa Atlantik bölge” ve “Avrupa Atlantik Dünya” kavramları ile değiştiği görülmektedir ve bu değişimde NATO dönüşümüne işaret etmektedir. Zira, yeni tanımlama ile kavramın daha geniş bir şekilde yorumlanmasına imkan tanınırken, tehdidin NATO’ya komşu Avrupa devletlerinden kaynaklanabileceğini öngörülmektedir. Diğer taraftan bu tanımlama fiilen sadece NATO üyesi devletleri değil, aynı zamanda Avrupa’nın tamamını içine almaktadır. Bu tanımlamada, Washington Andlaşması’nın toplu savunma hakkındaki 5. Md.’sinin bu devletler için geçerli olacağı anlamına gelmesi dahi (Kosova çatışmasının seyrinde görüldüğü üzere) genişletilmiş Avrupa-Atlantik bölgeye dahil olan devletler de (NATO’ya ortaklık anlaşmasıyla bağlı olmasalar bile) bundan böyle NATO’nun menfaat, güvenlik ve sorumluluk alanında görülmektedir²⁹⁸.

Askeri açıdan irdelendiğinde ise yeni stratejik yaklaşımın Soğuk Savaş sıra sırasında VP ve SSCB’ne karşı elde edilen zaferi yansıttığı ve nüfuz alanlarının Atlas Okyanusundan Ortadoğu’ya kadar yayılmak üzere değiştiği ve kara ile deniz askeri harekât bölgelerinin sahiplenildiğini teyit ettiği görülmektedir. Bu bağlamda yeni stratejik yaklaşım ile NATO’nun, sorumluluk bölgesi dışında güç kullanma hakkı elde ifade edilmiştir. Ayrıca NATO, suçlu Devletlerin cezalandırılması hususlarını

²⁹⁷ NATO’nun Stratejik Yaklaşımı. Washington’da 23-24 Nisan 1999 tarihlerinde yapılan Kuzey Atlantik Konseyin oturumunda devlet ve hükümet başkanları tarafından onaylanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Ibid., s. 47.

²⁹⁸ Stepanova, op. cit., s. 157.

görülebilecek ve füze, donanma ve kara kuvvetlerinin kullanılması tehdidi ile kararı uygulayabilecek bir çeşit “askeri mahkeme” görevlerini üstlenebileceği de ileri sürülmüştür. Ancak, tüm NATO Devletlerinin bu kadar radikal önlemleri kabul etmeye hazır olmadığından yeni yaklaşıma, “genişletilmiş yorum” a imkân sağlayan ifadeler konulmuştur. Örneğin yeni stratejik yaklaşımda, İttifakın uluslararası hukuka bağlılığı ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusunda BM Güvenlik Konseyi’nin birincil sorumluluğu olduğuna yer almıştır. Ancak, meşru güç kullanma kararının BM Güvenlik Konseyi tekelinde olması hususuna değinilmemiş, NATO’nun barış operasyonlarına katılmasının sınırları belirtilerek dâhil edilmiş, BM Güvenlik Konseyi ve AGİT önderliğinde yürütülen barış operasyonlarına İttifakın, destek vermeye hazır olduğu ifade edilmiştir²⁹⁹.

Bu açıklama ise kimi Rus stratejistleri tarafından NATO’nun bu tür operasyonları yürütürken güç kullanıp kullanmama hususunu fiilen kendi yetki alanında gördüğü şeklinde yorumlanmıştır. Zira, stratejistleri göre bu tür operasyonlar sayesinde NATO, hem BM ile AGİT’in yetkinliğine müdahalede bulunarak hem de manevra yaparak bu kurumlar karşısında ciddi yükümlülükler üstlenmektedir. Bu bağlamda, ABD’nin İttifakın uluslararası sistemdeki ana barışçı görevine atanmasını üstü örtülü olarak talep ettiği, bu yaklaşımın ise AGİT’in yetkinlik alanını yapay bir şekilde daralttığı ve imkânlarını kısıtladığı savunulmuştur³⁰⁰.

Bu bağlamda vurgulanması gereken bir diğer unsurda Avrupalı birçok müttefik devletin “sorumluluk bölgesi” nin genişletilmesi düşüncesini desteklemesine rağmen, yeni stratejik yaklaşımın kabulü konusunda NATO üyesi devletler arasında tam bir görüş birliğine varılamamış olduğudur. Çünkü, yeni stratejik yaklaşımda belirtilen genişlemenin ilk aşamasında NATO, “ortak değer, ilke ve çıkarın” korunması ve ilerletilmesi için bir araç olarak tanımlanmış, “yeni sorumluluk bölgesinde” bu ilkeleri ihlal edenlerin ise cezai müeyyidelerle karşı karşıya kalacağı belirtilmiştir. Ayrıca,

²⁹⁹ “NATO’nun Stratejik Yaklaşımı...”, op. cit., ss. 47-48.

³⁰⁰ Stepanova, op. cit., ss. 158-159.

yeni stratejik yaklaşımda NATO'nun karşı karşıya kaldığı, yerel etnik-siyasi çatışmalarla ilgili tehditlerin ortadan kaldırılmasının yer aldığı da açık bir şekilde görülmektedir. Daha ayrıntılı olarak analiz edildiğinde ise bu yaklaşımda, NATO kuvvetlerinin, sahip oldukları görevlere göre (toplu savunma yada krizle mücadele ve barış operasyonları) sınıflandırılmasından vazgeçildiği ve kuvvet birimlerinin harekate hazır olma ve mobilite düzeylerine göre sınıflandırıldığı görülmektedir. Ancak uluslararası çatışmaların başarılı bir şekilde önlenmesi ve krizlerle başarılı mücadeleyi gerektirmektedir³⁰¹.

Bu durum ise NATO'nun tam kapsamlı askeri harekâtlarla, askeri olmayan operasyonlar arasındaki farkın reddedilmesi ve bu görevlerin aynı sujede birleştirilmesi yönündeki Amerikan stratejisine uygun bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Ancak, görünürdeki tüm avantajlarına rağmen bu yaklaşım, günümüz yerel ve bölgesel çatışmaların yarattığı askeri olmayan güvenlik durumlarıyla mücadele konusunda ve NATO'nun krizle mücadele operasyonlarının verimliliğinin artırılması hususlarında başarılı olamamıştır. Çünkü, alınan yukarıda belirttiğimiz yeni ilkelere rağmen, bir askeri-siyasi blok olan NATO, tam bir adaptasyon sağlayamamış ve özellikle barış çözümünün gerçekleşmesiyle ilgili tüm önlemleri gerçekleştirememiştir.

Ayrıca daha öncede belirttiğimiz üzere “krizle mücadele” konusunda NATO'nun doktrinsel ve pratik yönelimi, İttifakın barış faaliyetleri için tam bir yetki oluşturmamaktadır³⁰². Bu bağlamda NATO için temel sorun, “krizle mücadele” yöntemleri kullanılarak etnik ve siyasi çatışmalarla ilgili tehditlere karşı koyabilmek olmuştur. Bu durum ise Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerinde, benimsenen yaklaşım ve yorumlar itibarıyla bir soruna yol açmıştır. Zira, NATO'nun bu strateji karşısında Rusya Federasyonu, askeri harekate hazırlık seviyesinin yükseltilmesi, yeni askeri ittifakların oluşturulması istikametinde ilerleme, yeni müttefik arama ve karşıt blokları

³⁰¹ James M. Goldgeier, **Not Whether But When: The U.S. Decision to Enlarge NATO**, Washington DC: The Brookings Institution Press., 1999, s. 82.

³⁰² **Washington NATO Zirvesi Materyalleri Kılavuzu**, Brussels, Belgium: NATO Office of Information and Pres, 1999, s. 57.

oluşturma ideolojisinin diriltilmesine yönelik uygun savunma önlemlerini alacağını açıklamıştır. Bu durum ise her iki aktörün işbirliği içinde mutlak kazanç elde etme yerine, görelî kazanç kapsamında zıt çıkarlarına yönelik stratejiler geliştireceği şeklinde yorumlanmıştır.

Ancak, müteakip dönemde Rusya Federasyonu ile NATO yine uzlaşma arayışına girmiş ve tutumlarını yakınlaştırmaya başlamıştır. Bu bağlamda gerek Rusya Federasyonu ile NATO üyesi devletler arasında gerekse de (Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerde belirgin ısınmaya yol ačan) Rus ve ABD Başkanları arasında iki buluşma gerçekleşmiştir. İlişkilerin bu şekilde işbirliği kapsamında yeniden kurulmasının en önemli sebebi ise şüphesiz 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ne yapılan terör saldırıları olmuştur. Zira, Rusya Federasyonu, Dünya terörizmine karşı mücadele konusunda ABD'ne yardım teklifinde bulunan ilk taraf olmuş ve bu yardımı fiilen sađlamıřtır³⁰³.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek 11 Eylül 2001 tarihinde New York ve Washington'a yapılan terör saldırıları, başta ABD olmak üzere, Rusya Federasyonu ile Batılı Devletler arasındaki ilişkilerde değişikliğe yol açmıştır.³⁰⁴ Çünkü, Rusya Federasyonu, başta Çeçenistan'daki savaşla ilgili olmak üzere, Dünya terörizmi tehdidini uzun zamandan beri dile getirmesinin yanı sıra, 2000 yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve 2000 yılı Rusya Federasyonu Dış Politika Yaklaşımı'nda terörle mücadeleyi öncelikli husus ilan edilmiştir.

Bu unsurların haricinde esas olarak, ABD'nin uluslararası terörle mücadeleyi dış politikasının ana önceliği olarak ilan etmesinden sonra Rusya Federasyonu ile NATO ilişkilerinde niteliksel değişiklikler gözlenmiştir. Özellikle, Amerikan toplumunda olumlu bir şekilde karşılanan, Rusya Federasyonu'nun ABD'deki terör eylemlerini şiddetli bir şekilde kınaması ve ortak Avrupa değerlerine bağlılığını teyit etmesi önemli

³⁰³ Gallis, Archick, op. cit., s. 3.

³⁰⁴ Rusya Bilimler Akademisi, **11 Eylül'den sonra Rusya ve Batı: Karşılıklı İlişkilerin İçerik ve Perspektifleri**, Moskova: Rusya Bilimler Akademisi Avrupa Enstitüsü Ekslibris Press, 2002. s. 85.

bir rol oynamıştır. Aynı zamanda dönemin Rus hükümeti modern Dünyanın ortak tehdit ve zorluklarına karşı koyma faaliyetlerinde NATO ile daha yakından işbirliği yürütme isteğini dile getirmiş ve NATO-Rusya Federasyonu Daimi Ortak Konseyi de uluslararası teröre karşı mücadele konusundaki dayanışma niyetini ifade etmiştir³⁰⁵.

ABD'ye yapılan saldırılar ve tarihinde ilk defa Washington Anlaşmasının 5. maddesinin uygulanması sonrasında NATO, uluslararası terör tehdidinin ortadan kaldırılması amacıyla faaliyetlerini ciddi bir şekilde gözden geçirmeye başlamıştır. Aslında bu elim terör saldırılarından önce de NATO, eski Yugoslavya'da krizlerin çözümlenmesi ile ilgili üç operasyon, yeni üyelerin alınması hazırlığı ve Avrupa Atlantik bölge ile genel olarak dünyadaki devlet ve kuruluşlarla ortaklık ilişkilerinin sağlamlaştırılmasını içeren son derece yoğun faaliyet programını yürütmüştür. Ancak esas itibarıyla, New York'taki ikiz kulelere yapılan saldırılar köklü bir şekilde NATO'nun tehditlere yönelik savunma anlayışında değişikliklere yol açmış ve 21 Kasım 2002 tarihli Prag Zirvesi ile NATO üyesi Devletler, ihtiyaç duydukları her yere hedeflerini gerçekleştirmek için zaman ve mesafe olmaksızın operasyon yapabilme ve askeri kuvvet gönderebilme olanağına sahip olmuşlardır³⁰⁶.

Lakin, Prag Zirvesi kararları ve bu kararlar itibarıyla Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerinin yeniden yapılanmasının tam olarak analiz edilebilmesi için, bu kısa dönem içindeki Rusya Federasyonu-ABD ilişkilerini irdelememiz gerekmektedir. Genel ve soyut olarak belirtirsek Rusya Federasyonu-ABD ilişkilerini olumlu gelişiminin sebeplerini şu unsurlar itibarıyla açıklayabiliriz³⁰⁷:

- BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olarak Rusya Federasyonu veto hakkına sahip olduğundan, ilgilendiği kararların alınmasını engelleyebileceği için ABD'nin, Rusya Federasyonu'nun terörle mücadele

³⁰⁵ Ibid., s. 71.

³⁰⁶ Prag Zirvesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Prague Summit Declaration, 21 November 2002, <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> (e.t. 21.08.2005)

³⁰⁷ N. K. Arbatova, "Güvenlik Yapılarının Evrimi ve Rusya'nın Ortakları", *NATO Review*, 2002, ss. 9-13.

koalisyonuna vereceği destek ve sağlayacağı katılıma ciddi bir şekilde ihtiyacı olmuştur.

- Rusya Federasyonu'nun tutumu Çin ve diğer bazı Devletlerin hareketlerini etkileyebilmektedir. Bu bağlamda terörle mücadele koalisyonunda bulunan devletlere Rusya Federasyonu'nun katılması, Washington'un hareketlerinin dünya topluluğunun tamamı tarafından desteklendiği izlenimini sağlamaya yardımcı olmuştur.
- Bir diğer sebep, eski Sovyet Orta Asya Cumhuriyetleri için desteğinin büyük rol oynadığı Rusya Federasyonu'nun Orta Asya askeri hareket bölgesindeki rolüdür. (Rusya Federasyonu'nun, Afganistan topraklarındaki Taliban mensuplarına karşı mücadele eden NATO kuvvetlerini desteklemesi bu kapsamda değerlendirilmelidir.)
- Son sebep, ABD'nin, Orta Asya'daki eski Sovyet askeri üslerine erişim konusuyla ilgilenmesidir ki bu Rusya Federasyonu'nun oluru olmadan pek mümkün değildir.

Belirttiğimiz bu unsurların dışında, Rusya Federasyonu Başkanı V.V. Putin 24 Eylül 2001 tarihli canlı yayındaki seslenişinde Rusya Federasyonu'nun “uzun zamandan beri, yalnızca kendi gücüne dayanarak uluslararası teröre karşı mücadele ettiği” ve “birden çok kere uluslararası topluluğu güç birliğine davet ettiği”ni dile getirmiştir. Bununla beraber ABD'nin terörle mücadele koalisyonuna girme davetine olumlu yanıt verirken V.V. Putin, BM ile BM Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası güvenliği sağlamlaştırmak amacıyla oluşturulan kurumlar olarak, rollerine ve terör faaliyetlerine etkili ve seri bir şekilde yanıt vermeyi mümkün kılacak uluslararası hukuk temelini geliştirmesine dikkat çekerken, Afganistan'da planlanan operasyonda Rusya Federasyonu'nun katılım sınırlarını net bir şekilde belirlemiştir. Rusya Federasyonu Başkanı ayrıca terörle mücadele koalisyonunda ülkesinin hareket planını açıklamıştır. Bu plan dahilinde; “...özel servis kanalıyla uluslararası aktif işbirliği, uluslararası teröristlerin alt yapısı, buldukları yer ve gerilla yetiştirme üsleri hakkında mevcut bilgilerin sunulması; terörle mücadele operasyonunun

yapıldığı bölgeye insani yardım taşıyan uçakların geçişine izin verilmesi; tutumların, Orta Asya devletleri arasından müttefiklerle görüşülmesi; gerektiğinde uluslararası arama kurtarma operasyonlarına katılım; Afganistan'ın uluslararası düzeyde tanınan hükümetiyle işbirliği ve silah ile askeri araçların tedariki şeklinde Afganistan silahlı kuvvetlerine askeri yardımın sağlanması bulunmaktadır. Rusya ile ABD arasında daha derin işbirliği biçimleri de mümkündür ancak 'bu işbirliğinin derinlik ve niteliği direkt olarak, aramızdaki ilişkilerin genel düzeyi ve niteliğine' ve terörle mücadele alanındaki karşılıklı anlayışa bağlı olacaktır³⁰⁸.

Rusya Federasyonu Başkanı'nın ABD'ne 12-15 Kasım 2001 tarihleri arasında yaptığı ziyaret ise hem ikili ilişkiler hem de tüm Dünyada yeni bir durumun işareti olmuştur. Zira, yapılan müzakereler sonucunda, ikisi arasındaki yeni ilişkileri düzenleyen bazı evraklar imzalanmıştır. Basın önünde yapılan açıklamalarda ise ABD, Rusya Federasyonu'nun, Batı devletler topluluğuna ait olduğunu kabul ederken ve "tüm ulusların bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı duyularak, kimseyi dışarıda bırakmaksızın, tek, özgür ve barışçıl Avrupa Atlantik topluluğu'nun kurulmasına verilen ortak desteği açıklamıştır. İki Devlet Başkanı ayrıca, "yeni ve etkili danışma, işbirliği, kararların ortaklaşa alınması ve ortaklaşa koordine edilen hareketlerin yerine getirilmesi mekanizmalarının oluşturulması amacıyla, Rusya Federasyonu ile ABD, NATO ve NATO'ya üye diğer devletlerle birlikte Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi ve sağlamlaştırılması üzerine birlikte çalışacakları"ni özellikle vurgulamıştır³⁰⁹.

Görüldüğü üzere, Putin ve G. Bush, belirtilen mekanizmaların, "Rusya Federasyonu ile NATO üyelerinin, terörizm, bölgesel istikrarsızlık ve diğer modern tehditlerle mücadelede gitgide daha da fazla müttefik olarak hareket ettikleri gerçeğini yansıtması gerektiği"ni, "aralarındaki ilişkilerin buna göre evrim

³⁰⁸ Putin'in bu açıklamaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; B. Pyadişev, "Patlamalardan Sonra Washington ve New York", **Mejdunarodnaya Jizn**, 2001, No 9-10, s. 7.

³⁰⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **The Washington Times**, 30 October 2002.

geçirmesi gerektiği”ni belirtmişlerdir.³¹⁰ Rusya Federasyonu Başkanı V.V. Putin bu konuda, Washington’da Amerikan toplumunun ileri gelen kısımları önünde konuşma yaparken, Rusya Federasyonu’nun NATO ile ilişkilerinde “NATO’nun hazır olduğu ve Rusya Federasyonu’nun meşru çıkarlarını dikkate alabileceği kadar ileri” gitme niyetinde olduğunu söylemekle daha da net bir şekilde açıklama yapmıştır.³¹¹ Bu tutumunu açıklarken V.V. Putin, parlamenter fraksiyonların yöneticileriyle buluşmasında, Rusya ile Batı arasındaki yakınlaşmanın, Rusya tarafından bir takım kısa vadeli avantajların elde edilmesi amaçlı bir taktik hilesi olduğunu düşünen şüphecilerin ciddi bir hata yaptığını da bildirmiştir³¹².

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere Rusya Federasyonu, terörle mücadele koalisyonunda NATO’nun kendi kendine nasıl bir rol öngördüğünü netleştirmek istemiştir. Zira, Rus yönetimi için bu sorunun cevabı büyük bir öneme sahiptir ve ortak düşmana karşı mücadelede tarafların beyan edilen birliği eskiden beri süregelen fikir ayrılıklarını hiçbir şekilde azaltmamaktadır. Rusya Federasyonu -NATO problemi yeni şartlarda altında, çalışmamızın son bölümünde belirteceğimiz üzere yeni özellikler kazanmıştır.

NATO’nun, sınırları dışında ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerine göre faaliyetlerini yeniden yönlendirme kabiliyeti de önemli bir husus olmuştur. Belçika’nın Lac Genval kasabasında yapılan, NATO’nun 18 Ocak 2002 tarihli Büyükelçiler Toplantısı’ndaki konuşması sırasında Senatör R. Lugar bu sorunun cevabını şu şekilde vermiştir: “Fiiliyatta NATO ile Rusya Federasyonu arasında yeni ilişkileri kurabiliriz. Ancak İttifakımız, terörizme karşı verilen savaşta yeni ve önemli bir güce dönüşmez ise başarısız sayılacaktır. NATO, bu savaşa katılmayı isteyip istemediğine karar vermelidir. En ciddi güvenlik tehdidinde gerektiği şekilde yanıt vermek zorunda olup

³¹⁰ Rusya Federasyonu Başkanı V.V. Putin ile ABD Başkanı G. Bush’un, Rusya ile ABD arasındaki yeni ilişkilerle ilgili ortak açıklaması için bkz.; <http://www.in.mid.ra> (e.t. 11.10.2006)

³¹¹ Rusya Federasyonu Başkanı V.V. Putin’in, Amerikan toplumunun ileri gelenleri ve ABD siyasetçileri önünde konuşması için bkz, Ibid.

³¹² O.V. Skripçenko, **NATO’da Rusya: Terörle Mücadele Bazında Yakınlaşma**, Moskova: 2002, ss. 28-31.

olmadığına kadar vermelidir.” Senatör göre ayrıca, “...terör tehditlerinin Almanya’da planlanıp, Asya’da finanse edilip, Birleşik Devletler’de uygulamaya konulabileceği bir Dünyada “sorumluluk bölgesi içinde ve sorumluluk bölgesi dışında” gibi kavramların önemi yitirilmiştir”³¹³. Dolayısıyla, Senatöre göre suçlarla mücadele etmenin en iyi yolu güç kullanımıdır.

Bu bağlamda Rusya Federasyonu ile NATO’ya ait tutumların yakınlaşmasına katkıda bulunan bir takım diğer etkenler de gelişmiştir. Bunların yakınlaşması için uygun zemin oluşturan bu tür etkenlerden ilki, daha öncede belirttiğimiz üzere daha önceki dönemlerde Rusya Federasyonu’nda, NATO’nun Rusya karşıtı politikasının ana göstergesi olarak görülen Washington Andlaşması’nın 5. Md.’sinin yeni yorumu olmuştur. Çünkü, İttifaka üye devletlerden birine yapılan saldırının, tüm üye devletlere saldırı sayılacağını ifade eden bu hükme tarihinde ilk defa başvuran NATO, bu düzenlemenin, Rusya Federasyonu’nun da anlayacağı temelden yeni bir yorumlama ile kullanımının mümkün olduğunu göstermiştir. Burada, 5. madde temelinde müttefiklerin Washington’a terörle mücadele amacıyla maddi destek sağlayabileceğinden bahsedilmektedir ve bunun sonucunda NATO’nun herhangi bir şekilde Rusya Federasyonu’na karşı hareket ettiğine dair tüm görüşler anlamlarını yitirmektedir.

Oluşan durumu değerlendirirken ABD Başkanı G. Bush; “Rusya Federasyonu ile NATO arasında yeni işbirliği ve görüşme yollarını tesis ederek NATO ve İttifak üyesi Devletlerle birlikte çalışacağız. NATO üyesi devletler ve Rusya Federasyonu terör, bölgesel istikrarsızlık ve yüzyılımızın diğer tehditlerine karşı gittikçe daha sıkı bir şekilde omuz omuza gelmektedir ve NATO bu yeni ittifakı yansıtmak zorundadır”³¹⁴ yorumunda bulunmuştur.

³¹³ Senatör R. Lugar’ın açıklamaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; **The Wall Street Journal**, 21 January 2002, s. 19.

³¹⁴ “NATO Plans Offers Russia Equal Voice on Some Policies” , **The New York Times**, 11 November 2001, s. 11.

Rusya Federasyonu ile ilerideki işbirliğini değerlendiren ABD Dışişleri Bakanlığı basın sözcüsü P. Ricker ise NATO'nun önerisini netleştirirken şunları belirtmiştir: “Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkileri yeniden inşa etme fırsatının ortaya çıktığını düşünüyoruz”³¹⁵. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, ilişkilerin yeni niteliği belirlenmeye başlamış ve 22 Kasım 2001 tarihli Moskova görüşmelerinde NATO Genel Sekreteri bu öneriyi dile getirmiştir. Genel Sekretere göre bu öneri, terör ve kitle imha silahlarının yayılması ve barış operasyonlarının yürütülmesi stratejisinin geliştirilmesi sürecine Rusya Federasyonu’nu dahil etme fırsatını vermektedir. Moskova ziyareti sırasında G. Robertson ayrıca, “Mevcut durum yeterli değildir, daha büyük bir şeye en kısa sürede ihtiyacımız var. Yeni ve daimi bir koalisyon kurmalıyız. Artık uluslararası güvenliğe ilişkin hiçbir karar Rusya olmadan alınmayacaktır. NATO üyesi devletlerinin bugün Rusya Federasyonu’nun uzun süreli işbirliği öneren ‘en güvenilir ortakları ve dostlarıdır’” açıklamasını yapmıştır³¹⁶.

Bu açıklamanın pratikteki anlamı, belirtilen hususlar görüşülürken Rusya Federasyonu’nun, NATO’nun günlük çalışmalarında olduğu gibi, karar alma ve karşılıklı taviz temelinde uzlaşmaya varma sürecinin ayrılmaz parçası haline geldiğidir. Ancak bu planlar gerçekleşmemiştir. Çünkü, kısa süreli tereddütten sonra NATO yönetimi her şeye rağmen, konsolide kararların alınmasına Rusya Federasyonu’nun katılmasına izin vermekten kaçınmaya karar vermiştir. Aralık 2001 tarihinde gerçekleştirilen NATO Konseyi oturumunun sonuç bildirisinde bu karar şu şekilde açıklanmıştır; “...devrim niteliğindeki kararlardan uzak durulacak..., görev ve sorumluluklarla ilgili ana hususlarda karar alma önceliği 19 yetkili üyeden oluşan kısıtlı çevreye ait olmaya devam edecek...; “yirmi” üyeden oluşan grubun oluşturulması daha iyi zamanlara kadar ertelenecek...; Rusya Federasyonu’nun yalnızca belirli hususların görüşülmesine katılmasına izin verilecek”³¹⁷.

³¹⁵ Ibid., s. 12.

³¹⁶ “Joining forces - Russia – NATO”, **The Financial Times**, 29 November 2001.

³¹⁷ Kuzey Atlantik Kurul Oturumunun Sonuç Bildirisi için bkz.; <http://www.nato.int/docu/other/ru/2001/pO 1-171 r.htm> (e.t. 11.04.2005)

Sonuç bildirisi daha ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde aslında, yukarıda belirtilen görüşlerin tam tersi düşüncelerin de bildiride yer aldığı görülmektedir. Örneğin Fransa, Avrupa füzesavar sisteminin oluşturulması dâhil, tüm kararların “yirmilik” grup tarafından alınması zamanının geldiğini ısrarla öne sürmüştür. En önemli güvenlik kararlarının alınması için Rusya Federasyonu’nun “yirmi üye” grubuna dâhil edilmesini teklif eden Tony Blair ise daha somut bir öneri getirmiştir. Ancak diğer devletler bunun tam tersine Rusya Federasyonu’nu, yalnızca barış faaliyetlerine ilişkin hususların görüşülmesine almayı önermişlerdir. Sonuç olarak NATO üyesi devletlerinin çoğu, Tony Blair’in inisiyatifi dâhil, bunlar için daha erken olduğunu ve Rusya Federasyonu’nun yalnızca, İttifakın Rusya Federasyonu’nun katkısı olmadan çözemeyeceği hususlarla ilgili görüşmelerde diğer NATO üyeleriyle eşit haklı yere sahip olabileceği kanaatine varmıştır. Veto hakkı konusu ise bu yalnızca, özgür bir şekilde kabul yada reddini ifade etmeden gerçekleştirilemeyecek olan Rusya Federasyonu ile NATO ortak projeleri bağlamında söz konusu olabilecektir. Ancak, örneğin NATO Makedonya’ya barış güçlerini yerleştirme kararı alır fakat Rusya itiraz eder ise bu, ittifak üyeleri için planlarını gerçekleştirmelerine engel olmayacaktır. Aynı şekilde, ne Rusya Federasyonu’nun NATO entegre bünyesine girmesi, ne de İttifakın tam üyelerine verilen, birbirlerini savunma karşılıklı teminatından yararlanması, güncel hususlar olmamıştır. Ancak, Rusya Federasyonu ile NATO arasında geniş kapsamdaki hususlar üzerindeki işbirliği olağan bir süreç haline gelirse bu Rusya Federasyonu’na pratikte bir nebze nüfuz etkisini verebilecektir³¹⁸.

NATO’nun Rusya Federasyonu ile yakınlaşma planlarının siyasi sonuçlarından bahsetmek gerekirse, burada, diğer 19 NATO üyesi devletin daha kendi ortak tabanları konusunda mutabakata varmadan, Rusya Federasyonu’nun yeni organın her oturumuna net bir tutuma sahip olarak geleceği endişesi söz konusu olmuştur. Rusya Federasyonu böylece, NATO müttefikleri daha görüş birliğine varmadan ittifak politikasının görüşülmesine katılabilecek ve müttefiklerin

³¹⁸ Ibid.

görüşlerindeki farklılardan istifade edebilecektir. Müttefikler bu bağlamda, Rusya Federasyonu'nun, NATO için önemli hususlarda kararların alınmasını sabote etmek ya da İttifakın askeri operasyonlarının yürütülmesini engellemek için yeni forumu kullanabileceği konusunda endişe etmiştir. Dolayısıyla devletler yeni organın oluşturulmasının, NATO üyesi olmayan devletlerle işbirliğinin sağlanmasından çok, iç görüş ayrılıklarının şiddetlenmesine katkıda bulunacağı kanısını savunmuşlardır³¹⁹.

Bu durum NATO'yu, faaliyet kapasitesi olmayan AGİT benzeri bir kurum haline indirgeyebilecek ya da geleneksel transatlantik ya da Avrupa iç görüş ayrılıklarının Rusya Federasyonu tarafından kendi menfaatleri doğrultusunda kullanabileceği şekilde rakip bloklara bölebilecek bir sonuç doğurmuştur. Rusya Federasyonu'nun seçimi ise bizce bir ikileme tabidir. Şöyle ki, NATO'ya giriş için zemin hazırlamak ya da yeni işbirliği kurumlarının oluşturulması veya ilişkilerin yeni parametrelerin ve işbirliği biçiminin belirtileceği özel anlaşmanın akdedilmesi temelinde Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerini özel olarak tesis etmeye yönelmek.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek günümüzde Batılı devletler, Rusya Federasyonu'nun NATO'ya üyeliğine sıcak bakmadıkları için bir teklifinde bulunmamaktadırlar. Zira, ABD için Rusya Federasyonu'nun NATO'ya üye olması, Avrupa ile stratejik ilişkilerinin zayıflamasına yol açabilecek bir konudur. Diğer taraftan, olası bir üyelik iki askeri süper güç arasındaki ilişkileri ön plana çıkaracağından, Avrupa Devletlerinin rolünü de azaltıcı bir gelişme olacaktır. Ayrıca NATO üyesi olarak Rusya Federasyonu'nun mevcut karar alma sistemini tıkaması yani felç edebilecek olmasından dolayı, NATO'nun etkisiz bir kurum haline gelmesi de olasılık dâhilindedir.

Ayrıca, Rusya Federasyonu'nun NATO'ya tam üye olmaması halinde, İttifakın kayba uğrayacağına dair bir kanının Batılı devletlerde bulunmaması da büyük bir önem arz etmektedir. Elbette ki Batılı devletler, Rusya Federasyonu'nun günümüzde terörle

³¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Z. Brezinski, "NATO Should Remain Wary Of Russia", **The Wall Street Journal**, 28 November 2001.

mücadele koalisyonu içinde çeşitli uluslararası koalisyonlara katılımıyla ilgilenmektedir. Ancak Batı devletlerinin Rusya Federasyonu'nun NATO'ya tam üyeliğini uygun bulmaları için, NATO'yu Rusya Federasyonu'nun tam üyeliğine muhtaç edecek, çıkarlarına yönelik çok daha ciddi bir tehdidin söz konusu olması gerekmektedir³²⁰.

Rusya Federasyonu açısından bakılınca NATO'ya tam üyelik, Devletin Batı dünyasındaki imajını kökten değiştirerek ek bir fayda (güç) sağlayabilecek ve ABD ile Avrupa'lı devletler arasındaki anlaşmazlıklarda hakem rolünü oynamasına imkan verebilecek bir konudur. Ayrıca tam üyelik Rusya Federasyonu'nun, Avrupa silah pazarlarına girmesine sağlayacaktır. Ancak, İttifakı içeriden değiştirmek üzere Rusya Federasyonu'nun NATO'ya tam üyeliği görünür gelecekte düşük olasılığa sahiptir. Zira, İttifak liderleri böyle bir tehlikenin farkındadır ve İttifak içerisinde bu tür zayıflama olasılıklarına izin vermeleri kısa ve orta vadede mümkün değildir.

Daha geniş bir açıdan bakıldığında, NATO'ya tam üyelik başvurusu Rusya Federasyonu için bir takım tehlikelere de sahiptir. Çünkü bu tam üyelik sürecinde, bazı gelişmeler Rusya Federasyonu'nun çıkarlarına ters olsa bile, ABD ve müttefiklerinin temel dış politika hareketlerini otomatik olarak desteklemek zorunda kalabilecektir. Bu bağlamda günümüz itibarıyla Rusya Federasyonu, Batı koalisyonuna katılım derece ve biçimleri hakkında kendi bağımsız kararlarını almada özgürken, NATO'ya tam üyelik sürecindeki bir Devlet olarak dış politika alanındaki faaliyet özgürlüğü ciddi oranda kısıtlayacaktır.

Yukarıda belirttiğimiz analiz kapsamında NATO tarafından önerilen formülde de günümüz konjonktürü içinde İttifakın, Rusya Federasyonu ile yakınlaşmaya hazır olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda DOK'un 7 Aralık 2001 tarihli oturumunda kabul edilen ortak bildiri de Rusya Federasyonu ile NATO üyesi Devletlerin Dışişleri Bakanları, ortak çıkarlar olduğu alanlarda ortak çalışmalar yürütme kabiliyetini sağlamlaştıran yeni ilişkileri tesis etme taahhüdünde bulunmuşlardır. Yeni bir konseyin

³²⁰ Ibid.

oluşturulması amacıyla ilişkilere yeni hız ve içeriğin kazandırılması hususu da bu bildiride özellikle vurgulanmıştır. Bu arada mevcut biçimin çerçevesi dışında olan işbirliği mekanizmalarının NATO'nun Mayıs 2002 tarihinde yapacağı Reykjavik Zirvesi'ne kadar oluşturulacağı da planlanmıştır³²¹. (bu 7 Aralık 2007 tarihli DOK toplantısında kabul edilmiştir)

Ancak, Rusya Federasyonu'nun sadece bir oy hakkına sahip olacağı yeni organın oluşturulmasına yönelik siyasi kararın alınmasına rağmen, bu fikrin gerçeğe dönüşmesi, bazı NATO üyesi Devletlerinin kuşkulu tutumuyla karşılaşmıştır. Rusya Federasyonu Başkanı Putin'in Fransa'ya ziyareti sırasında da belirttiği gibi: “Bu kuşkuculuk yakın zamanda oluşmadığından gayet doğaldır. Çünkü, Dünyanın,yeni tehditlerin etkisiz kılınması konusunda Avrupa'nın tüm önce gelen Devletleri,tüm dünya Devletleri ve tüm insanlık dâhil edilerek güvenlik alanında yeni bir konfigürasyonu gerektirecek kadar değiştiğini insanların anlamaları için zaman gerekecektir.Bunun için zaman,sabır, ısrar ve profesyonel çalışmalar gerekmektedir”³²².

Putin'in bu beyanında da vurguladığı üzere, Avrupa kıtasında meydana gelen değişikliklere İttifakın kendini uyarlanması Rusya Federasyonu için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu, NATO'nun, askeri yaklaşımların terörden kaynaklanan tehditlere uygun hale getirilmesi ve başta teröre askeri yanıtlar olmak üzere kendisine yöneltilen şartlara göre İttifakın savunma potansiyelinin oluşturulması ile ilgilenmektedir³²³.

³²¹ 7 Aralık 2001 tarihli Dışişleri Bakanları Düzeyindeki Daimi Ortak Konseyi toplantısında kabul edilen Rusya Federasyonu ve NATO'nun ortak bildirisinin tam metni için bkz., <http://www.nato.int/docu/other/ru/2001/p011207r.htm> (e.t. 17.06.2006)

³²² Rusya Federasyonu Başkanı Putin'in 15 Ocak 2002 tarihli basın toplantısı için bkz., <http://www.ta.md.ru/wensite/ns-dos.nsf7dosnato> (e.t. 17.06.2006)

³²³ V. S. Kotlyar, **11 Eylül 2001 Sonrası ABD ve NATO'nun Stratejik Yaklaşımlarının Gelişimi**, Moskova: Rusya Dış İşleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi, Güncel Uluslar Arası Sorunlar Enstitüsü Yay., 2003, s. 228.

Ancak, Rusya Federasyonu'nun NATO ile uluslararası terörle mücadele konusundaki işbirliğinin ne kadar derin ve geniş olacağını tahmin etmek zordur. Zira, NATO bu konuda günümüz itibarıyla oldukça kısıtlı bir tecrübeye sahiptir³²⁴. Ancak uluslararası terörün gerçek bir tehdit teşkil etmesi dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun bu konuda elbette NATO ile temaslarını sürdürmesi gerekmektedir ve günümüz itibarıyla her iki tarafın da lehine işleyen bu işbirliği müzakeresi süreci devam etmektedir. Daha geniş bir biçimde belirtirsek, uluslararası terörle mücadele konusundaki Rusya Federasyonu-NATO işbirliği her geçen gün daha zengin içeriğe kavuşmaktadır³²⁵.

Bu bağlamda Rusya Federasyonu, Balkanlar³²⁶, Afganistan ve Irak'ta yapılan operasyonlar dâhil olmak üzere, NATO tarafından yürütülen faaliyetlerde daha aktif katılım göstermiştir. Ancak, ABD de dâhil olmak üzere Rusya Federasyonu'nun bu aktif katılımı hususunda NATO üyesi devletler arasında belirli bir görüş birliği sağlanamamıştır. ABD Başkanı eski ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski'nin demeci bu ahenksizlik net bir biçimde ortaya koymaktadır. Brzezinski'ye göre "...11 Eylül 2001 trajedisi sonrasında ABD yönetimi son derece yanlış tavır takınmıştır. Sonuç olarak 2. Dünya Savaşı sonrası dönemin tamamı ele alındığında ilk defa, Dünyanın 50'yi aşkın devletindeki toplumlar ABD'ye karşı olumsuz tavra sahip olmuştur. Bu büyük ölçüde, Amerika'nın iyi düşünmeden girmiş olduğu Irak'taki

³²⁴ NATO'nun savunma potansiyelinin uyarlanması ve terörle mücadele konusundaki 18 Aralık 2001 tarihli bildiri için bkz., <http://www.nato.int/docu/other/ru/2001/p01-173r.htm>; (e.t. 11.04.2005) Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Kirşin Y., "Uluslararası Terörle Mücadele: Demokratik Devletler İçin Yeni Görev", (içinde) Novaya Era, **11 Eylül 2001 Sonrası Uluslararası İlişkiler**, Moskova, 2003, ss. 163-167.

³²⁵ Günümüz itibarıyla ortak faaliyetler belirlenmiştir, bulanık "güvensizlik bölgesi gitgide daraltılmıştır. Bu konuda Münih ve Roma'da terör sorunlarıyla ilgili olarak yapılan uluslararası konferans sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., <http://www.ta.rmd.ru/wensite/ns-dos.nsf> (e.t. 19. 12 .2005)

³²⁶ Bu bağlamda, Balkanlar'da yedi yıldan fazla BM'nin vermiş olduğu yetkiyle NATO yönetimi altında barış gücü dâhilinde hareket eden Rus askeri birliklerin (2003 yazında SFOR ve KFOR'dan ayrılmasına kadar) NATO üyesi olmayan devletlerinkine göre en yüksek sayıya sahip olduğu belirtilmelidir. Rus askerleri, uluslararası topluluğun bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanmasına yönelik çabalarını desteklemek için NATO kuvvetleri ve ortak devletlerin askerleriyle yan yana görev yapmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; "Dönüştürülmüş NATO...", op. cit., s. 25.

savaştan kaynaklanmaktadır”. Brzezinski’ye göre, giderlerin yüz kat artması da düşündürücüdür ve inanılmaz miktardaki paralar çoğu zaman verimsiz harcanmıştır³²⁷.

Daha geniş bir açıdan analiz edildiğinde Irak krizi sırasında, askeri güç kullanımının uygunluk kriterleri hususunda NATO üyesi devletler arasındaki görüş farklarının belirgin bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Zira, başta Fransa olmak üzere kimi üyeler, uluslararası hukuka uyma ve BM Güvenlik Konseyi’nin öncelikli rolünü tanıma gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca, Washington ve koalisyon müttefiklerinin seçtiği, BM Güvenlik Konseyi bypass edilerek güç kullanma politikasının, çoğu Avrupa devletinde ki kamuoylarından destek alamadığı bilinmektedir. Bu süreç içerisinde ABD’nin, 1972 Anti Balistik Füze Anlaşması’ndan çıkması ve G. Bush’un 29 Ocak 2002 tarihli yıllık kongre konuşmasında yaptığı yeni “şer eksenli” tanımlamaları da Rusya Federasyonu’nun ABD ve NATO ile ilişkilerinin gelişiminde etkili olmuştur. Zira, ABD’nin Anti Balistik Füze Anlaşması’ndan tek tarafı olarak çıkışı uluslararası sistemi daha karmaşık hale getirmektedir ve aynı zamanda Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması’nın tabii olduğu hukuki mekanizmayı ortadan kaldırmakta ve Rusya Federasyonu’nun ABD’ne güvensizliğinin artmasını neden olmuştur.

Karmaşık olan bir diğer sorunda, NATO üyesi devletlerinin “tecrit devletleri” olarak adlandırılan devletlerle ilişkileridir. ABD’nin bu konudaki tutumu çok sert olsa da NATO’nun Avrupalı üyeleri, bu ilişkilerle ilgili ortak ve daha önce mutabakata bağlanmış kuralları ihlal etme konusunda acele etmemişlerdir. NATO Genel Sekreteri G. Robertson’da bu konuda şöyle bir saptamada bulunmuştur. “Amerikalılar, mevzubahis devletlerle terör eylemleri arasında inandırıcı ispatları sunabilirse bu bilgiler NATO müttefiklerinin ilgisini çekeceğini düşünüyorum. Fakat şu ana kadar böyle bir şey olmamıştır³²⁸. Bu konuda Rusya Federasyonu’nun NATO ile işbirliği

³²⁷ Brzezinski’nin demeci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., <http://www.ta.rmd.ru/wensite/ns-dos.nsf> (e.t. 19. 12 .2005) Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Bray Yevgeniy, “Bush, Irak ve Afganistan için 82 milyar \$ daha istedi”, *Izvestiya*, 16.02.2005, No. 27.

³²⁸ Bkz.: <http://www.nato.int/docu/other/ru/2001/p01-171r.htm> (e.t. 11.04.2005)

konusuna yaklaşımında da hala belirli bir çifte görüş söz konusudur ve Rus Savunma Bakanlığı'nın Ekim 2003 tarihli "Beyaz Kitap" olarak adlandırılan metninde de bu eğilim görülmektedir. Zira bu eserde bir taraftan NATO en önemli stratejik ortak, diğer taraftan potansiyel tehdit ve saldırgan askeri blok..." olarak tanımlanmaktadır³²⁹.

Bütün bu unsurların dışında Rusya Federasyonu ile NATO arasında çeşitli alanlardaki ortak çalışmalarda hız kazanmaktadır. Bu kapsamda örneğin, 1 Şubat 2003 tarihinde arızalı denizaltılarının mürettebatının kurtarılması konusunda çerçeve anlaşması imzalanmış³³⁰ ve NATO'nun Rus askeri personelin rehabilitasyonu ile ilgili "Rusya-NATO" Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinden Yedeğe Alınan Askerlerin Sosyal Adaptasyonu Amaçlı Bilgi, Danışma ve Eğitim Merkezi Programı" genişletilmiştir³³¹. 26 Mayıs 2005 tarihinde ise Noginsk kentinde, NATO Bölgeler, Ekonomi ve Güvenlik Departmanı İnisyatifiyle "Rusya-NATO" Yedeğe Alınan Askerlerin Sosyal Adaptasyon Merkezi tarafından düzenlenen, "Yedek Askerleri ve Ailelerinin İstihdam Edilmesi, Küçük Girişimciliğin Geliştirilmesiyle İş Yerlerinin Oluşturulması" konulu yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak bakıldığında ise 2004 yılında 30, 2005 yılında 45 ortak tatbikat yapılmış, 2006 yılı askeri işbirliği planında ise çeşitli düzeyde 40-45 tatbikat, 2007'ü aşkın faaliyet öngörülmüştür. Rusya Federasyonu özellikle, 2006 yılında Pskov kentinde Rusya-NATO Konseyi devletlerinin özel birlik kuvvetlerinin ortak tatbikat yapmasını önermiştir³³². Bizce, planlanan tüm bu faaliyetler ve tatbikatlar, devam eden görüş ayrılıklarına rağmen, Rusya Federasyonu ile NATO arasında çeşitli alanlarda gittikçe artan işbirliğine işaret etmektedir.

³²⁹ "Rusya-NATO İşbirliğinin...", op. cit., s. 16.

³³⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **Rusya-NATO Yönleri Bilgi Bülteni**, 2004, No. 5. ss. 6-7.

³³¹ "Dönüştürülmüş NATO...", op. cit., s. 54

³³² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; <http://lenta.ru/news/2005/06/09/summit/> (e.t. 18.09.2005)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİNİN KISA VE ORTA VADEDE Kİ GELİŞİM SENARYOLARI

Soğuk Savaş'ın son bulmasından sonra uluslararası konjontürde yaşanan gelişmeler, uluslararası ilişkilerde özellikle uzun vadeli tahminlerde bulunma imkânını daha da zorlaştırmaktadır. Ancak, günümüz fütüroloji uzmanları geleceği önceden öngörme olanağına sahip olunabileceğini hala savunmaktadırlar. Örneğin günümüzün önde gelen sosyolog fütürologlarından biri olan Wallerstein, "...gelişen süreçlerin rotasını çok çeşitli güçler etkilemektedir. Fakat yine de olayların en gerçekçi gidişatını tespit edebiliyoruz" yorumunda bulunarak, hala uluslararası sistemdeki gelişmelerin Berlin Duvarı'nın yıkılışı, VP, Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (COMECON) ve SSCB'nin dağılışı gibi önceden tahmin edilebileceğini savunmuştur³³³.

Genel olarak bakıldığında günümüzde de birçok araştırmacının³³⁴ uluslararası ilişkilerin muhtemel geleceğini tahmin etmeye çalıştığı ve tahminlerinde genelde

³³³ I. Wallerstein, "The Future of International Politics", **International Studies Review**, Summer 1999, s. 115.

³³⁴ Bu araştırmacılara örnek olarak şu isimler ve eserleri verilebilir. Kenneth Waltz, "The Emerging Structure of International Politics", **International Security**, Vol. 18 1993, ss. 64-67; John Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", **International Security**, Vol.15, No. 1-2, Summer-Fall 1990; Y.M. Primakov, "21. Yüzyıl Öncesinde Uluslararası İlişkiler: Sorun ve Perspektifler", (içinde), **Günümüz Rusya'sında Dış Politika ve Güvenlik, 1991-2002.**, 4 Cilt, Moskova: 2002, ss. 193-203; O.A. Kozak, "20 ve 21. Yüzyılları Sınırında Avrupa Güvenlik Sorunları", (içinde) O.A. Kozak **Bilimsel Notlar 2001**, Moskova: 2002, ss. 151-166; Y. Morozov, **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya ve NATO - Askeri Kuruluş: Sorun ve Perspektifler**, Moskova: 2001, ss. 5-36; S. M. Rogov, "Rusya ile ABD 21. Yüzyıl Eşiğinde: Yeni Gündem", (içinde), **Günümüz Rusya'sında Dış Politika ve Güvenlik, 1991-2002.**, 4 Cilt, Moskova: 2002, ss. 235-245; A.D. Voskresenskiy, "Üçüncü Yol: Rus Dış Politikası Seçim Önünde" (içinde), **Günümüz Rusya'sında Dış Politika ve Güvenlik, 1991-2002.**, 4 Cilt, Moskova: 2002, ss. 311-327; İ.S. İvanov, "Bin Yıllık Dönem Sınırında Rusya ve Dünya", (içinde) **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya ve Dünya**, Moskova: 2001, ss. 4-9; O.A. Kolobov, "Küresel Yönetim Gerçekleri ve Yenilenen Rusya", (içinde) **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya ve Dünya**, Moskova: 2001, ss. 413-419; L.F. Ryabihin, "Rusya ile Batı: Karşılıklı İlişkilerin İçerik ve Geleceği", (içinde) **11 Eylül Sonrası Rusya ve Dünya**, Moskova: 2001, ss. 68-72; O.O. Hohlişeva, "Değişen Dünya Şartlarında Silahlı Çatışmaların Çözüm Sorunları", (içinde) **Günümüz Dünyasında Çatışmalar**, Moskova: 2001, ss. 96-109; S.A. Karaganov, **Çok Kimlikli Avrupa: Gelişim Yolları**, Moskova: 2002, ss. 173-185.

kutuplu bir uluslararası sistemi öngördükleri ve de yeni tehdit gereksinimlerini öngörmeye çalıştıkları saptanmaktadır.

Uluslararası sistemin gelecekteki gelişime ait hemen hemen tüm senaryoların ortak noktası ise sistemde yer alan bazı devletlerin gelişmesi için ana finans kaynağı tedarikçisi olan büyük şirketlere ait menfaatlerin öncelikli olacağı ve devlet politikalarının iktisadileşmesi rotasında gelişeceği. Koçetov'un ifadesi ile vurgularsak "ekonomik iktidar Dünyaya kendi oyun kurallarını empoze eder, jeopolitik bu kuralları doğrular ve aklar, askeri unsur ise korur"³³⁵. Bu bağlamda örneğin, ABD'li şirketlere ait çıkarların, ABD'nin dış politikasının oluşumundaki en önemli faktörlerden biri olması bu ilişkilerin gelişimini etkileyen ana etkendir³³⁶. Kilit çıkarlar ise yoğun görünür ve gizli mücadelenin sürdüğü, enerji kaynakları alanındadır. Bunun yanı sıra, dış piyasada Amerikan şirketlerinin yoğunlaşmasının sebebini inceleyen araştırmacıların görüş açısı dışında kalan bir gerçekte, devlet kurallarından kaynaklanan sınırlamaların birçok devlette ABD'nden daha esnek olmasıdır ki bu durumda şirketlere karlılıklarını yükseltmeleri için fırsat sunmaktadır³³⁷. Michel Collon'a göre de "...günümüzde tek süper güç olan ABD'ne ait politikanın baş amacı, potansiyel rakibi olan Çin, Rusya Federasyonu ve Avrupa'nın ekonomik ve askeri bakımdan gelişmesini frenlemektir. Bu anlamda petrol, hayalleri süsleyen bir silah teşkil eder. Petrol çıkarma ve nakliyatını kontrol eden, petrole bağlı olan tüm ülkelerin ekonomilerini de kontrol eder. Petrol kontrolü uğruna ABD savaşları başlatır ve halkları ıstırap denizine batırır"³³⁸.

Yukarıda genel ve soyut olarak aktarmaya çalıştığımız fütürist tespitlerden de anlaşılacağı üzere Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin nasıl gelişeceğini

³³⁵ E. G. Koçetov, **Yeni Ekonomi ve Etnik Ekonomi Sistemleri**, Moskova: Nauka Ltd., 2001. s. 77.

³³⁶ M.A. Troitskiy, **Atlantik Aşırı İttifak (NATO) 1991-2004. Çift Kutupluluğun Ortadan Kalkmasından Sonra ABD-Avrupa Ortaklık Sisteminin Çağdaştırılması**, Moskova: Uluslararası İlişkiler Bilim ve Eğitim Forumu, 2004. s. 127.

³³⁷ F. Scherer, D. Ross, **Industrial Market Structure and Economic Performance**, London, s. 21.

³³⁸ Michel Collon, **Monopoly. L'OTAN a la conquete du monde**, s. 94'den aktaran, Koçetov, op. cit., s. 78.

daha büyük bir olasılık payıyla tahmin etmeye çalışabilmek için öncelikle bu ilişkileri hangi kilit etkenlerin belirlediğini tespit etmek gerekmektedir.

Örneğin Utkin'e göre, Rusya Federasyonu-NATO bağlamında uluslararası ilişkilerin gelişimini etkileyen yedi etken bulunmaktadır. Üçüncü milenyumun başında Dünyanın eski halini değiştiren yedi büyük etkeni (gücü) Utkin şöyle sıralamaktadır³³⁹:

1. Soğuk Savaş'ın galibi olan ABD'nin jeopolitik gücünü gerçekleştirmesi. ABD'ne ait gücün dışa yayılarak küresel çevreyi etkilemesi ve bu şekilde Dünyanın tek kutuplu yapıya bürünmesi.
2. Kuzey Amerika – Batı Avrupa – Doğu Asya sanayi üçgeninde ekonominin hızla büyümesi ve sonuç olarak gelişmiş azınlığın (OECD üyesi Devletlerin) dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu yönetimi altına alması.
3. Ulus-devletlerin zayıflaması sonucu ortaya çıkan kaos.
4. Devletlerin, gelenek, örf ve adet, din temelleri ve tarihi değerlere dayalı bir kimliğe yönelmesi.
5. Dünya nüfusunun fakir ve ezilen çoğunluk ile maddi refah içinde bulunan azınlığa doğru kutuplaşmasından kaynaklanan tehlike.
6. Genellikle fakir kısmı olmak üzere, Dünya nüfusunun inanılmaz bir demografik hızla büyümesi.
7. Günümüzde büyük bir üretim gücü atılımına neden olan fakat aynı zamanda insanlığa korkunç küresel imha silahlarını sağlayan bilim.

Utkin'in bu saptamalarından da anlaşılacağı üzere Dünyayı güç, zenginlik, kaos, kimlik, hakkaniyet, insanlığın büyümesi ve doğaya hükmetme olmak üzere yedi etken etkilemektedir. Bu akımların birbirine çarpması sonucunda ise yazara göre “yeni dünya

³³⁹ A.I. Utkin, **21. Yüzyıl Dünya Düzeni**, Moskova: EKSMO, 2002, s. 15.

düzeni konfigürasyonu, yeni güç dengesi ve Dünyanın yeni jeopolitik ve ekonomik tablosu ortaya çıkacaktır³⁴⁰.

Görünüşe göre tüm bu etkenlerin temelinde her devletin varlığını devam ettirme, doğal kaynak ve varlığını sürdürme aracı bulma çabası yatmaktadır. Ancak bu unsurların yanı sıra Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerinin muhtemel gelişim senaryolar incelenirken, bizce bu ilişkilerin gelişmesi sırasında arka plan teşkil edecek bir takım diğer faktörleri de belirtmek gerekmektedir. Bu faktörleri şu başlıklar altında sıralamak mümkündür:

Uluslararası ilişkiler kaotik bir yapıya bürünmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler daha da zorlaşmış ve geliştikçe daha büyük belirsizlikler arz etmeye başlamıştır. Bu bağlamda uzun vadeli stratejik tahminlerde bulunmak oldukça riskli bir hal almıştır ve araştırmacıların çoğu bunu kabul etmektedir.

Çağdaş bilgi teknolojilerine dayanan ideolojik üstyapı temellerinden o kadar çok ayrılmıştır ki ekonomik faaliyetlerin en hassas ve derin dürtülerini yansıtan belirleyici güç olmuştur. Stratejik amaçlar için kaynaklar ve maddi ekonomik temel ana etken olmaya devam etse de taktik sorunların çözümü için ideolojik araçlar belirleyici önem kazanmış ve Dünya kamuoyunu şekillendirme ve uluslararası ilişkileri etkileme işinde ideolojik araçlar en güçlü silah haline gelmiştir.

Geleneksel uluslararası ilişkiler aktörü olan Devletlerin yanı sıra uluslararası kuruluşlar, çokuluslu şirketler, uluslararası birlik ve kuruluşlar ve diğer konsolide güçler yeni uluslararası ilişkilerin aktörü haline gelmeye başlamıştır.

Teknik ve teknolojik süreçlerin yoğun gelişiminin yanı sıra karar alma fırsatları da ciddi oranda değişmiştir. Günümüzde en ciddi ekonomik, siyasi ve askeri sorunlar üzerindeki kararlar birkaç saniye zarfında alınabilir hale gelmiştir.

³⁴⁰ Ibid., s .16.

Çatışmaların ortaya çıkış temelinde yatan sebepler değişmiştir. Teknolojik imkânlar geliştikçe bu sebepler duruma uygun şekilde değişmeye devam edecek ve uluslararası ilişkilerin niteliğini etkileyecek ve onları değiştirecektir³⁴¹.

Uluslararası ilişkileri düzenlemenin mekanizma ve yöntemleri değişmektedir. Bu mekanizmaların niteliğinin değişmesi ve buna bağlı olarak hâkim güçlerin oranının değişmesi sonucunda, uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde hiç öngörülmemiş dönüşümler mümkün hale gelmektedir.

Yeni teknolojik gelişmeler ve yeni iletişim yolları itibarıyla Dünya, sınırları gitgide silinen “birleşik kaplar” haline gelmektedir. Küresel bilgisayarlaşma, şalterlerden süper bilgisayarlara kadar tüm elektrik ve elektronik cihazlarını tek bir ağda birleştirmeyi mümkün kılan teknolojilerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır, bu da Dünyayı nitelik bakımından değiştirmektedir³⁴². Çeşitli devletler birbirine gitgide daha bağımlı hale gelmektedir çünkü her geçen gün daha çok sayıda ekonomik, siyasi, ideolojik, sosyal, teknik, teknolojik, mali ve diğer bağlantı unsuru menfaatlerini birbirine bağlamaktadır. Dünya bütünleştikçe de daha çok sayıda tehlikeli iç istikrarsızlık belirtileri tespit edilmektedir³⁴³.

Siyasi alandaki durumda farklı değildir. Zira, şiddet dolu eski Yugoslavya, Ruanda ve Tacikistan trajedilerine rağmen, önümüzdeki onlarca yıl muhtemelen 1990’lı yılları nispeten sakin bir on yıllık dönem olarak görmemize neden olacaktır. Yakın gelecekte Dünya çok daha geniş çaplı ve kader belirleyici sorunları çözmek zorunda kalacaktır. Bu sorunlar şunlardır: ABD hegemonyasının geleceği, Asya ve Avrupa’da bölgesel güç dengesinin sağlanması, nükleer silahların yayılmasının

³⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; A.V. Levaşova, **Günümüz Dünyasında Çatışmalar**, Moskova: SPE, 2001, ss. 12-44.

³⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Daniel Amor, **The E-business (R)evolution**; New York: ss. 160-168.

³⁴³ N.A. Kosolapov, “İstikrarlı Gelişim İdeolojisi ve Uluslar Arası İlişkiler (Küreselleşen Dünyaya Düşünsel ve Siyasi Bakış)”, **Diplomaticheskiy Sbornik**, Vol. XLV, 2001 s. 29.

önlenmesi ve kontrolsüz terör örgütlerinin durdurulması³⁴⁴. Ayrıca, S. Huntington'un belirttiği üzere uluslar arasılaşma, halklar ile devletler, bireyler ile gruplar, kültürler ile medeniyetlerin yakınlaşması için zemin hazırlarken aynı zamanda gerginlik ve çatışmaların yeni kaynaklarını da beraberinde getirmektedir³⁴⁵.

Yukarıda genel ve soyut olarak belirtmeye çalıştığımız sebeplerden dolayı özellikle uzun vadede uluslararası konjonktürdeki muhtemel gelişme seçeneklerini şu anda tahmin etmek son derece zordur. Ancak, aktardığımız tüm bu bilgiler kapsamında uluslararası sistemin kısa ve orta vadede ki yapısına ilişkin tahminlerde bulunmak da mümkündür. Bu bağlamda çalışma başlığımız kapsamında bu bölümde, Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerinin kısa ve orta vadede ki olası gelişimi, çeşitli senaryolar üzerinden irdelenmeye çalışılacaktır. Ancak, çalışmamızın birinci bölümünde aktardığımız uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında oluşturacağımız bu kısa ve orta vadeli senaryolara geçmeden bizce öncelikle günümüz Rusya Federasyonu'nun temel niteliklerini analiz etmek uygun olacaktır. Zira, Rusya Federasyonu-NATO arasındaki ilişkilerin hangi etkenlere bağlı olarak belirlendiğini ve belirlenebileceğini anlamak için günümüz Rusya Federasyonu'nun temel niteliklerini belirleyen ana göstergeleri ele almak gerekmektedir.

1. Rusya Federasyonu'nun Askeri, Siyasi ve Ekonomik Potansiyeli

Rusya Federasyonu'nun günümüz dünyasındaki konumu ve siyasi ağırlığının tespiti için onun bugünkü durumunu belirlemek önemlidir. Çünkü günümüzde artık devletlerin gücü yalnızca toprak ve nüfus sayısı ile değil, ekonomik, demokratik ve sosyal potansiyeline göre tespit edilmektedir³⁴⁶. Bu kriterler itibarıyla Rusya Federasyonu'nun dünya sıralamasındaki yeri (notu) ise hiç de yüksek değildir.

³⁴⁴ Ibid., s. 9

³⁴⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Samuel P. Huntington, **The Clash of Civilizations**, New York: 1994, passim.

³⁴⁶ Kosolapov, op. cit., s. 30.

Rusya Federasyonu'nun günümüzdeki konumunu değerlendirirken, devlet güvenliğinin sağlanması konusunda askeri gücün önemini yitirmemiş olduğu, barışçıl araçların, yalnızca ülke ve hayati çıkarlarının korunması için yeterli olan askeri güce dayandığında etkili olduğunun belirtildiği, Yeni Askeri Doktrinin Geliştirilmesinden Sorumlu Genelkurmay Kurumlar Arası Çalışma Grubu'nun vardığı sonuç da ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü, 1998'e kadar yapılan askeri reformlar Rusya Federasyonu'nu 17 genel kuvvet ve tank ordusu, 2 stratejik amaçlı füze kuvvetleri ordusu, 5 hava kuvvetleri ordusu ve 3 hava savunma ordusundan mahrum bırakmıştır. Stratejik nükleer kuvvetlerinin imkânları ABD ile kıyasla iki buçuk kez azalmıştır. Analistler bu azaltmalardan sonra zayıf düşmüş Rus silahlı kuvvetlerinin stratejik boyutta operasyonları yürütebilme ihtimalinin düşük olduğunu belirtmektedir³⁴⁷.

Rusya Federasyonu'nun bir diğer sorunu ise gerek kamu gerekse özel sektörü içine alan yolsuzluklar ve özellikle rüşvettir. "Rüşvetçilik-2005" projesi başkanı Georgiy Satarov'nda belirttiği üzere "özel teşebbüs sektöründeki rüşvetçilik, tam bir kasırga olup yalnızca küçük değil, orta çaplı işletmeleri, merkeze uzak bölgelerde ise büyük çaplı işletmeleri bile yere sermektedir"³⁴⁸. Oligarşi ile mücadele adı altında Rusya Federasyonu'nda acımasız bürokrasi kapitalizmi güçlenmektedir. INDEM Vakfı verilerine göre özel teşebbüs rüşvet piyasası hacmi çerçevesinde (kamu bireylerinden oluşan rüşvet piyasası ayrıca mevcuttur) yürütme iktidarı rüşvetlerin % 87.4'ü, yasama iktidarı % 7.1'ini, yargı ise % 5.5'ini tüketmektedir. Rüşvetlerin toplam miktarı günümüzden Rusya bütçesinin 2.6 katını teşkil etmektedir. Vakıf araştırmacıları bir orana daha işaret etmektedir: ekonomide hammadde oranı ne kadar yüksekse, rüşvetçilik de o kadar yüksektir. Bunun tam tersi de geçerli olup fikir çalışması

³⁴⁷ Bu yıllarda Rusya Federasyonu, VP müttefikleri ve SSCB'ye dahil olan 14 eski Cumhuriyeti da kaybetmiştir ve silahlı kuvvetler reformu konusunda bir takım diğer sorunlar ortaya çıkmıştır Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **Segodnya**, Cilt 4, Vol II, Kasım 1998; Y. Zelenov, **Askeri Yapılanma: Sorun ve Perspektifler**, Moskova: 2001, ss. 60-63.

³⁴⁸ Georgiy Satarov'un açıklaması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; "2005 Vebası: Rüşvetçilik", **Argumenti I Fakti**, No 29 (1290), Temmuz 2005.

ürünlerinin oranı yükseldikçe rüşvet oranı düşmektedir. Hammadde oligarşisi kaçınılmaz olarak yüksek rüşvet oranına yol açmaktadır³⁴⁹.

Bu ekonomik yapı içinde başta Amerikan olmak üzere yabancı şirketler, NATO'ya tahsis edilen finansmanın artırılması konusunda Rus iktidar kurumlarını desteklemektedir. Çünkü bu şirketlere göre Rusya Federasyonu'nun ekonomik ve dış politika rotası NATO'nun gelecekteki gelişim yoluna bağlı olacaktır. NATO'yu geriden takip eden Rusya Federasyonu'nun gelişiminde NATO'nun gelişimi büyük oranda belirleyici etken olacaktır³⁵⁰. Rusya Federasyonu'nun siyasi gelişim stratejisine göre de yakın gelecekte normal yıpratma savaşları anlamını kaybedecek ve günümüzde en modern sayılan askeri donanım ikinci plana çekilecektir. Kitleleri içeren ordular yerine, yeni savaş potansiyeli olan yüksek hareket kapasitesine sahip küçük birimli silahlı kuvvetler ortaya çıkacak ve bu durumda enformasyon üstünlüğüne verilen ağırlık, potansiyel düşmanı, direnişinin etkisiz olacağına dair ikna edecektir³⁵¹. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun demografik ve ekonomik yapısı bir kez daha gündeme gelmektedir. Zira, demografik olarak Rusya'nın nüfusu her sene 1,1 milyon azalmakta olup ekonomik olarak da dünya ekonomisinde Rusya'ya ait payın nispi ve mutlak olarak azalmasına yönelik trend devam etmektedir. Örnek vermek gerekirse, günümüzde Çin ekonomisi Rus ekonomisinin 3 katı, Japon ekonomisi 5 katı, Batı Avrupa ekonomisi 11 katı, ABD ekonomisi ise 14 Rus ekonomisi boyutundadır. Bazı hesaplamalara göre Dünyada 1.3 milyar insan geçimini günde 1 dolardan az para ile sağlamaktadır. Rusya'da insanların %20 bu gruba dâhil olduğu belirtilmektedir³⁵².

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ 1949 yılından itibaren NATO faaliyetleri için ABD toplam 5 trilyon dolar harcamış olup bu tutar yaklaşık olarak ABD'ne ait tüm savunma harcamalarının %50'sini teşkil etmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Karl .Holmes (Ed.), **Reshaping Europe: Strategies for a Post-Gold War Europe**, 1999, s. 99.

³⁵¹ O.A. Kolobov, D.G. Baluyev, V.A. Gavrilov vd., **Rusya-ABD-NATO: Günümüz İlişkiler Dinamiği ve Güven Krizini Önleme İmkanları**, Moskova: Nijniy Novgorod: Rusya Federasyonu Askeri Bilimler Akademisi, Nijniy Novgorod Devlet Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2000. s. 62.

³⁵² "Asırların Eşiğinde. Anket Sorularını UNESCO Genel Müdürü Federico Mayor Cevaplıyor", **Moskovskiye Novosti**, 1998, No. 27, s. 15.

Yukarıda genel ve soyut olarak özetlediğimiz Rusya Federasyonu'nun askeri, siyasi ve ekonomik yapısı bağlamında, Dünyanın gelişiminde izleyebileceği ana senaryoları ve bu senaryolarda Rusya Federasyonu'nun rolünü Utkin'in³⁵³ tanımlamalarından yola çıkarak şöyle tanımlamak mümkündür³⁵⁴.

Birinci senaryoda, belirleyici unsur, onlarca yıl sürebilecek ABD hâkimiyetidir. Hiç bir somut gelişme, ABD'nin sebepsiz ve ani bir şekilde zayıflayacağını göstermemekle beraber çok sayıda gözlemci, İngiliz gelecek uzmanı H. McRay'in şu tahminine katılmaktadır: “ABD'nin askeri gücü, ulus bütünlüğü, ölçü ve göstergeleri, görünüşe göre, ABD'nin dünya liderliğini daha uzun süre garantileyecektir. Ne Avrupa, ne de Doğu Asya gibi gelişmiş bölgelerden hiçbiri bu güç unsurlarının hepsine bir arada sahip değildir”. Bu ABD hegemonyası dönemi, yalnızca rakiplerin birleşmesi ya da ulus içinde gevşekliğin doğmasıyla, sona erebilir³⁵⁵.

Tek kutuplu dünyadan çift kutuplu dünyaya geçişi öngören ikinci senaryo, başta kalkınan Çin ve/veya AB olmak üzere ABD ile rekabet edebilecek güçlerin ortaya çıkmasını esas almaktadır. Beklenen ani koalisyonlar oluşacak ve bu koalisyonların kendisi ispatlama süreci diplomatik güç dengesi tablosunu tekrar canlandıracaktır³⁵⁶.

Üçüncü senaryo, rakiplerin ortak hareketleri sonucunda eski güç dengesinin hâkimiyetini yitirdiği çok kutuplu dünya sistemi şeklindedir. Bu durumda Almanya, Rusya Federasyonu, Hindistan ve Brezilya gibi bazı devletler kendi nüfuz alanlarıyla

³⁵³ Utkin'in belirttiği senaryolar için bkz.; Utkin, op. cit., ss. 19-28.

³⁵⁴ Bu senaryolar çalışmamızın ilerleyen kısımları içinde verilen ana senaryolar içinde daha ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır. Bkz.; supra, 3. “Uluslararası Konjonktürdeki Olası Gelişmelerin Analizi ve Tahmin Denemesi” başlığı.

³⁵⁵ Holmes, op. cit., s. 71.

³⁵⁶ Utkin'in ifadesi ile belirtirsek, “...Hegemonya kabul edilebilir sistem olamaz, zorlama yada kaos korkusu sonucu olarak kabul görür. En ufak bir fırsatta dahi geçmişinden gurur duyan ülkeler (ki bu güçlü bir Devletin kalıcı kimlik niteliklerinde mevcuttur) iyi niyetli himaye bölgesinden çıkmak için şansını kullanacaktır, bunu insan psikolojisi ve dünya tarihi gerektirir. Çift kutupluluk genellikle uluslararası topluluğun kalıcı bir şekilde kutuplaşmasına neden olmakta, güçlü kutup devletini himayesi altındaki muhtaç devletlerden oluşan geniş bir ittifakla çevrelemekte ve gerilim yıllarca sürebilmektedir”. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Utkin, op. cit., s. 20.

çevrenmektedir. Bu sistem dünya tarihinde görülmüştür ve çeşitli nitelikteki güçlerin karma etkileşimi söz konusudur. Dünya tarihi barış dönemleri ve çatışma durumlarından ibaret olacak ve sürekli olarak daha uygun ortaklar aranacak, nüfuz alanı rekabete neden olacak, Rusya Federasyonu yıpratılacak, muhtaç himaye Devletleri ön plana çıkacaktır.

Dünya gelişiminin dördüncü senaryosu, kendi kendine yeten ve bağımsız dünya gelişim merkezi kimliğindeki yada yeni medeniyetin paralel varlığından ibarettir. İnsanlık bu yolu büyük ihtimalde, yalnızca çağdaşlaşma ideolojisinin yıkılması, büyük ulusal hayal kırıklıkları, kilit öneme sahip bir takım ülkelerin asgari ilerleme kaydetmesi ve ana dünya dinlerinin yeniden doğuşu gibi yerel ilke kaynaklarının aniden yok olması durumunda seçecektir.

Beşinci senaryoda birkaç büyük uluslararası felaket veya barışçıl gidişattan kaynaklanan jeopolitik, ekonomik, kültürel ve medeniyetler arası anlaşmazlıkların güç kullanarak çözümüne geçiş söz konusudur.

Yukarıda kısa da olsa Rusya Federasyonu'nun içinde olduğu duruma ve olası uluslararası yapının gelişim senaryolarına değinmeye çalıştık. Teorik çerçevemizi gözönünde bulundursak Rusaya Federasyonu'nun bu zayıf durumunda NATO ile işbirliği yaptığını ve ileride de mevcut iktisadi, demografik, askeri trendleri devam ettiği sürece bu işbirliğine mecbur olacağını düşünmekteyiz. 1991-2006 arasında geçen tarihsel sürece baktığımızda bu açıkça görülmektedir. Çünkü Rusya Federsyonu varlığını ve toprak bütünlüğünü kaybetme durumuna gelmiş ve oradan kıl payı dönmüş bir ülkedir.

Ayrıntı değişiklikleri hariç bu yaklaşımların, genel olarak Dünya gelişiminin muhtemel versiyonlarını kapsadığı görünmektedir. Ancak, bizce Dünya düzeninin muhtemel gidişat senaryolarının araştırılması sürecinde hiç şüphesiz NATO'nun muhtemel gelişim senaryolarını dikkate almakta çalışmamız açısından önemlidir.

2. NATO Strateji ve Politikalarının Olası Gelişim Perspektifleri

Çalışmamızın bir sonraki alt başlığı olan “Uluslararası Konjonktürdeki Olası Gelişmelerin Analizi ve Tahmin Denemesi”ne geçmeden önce bu bölümde yapacağımız analizlere temel olması amacıyla, NATO strateji ve politikalarının olası gelişim perspektiflerini ortaya koymamız gerekmektedir. Zira, Rusya Federasyonu’nun askeri, siyasi ve ekonomik potansiyelini analiz ederken belirttiğimiz unsurlar NATO içinde geçerlidir ve bu iki sujenin kısa, orta ve uzun vadedeki ilişkilerin mutlak ve göreceli kazanç bağlamında değerlendirmesi başta Lobaçevski, Gaydar ve Kremenyuk gibi araştırmacıların belirttiği üzere NATO’nun aşağıdaki dört senaryo da dahil olmak üzere, çeşitli senaryolara göre değişmesine bağlıdır.

NATO’nun İstikrarını ve Yapısını Koruması:

Birinci senaryoya göre NATO değişmeyerek, Avrupa Atlantik alanıyla sınırlı etki bölgesi olan askeri bir kuruluş olmaya devam edecektir. Lobaçevski, Gaydar gibi bu olasılığı destekleyen araştırmacılar³⁵⁷, Rusya Federasyonu da dahil olmak üzere Avrupa’nın geleneksel devletlerinin, NATO üyesi devletler için temel bir tehdit olarak kabul edileceğini savunmaktadırlar. Bu senaryo hiç şüphesiz Rusya Federasyonu’nun aleyhine olacaktır çünkü, Temel Andlaşma dışında NATO ile ilişkileri geliştirmeye imkan bırakmamaktadır. Başta Waltz ve Mearsheimer olmak üzere ABD ve Batı Avrupa’daki bu yaklaşımın yandaşları 1990’lı yılların başından itibaren NATO’nun genişlemesini, İttifakı uluslararası güvenliğin yeni ihtiyaçlarına uygun hale getirme çabası değil, ittifakın iç krizini aşma aracı olarak görmektedir³⁵⁸. Ancak, bizce bu olasılık doğru olsaydı, NATO’nun ikinci genişleme dalgasının sadece, başta Slovakya ile Slovenya olmak üzere, Orta Avrupa’daki küçük bir grup Devletle sınırlı kalması

³⁵⁷ Lobaçevski ve Gaydar’ın görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; N. I. Lobaçevski, A.P. Gaydar, **NATO ile Rusya Küresel Sivil Toplum İçinde Monografi**, Novgorod, Nijniy Novgorod Devlet Üniversitesi ve Arzamas Devlet Pedagoji Enstitüsü, 2005, ss. 274-279.

³⁵⁸ Waltz ve Mearsheimer’in görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Waltz, “The Emerging Structure...”, op. cit., ss. 66-67; Mearsheimer, “Back to the Future...”, op. cit., ss. 22-24.

gerekirdi. Lakin, daha öncede belirttiğimiz üzere NATO'nun genişleme sürecinin daha geniş bir bölgeyi ve daha fazla devleti kapsadığı bilinmektedir.

NATO ve Dünya Sorumluluk Bölgesi:

Kremenyuk ve Podlesniy'in yoğun bir biçimde savunduğu³⁵⁹ ikinci senaryoda, NATO'nun askeri İttifak özelliğini koruyacağı, fakat sorumluluk bölgesini tüm Dünyaya yayacağı öngörülmektedir. Bu senaryoya katılan Primakov, Rogov ve Voskresenskiy³⁶⁰ gibi Rus bilim insanları, NATO'nun, menşei ne olursa olsun, İttifak üyelerinin güvenliğine yönelik ortaya çıkan her türlü tehditlere uygun yanıt verebilecek bir yapıya dönüşeceğini ve İttifakın üye devletlerin güvenliğini sağlama aracı olarak kullanılacağını önermektedirler. Yazarlara göre bu olasılık dâhilinde Rusya Federasyonu ile ilişkilerde askeri işbirliği birinci sıraya yükselecektir ve bu durumda Temel Andlaşma'nın dışına çıkmamaktadır.

Bize bu senaryonun en zayıf noktası, salt askeri yöntemlerle (başta uluslararası terör ve kitle imha silahlarının yayılması olmak üzere) günümüz güvenlik tehditlerini minimize etmenin mümkün olmamasıdır. Zira, teröristlerin yok edilmesine paralel olarak, terör örgütlerin insan kaynaklarını büyük oranda sağladığına inanılan gelişmemiş yada gelişmekte olan devletlere de insani ve teknik yardımda sağlanmalıdır.

NATO'nun Sınırlı Sorumluluk Bölgesi Olan Bir Siyasi-Askeri İttifaka Dönüşümü:

Podlesniy tarafından ileri sürülen üçüncü senaryoya göre NATO, Avrupa Atlantik bölgesiyle sınırlı etki bölgesi olan siyasi-askeri bir ittifaka dönüşecektir ve olası ilişkilerin gelişiminde Rusya Federasyonu'nun rolü şüpheye yer bırakmamaktadır. Ancak bizce unutmamak gerekmektedir ki aynı zamanda Rusya Federasyonu ile

³⁵⁹ V. A. Kremenyuk, P.T. Podlesniy, **Rusya ile NATO Arasındaki İlişkilerin Geleceği**, Moskova: Rusya Bilimler Akademisi ABD ve Kanada Enstitüsü, 2004, ss. 63–70.

³⁶⁰ Primakov, Rogov ve Voskresenskiy'in görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Primakov, "21. Yüzyıl Öncesinde...", op. cit., ss. 195-199; Rogov, "Rusya ile ABD...", op. cit., ss. 235-245; Voskresenskiy, "Üçüncü Yol: Rus...", op. cit., ss. 316-327.

NATO'nun Avrupa'da ortak potansiyel bir düşmanı da bulunmamaktadır. Zira, bu senaryonun gerçekleşmesi halinde NATO "ikinci AGİT" haline gelecek, fakat Avrupa ve Dünyadaki etkisi NATO'ya ait askeri teşkilatın gücüyle desteklenecektir. Rusya Federasyonu ve ABD'den farklı olarak uluslararası terörizmden kaynaklanan tehdidi şimdilik tam anlamıyla kabul etmemiş olan Avrupalı NATO üyeleri arasında bu yaklaşım günümüz itibarıyla popülerdir. Lakin, yukarıda da genel ve soyut olarak belirttiğimiz üzere NATO'nun bu senaryo dâhilinde gelişiminde, uluslararası güvenliğe ilişkin yeni ortak tehditler dikkate almamaktadır.

Dünya Sorumluluk Bölgesine Sahip Siyasi-Askeri İttifak Olarak NATO:

Özellikle Ryabihin³⁶¹ tarafından şiddetle savunulan ve Kremenyuk, Podlesniy, Primakov, Rogov ve Voskresenskiy gibi birçok Rus bilim insanı tarafından desteklenen, NATO'nun küresel sorumluluk bölgesi olan bir siyasi-askeri ittifak haline dönüşeceğine ilişkin dördüncü senaryo, hiç şüphesiz Rusya Federasyonu'nun ulusal çıkarlarına en çok uygun olan olasılıktır. Çünkü, Rusya Federasyonu'nun NATO ile işbirliği sadece Avrupa Atlantik bölgesinde istikrarı korumaya olanak sağlamakla kalmayıp, bu bölgeye yönelik dış tehditleri de en aza indirmeye müsaade edecektir. Çünkü, yalnızca İttifaka bir üye bir devletin menfaatleri doğrultusunda, üçüncü devletlerin tepkisine neden olabilecek ve tüm NATO üyelerini çatışmaya çekebilecek bir askeri operasyon, İttifakın tüm üyeleri tarafından onaylanmaksızın başlatılamayacaktır. Sonuç olarak kuruluşun tüm üyeleri karar alma sürecinde yer alacak ve kararlar daha dengeli olacaktır.

Diğer Senaryolar:

Yukarıda görüşlerini aktardığımız bilim insanları tarafından dile getirilen dört senaryo dışında, olasılık olarak daha düşük olan ve görelî olarak hayalî denilebilecek NATO'nun geleceğine ilişkin alternatif senaryolarda bulunmaktadır. Bu senaryoları aşağıdaki biçimde genel ve soyut olarak belirtebiliriz:

³⁶¹ Ryabihin, "Rusya ile Batı:...", loc. cit.

- NATO üyesi devletin kararıyla İttifakın dağılması. (bunun çok düşük bir olasılık olduğunu vurgulamaktayız).
- Afet ya da felaket kaynaklı olanlar yeni coğrafi değişiklikler. (küresel ısınma dikkate alındığında bunun çok da düşük bir olasılık olmadığını vurgulamalıyız).
- İttifaka üye devletlerde dâhil olmak üzere, Dünya çapında görüş ayrılıklarının (ideolojik / siyasal) ortaya çıkması ve NATO'nun etkinliğini kaybetmesi.

3. Uluslararası Konjonktürdeki Olası Gelişmelerin Analizi ve Tahmin Denemesi

Daha öncede belirttiğimiz üzere Soğuk Savaş'ın son bulmasından sonra uluslararası konjonktürde yaşanan gelişmeler, uluslararası ilişkilerde özellikle uzun vadeli tahminlerde bulunma imkânını zorlaştırmıştır. Genel olarak bakıldığında ise günümüzdeki birçok araştırmacının³⁶² uluslararası ilişkilerin muhtemel geleceğini tahmin etmeye çalıştığı ve tahminlerinde de genelde kutuplu bir uluslararası sistemi öngördükleri saptanmaktadır.

Bu bağlamda bizde, mutlak ve görelî kazanç itibarıyla analiz etmeye çalıştığımız Rusya Federasyonu – NATO ilişkilerini, uluslararası sistemin kısa, orta ve uzun vadede kazanabileceği yapısal özellikler ve bu olası yapısal özelliklerin ele aldığımız ilişkilere etkileri kapsamında irdeleneceğiz.

3.1. Olası Bir Tek kutuplu Sistemde Rusya Federasyonu-NATO İlişkileri

Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin gelişmesine dair muhtemel ilk senaryo yakın gelecekte, ABD'nin süper güç olarak hâkimiyetini koruduğu tek kutuplu Dünyanın muhafaza edilmesine dayanmaktadır³⁶³.

³⁶² Bkz., infra dipnot 333'de belirtilen araştırmacılar.

³⁶³ Maksimov D., *Avrupa- Moskova 2002 Yılı, NATO: Düşman, Ortak, Müttefik*, Moskova: Sbe, 2002, s. 132.

Bilindiği üzere Rusya Federasyonu'nun nüfusu dünya nüfusunun % 2'ine tekabül etse de toprak olarak Dünya kara topraklarının %12.5'ini kapsamaktadır³⁶⁴. Ancak, yine de Rusya Federasyonu'nun gücü, çift kutuplu dünya şartlarında söz konusu olan avantajları artık sunmamaktadır. Bu durum ve NATO'nun karşı tutumu ise Rusya Federasyonu Başkanı Putin'in 25 Eylül 2001 tarihli Berlin'deki Reichstag konuşmasında tam anlamıyla şöyle özetlenmiştir³⁶⁵: “*Şu ana kadar oluşturulan koordinasyon kurumları Rusya'ya, kararların hazırlanması ve alınması sürecine katılım konusunda gerçek fırsat sunmamaktadır. Günümüzde bir karar çoğunlukla katılımımız olmadan alınır, sonrasında ise bu tür kararları desteklememiz ısrarla istenir, daha sonra ise yine NATO'ya karşı dürüstlük konusu açılır. Hatta, Rusya Federasyonu olmadan bu kararların gerçekleştirilemeyeceği dile getirilir. Kendimize şu soruyu soralım: bu normal midir ve gerçek ortaklık bu mudur?*”

Putin'in konuşmasında tüm açıklığı ile dile getirdiği Rusya Federasyonu NATO ilişkilerin dayandığı bu tek yanlı durum tamamıyla tek kutuplu bir uluslararası sisteme işaret etmektedir. Tek kutuplu bir uluslararası sistemi kısa vadede öngören önermelerde de ABD'nin günümüzdeki ekonomik ve siyasi göstergelerini gelecekte de devam ettireceği veya 1942-1992 yılları arasında elde etmiş olduğu üstün konumunu muhafaza edeceği savunulmaktadır. Diğer bir deyişle, uluslararası sistemin geleceğine yönelik yapılan çoğu tahminde, ABD'nin birkaç on yıllık dönem boyunca, ekonomi ve siyasi alanlarının çoğunda Dünyadaki kilit konumlara sahip olabileceği vurgulanmaktadır³⁶⁶.

Bu bağlamda ABD'nin günümüzdeki gücü, bu devletin stratejileri doğrultusunda, küresel hegemonyanın oluşturulması için NATO'nun, dünyadaki hakim rolünü ciddi anlamda güçlendirmektedir. Zira, bir kez daha üye sayısını arttırıp,

³⁶⁴ Rusya Federasyonu ayrıca orman kaynaklarının %25'i, tatlı su kaynaklarının %20'si (yüzey ve yer altı suları) ve okyanus kıyılarının %30'una sahiptir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; “Rusya Federasyonu'nun Ulusal Doğal Kaynakları ve Bunların Kullanımı” 8 Şubat 2000 tarihli rapor.

³⁶⁵Rusya Federasyonu Başkanı V.V. Putin'in Federal Almanya Cumhuriyeti Parlamentosu'ndaki Konuşmasının tam metni için bkz.; Rusya Başkanının resmi web sitesi. www.kremlin.ru (e.t. 21.08.2006)

³⁶⁶ Utkin, op. cit., s. 9.

askeri anlamda sağlamlaşıp ve çoğu uluslararası kuruluşu etkisi altına alıp mevcut gerçekleri değiştirerek NATO, dünya kaynakları mücadelesinde, İttifak üyesi devletlerin ekonomik avantajlarını daha da arttırma konusunda açık destek verebilmektedir. Bu durum ise ABD'nin, gerek NATO sistemi dâhilindeki gerekse diğer devletler itibariyle liderliğini sağlamlaştırarak etkiyi oluşturmaktadır.

Genel ve soyut olarak belirttiğimiz bu gelişmeler ise Rusya Federasyonu için endişe verici göstergedir. Ayrıca, Michel Collomb'un da belirttiği üzere günümüzde artık "savaşlardan önce çatışmaların yapay bir şekilde provokasyonu yapılmakta ve medyada arsız yalanlar atılmaktadır"³⁶⁷. ABD'nin Rusya Federasyonu'na yönelik stratejik hareketleri ise yoğun bir şekilde Collomb'un dikkatimizi çektiği yönde seyretmektedir. Bilindiği üzere, Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan ve genel olarak Kafkasya politikası, İran ve ABD tarafından "kabul görmeyen devletler" olarak adlandırılan diğer devletlere yardım niteliğindeki politikaları ve Çin ile ilişkilerini sağlamlaştırma stratejileri ABD tarafından eleştirilmektedir. Bu bağlamda ayrıca, Amerikan değerleri yoğun bir şekilde empoze edilmekte, Rusya Federasyonu yabancı yatırımlardan mahrum bırakılmakta, Yakın Doğu, Kafkasya ve eski VP müttefikleri bölgelerindeki eski nüfuz alanlarından çıkmaya zorlanmaktadır³⁶⁸.

Dolayısıyla, tek kutuplu bir uluslararası sistemde Rusya Federasyonu'nun yapması gereken bizce, mutlak kazanca dayalı strateji izleyerek bir taraftan ABD ile NATO ile ilişkilerinde gerginliğe yol açmadan zarif bir şekilde manevra yapmak, diğer taraftan da bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumaya çalışmak olmalıdır.

Zira, NATO'nun doğu ve güneydoğu yönündeki coğrafik dönüşümü, bu bölgelerdeki muhtemel tüm aday devletlerin İttifaka alınması ile yakın zamanda biteceğinden, NATO büyük ihtimalde inisiyatif göstererek, İttifakla işbirliği konusuyla ilgilenen bir takım diğer devletlerin faaliyetlere dahil edilmesine yönelik kurumsal ve

³⁶⁷ Michel Collomb, **Monopoly. L'OTAN a la conquete du monde**, 2002, s. 17'den aktaran Maksimov, op. cit., s. 141.

³⁶⁸ Utkin, op. cit., s. 11.

geleneksel bir dışı politika arayışlarına girecektir. Bu bağlamda İttifak temsilcileri, askeri yaklaşımları terörden kaynaklanan tehditlere uygun hale getirmek ve muhtemel yeni tehditler ışığında İttifakın karşı karşıya kaldığı ihtiyaçlara uygun bir savunma potansiyelini oluşturmakla ilgileneceklerini zaten şimdiden belirtmektedirler. NATO üyesi devletlerin Savunma Bakanları da yayımladıkları ortak bir bildiriye, bu tür hareketlerde, askeri kaynakların yalnızca bir boyutu oluşturduğunu, ulusal ve uluslararası kaynakların mevcut olduğu geniş bir güç yelpazesinin kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır³⁶⁹. Bu boyut itibarıyla düşünüldüğünde, Rusya Federasyonu ile ABD arasındaki ilişkilerin yeni niteliği dolayısıyla günümüz yeni şartlarında Rusya Federasyonu'nun NATO üyeliği konusundaki ümitler yeniden doğmuştur. Görünen tabloya göre, yeni müttefiklerin kazanılması ve ek katılımcıların dâhil edilmesi ile ilgili yeni biçimler, İran, Kuzey Kore ve ABD tarafından dışlanan devletler grubuna dahil edilmiş diğer devletlerin güçlenmesi dolayısıyla NATO'ya yeterli hakimiyet sağlamaz ise Rusya Federasyonu'nun NATO'ya alınması gündeme gelebilecektir

Bu olasılığın tekrar gündeme gelmesi sürecinde, Rusya Federasyonu ile eski VP müttefikleri arasında günümüzde var olan birçok görüş ayrılığının, “Barış için Ortaklık” ile AB, Dünya Ticaret Örgütü, UNESCO, vb. gibi uluslararası kuruluşlar çerçevesindeki ekonomik ve bilimsel işbirlikleri ile kısmen azalacağı da varsayılmaktadır³⁷⁰. Ancak bizce, Rusya Federasyonu'nun kısa ve orta vadede NATO'ya üye olması halen şüphe konusu olup bu olasılık şimdilik düşüktür.

Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin geleceğinin bağlı olacağı önemli bir diğer hususta NATO'nun, İttifak dışında ortaya çıkan / çıkabilecek yeni güvenlik tehditlerine uygun olarak faaliyetlerini yeniden yapılandırabilecek olmasıdır. Bu ilişkilerin gelişim yönünü Amerikalı Senatör R. Lugar şu şekilde çalışmıştır:

³⁶⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; 18 Aralık 2001 tarihli terörle mücadele açıklaması: “NATO'ya ait savunma potansiyelinin uyarlanması”, <http://www.nato.int/docu/other/ru/2001/p01-173r.htm> (e.t. 17.09.2005)

³⁷⁰ Y. Morozov, **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya ve NATO - Askeri Kuruluş: Sorun ve Perspektifler**, Moskova: 2001, s. 22.

“Fiiliyatta NATO ile Rusya Federasyonu arasında yeni ilişkileri kurabiliriz. Ancak ittifakımız, terörizme karşı verilen savaşta yeni ve önemli bir güce dönüşmez ise başarısız sayılacaktır. NATO, bu savaşa katılmayı isteyip istemediğine karar vermelidir. En ciddi güvenlik tehdidine gerektiği şekilde yanıt vermek zorunda olup olmadığına kadar vermelidir”³⁷¹.

Senatörün belirttiği üzere, terör tehditlerinin Almanya’da planlanıp Asya’da finanse edilip, Birleşik Devletler’de uygulamaya konulabileceği bir Dünyada “sorumluluk bölgesi içinde” ve “sorumluluk bölgesi dışında” gibi kavramlar önemi yitirilmiştir, dolayısıyla teröristlere suçlarını itiraf etme zamanının geldiğini göstermenin en iyi yolu güç kullanımıdır. Ancak bizce, bir siyasi kuruluşa ait sorumluluk bölgesinin yalnızca Avrupa Atlantik bölge ise sınırlandırılması (günümüz uluslararası güvenlik tehditlerinin uluslararası niteliğe sahip olması sebebiyle) çalışmaları etkisiz kılacaktır. Bu bağlamda zaman içinde, NATO adaylarını eleme kriterlerinin, tehdit niteliklerinin farklılaşması sebebiyle değişeceği muhtemeldir. Bununla ilgili olarak, “sempatizan”, “ortak”, “imtiyazlı ortak”, “deneme süreli üye”, vs. aşamalarıyla NATO üyeliğine yavaş ve kademeli girişle ilgili çeşitli yeni mekanizmalarının ortaya çıkması ihtimaller arasındadır³⁷².

Başta ABD olmak üzere NATO üyesi devletlerdeki iç siyasi tutumlarda Ira Straus³⁷³ gibi stratejistler tarafından Rusya Federasyonu’nun İttifaka giriş düşüncesi kapsamında olumlu olarak değerlendirilmektedir. Ancak, bu görüş pek gerçekçi değildir. Çünkü, ABD ile Çin arasında tarihi olarak güçlü bağlar ve bu düşüncenin görüşülmesi karar alma aşamasına çıkması halinde, Doğu Avrupa lobisiyle ortak olarak hareket ederek bu yöndeki kararın alınmasını engellemek için yeterli ve hatta yeterli düzeyden daha fazla olan, Çin asıllılarının ABD toplumundaki siyasi nüfuz potansiyeli hesaba katılmamıştır. Pratikte ABD hükümeti ya da herhangi bir NATO üyesi devlet hükümetinde, Rusya

³⁷¹ Senatör R. Lugar’ın açıklamaları için bkz., **The Wall Street Journal**, 21 January 2002.

³⁷² Morozov, op. cit., s. 25.

³⁷³ Ira Straus, loc. cit.

Federasyonu sınırlarının toplu savunma dâhilinde savunulması hususunu ciddi olarak birilerinin görüşmeye başlaması ihtimali düşüktür³⁷⁴.

Bu faktörlerin yanı sıra birçok yabancı gözetmen uzun zamandan beri Rusya Federasyonu'nun, NATO için önemli hususlarda kararların alınmasını sabote etmek yada NATO'ya ait askeri operasyonların yapılmasına engel çıkarmak için yeni forumu kullanabileceğinden endişe etmektedir. Dolayısıyla bu yazarlara göre Rusya Federasyonu'nun NATO'ya alınması, İttifakın güçlenmesinden ziyade iç görüş ayrılıklarının artmasına neden olacaktır. Sonuç olarak bu durum NATO'yu, hiçbir faaliyete kabil olmayan AGİT tarzı bir yapıya indirgeyecek yada Rusya Federasyonu'nun, geleneksel Atlantik aşırı yada Avrupa içi görüş ayrılıklarını çıkarları doğrultusunda kullanma fırsatını elde edeceği rekabet eden bloklara ayıracaktır³⁷⁵.

Bu sorunu araştıran yazarların genellikle belirttikleri ve bu çalışmamızda daha önce belirtilen çeşitli nedenlerin yanı sıra Andrey Pyankovskiy somut bir neden daha belirtmiştir. Pyankovskiy'e göre, "*Rusya Federasyonu, NATO için fazla iyi yada fazla kötü olduğundan değil, NATO bir toplu güvenlik kuruluşu olduğundan ve NATO üyeleri, Doğusu ve Güneyinde çok ciddi güvenlik tehditleriyle karşı karşıya kalan Rusya Federasyonu gibi kocaman bir ülkenin güvenliğinden sorumluluğu hiçbir zaman üstlenmeyeceğinden, Rusya Federasyonu hiçbir zaman NATO'ya alınmayacaktır*"³⁷⁶.

Ayrıca, birçok araştırmacının ciddiye almadığı fakat belirtilmesi gereken bir diğer sebepte, ABD stratejisini belirleyen Beyaz Kitap'ta yer aldığı iddia edilen; Rusya Federasyonu'nun işgal edilmesi, dünyanın diğer ileri giden Devletleriyle paylaşılması ve doğal afetler ile ekolojik kazalardan kurtarmak amacıyla kendi

³⁷⁴ Rusya Federasyonu'nun NATO'ya alınmasını destekleyen az sayıdaki ABD'li yandaşlardan biri olan Ira Straus, NATO'nun ABD'nin Meksika ile sınırlarını korumadığını belirterek bu soruyu es geçmiştir. Ancak bu kıyaslama ABD ile Rusya sınırlarının saldırıya açık olma dereceleri ve bu ülkelerin komşularıyla ilişkileri konusunda erişmiş olduğu güvenlik seviyeleri arasındaki farkı hissetmemize imkan verir.

³⁷⁵ Z. Bzezinski, "NATO should remain wary of Russia", **The Wall Street Journal**, 28 November 2001.

³⁷⁶ A. Pyankovskiy "Rusya ile Avrupa. Biz kimiz? **Rusya-AB İlişkileri Sempozyumu** Moskova, s. 35.

halkını Rusya Federasyonu topraklarına yerleştirmesi planıdır³⁷⁷. Ancak, ABD zaman içinde Rusya Federasyonu'nun kaynaklarını ele geçirmek ümidiyle NATO üzerinden bu politikasına hız verirse, “köşeye sıkıştırılan tavşan kurda saldırır” misali, Rusya Federasyonu'nun Doğu komşuları olan Çin ve Hindistan da dahil olmak üzere, muhtemelen NATO'ya karşı olan diğer devletlerle mümkün olan her türlü ittifakı oluşturmak dışında çaresi kalmayacaktır³⁷⁸.

Bu tür stratejilerin uygunluk ve gerekliliğine kimi araştırmacılar şimdiden işaret etmektedirler. Aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alacağımız üzere, hususi olarak, uluslararası rakiplerinin saldırgan ve top yekûncu tarafına karşı koymak için Rusya Federasyonu'nun, özellikle önemli bir potansiyeli bulunan fakat ABD ve müttefiklerinin potansiyel tehdit listesinde bulunmayan devletlerle işbirliğini sağlamlaştırma ve ortak menfaatleri çizme yönünde çaba göstermesi bu kapsamda değerlendirilmelidir.

3.1.1. Rusya Federasyonu'nun Potansiyel Müttefiki Olarak Çin

Yukarıda da belirttiğimiz üzere NATO'nun Rusya Federasyonu ile olan ilişkilerinde gelişime bağlı olarak Çin'in Rusya Federasyonu'nu destekleyebileceği veya başka bir ifade ile belirtsek bu iki ülkenin önemli bir müttefik olabileceği ileri sürülmektedir³⁷⁹. Ancak, bu potansiyel müttefik ilişkisini irdelemeden önce son yıllarda uluslararası ilişkiler disiplini içinde gündeme gelen ve tartışılan “Çin tehdidi” kavramını genel hatlarıyla belirtmek bizce doğru olacaktır. Zira, bu kavramın mahiyetini Çin'e yönelik aşağıdaki suçlamalar teşkil etmektedir³⁸⁰:

³⁷⁷ N.İ. Litvinov, **Küresel Ekoloji Krizi ve Yeni Uluslar Arası İlişkiler Sisteminin Oluşumu**, Moskova: 2001, ss. 64-73.

³⁷⁸ A.V. Torkunov **Modern Dünyada Rusya ve Çin: Uygulamalı Bilimsel Konferans Materyalleri**, Moskova: Moskova Uluslar Arası İlişkiler Devlet Enstitüsü, 1997, s. 72.

³⁷⁹ Ibid., s. 74.

³⁸⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; V. A. Korsun, **Kuzey-Doğu ve Orta Asya: Uluslararası ve Bölgeler Arası Etkileşimler Dinamiği**, Moskova: Sbp, 2004, ss. 193-216.

- ABD ve Rusya Federasyonu'na ait silahlı kuvvetlerin azaltılmasından sonra Çin, ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmaya çalışmaktadır.
- Çin, bölgesel bir askeri-ekonomik süper güç olma niyetindedir.
- Rusya Federasyonu'dan modern silah çeşitlerini satın almakta olan Çin, bölgedeki silahlanma yarışının gidişatından kaynaklanan sorumluluğu üstlenmektedir.
- Son yıllarda Çin'in silahlanma masrafları sürekli olarak artmaktadır.

1991 yılından itibaren Çin'in hareketlenmesinden endişe duyan Japonya hükümeti, güvenlikle ilgili Beyaz Kitabının belirli bir kısmını Çin'e ayırmaya başlamıştır. Bu yaklaşım, Çin'i sınırlama düşüncesinden hiçbir zaman feragat etmemiş olan ABD'den hemen destek görmüştür. Zira öncelikle, hızla gelişen ekonomisi Çin'in 21. yüzyılda Dünya sahnesinde lider yerini almasına ve ABD'nin, hegemonya politikasını uygulayarak kendi ideolojik standardına uygun yeni bir Dünya düzenini kurmasını engellemesine izin verebilecektir. Ayrıca ideolojik açıdan bakıldığında, SSCB'nin dağılmasından sonra Çin, dünyada tek büyük sosyalist ülke olarak kalmıştır. Artık ABD, sosyalizmin konumunu tamamıyla yok etmek amacıyla tüm kapitalist gücünü Çin'e yöneltmek istemektedir. SSCB dağıldıktan sonra ABD ile Avrupalı müttefikleri arasındaki görüş ayrılıklarının genişlemesi sonucunda, dikkatleri iç sorunlardan uzak tutmak için yeni bir potansiyel düşman ihtiyacı doğmuştur³⁸¹.

Ancak, Çin ve Rusya Federasyonu kısa vadede müttefik olup, ABD ve NATO karşıtlığını açıkça ilan edecek kadar güçlü değildir. Çünkü, böyle bir ittifakın ortaya çıkması için karşılıklı irade ve oluşturulması için de zaman gerektirmektedir. Fakat, her şeye rağmen NATO bu tür bir ittifakın oluşumuna yönelik çaba gördüğü takdirde, Rusya Federasyonu'nun çıkarlarına karşı aktif bir taarruz başlatabilir. Zira, Rusya

³⁸¹ Londra Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün tahminlerine göre 2020 yılında Çin'in, 70-75 piyade tümeni, 60-70 füze sistemi ve 50-60 yeni nesil denizaltısı olacaktır. Aynı zamanda içinde Rusya Federasyonu yalnızca 15-20 piyade tümeni, 400-500 savaş uçağı, yaklaşık 40 füze sistemi ve takriben 20 denizaltı bulundurma imkanına sahiptir. Bu tahmin, önümüzdeki 20 yıl boyunca Çin ekonomisinin sürekli olarak hızla büyümesi ve Rusya Federasyonu ekonomisinin sürekli düşüşü koşuluna dayanmaktadır. Ancak bazı uzmanlara göre bu şartın gerçekleşmesi zordur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Wan Hai Don, **Asya'da Güvenlik Sorunları**, Moskova: 2001, ss. 142-143.

Federasyonu'nun ortadan kaldırılması, şu anki haliyle varlığını sürdürmesinden çok daha fazla güç gerektireceğinden NATO, Rusya Federasyonu'nun bir diğer güçlü devletle ittifak kurma çabasını kesinlikle göz ardı etmeyecektir³⁸².

2.1.2. Rusya Federasyonu'nun Muhtemel Müttefiki Olarak Hindistan

Genel olarak baktığımızda Rusya Federasyonu, uzunca bir süredir Hindistan'la geleneksel ortaklığını güçlendirmekte, Güney Asya'da bulunan sorunların aşılmasına ve bölgede istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Rusya Federasyonu, Hindistan'la Pakistan arasında imzalanan *Kapsamlı Nükleer Test Yasaklama Anlaşması* ve bu iki devletin *Nükleer Silahların Yaygınlaşmasını Önleme Anlaşmasına* taraf olmasını, Asya Pasifik Okyanusu bölgesinde istikrarı sağlamanın önemli bir etkeni olarak görmektedir. Rusya Federasyonu aynı zamanda, Asya'da nükleer silahlardan arınmış bölgeleri oluşturma düşüncesini desteklemektedir³⁸³.

Bu bağlamda olası bir NATO Rusya Federasyonu ilişkilerindeki sorun döneminde, bu iki devletin gerek ikili ittifak gerekse örgütsel (Şangay Birliği gibi) bir dayanışma içine girmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, Rusya Federasyonu'nun Hindistan'ın yanı sıra Beyaz Rusya, Kazakistan ve BDT üyesi diğer devletlerle etkileşimini daha da hızlandırmaya çalışabileceği ve bu devletlerle askeri işbirliğini yeniden canlandırmaya yönelik çabalar sarf edebileceği, bu şekilde NATO baskısına karşı koymak için kombine bir blok oluşturmak isteyebileceği de ileri sürülebilir. Ancak, bu müttefiklerin neredeyse tamamı, "Barış İçin Ortaklık" programı çerçevesinde NATO'nun ortağı haline gelmiştir ve bu devletlerin, Rusya Federasyonu gerçek bir tehditle karşı karşıya kalırsa kendi devletlerinin geleceğini riske atıp atmayacakları belli değildir³⁸⁴.

³⁸² Torkunov, op. cit., s. 79.

³⁸³ Korsun, op. cit., s. 203.

³⁸⁴ Ibid., s. 204.

3.1.3. Genel Değerlendirme

Genel olarak bakıldığında ABD ve Rusya Federasyonu dışındaki diğer devletlerin ekonomi ve askeri güçlerinin gelişmesine göre tek kutuplu bir uluslararası sistemin önümüzdeki on yıllar içerisinde Dünyada güç dağılımını belirlemesi beklenmektedir. Dolayısıyla, tek kutuplu bir uluslararası sistem senaryosu çerçevesinde Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin diplomatik denge şartları altında ya da askeri bir çatışma düzleminde olmak üzere iki yönde gelişeceği ileri sürülebilir.

3.1.3.1. Diplomatik Denge Şartlarında Rusya Federasyonu NATO İlişkileri

Tek kutuplu bir uluslararası sistem içerisindeki diplomatik denge şartları altında Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin yapısına ilişkin öngörü, Rusya Federasyonu'nun diplomatik manevralarına devam edeceği ve büyük ustalıklarla bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruyabileceği görüşüne dayanmaktadır. Bu olasılığın gelişmesi halinde Rusya Federasyonu durumunu sağlamlaştırabilecek, bağımsızlığını koruyabilecek ve aşağıdaki etkenler sayesinde siyasi manevra gücünü arttırabilecektir.

Ekonomi, savunma gücü ve politikasının sağlamlaştırılması. Daha öncede çeşitli boyutlarda ele aldığımız bu alanlarda Rusya Federasyonu'nun yoğun bir çaba göstermesi gerekmektedir. Çünkü, günümüz itibarıyla Rus ihracatının ürün yapısı kötüleşmeye devam etmektedir ve hammadde ve yarı mamullerin izafi ağırlığı neredeyse %90'a ulaşmış bulunmaktadır. Dolayısıyla, düşük rekabet kapasitesi ve üreticilerinin son derece kararsız olan mali durumu yüzünden hazır mamul oranı %10'a kadar düşmüştür³⁸⁵.

³⁸⁵ V.V. Makarenko, **Rusya Federasyonu'nun Müttefikleri Kimlerdir?: Zihniyet ve Jeopolitik: Rusya Güvenlik Politikasına Ait Paradokslar**, Moskova: "STRADİZ" İnceleme ve Danışmanlık Merkezi, Alternatif Gelişim Modellerini Araştırma Vakfı, 2000, s. 254.

ABD ve NATO ile olan ilişkilerin özelliklerinin dikkate alınmasıyla ABD ve NATO ile işbirliğine hız verilmesi gerekmektedir³⁸⁶. Bu bağlamda gelecekte mümkün olan işbirliği alanlarından biri Rusya Federasyonu ile NATO'nun, yeni silah prototiplerini üretmesidir. Rusya Federasyonu savunma bakanı Sergey İvanov'un açıklamasına göre "*Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki askeri ve teknik işbirliği alanında somut faaliyetlerden çok açıklamalar yapılmaktadır ancak ileride ortak silah prototipleri geliştirilebilecektir*"³⁸⁷.

Diğer devletle ile ilişkilerin güçlendirilmesi. Başta, Beyaz Rusya, Kazakistan, Ukrayna ve diğer BDT üyesi devletlerle ilişkilerin sağlanması sayesinde Rusya Federasyonu, NATO karşısındaki konumunu kısmen güçlendirebilecektir³⁸⁸. Bu bağlamda yukarıda da belirttiğimiz üzere Çin de dâhil olmak üzere, Şanghay Anlaşması çerçevesindeki ortaklarıyla ilişkilerin sağlanması ve hızla gelişmekte olan Hindistan'la ilişkilerini güçlendirmesi gerekmektedir. Başta İran olmak üzere, ABD ve NATO'ya muhalif devletlere silah tedarikinin geliştirilmesi ve onlara ait askeri potansiyelin kuvvetlendirilmesi de bu bağlamda değerlendirilebilecektir³⁸⁹.

NATO içi görüş ayrılıklarını kullanmak: Başta Fransa olmak üzere bazı Avrupa devletlerinin Rusya Federasyonu'na karşı olumlu tutumuna dayanarak, NATO içi görüş ayrılıklarını³⁹⁰ kullanmakta Rusya Federasyonu açısından önemli bir fırsattır.

³⁸⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; M. İ. Rıhtık, **Rusya ile NATO'nun Stratejik Ortaklığı: Sırası Ne Zaman Gelecek?**, Moskova: SPb.,2002, ss. 64-81.

³⁸⁷ Sergey İvanov'un Rusya-NATO Konseyi oturumunun açılışı öncesinde 13 Haziran 2003 tarihinde yaptığı bu açıklama için bkz., www.newsru.com.

³⁸⁸ S.L. Tkaçenko, S. Petermann, **BDT Ülkelerinin Askeri Alandaki İşbirliği ve NATO Etkeni**, Moskova:- SPb., 2002, s. 243.

³⁸⁹ Rusya Federasyonu'nun savunma gücünün artırılması ve imajının güçlendirilmesi yönlerinden biri silah ihracatının artırılmasıdır. Ancak koordinasyon yetersizliği ve koordinasyon merkezinin bulunmaması, Rusya Federasyonu'nun yetersiz temsil seviyesi ve mevcut temsilci heyetlerin uygun yetkilere sahip olmaması, Rus silah ihracatçılarının pazarlama politikalarını iyi planlamadığını göstermektedir. Bu nedenle 1990'lı yıllarda Rus silah ihracatı katlarca azalmış. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; A.V. Alyayev, B.V. Tsıkalo, **Rusya NATO'nun Doğu Avrupalı Yeni Üyelerinin (Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti) Silah Pazarında**, Moskova: SPb., 2001, ss. 167-193.

³⁹⁰ NATO üyesi devletler arasındaki görüş ayrılıkları için bkz., Reçber, "Avrupa Güvenlik ve...", loc. cit.; Kamuran Reçber, "AB Kurucu Antlaşması Düzenlemeleri İtibarıyla AB Üyesi Devletler Arasında Ortak

Zira, hatırlanacağı üzere Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac 1990'ların başından beri, VP'nin dağılması ve Doğu tehdidinin sona ermesi dolayısıyla NATO'nun Avrupa güvenliğini sağlama konusundaki misyonunun tamamlandığı yönündeki fikrini beyan etmektedir. Fransa halen bu tutumunu korumakta ve Atlas Okyanusundan Ural Dağlarına kadar açık bir Avrupa vizyonunu savunmaktadır³⁹¹. Bu unsurların yanı sıra, büyük bir enerji kaynağı yetersizliği olan Avrupalı devletlerin, Rusya Federasyonu'nun enerji potansiyelini dikkate alması ve ABD'nin kendilerine dayatacağı bir NATO planı kapsamında Rusya Federasyonu ile ilişkilerinin bozulmasına karşı çıkmaları da kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, yeni saldırı hareketlerine meyil etme konusunda Avrupa'nın özel tarihsel zihniyetini hesaba katmak gerekmektedir. Zira, Avrupa kendi topraklarında iki dünya savaşını tecrübe etmişken Amerika bu tecrübeye sahip değildir ve Avrupalı devletler, nükleer savaşın başlaması durumunda Rusya Federasyonu'nun önleyici yada karşılık niteliğindeki füze saldırılarına hedef olacaklarının farkındadır. Genel ve soyut olarak aktardığımız bu görüş ayrılıklarının bulunduğu ve yenilerinin eklendiğini ise birçok yeni gelişme göstermektedir. Örneğin, Irak işgali döneminde ABD'nin eski müttefik olan Almanya ile Fransa'dan değil, İttifakın yeni üyelerinden (Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya) destek göreceğini kimse tahmin edememiştir³⁹².

Sonuç olarak bakıldığında, birçok Avrupalı müttefikinin ABD politikalarına her konuda katılmaması, kademeli bir şekilde kendi hızlı yanıt güçlerini oluşturmaya çalışmaları bazen, Fransa örneğinde olduğu gibi, son derede katı bir şekilde ABD'nin tutumuna karşı çıkmaları örneklerinde görülen bu görüş ayrılıklarının derinleşebileceği de ihtimaller arasındadır. Ancak günümüz itibarıyla Avrupalı Devletlerin büyük bir kısmı ABD'ne fazlasıyla bağlıdır, çünkü NATO içindeki askeri harcamaları büyük oranda ABD üstlenmektedir. Bunun yanı sıra, Avrupalı müttefiklerini eski Yugoslavya

Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Konularında Uzlaşma Var mı?", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002, passim.

³⁹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Y.O. Obiçkina, "Mitterrand'dan Chirac'a: Fransız Diplomasisinin Yeni Tarzı", (içinde) **Rus Diplomasisi: Geçmiş ve Günümüz**, Moskova: 2001, ss. 406-414.

³⁹² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; "Yeni NATO Üyeleri İttifak İçinde Büyüyen Görüş Ayrılıklarını Engelliyor", http://www.abkhazeti.ru/news_detail.php?id=4481 (e.t. 11.04.2005)

savaşının içine çekmeyi başaran ABD, bu müttefiklere toplu bir sorumlulukta yüklemiştir. Lakin, eski Yugoslavya Cumhuriyetleri, Ukrayna, Gürcistan ve şu anda tarafsız olan Finlandiya ve belki de İsveç'in NATO'ya üye olması zamanla, ABD ile Avrupa'nın potansiyelleri arasındaki farkı azaltacaktır. Fakat yine de, Avrupa'nın kendi ekonomik üstünlüğüne kavuşması ve bağımsızlık düzeyini arttırması için ciddi bir zaman süresi gerekmektedir.

AB ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlarla daha sıkı entegrasyon: Bazı uzmanlar, Rusya Federasyonu'nun AB ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar ile daha sıkı bir entegrasyon gerçekleştirerek gücünü arttırabileceğini savunmaktadırlar. Bu uzmanlara göre, Rusya Federasyonu en başta AB ile imtiyazlı ortaklık statüsü için çaba göstermelidir. Çünkü, bölünen bir Dünyada sürekli olarak yeni belirsizlik etkenleri ortaya çıkmakta ve günümüzde tüm açıklamalar bu yönde yapılmaktadır. Ancak, siyasi risklerin en aza indirgenmesi, güven seviyesinin ve karşılıklı tahmin edilebilirliğin yükseltilmesi için ulusal parlamentolar tarafından onaylanacak olan tam kapsamlı anlaşmalar gerekmektedir.³⁹³

Rusya Federasyonu'nun Dünya Ticaret Örgütüne girişine ilişkin olarak da çeşitli görüşler söz konusu olup, hammadde ihracatçısı olan bir devletin sınırlarını ucuz mal ve hizmetlere açmasının karlı olmayacağı görüşü bunlar arasındadır. Ancak Avrupa kurum ve kuruluşlarına yönelik daha sıkı bir entegrasyon açısından bu çaba son derece önemlidir. Bunun yanı sıra, stratejik açıdan ekonomik çıkarların mı siyasi çıkarların mı daha çok fayda getireceği belli değildir. İlave olarak Dünya Ticaret Örgütüne giriş Rusya Federasyonu'na mal ve hizmetlerini dış piyasalarda daha hızlı bir şekilde satma ve pazarlama imkânını vermektedir. Bu durumda Soğuk Savaş sırasında "Jackson-Vanik" sınırlama yasasının halen yürürlükte olduğu ve bir takım diğer sınırlamaların kaldırılmadığı ABD dâhil olmak üzere bir takım devletlerin

³⁹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; "İstanbul Zirvesi Sonuçları..." op. cit., s. 50.

uygulamakta olduğu tecrit politikası şartlarında, büyük ölçüde Rusya Federasyonu'nun lehine olacaktır³⁹⁴.

Askeri potansiyel ve nükleer silahların bulunması: Bilindiği üzere bu silahlar yıllarca sınırlayıcı etken görevini yapmışlardır ve bir takım araştırmalara göre de bu görevlerini halen devam ettirmektedirler. Genel olarak bakıldığında ise günümüz Dünya gayri safi hâsılasının % 45'inin NATO üyelerine ve sadece %2,4'ünün ise Rusya Federasyonu'na tekabül ettiği görülmektedir. NATO'nun askeri masrafları ise tüm Dünyada yapılan askeri masrafların % 46'sını teşkil etmektedir. Bu oran Rusya Federasyonu'nun en az 25 katıdır. NATO silahlı kuvvetleri 6.3 milyon askerden oluşurken, Rusya Federasyonu 1.2 milyon askere sahiptir Ayrıca, Rusya Federasyonu ABD ile yapmış olduğu anlaşma uyarınca, stratejik silahlarının sayısını anlaşmalı olarak azaltarak, 2008'e kadar 1500 nükleer füzeye düşürülmeyi kabul etmiştir³⁹⁵..

3.1.3.2. Askeri Bir Çatışma Düzleminde Rusya Federasyonu NATO İlişkileri

Daha öncede belirttiğimiz üzere bir çok araştırmacı tarafından, tek kutuplu bir uluslararası sistem senaryosu çerçevesinde Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin diplomatik denge şartları dışındaki olası gelişim seyrinin askeri bir çatışma düzleminde olabileceği ileri sürülmektedir.

Zira, bu olasılık itibarıyla özellikle Rus bilim insanları, Dünyanın ana bölgelerindeki gelişmelere ilişkin tahminlerin ve başta ABD olmak üzere İngiltere ve Fransa gibi bazı batılı devletlerin silahlı güçlerini kurarken izledikleri yöntemlerin incelenmesinin, 2010 yılına kadar Rusya Federasyonu'na karşı direkt silahlı tehdit ihtimalinin düşük olduğunu gösterdiğini, ancak daha sonra yıllarda Rusya Federasyonu ulusal güvenliğine karşı potansiyel tehditlerin büyüyebileceğini savunmaktadırlar.

³⁹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Peter van Ham, Richard Kugler; "Western Unity and the Transatlantic Security Challenge"; http://www.marshallcenter.org/site-text/lang-en/page-coll-mcp-1/static/xdocs/coll/static/mcpapers/mc-paper_4-en.pdf (e.t. 17.10.2005)

³⁹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Utkin, op. cit., s. 368; İ. S. İvanov, **Dünya Topluluğu Küreselleşme Tehditleri ile Karşı Karşıya**, Moskova: Yıllık Diplomatik Yayın, 2000, ss. 41-46.

Potansiyel tehditlerin başında ise komşu devletler kuşağında Rusya Federasyonu ile NATO'nun çıkarlarının çatışması ya da ABD'nin NATO'nun sorumluluk bölgesi içine Rusya Federasyonu'nun topraklarını dâhil etme çabası gösterilmektedir. Bu kapsamda, NATO ile Rusya Federasyonu arasında stratejik zıtlaşmanın görülebileceği bölgelerden bir diğ erinin de Kafkasya olabileceği ileri sürülmektedir. Zira potansiyel olarak bu bölge savunma açısından en zayıf alan olup, bir çeşit “yeni küçük Balkanlar” niteliğindedir. Daha geniş bir ifade belirtirsek SSCB dağıldıktan sonra bu bölgede etnik temeldeki çatışmalar şiddetlenmiş ve “federal hükümet ile Çeçenistan'ın bağımsızlığı yönündeki hareket” arasında savaş başlamıştır. Bu sebeple analistlerin ortak görüşüne göre bu bölge, uzun vadeli tahminler açısından en zor bölgedir³⁹⁶.

Rusya Federasyonu silahlı kuvvetlerinin günümüzdeki durumu ve sınırlı ekonomik imkânları da kısa vadede, nükleer silahların uygulanma tehdidini güç bakımından üstün olan düşmana karşı tek sınırlayıcı etken kılmaktadır³⁹⁷. Ancak bu son çare olarak kullanılabilir ve şüphesiz son derece riskli bir hamledir, çünkü şu anda Avrupa topraklarındaki hava üsleri ve askeri birliklerde ABD'nin 150 nükleer füzesi bulunmaktadır. Ayrıca, Rus ordusunun savaşa hazır olma düzeyinin ciddi oranda düştüğü de hesaba katılmalıdır³⁹⁸.

Ancak, son yıllarda kısmen Kosova'daki savaş ve NATO tarafından yeni stratejinin kabul edilmesi sebebiyle Rusya Federasyonu'nun da stratejisini değiştirerek askeri gücünün arttırılmasına yeniden önem verdiği de bilinmektedir³⁹⁹. Rusya Federasyonu'nun son yıllarda kademeli olarak savunma gücü ve savunma gücünün

³⁹⁶ Y. Z. Çen, **Kosova Savaşı ve Rusya ile NATO Arasındaki İlişkilerin Stratejik Bakımdan Gözden Geçirilmesi**, Moskova: ÇHC Devlet Konseyi Analitik Merkezi, 2002, s. 40.

³⁹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; <http://www.gazeta.ru/elections2003/qa/67938.shtm>, (e.t. 14. 12. 2005).

³⁹⁸ Rus sosyologların elindeki verilere göre günümüzdeki askerlerin yüzde 15'i okuma ve yazmayı bilmiyor, dörtte biri ise daha önce uyuşturucu kullanmıştır. Askeri donanım onlarca yıl tamir görmemiş, silah alımları sıfıra yakın ve her gün 140 subay silahlı kuvvetlerdeki işlerini bırakma dilekçesi vermektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; “İstihbarat Tahminleri: Güçlü Bir Avrupa NATO'nun Rolünü Azaltacaktır”, <http://www.gazeta.ru/17/01/2005>.

³⁹⁹ Çen, op. cit., s. 38.

hukuki temelini geliştirdiğinin en önemli kanıtı ise bu alanda ki bir takım önemli evrakların kabul edilmiş olmasıdır⁴⁰⁰. Bu evrakların yanı sıra, ilk olarak 2004 yılında askeri bütçesi 5 milyar \$ tutarında olan Rusya Federasyonu'nun silah ihracatı, öngörülen hâsılatı aşmıştır⁴⁰¹. Aynı gelişmenin 2005 ve 2006 yıllarında da sağlanması beklenmektedir.

Bizce tüm bu göstergeler, Rusya Federasyonu'nun uluslararası konjonktürdeki gelişmelere daha rasyonel tepki vermeye başladığını göstermektedir. Bu bağlamda, Rusya Federasyonu'nun yüksek seviyede diplomasi ve manevra ustalığı göstererek hareket etmesi halinde⁴⁰² kademeli olarak gelişmesi ve sözünü daha çok geçirebileceği yeni bir statüye kavuşması ihtimaller dâhilindedir. Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki karşılıklı etkileşime yönelik yeni yaklaşımların tartışılması, ileri sürdüğümüz bu olasılığı onaylar niteliktedir. Örneğin, NATO İstanbul Zirvesi'ndeki tartışmalar esnasında Aleksandr Konovalov, NATO'nun yalnızca, günümüzdeki terörle mücadele sorunlarının çözülmesi ve diğer çağdaş tehditlere karşı müdafaa için uygun olmayan bir "soğuk savaş" aracı olduğuna dair görüşü dile getirmiştir⁴⁰³. Ancak Konovalov'un tersi görüşler de açıklanmış ve NATO ile işbirliğine yönelik istikametle Rus dış siyasetinin kavramsal temeli arasında inanılmaz bir kopukluğun söz konusu olduğu belirtilmiştir. Tüm bu yaklaşımlar dikkatli bir şekilde irdelendiğinde ise Rusya

⁴⁰⁰ Bu evrakların bazıları şunlardır: Rusya Federasyonu Uluslar Güvenlik Yaklaşımı; Rusya Federasyonu Dış Politika Yaklaşımı; Rusya Federasyonu Askeri Doktrini; Rusya Federasyonu Enformasyon Güvenliği Doktrini; Rusya Federasyonu Deniz Doktrini; Rusya Federasyonu Sınır Politikası Temelleri; Rusya Federasyonu Askeri Hizmet Prosedürü Yönetmenliği; Olağanüstü Hal Hakkında, Askeri Durum Hakkında, Rusya Federasyonu Tarafından, Uluslar Arası Barış ve Güvenliğin Sağlanması Yada Yeniden Tesisi için Askeri ve Sivil Personelin Tahsis Edilmesi Prosedürü Hakkında, Rusya Federasyonu Demir Yolları Kuvvetleri Hakkında, Devlet Savunma Siparişleri Hakkında, Savunma Hakkında, Seferberlik Hazırlığı ve Seferberlik Hakkında, Zorunlu Askerlik ve Askerlik Hizmeti Hakkında, Askerlerin Durumu Hakkında evrak ve önlemler. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **Askeri-Sivil İlişkileri Akanında Rusya Federasyonu Hukuki Evrakları Bütünü**; Moskova: 2002, ss. 49-66.

⁴⁰¹ "İstihbarat Tahminleri...", loc. cit.

⁴⁰² Y. V. Morozov, **Avrupa'da / Avrasya'da Güvenliğin Sağlamaştırılması. Güvenlik Alanında Tehditlerin Önlenmesi Amacıyla Önleyici Diplomasi Yöntemleri**, Moskova: SPb., 2000, ss. 92-98.

⁴⁰³ "İstanbul Zirvesi Sonuçları...", op. cit., s. 26.

Federasyonu'na yönelik tehdit kaynaklarının hala NATO, ABD, vs. olarak kabul edildiği görülmektedir⁴⁰⁴.

Mutlak kazanç bağlamındaki işbirliğinin gelecekteki imkânlarına bakıldığında ise ana gelişim istikametlerinin, İstanbul Zirvesi sırasında belirtilen antiterör, toplu imha silahlarının yayılmasını önleme ve uluslararası krizlerin ortak çözümü olduğu görülmektedir⁴⁰⁵. Ancak, Rusya Federasyonu'nun halen büyük şüpheleri mevcuttur. Çünkü, NATO'nun barış faaliyetlerine yönlenmesinin, Rusya Federasyonu'nun konumunun zayıflamasını sağlayacak bir takım diğer hususların yerine getirilmesiyle ilişkili olmadığına dair Rusya Federasyonu ikna edilmemiştir⁴⁰⁶.

3.2. Olası Bir Çift Kutuplu Sistemde Rusya Federasyonu-NATO İlişkileri

Yukarıda ayrıntılı olarak analiz etmeye çalıştığımız tek kutuplu uluslararası sistem senaryosu dışında Rusya Federasyonu NATO ilişkilerine orta ve uzun vadede etki edebilecek uluslararası sistemin çift kutuplu bir yapıyı arz edebileceği öngörüsü de bulunmaktadır. Bu öngörü bir devletin, ABD'nin başta ekonomik ve askeri gücüne eşit seviyeye gelmesi halinde uluslararası sistemin çift kutuplu bir yapıya dönüşeceği düşüncesine dayanmaktadır⁴⁰⁷. Doğal afetler gibi olağanüstü bir olay vuku bulmaz ise bu durumun en az 10–20 yıl sonra, belki bundan da daha geç bir zamanda gerçekleşebileceği ileri sürülmektedir. Ancak, uzun vadedeki muhtemel stratejilerin tespiti için günümüzde bile bu senaryonun gerçekleşme alternatifi ele alınmaktadır.

Birçok araştırmacı, son yıllarda sanayi açısından hızla gelişen ve yüksek teknoloji silahları dahil çeşitli silahları Rusya Federasyonu'ndan yoğun bir şekilde satın alarak savunmasını güçlendirmeye hız veren Çin'in çift kutuplu sistemin diğer devleti

⁴⁰⁴ Ibid., s. 29.

⁴⁰⁵ Ibid., s. 30. Paralel mahiyette ayrıca bkz., P.A. Kalmikov, **Orta ve Doğu Avrupa Bölgesinde Güvenlik: Rusya ve NATO'nun Rolü: Avrupa Güvenliği ve Stratejik İstikrar Bağlamında Rusya ile NATO Arasındaki İlişkiler**, Moskova: SPb., 2001, ss. 8-16.

⁴⁰⁶ "İstanbul Zirvesi Sonuçları...", op. cit., s. 33.

⁴⁰⁷ B. Gill., **Karşılıklı yaklaşımlar: ABD, Çin ve Dünya Düzeni**, Moskova: SPb, 2003, ss. 4-17.

olabileceğini belirtmektedir⁴⁰⁸. Bu senaryolar gerçekleşene kadar Rusya Federasyonu bağımsızlık ve bütünlüğünü koruyabilirse, oluşacak olası sistem içinde güçlü bir şekilde yerini alabilecektir. Yani buradaki şart, diğer bir devlet (yada AB gibi bir devletler ittifakları) ABD ile aynı seviyeye gelene kadar geçecek süre esnasında Rusya Federasyonu'nun menfaatlerini koruyabilmesidir.

Bu bağlamda Çin'in, Avrupa'yı sollayarak askeri, ekonomik ve siyasi potansiyeli bakımından ABD ile başa baş konuma gelmesi (ki bizce bu en erken 20-25 yıl sonra gerçekleşebilir) ve Rusya Federasyonu'nun Çin ile dost ilişkilerini koruyabilmesi halinde Çin, Rusya Federasyonu'nun çıkarlarını ABD ve NATO'nun teşebbüslerinden korumakla ilgilenen devlet olacaktır⁴⁰⁹. Gill ve Çen gibi uzmanlar ise Çin'in tahminlerine göre 2050 yılında, en azından “orta çapta bir süper güç” olacağını, 21. yüzyılın ikinci yarısında ise küresel potansiyelini genişleteceğini savunmaktadırlar. Bu süre zarfında Pekin'in kendi bölgesindeki hareketlerinin ise başta ABD ile ilişkilerine ve Japonya'nın izleyeceği politikalarla Rusya Federasyonu ile ortaklığına bağlı olacağını ileri sürülmektedir⁴¹⁰.

Ancak, bu olasılık bağlamında vurgulanan Rusya Federasyonu – Çin ilişkilerinde, toprak ve doğal kaynaklar yetersizliği ile çalışma şartları ve düşük iş ücretleri dolayısıyla önemli sayıda Çinlinin Rusya Federasyonu'nun Primorye ve Uzakdoğu bölgelerine “zarif hareketlerle” sızmaya çalışmaları da hesaba katılmalıdır. Zira, bu bölgelerdeki Rus işadamlarının, Çinlilerin göçü sayesinde elde etmiş olduğu taktik ekonomi menfaatler, Rusya Federasyonu için belirli bir zaman sonra küresel bir stratejik yenilgi haline dönüşebilecektir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, bu strateji, oldukça spesifik ve yalnızca Çin toplumuna has olan “sızma” stratejisinin⁴¹¹ dış politika

⁴⁰⁸ Ekonomik büyümesi ve askeri yapılanmaları güçlü olan Fransa ve Japonya gibi diğer Devletlerin de sistemde yer alması muhtemeldir. Ancak, diğer Devletlerle ilgili senaryolar, araştırmacıların çoğu tarafından daha uzak ihtimal olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Ibid., s. 6.

⁴⁰⁹ A. Utkin, op. cit., s. 99.

⁴¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Gill, op. cit., ss. 83-84; Çen, op. cit., s. 41.

⁴¹¹ Çin ordusu tüzüğüne, Dünya askeri tüzüklerinden, savunma, taarruz ve karşılama çatışması şeklinde üç geleneksel askeri hareket yöntemi dışında “sızma” yöntemi şeklinde dördüncü bir yöntem öngören

alanında son derece sanatsal ve günümüzde anlaşıldığı üzere son derece başarılı bir şekilde uygulanmasını şekil etmektedir.

Her geçen gün daha çok sayıda Çin menşeli özel şirket de Rusya Federasyonu'nun Primorye ve Uzakdoğu bölgelerinde faaliyete başlamaktadır. Çinli şirketler, özellikle Rus ormancılık şirketleri ve diğer işletmelerinin hisselerini hızla satın almaktadır. Gözlemcilere göre Çin hükümeti, Rusya Federasyonu Uzakdoğusu'nun Çin'e barışçıl bir şekilde ilhak edilmesi için bir plan başlatmıştır ve uygulamaktadır⁴¹².

Dolayısıyla yukarıda aktardığımız bilgilerden de anlaşılacağı üzere çift kutuplu bir uluslararası sistemde Rusya Federasyonu'nun çıkarlarının korunması için Çin'in yardımının gerekip gerekmeyeceği meçhuldür. Zira, olası bir senaryonun gerçekleşmesi halinde durumun tam tersine dönerek sızan işgalcilere karşı Rusya Federasyonu'nun uluslararası topundan yardımı veya destek istemesi de olasılık dâhilindedir. Diğer bir deyişle, kısa vadede Rusya Federasyonu, bağımsızlığını güçlendirerek menfaatlerine yapılan saldırılara sert bir karşılık veremez ise ABD'nin "insani müdahale"si veya Çin'in "sızan işgal"i arasında pek de çeşitliliği olmayan seçeneklerle karşı karşıya kalabilecektir.

Genel olarak incelendiğinde ise Rusya Federasyonu'nun bir taraftan, ABD ile NATO'ya karşı koyma sürecinde Çin'le ittifak görüntüsünü oluşturmaya çalışma kapsamında tüm alanlarda Çin'le ilişkilerini iyileştirmek istediği görülmektedir. Nitekim Rusya Federasyonu, Çin'le tarihte ilk defa ikili askeri tatbikatlar⁴¹³ yapmaya başlamıştır. Ayrıca, Rusya Federasyonu'nun Dünya Ticaret Örgütüne giriş ihtimali, sınır ticaret de dahil olmak üzere ikili ticaretin hızla genişletilmesi, Çin ile Rusya Federasyonu'nun Sibiryâ bölgelerini birleştiren yolların inşası ve silah ticaretinin hızlanması başta olmak üzere tüm olumlu gelişmeler, Çin'in silahlandığı bir ortamda

dünyanın tek ordu tüzüğü olması bu bağlamda ilginç bir bilgidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Gill, op. cit., s. 77.

⁴¹² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Ibid., ss. 84-91.

⁴¹³ Bu tatbikatlar 2005 yılı Ağustos-Eylül aylarında Liaodun yarımadasında (Sarı Deniz) gerçekleşmiştir.

Rusya Federasyonu ile Çin arasındaki ilişkilerin yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Ancak, yukarıda belirttiğimiz Rus sınırını fark ettirmeden geçen binlerce Çinliye Rusya Federasyonu'nun olası itirazları ilişkileri bozabilecek bir olgudur⁴¹⁴.

Rusya Federasyonu – Çin ilişkilerinin yukarıda analiz ettiğimiz bu kaotik yapısından dolayı, çift kutuplu olası bir uluslararası sistemde AB'nin ikinci sac ayağını oluşturması senaryosu da Rusya Federasyonu - NATO ilişkilerinin analizinde önemli bir diğer alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, Çin'in gelişmesinin yanı sıra AB üyesi devletlerde bu süreç içinde birleşmeye gidebilecek potansiyele sahiptirler⁴¹⁵. Ayrıca, bilindiği üzere AB üyesi devletlerin sadece siyasi değil, bağımsız bir devlet yapısı teşkil ederek ve askeri ittifak niteliğinde olacak bir birliği oluşturarak birleşme istemlerinin altında birkaç sebep yatmaktadır.

Daha ayrıntılı bir biçimde belirtirsek öncelikle Avrupa kamuoyu artık Rusya Federasyonu'na, Avrupa güvenliğine yönelik bir tehdit gözüyle bakmamaktadır⁴¹⁶. Daha önce belirttiğimiz üzere bu tutumu, Rusya Federasyonu tarafından kaynaklanan tehdidin sona ermesi dolayısıyla NATO'nun tarihi misyonunun tamamlanmış olduğunu ve dağılması gerektiğini belirten Fransa Başkanı Jacques Chirac en somut şekilde ifade etmiştir.

Bu bağlamda belirtilmesi gereken bir diğer olgu ise ABD'nin uzun zamandan beri Avrupalı müttefiklerine, askeri potansiyellerini yükselterek ortak güvenliğin

⁴¹⁴ Pierre Buchanan'ın belirttiği üzere 2050 yılına kadar Rusya Federasyonu nüfusu 145 milyondan 114 milyona düşecektir. Çin nüfusu ise, "bir ailede en fazla bir çocuk" şeklindeki sert devlet politikasına rağmen 250 milyon kadar artacaktır. Günümüzde bile Çinli erkekler, evlenecek yaşta Çinli kadın sayısından 40 milyon kadar fazladır. Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun endişe etmek için tüm sebepleri mevcuttur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Buchanan'dan aktaran, Gennadiy Neçayev, "Komşu Tehdidi. Rus Uzakdoğu Bölgesi "Sessiz" Çin Yayılmacılığı Tehdidiyle Ciddi Olarak Karşı Karşıyadır", <http://www.vzglyad.ru/politics/2005/8/4/2962> (e.t. 08.09.2005)

⁴¹⁵ S. M. Yermakov, **21. Yüzyılda Siyaset: Tehdit ve Gerçekler, Avrupa'da Çok Uluslu Silahlı Kuvvetlerin Oluşturulması Geleceği**, Moskova: SBp, 2004; ss. IV-V. Y.A. Gusarov, Avrupa'nın Güncel Sorunları -Avrupa'da Merhaleler Mi Değişiyor? Güvenlik ve Savunma Alanında Avrupa Politikası-, Moskova: 2002, ss. 107-120.

⁴¹⁶ Y.P. Davidov, **Değişen Avrupa'da Değişen Rusya: Rusya ve ABD için Sonuçlar: Bilimsel Rapor**, Moskova: Rusya Bilimler Akademisi ABD ve Kanada Enstitüsü, 2002, s. 3.

sağlanması sürecinde daha çok sorumluluk üstlenmeleri için çağrıda bulunması atmaktadır. Ancak, Washington aynı zamanda NATO içinde AB üyesi devletlerden oluşan dışa kapalı bir kulübün ortaya çıkma ihtimalinden de endişe etmektedir. Zira, AB'nin, NATO ile rekabet edecek bir askeri ittifak haline dönüşmesi ABD'ni hiç memnun etmeyecektir. Çünkü ABD, uluslararası krizlere müdahale etme hakkını değerlendirirken ilk hakkın NATO'ya tanınması gerektiğini ısrarla savunmaktadır⁴¹⁷. Kaldı ki ABD'nin bu itirazlarının yanı sıra her ne kadar AB üyesi devletler kendi bünyeleri içinde ODGP ve dolayısıyla AGSP itibarıyla bir askeri yapı oluşturmayı amaçlasalar da, böyle bir gücün oluşması kısa ve orta vadede bizce mümkün değildir. Zira, bir çok bilim insanının belirttiği üzere gerek AB üyesi devletler arasında bu konularda bir oйдаşma bulunmamaktadır gerekse de Birliğe yeni üye olan bir çok devlette dahil olmak üzere üye devletlerin büyük bir kısmı güvenlik ve savunma konularını kapsayan bu alanlarda egemenlik yetkilerini AB'ne devretmeyi istememektedirler⁴¹⁸.

Yukarıda genel ve soyut olarak aktardığımız unsurlar dışında, çift kutuplu olası bir uluslararası sistemde AB'ni ikinci sac ayağını haline getirebilecek diğer bir unsurda AB'nin yükselişte olan para birimi avrodur. Zira, Avronun tedavüle girmesi ile bazı temel süreçlerde⁴¹⁹ dolara olan talebinin ani bir şekilde azalması ABD için bir tehdit oluşturmuştur. Bu bağlamda ABD'nin temel amacı, global finans sektöründe avroyu

⁴¹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Y.A. Gusarov, **Avrupa'nın Güncel Sorunları -Avrupa'da Merhaleler Mi Değişiyor? Güvenlik ve Savunma Alanında Avrupa Politikası-**, Moskova: 2002, ss. 107-120; A.V. Prihodko. **ABD-AB: Bağımsız Bir Avrupa Güç Kutbunun Oluşması İmkânının Değerlendirilmesi**, Moskova: SBp, 2002, ss. 15-28.

⁴¹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması Düzenlemeleri...", passim; Özdal, Genç, passim; Arslan, "Avrupa Birliği Savunma...", passim.

⁴¹⁹ Bu süreçleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Dünyanın altın ve döviz rezervlerinin avronun lehine değişmesi; Avrupa bölgesi ülkelerine ait dolar rezervlerinin azalması; Avrupa bölgesi içinde öncesinde sürekli dolar olarak yapılan hesapların avroya geçmesi (yalnızca petrol piyasasında Avrupa iç ödemelerinin avroya geçirilmesi, yaklaşık 100 milyar doların açıkta kalmasına neden olacaktır); ileride tüm dünyada nakit dolar olarak tutulan tasarrufların bir kısmının avroya geçirilmesi. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; V.A. Lihobabin, **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu'nun Dünyası**, Moskova: 2003, ss. 223-225.

uzun vadeli olarak istikrarsızlaştırmak ve dünyanın ikinci rezerv parasına dönüşmesi ihtimalini ortadan kaldırmaktır⁴²⁰.

AB perspektifinde belirtilmesi gereken bir diğer önemli unsur ise 11 Eylül 2001’de gerçekleştirilen terör saldırıları sonrada AB üyesi devletler ile ABD arasında su yüzüne çıkan ciddi görüş ayrılıklarıdır. Daha geniş bir ifade ile belirtsek, saldırılar sonrasında ABD terörle mücadele için Avrupalı müttefiklerinden destek istemiş fakat başta Fransa ve Almanya olmak üzere bazı AB üyesi devletler teröre karşı mücadelede Amerikalı kuvvetlerin yanında yer almışlar. Buna karşılık aynı devletler Irak konusunda ABD’nin müdahalesine karşı çıktıkları görülmüştür. Afganistan’daki terörle mücadele operasyonunda ise NATO’nun rolü pratikte son derece sınırlı olmuştur⁴²¹. Zira, NATO mekanizmasının tamamı üçüncü dünya savaşı, Avrupa çapında ve hatta küresel çapta bir çatışma ihtimali hesaba katılarak oluşturulmuştur. Bu sebeplede, ABD yöneticilerinin bir takım önemli açıklamalarında (Başkan George Bush’un “Ülkedeki Durum Hakkında”ki mektubu, savunma bakanı D. Rumsfeld’in 31 Ocak 2002 tarihli Ulusal Askeri Üniversitesindeki konuşması, vs.) NATO hiç anılmamıştır. ABD’nin NATO’dan feragat etmesi elbette söz konusu olmayıp İttifaktaki iç değişimlerden bahsedilmiştir⁴²². Bu bağlamda, yeni tehdit ve ihtiyaçlara daha uygun hale gelmesi amacıyla NATO’nun çok yönlü dönüşümü gündeme getirilmiştir. Bu yapılanma ise, en başta bu mücadelede ABD’ye destek vermekten korkmayacak ve ayrıca da terörle mücadele tecrübesine sahip yeni müttefiklerin işin içine çekilmesini gerektirmektedir⁴²³. İlk sırada yanıt veren ve terörle mücadele

⁴²⁰ Ibid., s. 223.

⁴²¹ V. N. Plastun, **21. Yüzyılın Başlangıcında Afganistan**, Moskova: 2004, ss. 166-175.

⁴²² “Rusya ile NATO’nun...”, op. cit., s. 18.

⁴²³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; O.V. Prihodko, **ABD-AB: Bağımsız Bir Avrupa Güç Kutbunun Oluşum İhtimalinin Değerlendirilmesi**, Moskova: Rusya Bilimler Akademisi ABD ve Kanada Enstitüsü, 2002, s. 66

konusunda ABD'ye yardım etmeye hazır olduğunu bildiren Rusya Federasyonu'nun desteği ise bizce bu süreçte oldukça yerinde olmuştur⁴²⁴.

Yukarıda yaptığımız AB'nin uluslararası sistemdeki konumuna ilişkin tespitlerden sonra Rusya Federasyonu - AB ilişkilerin mutlak ve görelî kazanç itibarıyla gelişimine baktığımızda ise üç ana senaryonun var olduğu görülmektedir⁴²⁵: Bunlardan ilkinde göre Rusya Federasyonu ile AB arasındaki yakınlaşma devam edecek ve Rusya, AB tek piyasa sistemine entegre olacaktır. Bu senaryoya göre iki taraf da genel değer, ilke ve ideallere bağlı kalacaktır. İkinci senaryo ise ilkinin tam tersidir. Zira, bu senaryoya göre Rusya Federasyonu ile AB arasındaki ilişkilerde arka arkaya krizler yaşanacaktır. Bunun sebebi ise Rusya Federasyonu'nun kendi kendine yeter bir ülke haline gelip, bir diğer süjenin (AB'nin) empoze ettiği kurallara uymak istemeyecek olmasıdır. Diğer bir deyişle Rusya Federasyonu kendi gelişim modelini izlemekte olup, bu modeli katı bir şekilde savunması gerektiğini, kendi ulusal çıkarları açısından düşünecektir. Bu durumda, Rusya Federasyonu'nun hayati çıkarlarını korumaya yönelik hamleleri AB ve NATO'nun yayılmacı politikasına ters düşecek ve zıtlaşma kaçınılmaz olacaktır. Üçüncü senaryoya göre ise Rusya Federasyonu ile AB arasındaki görüş ayrılıkları, aralarındaki mutlak kazanç temelli işbirliğinin gelişmesini engellemeyecektir. Zira, Rusya Federasyonu ile AB birbirine ihtiyaç duymakta, ekonomilerinin birbirini tamamlamakta olduğu bir dünyada yaşamakta ve ortak sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Rus siyasi çevrelerine göre ilk iki senaryo kendi içlerinde ciddi bir aşırılık taşımakta olup gerçekçi olmaktan uzaktır. Çünkü, olayların bu şekilde gelişmesi ne Rusya Federasyonu ne de AB bünyesinde hiçbir devletin çıkarlarıyla büyük ölçüde örtüşmemektedir. Ayrıca, bu gelişmelerin yaşanması ihtimali düşüktür ve uzun vadede dahi olsa Rusya Federasyonu'nun AB'ne alınma ihtimali hiçbir zaman ne Brüksel ne de üye devletlerin başkentlerinde ciddi olarak ele alınmamıştır. Bu bağlamda, Rus siyasi

⁴²⁴ Ibid., ss. 70.

⁴²⁵ V. N. Brovkin, **Rusya ile Avrupa Birliği: Ortak Hareket Stratejisi Kimin Kiminle Yolları Ortak? 11 Eylül Sonrası ABD ve Avrupa**, Yekaterinburg: 2003, s. 109.

çevrelerin bu ihtimali çok gerçekçi olarak gören kısmı bile bu yöndeki ümitlerinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu ihtimalin gerçekleşmemesi halinde AB'ne entegrasyon, AB hukukunun benimsenmesi ve AB'nin temsil etmekte olduğu gelişim projesinin toplamsal olarak uygulanması, herkes tarafından anlamsız olarak nitelendirilmeye başlamıştır⁴²⁶.

Sonuç olarak, Rusya Federasyonu'nun özel yolunu esas alan görüş üstünlük kazanmaktadır. Zira, Rusya Federasyonu kendi kurallarına göre yaşayarak kendi gelişim modelini takip etmelidir. Bu mantık ise Rusya Federasyonu'nu AB'nden uzaklaştırmakta, entegrasyon senaryosunu gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hayal haline getirmektedir⁴²⁷. Zıtlama mantığı da aynı şekilde, fakat tamamen farklı sebeplerle, Rus siyasi çevrelerde kabul görmemektedir. Zira, yakın Rus tarihindeki gelişmelerden görüldüğü üzere zıtlama yıkıcı olacaktır. Ayrıca, zıtlamanın ortaya çıkması, 15 yıl süren Gorbaçev ve Yeltsin reformlarının boşa geçtiği, siyasi elit çevrelerin Rusya'yı götürmüş olduğu yolda Rusya Federasyonu'nun tüm kurbanlarının mahrum kaldıkları ve kayıplarının boşuna yaşandığının kabulü anlamına gelecektir⁴²⁸.

Aşırıya kaçan bu iki seçenekten vazgeçen Rus siyasi çevreleri AB ile ilişki tesis etmenin orta yol alternatifini mutlak kazanca dayalı işbirliğinde görmektedirler. Ancak Rusya Federasyonu ile AB arasında gerçekten iki tarafın da çıkarına olacak işbirliğinin geliştirilememiş olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Zira, nüfuz alanlarının paylaşımı açısından Rusya Federasyonu ile AB, Rusya Federasyonu ile ABD yada Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki işbirliği yada Sovyet usulüyle, yan yana barışçıl bir şekilde yaşamının günümüz itibarıyla prensipte mümkün olmadığını vurgulamak gerekmektedir. Aslında, Rusya ile AB arasındaki ilişkilerde işbirliği modelinin aksine zıtlama modelinin gelişmesi sebebi, AB yada Batı'nın kötü niyetli olup Rusya Federasyonu'nun daha da zayıflatılmasına yönelik planlar geliştirmesi değildir. Bu durum Rus elit kesimlerinin, sosyalist sistemin ortadan kalkması ve SSCB'nin

⁴²⁶ Ibid., ss. 111-112.

⁴²⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Lihobabin, op. cit., s. 230.

⁴²⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Ibid., ss. 232-236.

dağılmasından sonra karşı koyamayacakları kurallara göre oynamayı kabul etmemesiyle tetiklenmektedir⁴²⁹. Bu durumun bir diğer sebebi de Dünyada değişen güç dengesini tanıma isteksizliği doğrultusundaki Rus karar alıcıların “deve kuşu tavırları”dır. Unutmamak gereklidir ki, Rusya Federasyonu’nun gayri safi hâsılası AB’nden onbir kat küçük, nüfusu da AB’nden üç kat azdır. Stratejik silah olarak AB’nin ihtiyaçlarının yaklaşık üçte birini karşılayan enerji kaynaklarının tedarikinin görülmesi, nezaket, ortak açıklamalar ve işbirliği pek tatminkâr olmayan bir sonuç vermekte ancak bundan daha ileriye gitmemektedir. Ancak durum, yalnızca tarafların birbirine hiç güvenmemesi halinde bu şekilde değerlendirilebilir⁴³⁰. Zira, Rus toplumunun demokratik geleceğini hesaba katarak analiz ettiğimizde, durum değerlendirmeleri tamamen farklılaşacaktır. Rusya Federasyonu iç gelişiminin amacı olarak, güç ayrımı, siyasi elit çevrelerinin rotasyonu, çok partililik, medya özgürlüğü ve bağımsızlığı vb. dâhil, Batı dünyasına özgü ideallerin gerçekleşmesini öngörürse, AB ve NATO’nun genişlemesinin Rusya Federasyonu’nun çıkarlarına ters ve tehditkar tarafı bizce ortadan kalkacaktır. Bu durumda çıkarlara olan bakış değişecek, hayali bir özgünlüğün korunmasından çok, Rusya’ya hem kültürel hem de tarihi bakımdan yakın olan Batı ve Orta Avrupa’da tesis edilmiş olan kişi ve özel teşebbüs varlığı için ülke içinde aynı şartların oluşturulması ve yakınlaşmaya yönelik genel yaklaşımlara pratikteki bağlılık öncelik kazacaktır. Bu siyasi istikrar, uzun vadede iç ve dış politikanın tahmin edilebilecek ve Rusya Federasyonu’nun yatırım bakımından çekiciliğini sağlayacak, Rusya Federasyonu ile AB arasındaki ilişkilerin tesis edilmesine yönelik entegrasyon senaryosu fiilen gerçekleşmeye başlayacaktır⁴³¹.

Bu tarz bir ilişkinin gelişmesine yönelik seçim ise yalnızca Rusya Federasyonu’na ait olacaktır. AB ile Batılı Devletler ise bu seçimi destekleyeceklerdir çünkü bu seçim tüm taraflar için karlı ve gelecek vadeden bir seçim olacaktır. Ancak entegrasyon senaryosunun gerçekleşmesi sonucunda en karlı kalacak taraf yine Rusya

⁴²⁹ Brovkin, op. cit., s. 123.

⁴³⁰ <http://www.ruseu.org/print.php?id=1132> (e.t. 08.09.2005).

⁴³¹ Paralel mahiyetteki görüşler için bkz., Brovkin, op. cit., ss. 123-131; Lihobabin, op. cit., ss. 230-232.

Federasyonu ve Rusyalılar olacaktır. Çünkü bu durumda ülkenin, düşman ve rakiplerden ziyade müttefiklerinden oluşan büyük ve etki sahibi bir grubu oluşacak ve bu müttefiklerle işbirliği içinde Rusya Federasyonu ortak tehdit ve sorunlara karşı mücadele ederek aynı zamanda Dünya çapında önder etmenlerden biri olarak statüsünü koruyabilecektir.

3.3. Olası Bir Çok Kutuplu Sistemde Rusya Federasyonu-NATO İlişkileri

Çalışmamızın önceki kısımlarında ele aldığımız senaryolarda belirttiğimiz üzere başta Çin, AB, Japonya ve Hindistan olmak üzere kimi Devletlerin güçlü birer siyasi, ekonomik ve askeri rakibi haline gelmeleri ile çok kutuplu bir uluslararası sistemin oluşumu mümkün olabilecektir⁴³².

Hem iki hem de çok kutuplu bir uluslararası sistemin bir kutbunu oluşturmaya en yakın aday daha öncede açıkladığımız üzere Çin'dir. Çin'in orta ve uzun vadede uluslararası sistemde büyük bir güç (aktör) olması beklenmektedir ancak bu Devletin ekonomik gelişiminin bir sonraki aşamada durağanlaşacağı ve ABD'nin piyasası, yatırımları ile teknolojisine muhtaç olacağı ileri sürülmektedir⁴³³. Ayrıca, Çin'in insan haklarının yerine getirilmesi konusundaki zayıflığı nedeniyle de büyük oranda ABD'nin tutumuna bağlı olarak uluslararası sistemdeki diğer aktörlerce değerlendirileceği de savunulmaktadır. ABD ise Çin'de, zıtlasma yolunu prensipte reddedecek olan daha Batı yanlısı bir grup siyasetçinin iktidara gelmesini istemekte ve bu yönde üstü örtülü baskı uygulamaktadır⁴³⁴.

⁴³² Y.P. Bajanov, "Objektif Bir Süreç Olarak Küreselleşme", **Diplomatıçeskiy Vestnik**, Vol XXIV, 2001, s. 23.

⁴³³ 2000 mali yılında Batı devletlerinin Ar-Ge masrafları 360 milyar \$ iken ABD'nin buradaki payı 180 milyar \$ olmuştur. Yeni teknolojilerin üretimiyle ilgili dünya masraflarının %35.8'i ABD'ne aittir ve bu Devletin yüksek teknoloji yatırımları bütün Avrupa'nın yüksek teknoloji yatırımlarından daha fazladır. Araştırma ve uygulama ile ilgili ABD'nin toplam masrafları, G7'nin diğer ülkeleri olan dünyanın en zengin ülkelerine ait toplam masraflara eşittir. (G7 ise toplam olarak dünyanın Ar-Ge masraflarının %90'ını yapmaktadır. ABD'den sonra ikinci olan Japonya'ya %17.6, Almanya'ya %6.6, Britanya'ya %5.7, Fransa'ya %5.1, Çin'e ise %1.6 tekabül etmektedir) <http://www.ruseu.org/print.php?id=1132> (e.t. 8.09.2005).

⁴³⁴ Çen, op. cit., s. 49.

Jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik anlamda çok kutuplu bir uluslararası sistemin bir kutbunu oluşturmaya aday diğer aktörler olan AB, Japonya ve Hindistan'ın ABD karşısındaki durumları da Çin'e benzemektedir. Zira, bu aktörler orta ve uzun vade bir yükselişe geçseler bile, kısa vadede ABD ile dost kalma politikası gütmeleri çıkarları doğrultusunda olacaktır. Zira, Coral Bell'inde belirttiği üzere *“bağımsız dış politika yürütmek ve dünya diplomasisinde bağlı olmayan ellerle yapabileceklerinin sağlayabileceği tüm uluslararası üstünlüklerden ziyade, ABD ile ortaklığın olumlu yönlerine daha çok değer verecek olan Avrupalılar, Hintliler ve Japonlar görünür gelecekte büyük ihtimalde ABD tarafında kalacaktır”*⁴³⁵.

Bu bağlamda mevcut şartlara bakılırsa 21. yüzyılın başlarında önemli bir güce sahip ABD karşıtı bir ittifakın veya çok kutuplu bir uluslararası sistemin bir kutbunu oluşturmaya aday bir devletin ortaya çıkma ihtimali son derece düşüktür⁴³⁶. Bu sebeple genel olarak, karşıt etki kuvvetlerinin bu şekilde bir bakıma etkisizleştirilmesi sonucunda önümüzdeki onlarca yıl Dünyada ABD'nin özel imkânlarla sahip olacağı ileri sürülebilir.

Ancak, çok kutuplu bir uluslararası sistemin oluşum senaryosunun bir diğer gelişim alternatifi de lider devletlerin ekonomilerinin gelişmesi ve geride kalan diğer devletlerin zayıflaması, dolayısıyla zayıf devletlerin güçlü aktörlere itaat eder hale gelmeleridir. Günümüzde kimi devletlerin bütün olarak iflas halinin kabul edilmesi hususunun görüşüldüğü bilinmektedir. Uluslararası sistemde bu durumun kabul edilmesi halinde ise, dışarıdan yönetimin uygulanacağı devletler arasında, önemli dış borçları bulunan, yüksek rüşvet oranlarına sahip, ağırlıklı olarak hammadde sektörlerinin gelişmiş ve bilimsel teknolojilerin gelişim seviyesinin düşük olduğu ve

⁴³⁵ Coral Bell'den aktaran, Bajanov,op. cit., s. 27.

⁴³⁶ Ayrıca, ABD'nin (dünya zirvesindeki seleflerine göre) tarihi tecrübeleri dikkate alarak eski hegemonya adaylarının (Napolyon Fransa'sı, Keiser Almanyası, vs.) yolundan gitmemeye daha da dikkat etmeye başlaması bu ihtimali daha da düşürmektedir. Bkz. Utkin, op. cit., s. III.

ekonominin geri kalmışlığını gösteren bir takım diğer göstergeleri bulunan Rusya Federasyonu'nun da bulunması ihtimaller dâhilindedir⁴³⁷.

Güçlü devletler için olumlu olan buna benzer bir senaryo halinde, başta ABD ve NATO üyesi devletler olmak üzere alacaklı devletlerin bir araya gelip ekonomik güçlerini kullanarak alacak talepleri ve diğer şartlarını aynı zamanda ortaya koymaları mümkündür. Böylece, belirli bir zaman farkıyla, güçlü devletler ve bu devletlerden oluşan birlikler arasına önümüzdeki yıllar içinde Çin, Hindistan, Japonya, Brezilya, Endonezya gibi devletler katılabilecektir. Bu durumda ise çok kutuplu bir uluslararası sistem oluşacaktır.

Böyle bir uluslararası sistem oluşması halinde ise Rusya Federasyonu'nun güvenli bir şekilde varlığını sürdürmesinin garantisi söz konusu değildir. Zira, yakında dönem dünya siyasi tarihinde yaşananların gösterdiği üzere hem birinci hem de ikinci Dünya Savaşı, mevcut çok kutupluluğa rağmen ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla tek başına çok kutupluluk güvenlik garantisini teşkil etmemekte, yalnızca devletlerin strateji geliştirme imkânlarını arttırmaktadır. Bu sebeple bizce Rusya Federasyonu olası bu senaryoya göre de strateji geliştirmelidir. Zira, Rusya Federasyonu'nda dış politik rota yada yönetim değişir, yeni yöneticiler demokratik ilkelerin güçlendirilmesi ve toplum çıkarlarının savunulmasına yönelik hızlı bir politika uygular ve ülke ekonomisine aniden hız verir ise (ki bu ihtimal bizce oldukça düşük fakat yine de mevcuttur) köklü değişiklikler meydana gelebilir. Ancak, böylesine köklü bu değişiklikler genellikle büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalındığında yada ideoloji mekanizmasının tamamen vatanseverlik, demokrasi ve diğer insanlık ve ulus değerlerinin yayılması halinde gerçekleşmektedir⁴³⁸.

Belirttiğimiz bu son senaryonun gelişimiyle ilgili bir diğer alternatif de Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerin çatışmalı bir şekilde gelişmesi olasılığıdır. Örneğin, Rusya Federasyonu'nun ani şiddetli hareketlere başvurması, uluslararası durum ya da

⁴³⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Bajanov,op. cit., ss. 25-26.

⁴³⁸ <http://www.ruseu.org/print.php?id=1132> (e.t. 08.09.2005).

doğal afetlerin ABD’yi Atlas Okyanusu’nun sularına batırması, Rusya ile ABD yada Rusya ile NATO arasındaki çatışmaya yol açacak öngörülmemiş olayların meydana gelmesi (burada başta ABD olmak üzere NATO’nun Rusya Federasyonu’nu provokasyonu yada Rusya Federasyonu topraklarına kasıtlı saldırısı da ihtimaller dahilindedir) halinde bu senaryo gerçekleşebilecektir. Tarihten bilindiği üzere ABD’de ciddi iç siyasi krizler yaklaştığında ABD yöneticileri ülke halkının dikkatini iç sorunlardan uzaklaştırmak için genellikle savaşa girmiş, saldırıları planlamış ve popülaritesini arttırmak ve ülke halkının dikkatini iç sorunlardan dış sorunlara çekmek için diğer hareketlerde bulunmuştur. Bu bağlamda, ABD ile Rusya Federasyonu dolayısıyla NATO arasındaki ilişkilerin kötüleşmesine, sıradaki ABD’nin iç krizlerinin sebep olması da ihtimaller arasındadır. Bu durum Rusya Federasyonu için hazin bir şekilde sonuçlanabilecektir ancak böyle bir gelişim alternatifinin ihtimal harici tutulması bir yana, yoğun bir şekilde hazırlandığını bir takım gerçekler göstermektedir ve ilişkilerin bu karmaşıklık ve çelişkililiğine birçok araştırmacı işaret etmektedir⁴³⁹.

Ayrıca, Avrupa’dan farklı olarak coğrafik anlamda daha uzak olmasına rağmen ABD nüfusun yarısından fazlası günümüz itibariyle Rusya Federasyonu’nu düşman olarak görmektedir. Birçok Amerikalının zihniyetinde Rusya Federasyonu hala bir “*kötülük imparatorluğu*” ve birçoğunun hala devam ettiğini sandığı “soğuk savaş”ta ki rakiptir ve bu bağlamda düşman varlığını sürdürmekte olduğu için yok edilmesi gerekmektedir⁴⁴⁰. Görüldüğü üzere ABD elit kesimi ve karar alıcıları Rusya Federasyonu aleyhine örtülü hareketleri, saldırgan tavrı açıkça sergilemeyen alanlarda başta medya (enformasyon) saldırıları itibarıyla yürütmektedir⁴⁴¹.

⁴³⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; K.K. Hudoley., **Orta ve Doğu Avrupa Bölgesinde Güvenlik: Rusya ve NATO’nun Rolü**, Petersburg: SPb., 2001, ss. 4-7.

⁴⁴⁰ P.A. Kalmikov, **Avrupa Güvenliği ve Stratejik İstikrar Bağlamında Rusya ile NATO Arasındaki İlişkiler**, Petersburg: SPb., 2001, ss. 8-16.

⁴⁴¹ Askeri harekâtın ilk aşaması olarak düşmana karşı “enformasyon” üstünlüğünün sağlanması ABD askeri doktrini tarafından da benimsenmiştir. Bu aşamanın tamamlanması üzerine olağan savaşta hava üstünlüğünün sağlanması aşamasına geçilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; A.B. Rudakov, A.Y. Yakovlev, **NATO Yugoslavya’ya Karşı. Balkanlar Çatışması Örnekleriyle Uluslar Güvenlik**

Muhtemel sessiz ya da aktif saldırı ihtimalinin yasal teyidi ise, 1998’de kabul edilen ve halen resmi olarak yürürlükte bulunan “*Yeni Yüzyıl için ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi*”dir. Bu stratejide ilk defa yer alan hükümlere göre yerkürenin doğal kaynaklarının⁴⁴² tüketilmesi ve çevrenin gerilemesi yalnızca ve sadece ABD’nin ulusal güvenliği bakımından küresel afet olarak tanımlanmaktadır. Bu arada, diğer devletlerin kendi doğal kaynaklarını “sınırsız olarak kullanmaları” ABD’nin ulusal çıkarlarına yönelik direkt tehdit olarak değerlendirilmektedir. Vatandaşlarının sağlık ve refahının korunması, ABD’nin hayati önem taşıyan menfaatleri arasına alındığından, işbu Strateji’de beyan edildiği üzere ABD’nin, “kararlı bir şekilde ve tek taraflı olarak” silahlı kuvvetlerini kullanma dahil olmak üzere gerektiğinde bu menfaatlerin korunması için gerekebilecek her şeyi yapmak zorunda ve yapmaya haklı⁴⁴³ olduğu savunulmuştur.

Yeni imkânlarını geniş çapta ve kararlı bir şekilde ilk defa kullanmış olan ABD ve ABD’nin NATO’daki müttefiklerinin politikaları ise bu bağlamda uluslararası sistemdeki diğer aktörlere yeni hayat kurallarını son derece net bir şekilde göstermiştir. Bu kurallar ABD’nin finans, teknoloji, enformasyon, yönetim ve askeri alanlarda artık üstünlük değil, apaçık hükümdarlığına dayanmaktadır. Bu hükümdarlık ABD’ne siyasi hakimiyet sağlamak ve daha önce sarsılmaz gibi görünen (örneğin, BM Güvenlik Konseyi yetki vermeksizin egemen devletlere karşı güç kullanma yasağı) yada kendi

Sistemi Dahilinde Saldırgan NATO İttifakıyla Enformasyon Mücadelesi., Moskova: S.b, 2000, passim.

⁴⁴² ABD’nin doğal kaynakları hızla azalmaktadır. İlerlemenin yanı sıra ABD’nin teknolojik gücü ve hammadde elde eden ve işleyen sektörlerin sürekli olarak gelişmesi ise doğal kaynakların tüketimini hızlandırmaktadır. Bu sebeple ABD geleceğini düşünmeye ve kritik durumda kendisini kurtarabilecek coğrafyalarla ilgilenmeye zorlanmaktadır. Bu bağlamda ABD’ne doğal kaynak sorunlarını çözmesi konusunda uzun süre yetebilecek Rus petrol, gaz, orman, elmas ve metal kaynakları özel bir cazibeye sahiptir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; V. Manilov,. “Rusya Federasyonu’nun Ulusal İdeolojisi ve Güvenlik Tehditleri” **Vestnik Voyennoy Informatiki**, No 10, Ekim1996, ss. 16-17.

⁴⁴³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; **A National Strategy For A New Century.**, Washington: October 1998, ss. 48-49.

baskılarının sonucu olarak kabul edilen (örneğin, Dayton Anlaşması) kaideleri es geçme değil, yokmuş gibi davranma iznini vermektedir⁴⁴⁴.

Bu yaklaşımın Rusya Federasyonu'na ilişkin göstergesi, Küreselleşme Sorunları Enstitüsü'nün "*Genel Küreselleşme Kuramı: Bize Nasıl Bir Dünya Lazım ve Onunla Ne Yapabiliriz?*" başlıklı raporunda aktarılan gözlemlerdir. Bu raporda yer alan bir takım gözlemlere göre "...Rusya Federasyonu'nun iç siyasetinde ABD yanlısı 'yeni reformcular takımı'nın 1990'lı yıllardaki üstünlüğü zamanında bir takım stratejik konular da dahil olmak üzere, Rusya Federasyonu'nun belirli karar alıcı organlarına ve kurumlarına yerleştirildiği (lobilendirildiği) belirtilmektedir⁴⁴⁵.

Yukarıda aktardığımız bilgiler ışında Rusya Federasyonu ile ABD dolayısıyla NATO arasında yaşanabilecek olası zıtlasmalar genel olarak analiz edildiğinde ise Rusya Federasyonu'nun savunma imkânlarını kritik düzeyin altına kadar düşürebilecek somut nedenlerin ilk sırayı aldığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, siyaset alanında, stratejik kararlar da dahil olmak üzere, karar geliştirme ve alma sistemlerinin geriletilmesi, Rusya Federasyonu'nun askeri, siyasi ve hatta ekonomik gücünün hızla parçalanması ABD'nin stratejileri içinde yer almaktadır. Bu bağlamda dikkate alınması gereken bir diğer olguda Rusya Federasyonu'nun stratejik kuvvetlerinin yok edilmesi için ABD tarafından alınan bir takım çok yönlü ve genel olarak yeterince etkili önlemlerdir. Zira, Rus yöneticilerin bizzat atanması ve nükleer silahların kullanıma hazır tutulmasına yönelik programların finanse edilmesi alanındaki politikaya hala

⁴⁴⁴. V. A. Lihobabin, **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu'nun Dünyası: Rusya'da Yürütme Gücüne Ait Anayasal, Hukuki ve Kurumsal Kontrol Biçimleri**; Moskova: 2000, s. 255.

⁴⁴⁵ Ibid., s. 223.

yeterince etkili olan nüfuz kapasitesinin yanı sıra ABD'nin füze kalkanı programı⁴⁴⁶ da Rusya Federasyonu için son derece tehlikelidir⁴⁴⁷.

Yukarıda belirttiğimiz üzere ABD'nin Rusya Federasyonu'na karşı faaliyetlerini hızlandırması için temel iki sebepler bulunmaktadır⁴⁴⁸ ancak bu sebeplerin hiç birisi aktif bir saldırıya dayanak oluşturmamaktadır. Bu bağlamda, A.B. Rudakov'a göre yoğun bir enformasyon ve ideoloji etkileme faaliyetleriyle zemin hazırlanarak yapılabilecek bir "insani yardım müdahalesi" bağlamında askeri kuvvetlerin kullanılması gerçekleştirilebilir görülmektedir⁴⁴⁹. Dünümüzde bile internette Rusya Federasyonu'nun birkaç bağımsız devlet oluşturmak üzere muhtemel parçalanmasıyla / dağılmasıyla ilgili binlerce yazı yayınlanmıştır. Örneğin CIA uzmanlarına göre 2015 yılına kadar Rusya Federasyonu 6-8 Devlet oluşturmak üzere parçalanabilecek veya kendisi / dağılabilecektir. Olası dağılma sebepleri ise, insani, bilimsel ve teknolojik potansiyelin sürekli olarak azaldığı ortamda petrol fiyatlarının düşmesi, Rusya Federasyonu'nun dünyanın geri kalan kısmına göre kapalılığı ve bir takım diğer nedenler olabilecektir. Rusya topraklarında oluşacak olan yeni devletlerin

⁴⁴⁶ Başta Kuzey Kore ve bir takım Yakınoğu ülkelerinin, ayrıca da bazen ima edildiği fakat hiçbir zaman direkt telaffuz edilmediği üzere Çin'in kitle imha silahlarından ABD ve başta Japonya ile Güney Kore'nin korunmasına yönelik olduğu söylenen bu program, geliştiricilerinin düşüncesine göre, belirtilen süreden daha kısa bir süre içinde, yani 3 yada 4 yıl içerisinde ABD topraklarını Rus füzeleri için prensipte ulaşılmaz kılacaktır.

⁴⁴⁷ Kalmikov, op. cit., ss. 11-13.

⁴⁴⁸ Bu sebeplerin dışında da Rusya Federasyonu topraklarını yönetimi altına alması halinde ABD'nin menfaatlerini arttıran fakat bu kadar geniş çaplı olmayan başka sebepler de bulunmaktadır. Örneğin gelecekte doğal afetler gerçekte ABD'yi tehdit edebilecektir. New Orleans ve diğer bölgelerde toplu yıkımlara yol açan "Kartina", "Rita" ve "Ophelia" kasırgaları ABD'ne topraklarının bir kısmının Atlas Okyanusuna batması ihtimalini düşündürmektedir. Bu olasılık ise ABD'ni, yalnızca endüstriyel kaynaklar olarak değil, halkın yaşamaya müsait topraklara yerleştirilmesi amacıyla yeni toprak arayışına sevk etmektedir. Avrupalı müttefikler şimdilik böyle bir sorunla karşı karşıya değilken ABD durumun nasıl gelişeceğini tahmin etmeye çalışmakta ve bir kurtuluş yolunu aramaktadır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'na ait bölgelerin Alaska'ya dahil edilmesi ABD için bir potansiyel toprak artışı oluşturmaktadır. Ayrıca, Rusya Federasyonu'nun fethedilmesinin ABD için, dünyanın diğer bölgeleriyle olan ekonomik gücünü sağlamlaştırma açısından da son derede yararlı olacağı savunulmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Daniel Yergin, Thane Gustafson, **Russia 2010 And What It Means For The World**, New York: Vantage Boks, 1995, ss. 48-71.

⁴⁴⁹ A.B. Rudakov, **Balkanlar Çatışması Örnekleriyle Uluslar Güvenlik Sistemi Dahilinde Saldırgan NATO İttifakıyla Enformasyon Mücadelesi**, Moskova: Ulusal Güvenlik Sorunlarını Araştırma Akademisi, 2000, s. 64.

ise ABD, AB, Çin ve Japonya'nın nüfuz alanları arasında paylaşılacağı düşünülmektedir⁴⁵⁰.

ABD ve batılı devletler ile Rusya Federasyonu'nun jeopolitik ve ekonomik çıkarlarının, oldukça küçük fakat stratejik anlamda önemli olan Kafkasya bölgesi üzerinde çakışması da bazı kaynaklarda “büyük oyun⁴⁵¹” olarak nitelendirilmektedir⁴⁵². Bu olasılığın gösterdiği üzere NATO bu bölgede, üye devletlerin stratejik önemi olan ekonomik yayılımlarının savunulması, korunması ve genişletilmesini araç olarak kullanılmaktadır İttifakın bu yönde atmış olduğu adımlar NATO'ya ait amaç, görev ve rolün dünya topluluğunda kademeli olarak değiştiğine dair açık bir sonuç niteliğindedir. Zira, daha önce belirttiğimiz üzere NATO faaliyetlerinin ekonomik unsurları kademeli olarak ön plana çıkmaktadır. ABD'nin (hem siyasi hem de mali) uluslararası sistemdeki istikrarlı hâkimiyeti dikkate alınır, Rusya Federasyonu'nun NATO ile olan ilişkilerinin gitgide azalması kaçınılmaz olarak ABD'nin Rusya Federasyonu üzerindeki kontrolünün gevşemesine yol açacaktır. Bu gevşeme ABD tarafından son derece olumsuz bir şekilde karşılanacak ve ABD için Rusya Federasyonu'nu kontrol etmenin mali mekanizmalarını başka mekanizmalarla değiştirme ihtiyacını doğurabilecektir⁴⁵³.

Troitskiy gibi bazı araştırmacılar ise, manevra taktiği seçilmesi gerektiğini ve Doğu Avrupa, Transkafkasya yada Orta Asya Devletleri üzerinde nüfuz etkisi için ABD ve NATO üye devletlerle direkt çatışmaya girmeyip, bu devletleri “Rusya

⁴⁵⁰ “CIA Rusya Federasyonu'nun 8 Devlete Bölüneceğini Tahmin Ediyor” http://www.newizv.ru/news/?id_news=6380&date=2004-04-29

⁴⁵¹ Bu isim 19. yüzyılın sonunda Rusya ile Büyük Britanya imparatorluklarının Orta Asya'daki sömürgelerin paylaşılmasındaki zıtlığa Rudyard Kipling tarafından verilmiştir.

⁴⁵² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; A.L. Moşes, **Küreselleşme ve Bölgeselcilik: Kosova Krizinden Sonra Karadeniz Bölgesindeki Askeri ve Siyasi Durumun Yeni Unsurları**, Moskova: 2001, ss. 194-203.

⁴⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; V. N. Kazimirov, **Kafkasya'nın İstikrarlaştırılması Planları. Batı ve Rusya Federasyonu'nun Çıkarları**, Moskova: Avrupa Siyasi Araştırmalar Merkezi, 2001, ss. 58-62; A.A. Ahmedov, **Orta ve Doğu Avrupa Bölgelerinde Güvenlik: Rusya ve NATO'nun Rolü - NATO'nun Yeni Stratejisi ve Güney Kafkasya-**, Moskova: SPb., 2001, ss. 81-87; T.V. Yuryeva, **BDT'nin Güney Kanadı. Orta Asya – Hazar – Kafkasya: Rusya için İmkan ve Tehditler: - NATO'nun Orta Asya ve Transkafkasya Politikası-**, Moskova: 2003, ss. 351-366.

yanlısı” yada “Batı yanlısı” gelişim yolları arasında mutlak bir seçime zorlamamak gerektiğini düşünmektedir⁴⁵⁴. Rusya Federasyonu için Troitskiy ayrıca, “...ABD ve Avrupalı ortaklarıyla ilişkilerinde, aralarından birini daha çok tercih ettiğini belirtmeden Rusya Federasyonu’nun Atlantik merkezlerinin ikisiyle de paralel yakınlaşma çizgisini optimum bir siyaset alternatifi...” olarak görmektedir⁴⁵⁵. Bu stratejik manevra şüphesiz en rasyonel yol olarak görünmektedir. Ancak, Rusya Federasyonu’nu tükenmeye sürükleyen mevcut politikalar ile bu stratejik manevranın çok uzun bir süre sürdürülmesi bizce mümkün değildir. Zira, Rusya Federasyonu yönetimi ülkede oluşmuş durumun düzeltilmesine yönelik radikal önlem almaz ise er yada geç bu önlemleri daha katı şart ve standartları öne sürecek olan diğer devletler yapacaktır. Dolayısıyla Rusya Federasyonu’nun kurtuluşu, mümkün olan tüm yönlerde radikal değişimler yapmasıdır⁴⁵⁶.

Bu aşamada günüz itibarıyla zayıf kalan Rusya Federasyonu’nu, direkt saldırmanın diğer devletleri fethetmenin en iyi yolu olmadığını anlayan önde gelen sanayileşmiş devletlerin değişmiş olan politikası kurtarmaktadır. Zira, araştırmacılarının vurguladığı üzere, “...Devlet arası ilişkiler yapısını kökten değiştirmek amacıyla uluslararası sistemin güç merkezlerinden (ABD, Rusya, Çin, Japonya ve genel olarak Avrupa) iki ya da daha fazlası arasındaki direkt silahlı çatışma ihtimali günümüzde çok düşüktür. Güçlü devletler davranışlarında artık toprak saldırısına yol açabilecek dürtüleri esas almamaktadır. Çünkü günümüzde uluslararası prestij, güç ve ekonomik başarı yolu toprak fethetmekten değil, yüksek teknoloji üretimi ve insan kaynaklarından geçmektedir”⁴⁵⁷.

⁴⁵⁴ Troitskiy, op. cit., s. 218.

⁴⁵⁵ Ibid.

⁴⁵⁶ Her geçen gün daha çok sayıda çağdaş Rus araştırmacı benzer bir sonuca varmaktadır. Paralel mahiyetteki görüşleri için bkz.; O.A. Kolobov, D.G. Baluyev, V.A. Gavrilov, vd., **Rusya-ABD-NATO: Günümüz İlişkiler Dinamiği ve Güven Krizini Önleme İmkânları**; Moskova: Nijniy Novgorod: Rusya Federasyonu Askeri Bilimler Akademisi, Nijniy Novgorod Devlet Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2005, passim

⁴⁵⁷ A Ibid., s. 85.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME:

Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin günümüzdeki yapısını irdeleyerek, kısa, orta ve uzun vadedeki olası gelişmeleri analiz etmeyi amaçlayan çalışmamızın bütününde de belirtildiği üzere SSCB / Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişim sürecinde, her biri ayrı niteliklere sahip bir takım aşamalardan geçilmiştir. Bu aşamaları aşağıdaki şekilde genel ve soyut olarak özetlemek mümkündür:

Birinci dönem, taraflar arasındaki ilişkilerin son derece gergin olduğu Soğuk Savaş dönemidir. Bu dönemin temel göstergeleri NATO'nun ve VP'nin kurulması olmuştur. Bu aşamada NATO, ana görevi tüm blok müttefiklerinin güvenliğini sağlamak olan bir savunma ittifakı kimliğiyle hareket etmiştir. Bu dönem içinde ayrıca, İttifaka üye olmayan devletlerin de NATO'ya alınmaları için gerekli ön koşullar sağlanmış ve bu hazırlıklar İttifakın ilerideki coğrafik dönüşümü için bir temel olarak hizmet etmiştir.

İkinci dönem, Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve uluslararası sistemin yapısının çift kutupluluktan, tek kutupluluğa geçtiği dönemdir. Bu dönem içinde, Rusya Federasyonu'nun NATO'ya üyeliğinin tartışılması da dâhil olmak üzere, uluslararası sistemdeki aktörler arasında nitelik bakımından yeni olan ilişkilerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemde, birçok kişiye göre ana görevini (Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğinin sağlanması) tamamlanmış olduğundan İttifakın geleceği sorunsalı ortaya çıkmış ve bu bağlamda meşruluğunu devam ettirmek için NATO'nun temel politikaları değiştirilmiştir.

İlişkilerin üçüncü döneminin siyasi niteliğini, NATO'nun muhafaza edilmesi kararı alındığından ve İttifakın varlık gereğini doğrulayan dönüşüm ve çok yönlülüğünün geliştirilmesi sürecini başlatan yeni bir yaklaşım geliştirildiğinden (NATO ile ilişkilerin iyileştirilmesi fırsatıyla ilgili olarak) Rusya Federasyonu'nun umutları belirlemiştir. Ancak, Rusya Federasyonu'nun eski VP üyesi müttefiklerinin

NATO'ya üye olarak alınması, bu dönem ilişkilerine gerginlik katmıştır. Diğer bir deyişle, “soğuk barış” dönemi olarak da tanımlanan bu dönemde, Rusya Federasyonu'nun mutlak kazanç temelli işbirliği umutları gerçekleşmemiştir.

Dördüncü dönem, bir önceki dönemde başlayan krizlerin aşılıp, Rusya Federasyonu-NATO Anlaşması'nın imzalanması sebebiyle yakınlaşma yönünde ilerlemeye başlayan ilişkilerin belli oranda istikrar kazandığı süreci kapsamaktadır. Ancak bu dönem içinde de NATO, çok yönlülüğünü geliştirmeye devam ederek Rusya Federasyonu'nda etkileri günümüze dek süren bir güvensizliğin doğmasına sebep olmuştur.

Beşinci dönemin ilk temel göstergeleri, Rusya Federasyonu'nun Balkanlar'daki barış operasyonlarına katılma talepleri ve uluslararası konjonktürde yaşanan gelişmelere farklı/çatışan tepkiler verilmesi sebebiyle Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerin tekrar gerilmesi olmuştur. Zira, 1945 sonrası dönemde ilk defa, BM Güvenlik Konseyi yetki vermeden bir askeri operasyon gerçekleştirilmiş ve NATO'da aldığı kararlar itibarıyla tarihi, Balkanlar'daki operasyonlar öncesi ve sonrası şeklinde ikiye bölmüştür. Bu gelişmeler ise genelde uluslararası ilişkilerin özelde ise Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerinin niteliğini ciddi oranda değiştirmiştir. Zira, bu olaylar sonrasında aralarında Rusya Federasyonu'nun da olduğu birçok devlet, yeniden bireysel savunma kabiliyetlerini artırma sürecine hız vermiştir. NATO ise görev ve faaliyet sahalarının yeniden yapılandırılması sürecini hızlandırmıştır.

Altıncı dönemde, Kosova krizi bittikten sonra başlayan, Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki siyasi ilişkilerin tekrar istikrara kavuşması aşaması yer almıştır. 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırılar ise yeni ortak düşman olan uluslararası terör karşısında ilişkilerin iyileşmesini tetiklemiştir. Bu aşamada ayrıca, NATO'nun yeni gelişim yönleri ortaya çıkmış ve İttifakın çok yönlü bir yapıya dönüşümü ABD'nin istemleri doğrultusunda daha da hızlanmıştır. Bu dönemin Rusya Federasyonu-NATO ilişkileri itibarıyla öne çıkan bir diğer niteliği de tutarsızlık olmuştur. Çünkü, bir

tarafından kimi işbirliği alanlarında Rusya Federasyonu ile NATO arasında yakınlaşma gerçekleşirken diğer taraftan da, siyasetin birçok alanında görüş farklılıkları yaşanmış ve taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen bazı hukuksal düzenlemelerin yorum farklılıkları devam etmiştir. Kendi içinde değerlendirildiğinde, 2005 yılına kadar süren bu dönem, hem zıt görüşlerin hem de daha yapıcı kararlar arayışlarının ve NATO'nun çok yönlülük ve evrensellik yaklaşımına uygun çok boyutlu işbirliğinin devam ettiği bir aşama olarak tanımlanabilir.

Yukarıda genel ve soyut olarak irdelediğimiz Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerinin tarihsel gelişimi genel olarak değerlendirildiğinde ise ilişkilerin, düşümlü ve yükselmeli (*sinüzoid fonksiyon grafiğinde olduğu gibi*) değişken bir nitelikte olduğu saptanmaktadır. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, Soğuk Savaş dönemi içinde taraflar (NATO/VP veya ABD/SSCB olarak da okunabilir) neo-realist teori kapsamında tanımladığımız göreceli (relative) kazanç güden ilişkileri tercih ederek bazı istisnalar hariç (nükleer ve konvansiyonel silahlarının sınırlandırılması gibi) işbirliğinden kaçınmışlardır. Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarından itibaren ise taraflar neo-liberal teori kapsamında tanımladığımız mutlak (absolute) kazancı hedefleyerek, ilişkilerinde işbirliği alanlarını ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Ancak, ilişkileri dönemsel olarak ele aldığımızda da belirttiğimiz üzere bu durum, her koşul ve olayda mümkün olmamış ve taraflar bazen mutlak bazen göreceli kazanç götürecekleri için işbirliği süreci kesintiye uğramıştır.

Rusya Federasyonu NATO ilişkilerin günümüzdeki yapısına bakıldığında da yukarıda açıklamaya çalıştığımız dualist (çiftli) durum görülmektedir. Zira, Rusya Federasyonu bir taraftan, komşusu olan yada sınırları kendisine yakın olan Devletlerin üyeliğe alınmasıyla NATO'nun genişlemesine ve ABD dolayısıyla NATO'nun bir takım strateji ve tutumlarına (Irak'ın işgali, İran ve Kuzey Kore'ye yaptırım uygulanması, vb.) itiraz etmektedir. Bu bağlamda ayrıca NATO'nun çok yönlü uluslararası bir kuruluşa dönüşüm sürecinde, birçok Rus bilim insanı ve siyasi tarafından, NATO'nun mümkün olan tüm araçlarını kullanarak Rusya Federasyonu üzerindeki nüfuz etkisini artırma çabası olarak değerlendirilmektedir. Yani, Rusya

Federasyonu, NATO'nun dönüşümüne, temelde (kendi çıkarları aleyhine) İttifakın genişlemesi anlamını yüklemektedir.

Diğer taraftan ise Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerinde yürütülen çeşitli ortak faaliyetlerin her geçen yıl artması, araştırmacılar tarafından ilişkilerin gelecekte daha da iyileşmesi için bir ön şart olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, sadece 2005 yılında yaklaşık 50 ortak tatbikatın yapılması; Rus ordu mensuplarına sivil meslek kazandırılması ve hem Barış için Ortaklık programı hem bu program dışındaki bir takım diğer faaliyetlerle işbirliğinin gelişmesi; her yıl daha çok sayıda yeni anlaşmanın imzalanması ile ilişkilerin yeni alanlarının düzenlenmesi, olumlu ve etkin gelişmeler olarak kabul edilmektedir.

Sonuç olarak, evrensel ve çok boyutlu bir örgüte dönüşen NATO ile Rusya Federasyonu ilişkilerin, kısa vadede zıtlasma ve istikrarlaşma dönemleri arasında gidip gelen bir yapı arz edeceği ileri sürülebilir. Zira, uluslararası ilişkilerin tüm alanlarında NATO'nun çok boyulu evrensel bir uluslararası kuruluşa dönüşmesini kapsayan, çok yönlü gelişim trendleri daha da belirginleşmektedir. Bu bağlamda uluslararası çatışmaların önlenmesi ve uyuşmazlıkların askeri olmayan yöntemlerle çözülmesine ağırlık verilmesi, Rusya Federasyonu açısından ilişkilerin daha da istikrarlı hale gelmesini ve gelişmesini sağlayacaktır. Ancak, bu konularda ABD'nin izlediği herkes tarafından malum olan stratejiler nedeniyle, Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerinde sorunlar yaşanması muhtemeldir.

Ayrıca, Irak'ın işgalinin uzatılması, İran ve Kuzey Kore'ye yönelik gündeme gelen yaptırımlar ve Orta Doğu'da yaşanan güncel gelişmeler kapsamında Rusya Federasyonu'nun son aylarda izlediği dış politikada, Rusya Federasyonu'nun NATO'ya karşı tutumun değiştiğini göstermektedir. Büyük bir olasılıkla, daha fazla esneklik, çok yönlü çıkarların hesaba katılması, etken çeşitliliğinin temel olarak alındığı yeni politikanın oluşturulması ve ulusal çıkar ve öncelikler doğrultusunda bunları sınıflandırma Rusya Federasyonu'nun kısa vadedeki politikalarını ifade etmektedir.

Rusya Federasyonu – NATO ilişkilerinin orta ve uzun vadedeki olası seyri ise bizce uluslararası sistemin bu süreçler içinde sahip olacağı yapıya bağlı olacaktır. Zira, orta ve uzun vadede uluslararası sistemin mevcut tek kutuplu yapısında yaşanabilecek bir değişiklik, doğrudan doğruya tarafların ilişkilerini de etkileyecek hatta yeniden yapılandırabilecek bir güçte olacaktır.

Ancak, bu bağlamda belirtilmesi gereken en önemli husus, uluslararası sistemin iki yada çok kutuplu bir yapıya dönüşmesi olasılığının başta ABD olmak üzere sistemde yer alan Çin, Hindistan, Japonya gibi kimi devletlere veya AB gibi uluslararası kurumlarla bağlı olduğudur. Diğer bir deyişle Rusya Federasyonu, uluslararası sistemin mevcut yapısındaki bu değişimlerde büyük oranda etken değil edilgen bir rol oynayacaktır.

Aynı olası süreç içinde ise NATO'nun gelişim istikameti, uluslararası ilişkilerde ABD ile İttifakın her geçen gün daha da sağlamlaşan hegemonyasına işaret etmektedir. Yani, NATO, uluslararası sistemin mevcut yapısındaki bu köklü değişim senaryolarında Rusya Federasyonu'nun aksine büyük oranda edilgen değil etken bir rol oynayacaktır.

Kısa, orta ve uzun vadede uluslararası sistemin olası yapısına ilişkin ana senaryoları ve bu senaryolarda Rusya Federasyonu'nun rolünü kısaca şöyle tanımlamak mümkündür:

Birinci senaryoda, belirleyici unsur, onlarca yıl sürebilecek ABD hâkimiyetidir. Hiç bir somut gelişme, ABD'nin sebepsiz ve ani bir şekilde zayıflayacağını göstermemekle beraber çok sayıda biliminsanı tek kutuplu sistem içindeki ABD hegemonyası döneminin, yalnızca rakiplerin birleşmesi ya da ulus içinde gevşekliğin doğmasıyla, sona erebileceğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla, tek kutuplu bir uluslararası sistemde Rusya Federasyonu'nun yapması gereken bizce, mutlak kazanca dayalı strateji izleyerek bir taraftan ABD ile NATO ile ilişkilerinde gerginliğe yol

açmadan zarif bir şekilde manevra yapmak, diğer taraftan da bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumaya çalışmak olmalıdır⁴⁵⁸.

İkinci senaryo, çift kutuplu bir uluslararası sistemi öngörmektedir ve başta Çin ve/veya AB gibi ABD ile tüm boyutlarda rekabet edebilecek güçte aktörlerin süreç içinde ortaya çıkmasını fikrine dayanmaktadır. Rusya Federasyonu ise bizce, olası bir çift kutuplu uluslararası sistem içinde aktif bir denge politikası izlemesi halinde mevcut tehdit ve sorunlarını ile mücadele edebilecek ve aynı zamanda daha etkin bir biçimde uluslararası sistemde rol oynayarak, statüsünü koruyabilecektir⁴⁵⁹.

Üçüncü senaryo, rakiplerin ortak hareketleri sonucunda eski güç dengesinin hâkimiyetini yitirdiği çok kutuplu bir uluslararası sistemi öngörmektedir. Bu senaryoda Rusya Federasyonu sistemdeki güçlü aktörlerin nüfuz alanlarıyla çevrelenecek, nüfuz alanı da rekabete neden olacak ve Rusya Federasyonu yıpratılacaktır⁴⁶⁰.

Ana hatlarıyla yukarıda belirttiğimiz uluslararası sistemin kısa, orta ve uzun vadede sahip olabileceği yapıya ilişkin senaryolardan da anlaşıldığı üzere, aslında hiçbir senaryoda öngörülen durum, Rusya Federasyonu açısından çok olumlu değildir. Bu sebeple çalışmamızın bütünlüğü içinde savunmaya çalıştığımız ana tez bağlamında bizce Rusya Federasyonu'nun NATO ile olan ilişkilerinde izlemesi gereken temel strateji, mutlak kazanç bağlamında işbirliği olmalıdır. Zira, ancak, mutlak kazanç bağlamında işbirliği stratejisi ile Rusya Federasyonu'nun öncelikle mevcut toprak bütünlüğünü koruyarak, askeri, siyasi ve ekonomik boyutlarda güçlenmesi olasıdır.

⁴⁵⁸ Bu görüşümüzün ayrıntılı açıklaması için bkz., Supra, ss. 149-150.

⁴⁵⁹ Bu görüşümüzün ayrıntılı açıklaması için bkz., Supra, ss. 163-171.

⁴⁶⁰ Bu görüşümüzün ayrıntılı açıklaması için bkz., Supra, ss. 171-179.

KAYNAKÇA:

KİTAPLAR:

A Future Security Agenda for Europe, Report of the Independent Working Group Established by the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Stockholm: 2001.

A Transformed NATO, NATO Review, NATO 2004.

AHMEDOV A. A., **Orta ve Doğu Avrupa Bölgelerinde Güvenlik: Rusya ve NATO'nun Rolü -NATO'nun Yeni Stratejisi ve Güney Kafkasya-**, Moskova: SPb., 2001.

ALACAKAPTAN Aydın, **Atlantik İttifakı**, Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları Sayı 2, 1971.

ALYAYEV A.V., TSIKALO B.V., **Rusya NATO'nun Doğu Avrupalı Yeni Üyelerinin (Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti) Silah Pazarında**, Moskova: SPb., 2001.

AMOR Daniel, **The E-business (R)evolution**; New York: 1998.

ARI Tayyar, **Basra Körfezi ve Orta Doğu'da Güç Dengesi**, İstanbul: Alfa Yayınevi, 1998.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul : Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Mart 2002.

Askeri-Sivil İlişkileri Akanında Rusya Federasyonu Hukuki Evrakları Bütünü: Moskova: 2002.

BAKER James A., **The Politics of Diplomacy: Revolution, War and Peace 1989-1992**, London: G.P. Putnam's, 1995.

BONDAR A., **Merkez ve Doğu Avrupa Bölgesinde Güvenlik: Rusya ve NATO'nun Rolü**, S. Petersburg: 2001.

BROVKIN V. N., Rusya ile Avrupa Birliği: Ortak Hareket Stratejisi Kimin Kiminle Yolları Ortak? 11 Eylül Sonrası ABD ve Avrupa, Yekaterinburg: 2003.

CANBOLAT İbrahim S., Avrupa Birliği-Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler - 3. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Ekim 2002.

CANBOLAT İbrahim, Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul: Alfa Aktüel Yay. 4. Baskı, 2006.

CANBOLAT İbrahim, Gelişmekte Olan Ülkeler, Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları, İstanbul: Alfa Yayınevi 2004.

CHRISTOPHER Warren, In the Stream of History: Shaping Foreign Policy for a New Era, Stanford: Stanford University Press, 1998.

ÇEN Y. Z., Kosova Savaşı ve Rusya ile NATO Arasındaki İlişkilerin Stratejik Bakımdan Gözden Geçirilmesi, Moskova: ÇHC Devlet Konseyi Analitik Merkezi, 2002.

ÇOMAK Hasret, Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları Ve Türkiye, İstanbul: TASAM Yay., 2005.

DAVIDOV Y. P., Değişen Avrupa'da Değişen Rusya: Rusya ve ABD için Sonuçlar: Bilimsel Rapor, Moskova: Rusya Bilimler Akademisi ABD ve Kanada Enstitüsü, 2002.

Declaration of Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council held at NATO, 10-11 Jan. 1994.

DEDEOĞLU Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul: Derin Yayınları, 2003.

DON Wan Hai, Asya'da Güvenlik Sorunları, Moskova: 2001.

Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Andlaşması, Varşova Paketi: Tarih ve Günümüz, Moskova: Voenizdat, 1990.

DURETIĆ V., **Yugoslavya'nın Parçalanması: Ana Akımlar 1918-2003 Yılları: Yugoslavya'daki İç Savaşın Ana Nedenleri 1991-1995**, Moskova: Cobex Engineering: Cobex International, 2003.

ERALP Atilla (der.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul : İletişim Yayınları, 1996.

Extending Security in the Euro-Atlantic Area: The Role of NATO and Its Partner Countries, Brussels: NATO Office of Information and Press, 2000.

GAVEL Vaclav, **New York Review of Books**. 29 March. 1990.

GENÇ Mehmet, **Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 72, 1993.

GENÇ Mehmet, **Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı**, Cilt 1, Bursa: Ezgi Yay., Ocak 1999.

GILL B., **Karşılıklı yaklaşımlar: ABD, Çin ve Dünya Düzeni**, Moskova: SPb, 2003.

GOLDGEIER James M., **Not Whether But When: The U.S. Decision to Enlarge NATO**, Washington DC: The Brookings Institution Press., 1999.

GÖNLÜBOL Mehmet, **Uluslararası Politika : İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, 4. Baskı, Ankara: Atilla Kitapevi, 1993.

GÖNLÜBOL Mehmet, vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi, 1996.

GUSAROV Y.A., **Avrupa'nın Güncel Sorunları -Avrupa'da Merhaleler Mi Değişiyor? Güvenlik ve Savunma Alanında Avrupa Politikası-**, Moskova: 2002

HALLIDAY Fred, **Rethinking International Relations**, London: Macmillan Press Ltd., 1994.

HENDERSON Conway W., **International Relations : Conflict and Cooperation at The Turn of The 21st Century**, Boston : McGraw-Hill, 1998.

HOLMES Karl. (Ed.), **Reshaping Europe: Strategies for a Post-Gold War Europe**, 1999.

HOLSTI K. J., **International Politics: A Framework for Analysis**, 7th. ed., New Jersey: Prentice-Hall, 1995.

HOWORTH Jolyon, **European Integration and Defence: The Ultimate Challenge**, Paris: WEU Institute for Security Studies (Chaillot Paper No.43), 2000.

HUDOLEY K. K., **Orta ve Doğu Avrupa Bölgesinde Güvenlik: Rusya ve NATO'nun Rolü**, Petersburg: SPb., 2001.

HUNTINGTON Samuel P., **The Clash of Civilizations**, New York: 1994.

Information NATO, Brussels – Belgium: Office of Information and Press NATO.

ISMAY Lord, **NATO İlk Beş Sene 1949-1954**, (Çev.: Suat Bilge), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.

IVANOV A.G., **Çok Yönlü Avrupa: Gelişim Yolları**, Moskova: 2002.

IVANOV İ. S., **Dünya Topluluğu Küreselleşme Tehditleri ile Karşı Karşıya**, Moskova: Yıllık Diplomatik Yayın, 2000.

İstanbul Zirvesi Sonuçları: Rusya - NATO İşbirliğinin Geleceği, İstanbul: 2005.

JACKSON Robert, SORENSEN Georg, **Introduction to International Relations**, Oxford: OUP, 1999.

KAÇALOVA T. G., **NATO Faaliyetlerinin Askeri Olmayan Unsurları**, Moskova: Rusya Dış İşleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi, Güncel Uluslararası Sorunlar Enstitüsü Yay., 2003.

KALMIKOV P. A., **Orta ve Doğu Avrupa Bölgesinde Güvenlik: Rusya ve NATO'nun Rolü: Avrupa Güvenliği ve Stratejik İstikrar Bağlamında Rusya ile NATO Arasındaki İlişkiler**, Moskova: SPb., 2001

KARAGANOV S.A., **Çok Kimlikli Avrupa: Gelişim Yolları**, Moskova: 2002.

KAZIMIROV V. N., **Kafkasya'nın İstikrarlaştırılması Planları. Batı ve Rusya Federasyonu'nun Çıkarları**, Moskova: Avrupa Siyasi Araştırmalar Merkezi, 2001.

KOÇETOV E. G., **Yeni Ekonomi ve Etnik Ekonomi Sistemleri**, Moskova: Nauka Ltd., 2001.

KOLOBOV O. A., BALUYEV D.G., GAVRİLOV V.A., vd., **Rusya-ABD-NATO: Günümüz İlişkiler Dinamiği ve Güven Krizini Önleme İmkanları**: Moskova: Nijniy Novgorod: Rusya Federasyonu Askeri Bilimler Akademisi, Nijniy Novgorod Devlet Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2005.

KORSUN V. A., **Kuzey-Doğu ve Orta Asya: Uluslararası ve Bölgeler Arası Etkileşimler Dinamiği**, Moskova: SPb, 2004.

KOTLYAR V. S., **11 Eylül 2001 Sonrası ABD ve NATO'nun Stratejik Yaklaşımlarının Gelişimi**, Moskova: Rusya Dış İşleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi, Güncel Uluslar Arası Sorunlar Enstitüsü Yay., 2003.

KOTLYAROV İ. İ., **Uluslararası Hukuk ve Silahlı Çatışmalar**, Moskova: 2003.

KÖNI Hasan, **Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri**, Ankara: ASAM Yayınları, 2001.

KREMENYUK V. A., PODLESNIY P.T., **Rusya ile NATO Arasındaki İlişkilerin Geleceği**, Moskova: Rusya Bilimler Akademisi ABD ve Kanada Enstitüsü, 2004, ss. 63–70.

LEVAŞOVA A.V., **Günümüz Dünyasında Çatışmalar**, Moskova: SPE, 2001.

LIHOBABIN V. A., **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu'nun Dünyası: Rusya'da Yürütme Gücüne Ait Anayasal, Hukuki ve Kurumsal Kontrol Biçimleri**: Moskova: 2000.

LITVINOV N. İ., **Küresel Ekoloji Krizi ve Yeni Uluslar Arası İlişkiler Sisteminin Oluşumu**, Moskova: 2001.

LOBAÇEVSKI N. I., GAYDAR A.P., **NATO ile Rusya Küresel Sivil Toplum İçinde Monografi**, Novgorod, Nijniy Novgorod Devlet Üniversitesi ve Arzamas Devlet Pedagoji Enstitüsü, 2005.

MAKARENKO V.V., **Rusya Federasyonu'nun Müttefikleri Kimlerdir?: Zihniyet ve Jeopolitik: Rusya Güvenlik Politikasına Ait Paradokslar**, Moskova: "STRADİZ" İnceleme ve Danışmanlık Merkezi, Alternatif Gelişim Modellerini Araştırma Vakfı, 2000.

MAKSIMOV D., **Avrupa- Moskova 2002 Yılı, NATO: Düşman, Ortak, Müttefik**, Moskova: SPb, 2002.

MORGENTHAU Hans, **Uluslararası Politika**, (çev.:Ünsal Oskay), Ankara 1970
McGHEE George, **ABD-Türkiye-NATO- Ortadoğu**, (Çev.: Belkıs Çorakçı), İstanbul: Bilgi Yay., 1992.

MOROZOV Y., **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya ve NATO - Askeri Kuruluş: Sorun ve Perspektifler**, Moskova: 2001.

MOROZOV Y., **Avrupa'da / Avrasya'da Güvenliğin Sağlamlaştırılması. Güvenlik Alanında Tehditlerin Önlenmesi Amacıyla Önleyici Diplomasi Yöntemleri**, Moskova: SPb., 2000.

MOŞES A. L., **Küreselleşme ve Bölgeselcilik: Kosova Krizinden Sonra Karadeniz Bölgesindeki Askeri ve Siyasi Durumun Yeni Unsurları**, Moskova: 2001.

NATO Doctrine for Peace Support Operations. Mons, Belgium: Draft 1. Peacekeeping Section (SHOPP), Supreme Headquarters Allied Powers in Europe (SHAPE), 1994.

NATO El Kitabı- 50. Yıl Dönümü Sayısı, Brüksel: NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998.

NATO El Kitabı,- Ortaklık ve İşbirliği-, Brüksel: NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1995.

NATO Handbook, Brussels: NATO Office of Information and Press, 2001.

NATO in the 21st Century, Brussels: NATO Office of Information and Press, 2002.

NATO Office of Information and Press, Brussels: NATO Office of Information and Press, 1997.

NATO Transformed, Brussels: NATO Office of Information and Press, 2004.

NATO ve Barış için Ortaklık: Ortak Güvenlik, Brussels: NATO Office of Information and Press.

NATO'nun Stratejik Yaklaşımı, Washington'daki NATO Zirvesi Materyalleri Kılavuzu. Brussels, Belgium: NATO Office of Information and Press, 1999.

NATO'nun Yugoslavya'daki Hareketleri: Uluslararası Hukuku Bakımından Bağımsız Değerlendirme, Moskova: Uluslar Arası Hukuk Yıllık Yayınları, 2001.

KOLOBOV O.A., BALUYEV D.G., GAVRİLOV V.A. vd., **Rusya-ABD-NATO: Günümüz İlişkiler Dinamiği ve Güven Krizini Önleme İmkanları**, Moskova: Nijniy Novgorod: Rusya Federasyonu Askeri Bilimler Akademisi, Nijniy Novgorod Devlet Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2000.

Ortaklık Yoluyla Güvenlik. NATO, 2005.

OSMOND Jonathan, **German Reunification: A Reference Guide and Commentary**, Longman, 1992.

OŞEROV M. S., SPIRIDONOV L.İ., **Kamuoyu ve Hukuk**, Baku: 1985.

ÖZDAL Barış, GENÇ Mehmet, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye – AB İlişkilerine Etkileri**, Bursa: Alfa Aktüel Yay., 2005.

PANARIN A.S., **Tarihin Rövanşı: 21. Yüzyılda Rusya'nın Stratejik Alternatifi**, Moskova: 1998

PLASTUN V. N., **21. Yüzyılın Başlangıcında Afganistan**, Moskova: 2004.

PRIHODKO O.V., **ABD-AB: Bağımsız Bir Avrupa Güç Kutbunun Oluşum İhtimalinin Değerlendirilmesi**, Moskova: Rusya Bilimler Akademisi ABD ve Kanada Enstitüsü, 2002.

PRIMAKOV E. M., **Büyük Siyasetteki Yıllarım**, Moskova: 1999

RIHTIK M. İ., **Rusya ile NATO'nun Stratejik Ortaklığı: Sırası Ne Zaman Gelecek?**, Moskova: SPb.,2002.

ROGOV S. M., “Rusya ile ABD 21. Yüzyıl Eşiğinde: Yeni Gündem”, (içinde), **Günümüz Rusya'sında Dış Politika ve Güvenlik, 1991-2002.**, 4 Cilt, Moskova: 2002.

RUDAKOV A. B., **Balkanlar Çatışması Örnekleriyle Uluslar Güvenlik Sistemi Dahilinde Saldırgan NATO İttifakıyla Enformasyon Mücadelesi**, Moskova: Ulusal Güvenlik Sorunlarını Araştırma Akademisi, 2000.

RUDAKOV A. B., YAKOVLEV A.Y., **NATO Yugoslavya'ya Karşı. Balkanlar Çatışması Örnekleriyle Uluslar Güvenlik Sistemi Dahilinde Saldırgan NATO İttifakıyla Enformasyon Mücadelesi.**, Moskova: S.b, 2000.

Rusya Bilimler Akademisi, **11 Eylül'den sonra Rusya ve Batı: Karşılıklı İlişkilerin İçerik ve Perspektifleri**, Moskova: Rusya Bilimler Akademisi Avrupa Enstitüsü Ekslibris Press, 2002.

Rusya Federasyonu Dış Politikası, Moskova: Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Yay., 1998.

Rusya Federasyonu Dış Politikası, Moskova: Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Yay., 2000.

Rusya-NATO Yönleri Bilgi Bülteni, 2004, No. 5.

SANDER Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 8. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 2000.

SCHERER F., ROSS D., **Industrial Market Structure and Economic Performance**, London: 2001.

Silahlanma Yarışı: Sebepler, Trendler, Azaltma Yolları, Moskova: 1986.

SKRIPÇENKO O.V., **NATO'da Rusya: Terörle Mücadele Bazında Yakınlaşma**, Moskova: 2002.

SOBOLEV A., **Avrupa Devletlerinde Askeri ve Siyasi Dönüşüm Süreçleri ve Bunların, Askeri Güvenlik ve Dış Politikaya Etkisi**, Moskova: 2002.

SOBOLEV A., **Yeni Jeopolitik Gerçekler İçinde Rusya ve Orta Avrupa**, Moskova: 2002.

STEPANOVA E., (ed.) **Rusya ve Avrupa'nın Temel Güvenlik Kurumları: 21. Yüzyıla Girerken**, Moskova, 2000.

SZABO Stephen, **The Diplomacy of German Unification**, New York: St. Martin's Press, 1992.

TALBOTT Strobe, **U.S. Policy toward the New Independent States, Hearing before the House Committee on Foreign Affairs, 103 Cong. 2 Sess**, Government Printing Office: 1994.

The Three Per Cent Solution and Future of NATO, Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, 1981.

TKAÇENKO S. L., PETERMANN S., **BDT Ülkelerinin Askeri Alandaki İşbirliği ve NATO Etkeni**, Moskova:–SPb., 2002.

TORKUNOV A.V. **Modern Dünyada Rusya ve Çin: Uygulamalı Bilimsel Konferans Materyalleri**, Moskova: Moskova Uluslar Arası İlişkiler Devlet Enstitüsü, 1997.

TROITSKIY M. A., **Atlantik Aşırı İttifak (NATO). Çift Kutupluluğun Ortadan Kalkmasından Sonra ABD-Avrupa Ortaklık Sisteminin Çağdaştırılması 1991-2004**, Moskova: Uluslararası İlişkiler Bilim ve Eğitim Forumu, 2004.

UTKIN A. I., **21. Yüzyıl Dünya Düzeni**, Moskova: EKSMO, 2002.

VAHRUŞEVA K.V., **İsveç'in Tarafsızlık ve Avrupa Birliği Üyeliği Politikası**, Moskova: 2003.

VLADIMIROV S. A., **Varşova Paktı ile NATO: İki İstikamet, İki Politika**, Mejdunarodniye: Otnoşeniya, 1979.

WALT S., **The Jrigins of Alliances**, Ithaca University Press, 1984.

Washington NATO Zirvesi Materyalleri Kılavuzu, Brussels: NATO Office of Information and Pres, 1999.

YERGIN Daniel, GUSTAFSON Thane, **Russia 2010 And What It Means For The World**, New York: Vantage Boks, 1995.

YERMAKOV S. M., **21. Yüzyılda Siyaset: Tehdit ve Gerçekler, Avrupa'da Çok Uluslu Silahlı Kuvvetlerin Oluşturulması Geleceği**, Moskova: SBp, 2004

YEVSTAFYEV D., **Sınırlı Silahlı Çatışmalar ve Rusya Güvenlik Sorunları**, Moskova., MCD, 1996.

YURYEVA T. V., **BDT'nin Güney Kanadı. Orta Asya – Hazar – Kafkasya: Rusya için İmkan ve Tehditler: -NATO'nun Orta Asya ve Transkafkasya Politikası-**, Moskova: 2003.

ZASLAVSKAYA N.G., **Güvenlik ve Savunma Alanında Avrupa Politikası: AB ile NATO Arasındaki İlişkiler**, SPb., 2001.

ZELENOV Y., **Askeri Yapılanma: Sorun ve Perspektifler**, Moskova: 2001.

ZELIKOW Philip, Condoleezza Rice, **Germany Unified and Europe Transformed: A Study in Statecraft**: Harvard University Press, 1995.

A National Strategy For A New Century,. Washington: October 1998.

MAKALELER:

“2005 Vebası: Rüşvetçilik”, **Argumenti I Fakti**, No 29 (1290), Temmuz 2005.

“Asırların Eşiğinde. Anket Sorularımı UNESCO Genel Müdürü Federico Mayor Cevaplıyor”, **Moskovskiye Novosti**, 1998, No. 27.

“Foreign Relations of the United States, 1952-1954”, **Western European Security**, Vol. V, Part I, 1983.

“Joining Forces - Russia – NATO”, **The Financial Times**, 29 November 2001.

“Joint Statement on European Security Released at the US-Russian Summit Meeting in Helsinki”, **Arms Control Today**, Vol. 27, No. 1, 1997.

“NATO Doğu’ya İlerliyor. Hırvatistan ve Transkafkasya Cumhuriyetleri Sırada”, **RossiyskiyeVesti**, 2 Haziran 2004.

“NATO Military Planning for Peace Support Operations, MC 327”, **NATO Review**, 5 Aug. 1993.

“NATO Peace Role”, **NATO Review**, 1996, s. 9.

“NATO Plans Offers Russia Equal Voice on Some Policies”, **The New York Times**, 11 November 2001.

“NATO Rusya’nın Sınırında – Güvenlik mi Tehdit Mi? (Güvenin Yeniden Tesis Edilme Süreci Uzun Olabilir)”, **NG**, 13 Mart 1997, s. 5.

“NATO’nun Genişlemesi Doğrulanmış Mı?”, **NG**, 26 Kasım 1993.

“NATO’nun Yugoslavya ile Savaşı Hakkında Dış Savunma Politikası Kurulunun Açıklaması”, **NG**, 16 Nisan 1999.

“Rusya-NATO Daimi Ortak Konseyinin 9 Aralık 1998 Tarihli Dışişleri Bakanları Düzeyindeki Oturumu Sonuç Bildirisi”, **Diplomaticeskiy Vestnik**, 1998, No, 1.

“The Alliance’s New Strategic Concept”, **NATO Review**, Vol. 39, No. 6, 1991.

ARBATOVA N. K., “Güvenlik Yapılarının Evrimi ve Rusya’nın Ortakları”, **NATO Review**, 2002

ARSLAN Rıza, “Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş Mü?”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, No. 1, 2005.

ARSLAN Rıza, “Türkiye-Avrupa Birliği: Sancılı Gelişen İlişki”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 55, No.3, Temmuz-Eylül 2000.

BABAYEVA, “Dikenli tel arkasında İngilizce”, **Izvestiya**, 08.09.2001.

BAJANOV Y.P., “Objektif Bir Süreç Olarak Küreselleşme”, **Diplomatiçeskiy Vestnik**, Vol XXIV, 2001.

BAKER J., “NATO’nun Görevi Aynen Devam Ediyor: Batı’nın Çıkarlarını Doğu’da Korumak. Bu Amaçla NATO’ya Rusya Alınmalıdır”, **Washington Times**, 6 Aralık 1993.

BAKLANOV A., “NATO’nun Akdeniz Diyalogları”, **Mejdunarodnaya Jizn**, N2, 2000.

BARLAS Deniz, “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, Faruk Sönmezoğlu (der.), **Türk Dış Politikası’nın Analizi**, İstanbul: Der Yay., 1994.

BREZINSKI Z., “NATO Should Remain Wary Of Russia”, **The Wall Street Journal**, 28 November 2001.

CANBOLAT İbrahim, “Avrupa Birliği’nin Kuruluş Felsefesi ve Yeni Avrupa Yapılanması”, Ertan Efegil, Mehmet Seyfettin Erol (der.), **Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa’nın Genişlemesi Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Ankara: Orion Yay., 2007.

CANBOLAT İbrahim, “Yeni Dünyada Dış Politika ve Araçları”, **Bilgi Toplum**, Sayı: 3, 2001.

CHARLES Dobbie, “A Concept for Post-Cold War Peacekeeping”, **Survival–Autumn**. Vol. 36. N 3, 1994.

CHARLES Dobbie, “Wider Peacekeeping”, **Army Field Manual**. Vol. 41, N. 2, 1995.

DEDEOĞLU Beril, Mesut Hakkı Caşın, “Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO–BAB–AB–AGİT İlişkilerinin Dünyü, Bugünü ve Geleceği”, **Avrasya Dosyası–AB Özel-**, Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999.

DOĞAN Nejat, “NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1949-199: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 60, Sayı 3, Temmuz-Eylül 2005.

DUMAS Roland, “NATO’nun Rusya’nın Sınırlarına Yaklaşması Hata ve Provokasyondur”, **Trud**, No 141, C.4. (24578).

EROĞLU Hamza, “Kuzey Atlantik Pakti”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 21, Sayı 1-4.

FEDOSOVA E. A., “NATO’nun Yugoslavya’ya karşı “Müttefik Gücü” Harekâtı”, V.K. Babiç, V.A. Çabanov (ed.), **Rusya-NATO Askeri İlişkileri**; Moskova: Havacılık Sistemleri Bilim ve Araştırma Enstitüsü, 2000.

FREYTAG Konrad, “SHAPE Public Information Office”, **NATO’s Nations and Partners for Peace.- Issue**, 1/2001.

GALLIS Paul, Kristin Archick, “NATO and European Union”, **CRS Report for Congress**, 2005.

GENÇ Mehmet, “Avrupa Örgütlenmesindeki Evreler”, **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt X, Sayı 1-2, Nisan–Kasım 1989.

GENÇ Mehmet, “II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Sistemdeki Gelişmeler ve Güncel Belirsizlikler”, **Dış Politika Dergisi**, Cilt IV, Sayı 2, Temmuz 1993.

GRIECO Joseph, POWELL Robert, SNIDAL Duncan, “The Relative-Gains Problem for International Cooperation”, **The American Political Science Review**, Cilt 87, No. 3, Eylül 1993.

HOHLİŞEVA O. O., “Değişen Dünya Şartlarında Silahlı Çatışmaların Çözüm Sorunları”, (içinde) **Günümüz Dünyasında Çatışmalar**, Moskova: 2001.

IVANOV İ. S., “Bin Yıllık Dönem Sınırında Rusya ve Dünya”, (içinde) **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya ve Dünya**, Moskova: 2001.

IVAŞOV L.G., “NATO’nun Washington Stratejisi”, **Istoriçeskiy Jurnal**, 2000. No. 1.

JACKSON Robert H., “The Political Theory of International Society”, Ken Booth, Steve Smith (Ed.), **International Relations Theory Today**, Cambridge: Polity Press, 1997.

KARAGANOV, “NATO Kapılarında İlk Biz Durmalıyız”, **Izvestia**, 24 Şubat 1994.

KARAOSMANOĞLU Ali L., “The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey”, **Journal of International Affairs**, Vol. 54, No. 1, (Fall, 2000).

KISELEV V. I., “Günümüz Aşamasında (90’ların Sonu), Yakın ve Orta Doğu’da Bölgesel Uluslararası İlişkilerde Bir Takım Yeni Trendler”, **Yakın ve Orta Doğu’da Uluslararası İlişkiler ve 21. Yüzyıl Sınırında Rusya’nın Politikası**, Moskova: 2000.

KİRŞİN Y., “Uluslararası Terörle Mücadele: Demokratik Devletler İçin Yeni Görev”, (içinde) Novaya Era, **11 Eylül 2001 Sonrası Uluslararası İlişkiler**, Moskova, 2003.

KOBRINSKAYA İ., “Rusya’nın NATO’nun Genişleme Sürecini Kırma Şansı Vardır”, **Obşaya Gazeta**, Temmuz 1996. s. 6.

KOKUŞKINA O.V. “NATO’nun Uluslararası İlişkilerdeki Rolünün Evrimi: Ekonomik ve Jeopolitik Unsurlar”, O.V. Kokuşkına, O.V. Mihaylovskiy, **Orta ve Doğu Avrupa Bölgesinde Güvenlik: Rusya ve NATO’nun Rolü**, SPb., 2001

KOLOBOV O.A., “Küresel Yönetim Gerçekleri ve Yenilenen Rusya”, (içinde) **21. Yüzyıl Eşiğinde Rusya ve Dünya**, Moskova: 2001.

KONOVALOV S., KORTUNOV S., OZNOBIŞEV S., “Rusya ile NATO. Tartışma Dönemi Bitmiştir. Uygulamalı Siyasete Geçmenin Zamanı Geldi”, **NG**, 27 Eylül 1996.

KORTUNOV S., “Anlaşma, Genişlemenin Bedeli Olamaz -Moskova'nın Kendisini Kandırılmış Hissetmek için Tüm Sebepleri Vardır-”, **NG**, 13 Şubat 1997.

KORTUNOV S., “Ortaklık Kurtarılmalı”, **Nezavisimaya Gazeta**, 26 Ocak 1996.

KOSOLAPOV N.A., “İstikrarlı Gelişim İdeolojisi ve Uluslar Arası İlişkiler (Küreselleşen Dünyaya Düşünsel ve Siyasi Bakış)”, **Diplomatiçeskiy Sbornik**, Vol. XLV, 2001.

KOZAK O. A., “20 ve 21. Yüzyılları Sınırında Avrupa Güvenlik Sorunları”, (içinde) O.A. Kozak **Bilimsel Notlar 2001**, Moskova: 2002.

KOZIN Vladimir, “Vancouver-Vladivostok Arası Bir NATO Mu?”, **Moskovskiye Novosti**, 22 Ekim 1993.

KRIVOHİJA V., SATIÇEV V., “Barış İçin Ortaklık: Gerçekler ve Rusya'nın Çıkarları”, **RV**, 31 Mayıs 1994.

LINKLATER Andrew, “Neo-realism in Theory and Praticce”, Ken Booth, Steve Smith (Ed.), **International Relations Theory Today**, Cambridge: Polity Press, 1997.

LUGAR Richard, “Central Eurasia – Daily Report”, **Foreign Broadcast Information Service**, 3 Dec. 1993

LUŞKOV A., “Yeni NATO'nun Rusya'nın Hesabına Teşekkürü”, **MN**, 24 Eylül 1993.

LVOV D. Glazyev, “Rusya NATO'ya Girebilir mi? Ekonomi, Savunma ve Siyaset Bakış Açısı”, **Nezavisimaya Gazeta**, 1 Ekim 1991.

MALGIN A. V., “Avrupa ve Akdeniz: Tek Alan, Güvenlik ve Bölgeler Arası İşbirliği Sorunu”, A.V. Malgin, **Doğu / Batı: Bölgesel Alt Sistemler ve Bölgesel Uluslararası İlişkiler Sorunları**, Moskova: 2002.

MANILOV V., “Rusya Federasyonu’nun Ulusal İdeolojisi ve Güvenlik Tehditleri” **Vestnik Voennoy Informatiki**, No 10, Ekim1996.

MEARSHEIMER John, “Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War”, **International Security**, Vol.15, No. 1-2, Summer-Fall 1990.

MIGRANYAN A., “Girmemek Daha İyiyse Neden Girelim?”, **NG**, 15 Mart 1994.

NATO Bülteni Özel Sayısı, 1997.

NATO Bülteni, İlkbahar-Yaz 2000.

NATO Partnership For Peace, Brussels: NATO Office of information and Press, 1994.

NATO Review, 1994. Febr. Vol. 42. N 1.

NATO Review, Ağustos 1978. No. 4.

NATO Review, Cilt 3, 1994.

NATO Review, Cilt 7, 1995.

New York Times, 8 Dec 1990.

Nezavisimaya Gazeta, 22 Nisan 2000.

Nezavisimaya Gazeta, 4 Haziran 1994.

NIKONOV V., “Barış İçin Ortaklık”, **NG**, 7 Nisan 1994.

OBIÇKINA Y.O., “Miterrand’dan Chirac’a: Fransız Diplomasisinin Yeni Tarzı”, (içinde) **Rus Diplomasisi: Geçmiş ve Günümüz**, Moskova: 2001.

PAVLOVA E. B., “NATO’nun Akdeniz Politikası”, E. B. Pavlova, **Orta ve Doğu Avrupa Bölgelerinde Güvenlik: Rusya ve NATO’nun Rolü**, СПб., 2001.

PERESADA V., “Brüksel Nüansları -NATO Zirve Oturumu Sonrası-”, **Pravda**, 19 Ocak 1994.

POWELL Robert, “Absolute and Relative Gains in International Relations Theory”, **The American Political Science Review**, Cilt 85, No. 4, Aralık 1991.

PRIMAKOV Y. M., “21. Yüzyıl Öncesinde Uluslararası İlişkiler: Sorun ve Perspektifler”, (içinde), **Günümüz Rusya’ında Dış Politika ve Güvenlik, 1991-2002.**, 4 Cilt, Moskova: 2002.

PUŞKOV Aleksey, “Rusya ve NATO’nun Geleceği”, **MN**, 16-23 Ocak 1994.

PYADIŞEV B., “Patlamalardan Sonra Washington ve New York”, **Mejdunarodnaya Jizn**, 2001, No 9-10.

PYANKOVSKIY A., “Rusya ile Avrupa. Biz kimiz?” **Rusya-AB İlişkileri Sempozyumu** Moskova: 2000.

REÇBER Kamuran, “AB Kurucu Antlaşması Düzenlemeleri İtibarıyla AB Üyesi Devletler Arasında Ortak Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Konularında Uzlaşma Var mı?”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002.

REÇBER Kamuran, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Sisteminde NATO Dışlanıyor mu?”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:5, Yıl: 3, Temmuz 2005.

REÇBER Kamuran, “Avrupa Savunma ve Güvenlik Perspektifinde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri”, **Balkanlar'daki Türk Kültürü'nün Dünü-Bugünü-Yarını Uluslararası Sempozyum Kitabı, 26-28 Ekim 2001**, Bursa, 2002.

REÇBER Kamuran, “Batı Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması Örneğinde Uluslararası Andlaşmaların Sona Ermesi/Erdirilmesi Sorunu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 5, 2001, ss. 184-194;

REÇBER Kamuran, “Batı Avrupa Birliği'nin Evrensel ve Bölgesel Barışı Korumada Üstlendiği Rol”, **Bahkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Dergisi**, 2001.

REÇBER Kamuran, “Batı Avrupa Birliği'nde Karar Alma Süreci”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 3, 1999.

REÇBER Kamuran, “Batı Avrupa Birliği'nin Uluslararası Hukuk Kişiliği”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 57/1, Ocak-Mart-2002.

REÇBER Kamuran, “Türkiye-Batı Avrupa Birliği İlişkilerine Hukuksal Bir Bakış”, **Prof.Dr. Nurhan AKÇAYLI'ya Armağan**, Bursa, 2000;

REÇBER Kamuran, **Le Rôle de l'Union de l'Europe Occidentale dans le Système de Sécurité et de Défense européennes**, Presses Universitaires du Septentrion, Villeneuve d'Ascq (Fransa), 1998.

ROGOV S., “Sonuç Hazin Ancak Hala Çözüm Mümkün -Rus Dış Siyasetinde Deneme-Yanılgı İle Geçen Üç Yıl-”, **NG**, 31 Aralık 1994.

ROMANOV V. A., “NATO: Değişen Dünyada Pakt ve Kuruluş”, **MJMP**, Vol. 48, No 3, 1993.

Rossiyskaya Gazeta, 14 Haziran 1996.

Rossiyskaya Gazeta, 18 Ocak 2000.

RYABIHIN L.F., “Rusya ile Batı: Karşılıklı İlişkilerin İçerik ve Geleceği”, (içinde) **11 Eylül Sonrası Rusya ve Dünya**, Moskova: 2001.

SISOYEV G., “NATO Yerine Döndü”, **Kommersant**, 17 Şubat 2000.

SMITH Steve, “The Self-Images of a Discipline”, Ken Booth, Steve Smith (Ed.), **International Relations Theory Today**, Cambridge: Polity Press, 1997.

SOLOVYEV V., “Rusya-NATO ilişkilerinde Soğuk Savaş Buzu Erimeye Başladı”, **Nezamisimoye Voyennoye Obozreniye**, Vol. 3, No. 6, 2000.

STEPANOVA E., “Soğuk Savaş Sonrası Rusya ve NATO'nun Kriz Karşıtı Stratejisi”, **21. Yüzyıla Girerken. Rusya ve Avrupa'nın Temel Güvenlik Kurumları**, Moskova: S&P, 2000.

STRAUS Ira, **NV**, No 9.11.1995.

SVIRIDOV Vladimir, “Diplomasinin Temel Unsuru: Enerji”, **Krasnaya Zvezda**. 17.07.2004.

ŞAMGUNOV R. G., “Rusya ile NATO'nun Stratejik Ortaklığı: Sırası Ne Zaman Gelecek?” **SPb.**, 2002.

ŞAMGUNOV R. G., “Rusya’nın Orta Asya Ülkeleriyle İlişkilerinde NATO (1992-2001)”;
Yakın ve Orta Doğu’da Uluslararası İlişkiler ve 21. Yüzyıl Sınırında Rusya’nın Politikası, Moskova: 2000.

ŞERBININ P. V., “Avrupa Güvenlik Sisteminde Rusya ve Avrupa’nın Tarafsız Devletleri”, (içinde) P.V. Şerbinin, **Dünya Düzeni Evrimi ve Rusya’nın Dış Politika Stratejisi**, Moskova: 2003.

The Wall Street Journal, 21 January 2002.

The Wall Street Journal, 21 January 2002.

The Washington Times, 30 October 2002.

TICKNER J. Ann, “Re-visioning Security”, Ken Booth, Steve Smith (Ed.), **International Relations Theory Today**, Cambridge: Polity Press, 1997.

TRETYAKOV V., “NATO ile Ne Yapılmalı?”, **NG**, 13 Şubat 1996.

UTKIN A.İ., “Zıtlaşma Sonrası”, **NG**, 21 Haziran 1995.

VOLKER Ruehe, “Shaping Euro-Atlantic Policies: A Grand Stratedu for a New Era”, **Survival**, Vol. 35, No 2, Summer 1993, s. 136.

VOSKRESENSKIY A.D., “Üçüncü Yol: Rus Dış Politikası Seçim Önünde” (içinde), **Günümüz Rusya’sında Dış Politika ve Güvenlik, 1991-2002.**, 4 Cilt, Moskova: 2002.

WALLERSTEİN I., “The Future of International Politics”, **International Studies Review**, Summer 1999.

WALTZ Kenneth, “The Emerging Structure of International Politics”, **International Security**, Vol. 18 1993.

WEIDENFELD Werner, “Europe-Just a Zone of Stability”, **International Politic-Transatlantic Edition**, Vol. 1, No.4, Winter 2000.

WORNER Manfred, “Yeni Dönemde Atlantik İttifakı”, **NATO Dergisi**, No:1, 1991.

YANOV Aleksandr, “Rus Liberaller ve NATO”, MN, 26 Ocak – 2 Şubat 1997

YEVGENIY Bray, “Bush, Irak ve Afganistan için 82 milyar \$ daha istedi”,
Izvestiya, 16.02.2005, No. 27.

ZANEGİN B., “NATO’ya Girmemiz Gerekmiyor Mu?”, **Pravda**, 18 Ocak 1992.

ZAVARZIN V., “Kosova’nın Geleceğine İnanıyorum”, **Trud**, C. 11, 1999.

ELEKTRONİK YAYIMLAR:

“CIA Rusya Federasyonu’nun 8 Devlete Bölüneceğini Tahmin Ediyor”

http://www.newizv.ru/news/?id_news=6380&date=2004-04-29

“İstihbarat Tahminleri: Güçlü Bir Avrupa NATO’nun Rolünü Azaltacaktır”,

<http://www.gazeta.ru> 17/01/2005.

“NATO in Afganistan. Factsheet”,

<http://www.nato.int/issues/afganistan/fastsheet> (e.t. 22.02.2005).

“NATO’ya ait savunma potansiyelinin uyarlanması”

<http://www.nato.int/docu/other/ru/2001/p01-173r.htm> (e.t. 17.09.2005)

“NATO-Finlandiya İlişkileri”,

<http://www.inosmi.ru/text/translation/140668.html>, (e.t. 15.05.2005)

“The future of NATO’s Mediterranean initiative”,

<http://www.nato.int/docu/review/1998/9801-10.htm>, (e.t. 11.04.2005).

“Vonaya Politika”, **Yeni Politika İnternet Dergisi**,

<http://www.novopol.ru/material1699.html> (e.t. 15.02.2005).

“Yeni NATO Üyeleri İttifak İçinde Büyüyen Görüş Ayrılıklarını Engelliyor”,

http://www.abkhazeti.ru/news_detail.php?id=4481 (e.t. 11.04.2005)

ALEKSEYEV A. P., “NATO Dönüşüm Yolunda”,

<http://www.inion.ru/product/eurosec/st1vp9.htm> (e.t. 17.08.2005).

<http://lenta.ru/news/2005/06/09/summit/> (e.t. 18.09.2005)

<http://www.gazeta.ru/elections2003/qa/67938.shtm>, (e.t. 14. 12. 2005).

<http://www.nato.int/docu/review/1999.htm>, (e.t. 11.04.2005)

<http://www.nato.int/docu/other/ru/2001/p011207r.htm> (e.t. 17.06.2006)

<http://www.nato.int/docu/other/ru/2001/p01-171r.htm> (e.t. 11.04.2005)

<http://www.nato.int/docu/other/ru/2001/p01-173r.htm>; (e.t. 11.04.2005)

<http://www.ruseu.org/print.php?id=1132> (e.t. 08.09.2005).

<http://www.ta.md.ru/wensite/ns-dos.nsf7dosnato> (e.t. 17.06.2006)

<http://www.ta.rmd.ru/wensite/ns-dos.nsf> (e.t. 19.12 .2005)

HUNTER Robert E., “NATO in the 21st Century: A Strategic Vision”, **Parameters**, US Army War College, Summer 1998. <http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters/98summer/hunter.htm> (e.t. 21.7.2006)

KATIN V., “Akdeniz Bölgesi NATO’nun Menfaat Bölgesidir”,
http://www.ng.ru/world/2000-03-29/6_mediterr.html, (e.t. 11.04.2005)

NEÇAYEV Gennadiy, “Komşu Tehdidi. Rus Uzakdoğu Bölgesi “Sessiz” Çin Yayılmacılığı Tehdidiyle Ciddi Olarak Karşı Karşıyadır”,
<http://www.vzglyad.ru/politics/2005/8/4/2962> (e.t. 08.09.2005)

NORDAM J., “Dispelling Misconceptions and Building Confidence”,
<http://www.nato.int/docu/review/1997>, (e.t. 19.07.2006).

Prague Summit Declaration, 21 November 2002,
<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> (e.t. 21.08.2005)

RIA Novosti, “AMİ Novosti-Ukraina” 2002-2005
http://www.newsukraina.ru/print_version.html?nws_id=354692 (e.t. 11.02.2006)

SOLANA J., “NATO and the Mediterranean”,

<http://www.nato.int/docu/articles/1997/a970301b.htm>, (e.t. 11.04.2005)

The Alliance’s Strategic Concept. Agreed By The Heads Of State And Government Participating in the Meeting of NATO in Rome on 7-8 November 1991, <http://www.nato.int/docu/comm> (e.t. 21.7.2006)

TSIGANOK A. D., “NATO Dönüşümü ve ABD Kuvvetlerinin Yer Değiştirmesi”, <http://www.ipma.ru/publikazii/geopolitika/641.html>) (e.t. 11.02.2005)

VAN HAM Peter, KUGLER Richard; “Western Unity and the Transatlantic Security Challenge”; http://www.marshallcenter.org/site-text/lang-en/page-coll-mcp-1/static/xdocs/coll/static/mcpapers/mc-paper_4-en.pdf (e.t. 17.10.2005)

www.kremlin.ru (e.t. 21.08.2006)

www.ln.mid.ra (e.t. 11.10.2006)

www.newsru.com. (e.t. 21.08.2006)

YABLOKO Podmoskovya, N9 (57), 4 Mart 1997, <http://www.yabloko.ru> (e.t. 11.10.2006)

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı	Sumgait,Azerbaycan 1975		
Öğr.Gördüğü Kurumlar	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1982	1992	Baku 56 Nolu Fizik Matematik Okulu
Lisans	1993	1997	U.Ü. İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Yüksek Lisans	1998	2000	Hacettepe Üniversitesi Hidropolitik ve Stratejik Araştırma Merkezi
Doktora	2001	2007	U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Medeni Durum	Bekar		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:	Rusça ,İngilizce - İyi		İspanyolca - orta
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama ve Ayrılma Tarihleri		Çalışılan Kurumun Adı
1.ÜÇGE A.Ş.	1998	2004	
2. SANDEKS LTD	2004		
Yurtdışı Görevleri			
Kullandığı Burslar	T.C. Devlet bursu		
Aldığı Ödüller			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar			
Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri			
Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler			
Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar			
Yayımlanan Çalışmalar	“RF-NATO İlişkiler Dinamikleri ve Yapısı” Rusça. Moskova 2006 Paleotip Yay.		
Diğer			

Tarih-İmza

Adı Soyadı